Informe 2004

Institut d'infància
i món urbà
Observatori de la
infància i les famílies

ciimu

Infància, famílies i canvi social a Catalunya

Carme Gómez-Granell
Mercè García-Milà
Aleix Ripol-Millet
Carme Panchón
Cristina Brullet
Sílvia Carrasco
Ramón Casares
Joaquim Casal
Carles Feixa
Lluís Flaquer
Mírem Izarra
Àngel Martínez
Antoni Petrus
Maria Jesús Pinto
Jaume Trilla
Carles Villagrasa
Cinta Vizcarro

INCLOU CD AMB TAULES I FIGURES

Vol. 2

Institut d'infància
i món urbà
Observatori de la
infància i les famílies

ciimu

Infància, famílies i canvi social a Catalunya

Informe 2004

Carme Gómez-Granell
Mercè García-Milà
Aleix Ripol-Millet
Carme Panchón
Cristina Brullet
Sílvia Carrasco
Ramón Casares
Joaquim Casal
Carles Feixa
Lluís Flaquer
Mírem Izarra
Àngel Martínez
Antoni Petrus
Maria Jesús Pinto
Jaume Trilla
Carles Villagrasa
Cinta Vizcarro

www.ciimu.org

Infància, famílies i canvi social a Catalunya
Informe 2004

Carme Gómez-Granell, Mercè García-Milà, Aleix Ripol-Millet, Carme Panchón, Cristina Brullet, Sílvia Carrasco, Ramón Casares, Joaquim Casal, Carles Feixa, Lluís Flaquer, Mírem Izarra, Àngel Martínez, Antoni Petrus, Maria Jesús Pinto, Jaume Trilla, Carles Villagrasa, Cinta Vizcarro

Volum 1

Presentació.
La població de 0 a 17 anys: dades sociodemogràfiques bàsiques.
Relacions familiars i autoritat.
Polítiques de suport i d'atenció a les famílies.
Polarització social i qualitat educativa.
Transició escola treball en la minoria d'edat.
Les activitats extraescolars: diferències i desigualtats.
Estils de vida i cultura digital: la generació xarxa a Catalunya.
La salut dels menors i dels joves. Malalties i malestars en una societat desigual.

Volum 2

Infància i immigració: tendències, relacions i polítiques.
Els gèneres: la construcció de les identitats de la infància i l'adolescència.
Infància en situació de risc social.
Infància i legislació.
Annex metodològic

© Institut d'Infància i Món Urbà

Edita: Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU)
Pg. de Gràcia, 2 2-1 08007 Barcelona
Tel. 93 342 97 50 Fax. 93 342 97 55
info@ciimu.org
www.ciimu.org

1ª edició: març de 2005
Dipòsit legal: B-14976-2005
ISSN: 1579-6086

Disseny i fotografia: Diego A. Rojas i Mònica Albertí

Aquesta publicació es pot consultar a www.ciimu.org i sol.licitar al Centre de Documentació del CIIMU.

Queda rigorosament prohibida, sense el permís del titular del copyright, la reproducció total o parcial de l'obra en qualsevol suport o procediment.

Institut d'infància i món urbà
Observatori de la infància i les famílies
www.ciimu.org

ÍNDEX GENERAL

VOLUM 1 **PRESENTACIÓ**
Carme Gómez-Granell, Directora de l'Institut d'Infància i Món Urbà

LA POBLACIÓ DE 0 A 17 ANYS: DADES SOCIODEMOGRÀFIQUES BÀSIQUES
Cristina Brullet, Clara Roca

RELACIONS FAMILIARS I AUTORITAT
Cristina Brullet, Clara Roca

POLÍTIQUES DE SUPORT I D'ATENCIÓ A LES FAMÍLIES
Lluís Flaquer

POLARITZACIÓ SOCIAL I QUALITAT EDUCATIVA
Ramón Casares, Carme Gómez-Granell, Cristina Martínez, Carolina Recio

TRANSICIÓ ESCOLA-TREBALL EN LA MINORIA D'EDAT
Joaquim Casal, Maribel García, Rafa Merino, Miguel Quesada, Aitor Gómez

LES ACTIVITATS EXTRAESCOLARS: DIFERÈNCIES I DESIGUALTATS
Jaume Trilla, Oriol Rios

ESTILS DE VIDA I CULTURA DIGITAL: LA GENERACIÓ XARXA A CATALUNYA
Carles Feixa, Iolanda Garcia, Carolina Recio

LA SALUT DELS MENORS I DELS JOVES. MALALTIES I MALESTARS EN UNA SOCIETAT DESIGUAL
Àngel Martínez, Carolina Recio

VOLUM 2 **INFÀNCIA I IMMIGRACIÓ: TENDÈNCIES, RELACIONS I POLÍTIQUES**
Sílvia Carrasco, Beatriz Ballestín, Andrea Borison

ELS GÈNERES: LA CONSTRUCCIÓ DE LES IDENTITATS DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA
Mírem Izarra, Maria Jesús Pinto, Cristina Martínez

INFÀNCIA EN SITUACIÓ DE RISC SOCIAL
Antoni Petrus, Carme Panchón, Sandra Costa, Esther Gil

INFÀNCIA I LEGISLACIÓ
Carles Villagrasa, Cinta Vizarro, Isaac Ravetllat

ANNEX METODOLÒGIC
Mercè García-Milà

Institut d'infància
i món urbà
Observatori de la
infància i les famílies

ciimu

Infància, famílies i canvi social a Catalunya

Informe 2004

2

Infància i immigració: tendències, relacions i polítiques
Els gèneres: la construcció de les identitats de la infància i l'adolescència
Infància en situació de risc social
Infància i legislació
Annex metodològic

www.ciimu.org

ÍNDEX VOLUM 2

IX. Infància i immigració: Tendències, relacions i polítiques

Sílvia Carrasco, Beatriz Ballestín, Andrea Borison.....11

1. Introducció
1.1. Objectius i metodologia
1.2. La proposta CIIMU per a la classificació d'àrees i països d'origen

2. Tendències: població estrangera menor i escolarització
2.1. Algunes consideracions sobre família i condicions de vida
2.2. La població estrangera menor
2.3. L'escolarització de la població estrangera menor

3. Integració i relacions interculturals: perspectives dels joves majoritaris i dels adults immigrants
3.1. Immigració i relacions interculturals des de la perspectiva dels joves majoritaris
3.2. Immigració, inserció i relacions intergeneracionals des de la perspectiva dels adults immigrants

4. Polítiques locals per la població menor d'origen estranger
4.1. Anàlisi comparativa dels plans d'immigració de Mataró, Terrassa i Barcelona
4.2. Punts forts i omissions sobre immigració i infància

5. Recomanacions

Bibliografia

Fonts estadístiques

Glossari de sigles

Índex de taules

Índex de figures

Índex de mapes

Annex

X. Els gèneres: La construcció de les identitats de la infància i l'adolescència

Mírem Izarra, Maria Jesús Pinto, Cristina Martínez.....149

1. Introducció

2. Manca d'equitat a les relacions familiars

3. Educació: escola i societat

4. Les "opcions" formatives: segregació en relació a les expectatives professionals

5. Treball assalariat: precarització i segregació

6. Mitjans de comunicació i publicitat: les imatges socials de "masculinitat" i "feminitat"

7. Imatges dels cossos: una violència simbòlica

8. Participació, oci, vida social: poca presència de les noies o invisibilitat dels espais amb noies?

9. Violència de gènere

10. Afectivitat i sexualitat

11. Recomanacions

12. Conclusions

Bibliografia

Glossari de sigles

Índex de taules

Índex de figures

Annex

XI. Infància en situació de risc social

Antoni Petrus, Carme Panchón, Sandra Costa, Esther Gil.....221

Introducció

Necessitats, recursos i serveis.
2.1. Població atesa pels serveis socials d'atenció primària
2.2. Principals problemes i recursos facilitats
2.3. Infants atesos des dels serveis d'atenció especialitzada
2.4. La infància i els recursos de protecció
2.5. Adolescents i joves en els programes de justícia juvenil
2.6. Síntesi

3. Salut mental i risc social
3.1. Introducció
3.2. Anàlisi de necessitats i propostes

4. Conclusions i propostes

Bibliografia

Fonts estadístiques

Glossari de sigles

Índex taules

Índex figures

Annex

XII. Infància i legislació
Carles Villagrasa, Cinta Vizarro, Isaac Ravetllat.....307

1. Introducció

2. La situació de la infància al món. darrers esdeveniments internacionals que afecten la normativa i les polítiques en matèria d'infància

3. El Comitè dels Drets de l'Infant
3.1. Tasques del Comitè dels Drets de l'Infant
3.2. Observacions finals del Comitè dels Drets de l'Infant al primer informe periòdic presentat per l'Estat espanyol (juny de 2002)

4. Estat actual de la Llei Orgànica, de responsabilitat penal del menor
4.1. Trets definitoris de la normativa de justícia juvenil i la seva evolució
4.2. Problemàtica sorgida de l'aplicació pràctica de la Llei Orgànica 5/2000, de responsabilitat penal del menor
4.3. Valoració global de la Llei Orgànica 5/2000, de responsabilitat penal del menor

5. Protecció a la infància. Novetats, valoracions i propostes

6. La determinació de la filiació davant les noves transformacions familiars

Bibliografia

Fonts consultades

Annex

XIII. Annex Metodològic
Mercè García Milà.....361

INFÀNCIA I IMMIGRACIÓ:
TENDÈNCIES, RELACIONS I POLÍTIQUES

Sílvia Carrasco
Beatriz Ballestin
Andrea Borison

ÍNDEX:

1. INTRODUCCIÓ

1.1. OBJECTIUS I METODOLOGIA
1.2. LA PROPOSTA CIIMU PER A LA CLASSIFICACIÓ D'ÀREES I PAÏSOS D'ORIGEN

2. TENDÈNCIES: POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR I ESCOLARITZACIÓ

2.1. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE FAMÍLIA I CONDICIONS DE VIDA
2.2. LA POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR
2.3. L'ESCOLARITZACIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR

3. INTEGRACIÓ I RELACIONS INTERCULTURALS: PERSPECTIVES DELS JOVES MAJORITARIS I DELS ADULTS IMMIGRANTS

3.1. IMMIGRACIÓ I RELACIONS INTERCULTURALS DES DE LA PERSPECTIVA DELS JOVES MAJORITARIS
3.2. IMMIGRACIÓ, INSERCIÓ I RELACIONS INTERGENERACIONALS DES DE LA PERSPECTIVA DELS ADULTS IMMIGRANTS

4. POLÍTIQUES LOCALS PER LA POBLACIÓ MENOR D'ORIGEN ESTRANGER

4.1. ANÀLISI COMPARATIVA DELS PLANS D'IMMIGRACIÓ DE MATARÓ, TERRASSA I BARCELONA
4.2. PUNTS FORTS I OMISSIONS SOBRE IMMIGRACIÓ I INFÀNCIA

5. RECOMANACIONS

BIBLIOGRAFIA

FONTS ESTADÍSTIQUES

GLOSSARI DE SIGLES

ÍNDEX DE TAULES

ÍNDEX DE FIGURES

ÍNDEX DE MAPES

ANNEX

1. INTRODUCCIÓ

Tot i ser indubtablement un país ric, les desigualtats socials internes han crescut a Catalunya en els darrers deu anys i no s'ha consolidat un sistema de protecció social que pugui fer front a les conjuntures econòmiques, ni des de l'anterior govern de l'estat ni des de l'anterior govern català. Segons l'informe *La pobresa a Catalunya 2004* elaborat per la Fundació Caixa de Catalunya, sota el llindar de la pobresa hi trobem actualment sobrerepresentades dones soles amb infants al seu càrrec, gent gran, un ampli sector de la minoria gitana i *més de la meitat de la població recentment immigrada*, amb la contribució progressiva de la darrera categoria –la població recentment immigrada- a la primera de les esmentades –dones soles amb infants al seu càrrec. Tal com ja assenyalàvem al Primer Informe del CIIMU, una de les tendències detectades era l'augment de la monoparentalitat encapçalada per la mare en tots els orígens de població estrangera. A més, es manté un elevat ritme de creixement de la immigració i aquest tema ha passat a ser, segons els darrers sondejos, el que més preocupa a Catalunya. Però el naixement i l'arribada sostinguda de menors estrangers s'afegeix a la presència cada vegada més important d'infants i joves d'origen estranger en una diversitat de situacions que són massa sovint estadística i políticament invisibles. El fet d'incloure també un capítol sobre *població menor estrangera i d'origen estranger* en el Segon Informe de la Infància queda, doncs, plenament justificat.

Des del Primer Informe CIIMU 2002 s'han produït canvis polítics molt importants, tant a Catalunya com a Espanya i a Europa, que tenen impactes directes sobre la població menor d'origen estranger i la seva situació social i educativa. En primer lloc, el Departament d'Educació[1] de la Generalitat de Catalunya i el *Ministerio de Educación* del govern de l'estat han aturat el desplegament de la LOCE amb la signatura d'una moratòria de dos anys. Tot i que amb aquesta decisió no es resolen els problemes i desajustos de l'atenció a la població escolar estrangera per garantir al màxim la igualtat d'oportunitats amb el conjunt de la població, com ja vàrem exposar al Primer Informe, hi ha dos aspectes clau que convé destacar en positiu.

El primer aspecte a destacar és que, temporalment, queda invalidat l'establiment d'itineraris diferenciats per la població escolar en funció del seu rendiment dins de l'escolaritat obligatòria. El manteniment d'aquesta mesura seria una legitimació de la desigualtat social per mitjà de la segregació educativa, amb efectes proporcionalment més grans per l'alumnat estranger. Ara cal vetllar per eradicar les pràctiques segregadores que persisteixen i àdhuc augmenten als centres educatius, sobretot a secundària, evitant la sobrerepresentació de l'alumnat estranger en determinats grups. El segon aspecte que també cal assenyalar és que s'anul·la l'atenció educativa permanentment segregada que a la LOCE es preveu per l'alumnat d'incorporació tardana a secundària, i que consistia en un pas ràpid, precari i específic pel sistema educatiu abans de la seva poc dissimulada expulsió cap al món del treball amb una formació mínima. La hipocresia amb la qual s'ha defensat aquesta mesura, que apel·la cínicament a una preferència dels i les joves

[1] Aquesta és la nova denominació de l'antic Departament d'Ensenyament.

estrangers, passa per alt la dificultat d'aquests joves per accedir al mercat de treball en condicions regulars, generalment per les limitacions intrínseques del seu estatus legal al país.

En segon lloc, també el Departament d'Educació de la Generalitat, en la línia de la nova política sobre immigració a Catalunya, ha presentat recentment un Pla per la Llengua i la Cohesió Social que modifica àmpliament la concepció anterior d'aquestes qüestions[2] i estableix un reordenament en la organització de l'atenció a les necessitats específiques derivades de la presència d'alumnat estranger als centres educatius, amb una dotació en recursos humans i materials que duplica amb els existents fins el curs present. Aquest pla es portarà a terme de forma experimental a tot el territori al llarg del curs 2004-2005, de manera que aquí només en destacarem quatre aspectes inicialment positius, a l'espera de poder observar quines pràctiques es desenvolupen en la seva implementació per part del propi Departament d'Educació i per part dels professionals responsables:

-l'equilibri dels eixos lingüístics, d'interculturalitat i de cohesió social en el plantejament, en les accions i en els recursos previstos.
-l'èmfasi en el tractament no segregador de les necessitats educatives de l'alumnat estranger, especialment a primària.
-l'articulació dels recursos i de les actuacions des de l'autonomia i els projectes dels propis centres.
-la previsió d'objectius i funcions de suport i formació específica des del mateix pla, tant en la implementació com en l'avaluació.

Ara bé al nostre parer, hi ha alguns aspectes poc desenvolupats a priori, sobretot des de l'experiència de la recerca, entre els quals n'esmentarem tres. En primer lloc, el risc que les aules d'acollida que preveu el Pla per la Llengua i la Cohesió Social siguin interpretades per alguns centres educatius com a recursos per la segregació amb accions educatives al marge de la dinàmica del centre. En segon lloc, i molt relacionat amb l'anterior, el risc que suposa el desplegament del Pla, que implica una mobilització de recursos humans molt alta sense una formació prèvia suficient i adequada ni dels professionals assessors de llengua i cohesió social ni dels responsables i tutors des de les aules. En tercer lloc, el fet que no es preveu, encara, la inclusió de cap de les llengües comunitàries de l'alumnat d'origen estranger dins les opcions curriculars, ni tant sols com a optatives de segona llengua estrangera: la jerarquització de les llengües estrangeres és, es miri com es miri, una contradicció amb el discurs de la interculturalitat i la cohesió social. Lamentablement, aquesta resistència a reconèixer el valor de les llengües no europees és força general a Europa[3]. En qualsevol cas, cal esmentar que s'ha

[2] Durant un curs acadèmic ha estat vigent un pla d'atenció a l'alumnat amb nacionalitat estrangera 2003-2006 (PAANE) elaborat pel darrer govern de CiU, àmpliament criticat per diversos aspectes, en especial per la reducció pràctica de tota l'atenció a la llengua.
[3] Les conclusions del *Child Immigration Project* (2000) són ben clares en aquest sentit: aquesta mancança és una limitació a l'hora de dotar de sentit les herències culturals múltiples de l'alumnat d'origen estranger als centres, i els programes ELCO (Ensenyament de la llengua i cultura d'origen), d'horari i regulació no dependent de l'escola, no poden ser considerats en cap sentit possibles substituts del reconeixement que es predica.

obert un procés de treball des del mateix Departament d'Educació per reordenar aquest àmbit i proposar accions negociades amb les comunitats que haurem d'avaluar en propers informes.

En tercer lloc, diverses qüestions locals, nacionals i internacionals més generals també han tingut i tenen incidència en les condicions d'integració per a la població menor d'origen estranger a Catalunya i n'haurien de tenir en el seu estudi. Es detecta arreu –dins i fora dels centres educatius- un augment de la representació negativa de la població menor d'origen estranger d'alguns orígens centre i sud-americans i també la que s'associa a les comunitats musulmanes, especialment vers adolescents i joves, d'ambdós sexes i per raons diverses. És evident que l'esdeveniment local més traumàtic relacionat amb el sector de població que ens ocupa des de l'elaboració de l'informe anterior ha estat l'assassinat de l'estudiant barceloní d'origen colombià Ronny Tapias, a cinquanta metres del seu institut el dia 28 d'octubre de 2003. Amb aquest fet, han crescut el temor i la confusió al voltant de la presència de grups de joves d'origen llatinoamericà relacionats amb els *Latin Kings* i bandes similars a Barcelona i altres ciutats catalanes.

I, en aquesta línia, una altra qüestió que no podem deixar de banda són els efectes del suport d'Espanya a la guerra contra Iraq per decisió del passat govern del PP i l'augment del discurs anti-musulmà, paral·lel al debat sobre integrisme islamista. És per això que no s'ha de menystenir la influència en el professorat, les famílies i l'alumnat de la presentació de l'Informe Stasi sobre la presència i l'ús d'alguns signes ètnico-religiosos[4] a les escoles franceses i l'entrada en vigor de la llei corresponent. L'amplificació d'aquests temes i la divulgació de confusions interessades[5] en aquest sentit s'ha reforçat de forma preocupant des dels terribles atemptats de l'11 de març de 2004 a Madrid.

Finalment, una altra de les qüestions que ens situen en un escenari diferent del de fa dos anys és el procés efectiu d'ampliació de la Unió Europea. Això suposa un canvi radical en l'estatus legal de les persones procedents d'un bon nombre de països de l'Europa de l'Est, afavorint les condicions d'assentament i les possibilitats d'integració socioeconòmica pels adults i pels infants al seu càrrec.

Ara bé, aquest canvi exemplifica una de les nostres preocupacions ja expressades en el Primer Informe sobre la necessitat de construir un instrument de classificació dels orígens de la població estrangera fonamentat i de caràcter més estable que les classificacions i agrupacions emprades per diversos organismes i fonts. Des de l'1 de Maig de 2004, la categoria 'Unió Europea' deixa de representar un conjunt relativament homogeni a nivell socioeconòmic i polític de països d'origen de la població estrangera. En aquest Informe presentarem la proposta del CIIMU per resoldre aquesta i altres qüestions relatives al sentit i a la funció de les classificacions.

---

[4] La denominació 'ètnico-religiosos' per referir-nos, sobretot, al vel emprat per algunes noies i dones musulmanes, és nostra.

[5] Si bé no es disposa de dades quantitatives fiables sobre l'augment de les tensions als centres educatius associades a aquests esdeveniments, n'existeixen diversos indicis al respecte en el nostre treball de camp.

D'altra banda, tal i com indica el títol del capítol -*Tendències, Relacions i Polítiques*- ens aproximarem a l'anàlisi de la infància i de la immigració des d'aquestes tres perspectives temàtiques, desenvolupades per mitjà de tres aproximacions metodològiques que s'exposen en el següent apartat.

1.1. OBJECTIUS I METODOLOGIA

Aquest informe es planteja tres objectius. En primer lloc, una breu revisió actualitzada d'alguns aspectes sociodemogràfics i educatius rellevants a partir de les dades disponibles més recents sobre població[6] i escolarització, des de les tendències detectades. En segon lloc, ens centrarem en les relacions que afecten als infants i joves de la immigració, de dues maneres: per mitjà d'aproximar-nos al coneixement, les percepcions i experiències de la immigració que tenen els i les joves que han d'esdevenir els seus conciutadans, i també per mitjà de l'exploració de les preocupacions i problemàtiques que expressen i assenyalen els adults de diferents col·lectius d'origen sobre els seus infants i joves. En tercer lloc, exposarem allò que hem denominat respostes, és a dir, les formes en les quals les polítiques locals s'han fet ressò de les necessitats generals i específiques dels infants i joves de la immigració a Barcelona i a dues ciutats de la Regió Metropolitana: Terrassa i Mataró, en el discurs i en la pràctica, per mitjà dels plans d'immigració i les polítiques d'infància que s'hi desenvolupen.

Des del punt de vista metodològic, aquest Segon Informe fa quatre aportacions novedoses. La primera i més important és la proposta CIIMU per a la classificació d'àrees i països d'origen de la població immigrada, a la qual hem dedicat esforços d'experimentació i contrastació importants abans d'aplicar-la a les dades que presentem. Pel que fa a les altres tres aportacions, tenen una estreta relació amb els àmbits treballats que hem exposat a la introducció. Si bé en l'informe anterior vàrem fer una revisió pràcticament exhaustiva de les fonts quantitatives i qualitatives disponibles que ens permetessin construir i reconstruir una perspectiva sobre la infància de la immigració i la immigració a Barcelona, amb les comparacions corresponents, ara hem optat per treballar equilibradament a tres nivells i amb tres tipus de fonts:

- Treball de tipus quantitatiu a partir de dades oficials disponibles per tal d'actualitzar aspectes demogràfics i educatius referents a la població menor d'origen estranger a Barcelona, amb comparacions amb dades de la Regió Metropolitana i el conjunt de dades sobre Catalunya.

- Treball de tipus qualitatiu a partir de dades de recerca pròpia, encara en curs. Les dades del treball qualitatiu procedeixen de tres grups de discussió amb joves[7] i d'un seguit d'entrevistes semi-estructurades amb

[6] Tal i com s'explica a la introducció d'aquest Segon Informe, no ha estat possible disposar de dades oficials per analitzar de forma actualitzada els aspectes relatius a llars (mida i composició), famílies (nuclis, relacions dels infants amb la persona principal) i condicions de vida (habitatge, ocupació, instrucció) que vàrem incloure al Primer Informe.
[7] Ja s'ha exposat a la introducció d'aquest informe.

una selecció diversa d'associacions de població immigrada (d'Equador, de la República Dominicana, del Marroc, de Filipines, de la Xina i de Rússia).

- Treball d'anàlisi documental sobre els aspectes relacionats amb la població menor d'origen estranger a tres plans d'immigració locals (els de Mataró, Terrassa i Barcelona), que ha estat complementat amb entrevistes individuals i grupals a diversos tècnics responsables.

En darrer lloc, cal assenyalar que no s'han desenvolupat altres aspectes transversals del bloc que van rebre un tractament explícit en l'informe anterior, com ara tots aquells que tenen a veure amb famílies, llars i condicions de vida, per la impossibilitat d'oferir el tractament de dades actualitzades, per les limitacions de l'explotació del darrer Cens de Població de l'estat, de l'any 2001. Tampoc s'inclou en aquest Segon Informe un subapartat sobre salut i població menor d'origen estranger, a l'espera de poder disposar més endavant de dades globals i actualitzades que superin les insuficiències detectades i exposades en el Primer Informe. En aquest sentit, és imprescindible mencionar l'avenç que suposa l'aparició d'una publicació fruit de la recerca aplicada i especialment orientada a un tema que afecta la població estrangera menor, la *Guia sobre mutilació genital femenina* de l'Associació Catalana de Llevadores[8].

D'altra banda, cal fer-se ressò d'un lleuger augment, durant els darrers dos anys, de la producció de documents, informes i estudis sobre l'alumnat estranger –més que no pas sobre població menor d'origen estranger pròpiament - des de l'àmbit polític i des de l'àmbit de la recerca. En els diferents apartats del capítol ens referirem a alguns d'ells, tant si es centren en àmbits territorials propers com si es tracta d'aproximacions més generals que els inclouen. A la bibliografia de l'Informe hem inclòs també les noves referències de recerques que s'han produït en aquest període i que tenen una relació directa amb la infància i la immigració.

1.2. LA PROPOSTA CIIMU PER A LA CLASSIFICACIÓ D'ÀREES I PAÏSOS D'ORIGEN

L'agrupació de països CIIMU[9] és una aportació original d'aquest informe i respon a una preocupació ja assenyalada i discutida en el Primer Informe, dins del Bloc d'Infància i Immigració (CIIMU, 2002). Ha estat elaborada a partir de propostes anteriors amb l'objectiu de superar les limitacions i les distorsions de les classificacions emprades per diverses fonts[10], entre les quals es troba la classificació utilitzada de forma provisional a l'informe anterior[11].

---

[8] Kaplan A. i Martínez C. (2004) *Mutilación genital femenina: prevención y atención. Guía para profesionales*. Barcelona, Associació Catalana de Llevadores.

[9] La proposta CIIMU d'agrupació d'àrees i països d'origen es troba a l'Annex d'aquest Informe.

[10] Concretament, l'Estadística del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, l'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona i, en general, la literatura sobre immigració, tant la que es refereix al total de la població estrangera com la que fa referència a la infància.

[11] Recordem que a l'Informe anterior es va optar per utilitzar de manera provisional la classificació de països proposada per l'informe de l'Observatori Permanent de la Immigració de Barcelona (OPIB-CIDOB (1998): *La Immigració estrangera a Barcelona (1994-1997).* Barcelona: Ajuntament de Barcelona).

Recordem breument que el punt de partida que ha fonamentat la nostra preocupació i que ha donat lloc a l'elaboració de la proposta del CIIMU és la constatació que la infància estrangera i d'origen estranger pateix una invisibilitat i un subregistre generalitzats. Les dades sobre l'alumnat estranger als centres educatius no solament no compensen aquest subregistre sinó que proporcionen una representació fortament distorsionada[12] que hem denunciat al llarg dels darrers anys des de l'àmbit de la recerca; fins ara sense èxit[13]. És a dir, la detecció de problemes d'identificació ens apareix conjuntament amb els problemes de classificació. La situació es pot sintetitzar de la manera següent:

- Inexistència sistemàtica de dades sobre infància en arxius, documents i estudis sobre població estrangera.
- Fragmentació de les dades disponibles, elaborades amb criteris *ad hoc*, no comparables entre si.
- Manca de dades bàsiques, amb criteris comuns i significatius en sectors clau d'atenció, com ara sanitat i educació, fins i tot dins de les mateixes administracions.
- Manca de tractament i explotació de les dades en sèries d'anys i sobre aspectes clau pel que fa a la infància estrangera en els mateixos sectors anteriors.
- Dificultat d'accés a les dades disponibles recollides (l'exemple més clar és el que fa referència als informes de Salut Escolar).
- Dependència exagerada dels períodes i calendaris de recull de dades sobre població.

En el Primer Informe (2002) es va procedir a utilitzar la classificació elaborada el 1997 pel CIDOB però ja es van advertir aquests problemes i es va insistir en la seva provisionalitat; en primer lloc, per les pròpies transformacions dels fluxos migratoris (dels quals la classificació també era molt dependent) i, en segon lloc, per la distorsió provocada en la representació d'alguns orígens migrants en incloure 'països' i 'àrees' dins de categories equivalents (per exemple, sumar països de l'Àfrica subsahariana i sobreexposar la població negreafricana de forma injustificada en relació amb els seus efectius).

---

[12] En concret, la classificació d'Estadística d'Ensenyament utilitza de forma confusa (i simultània) criteris geogràfics i polítics, i és inservible pel que fa a informacions necessàries per la política educativa. El resultat, que fa poc comparables les dades catalanes amb d'altres dades, és l'establiment de grans categoriesm, gens específiques: 'Àsia i Oceania', agrupacions irrellevants: 'Amèrica del Nord', sobreexposicions injustificades: 'Resta d'Àfrica', i una impossibilitat de llegir les dades sobre alumnat estranger en clau socioeconòmica. De fet, fins el curs passat, la Generalitat tampoc no produïa documents públics amb dades de l'alumnat per sexe, aspecte fonamental per l'estudi de la població estrangera menor.

[13] De fet, en les dades sobre alumnat estranger a la ciutat de Barcelona presentades per la Regidoria d'Educació a finals del curs 2003-2004, s'apliquen els criteris proposats per Carrasco, S. i Soto, P. (2003, orig. 2001) en la consideració de l'estrangeria d'un menor a partir de la condició estrangera dels progenitors. Aquesta és una pràctica seguida per alguns països europeus (per exemple, Bèlgica) per fer emergir amb més claredat l'abast de la immigració en relació amb l'atenció a la població menor que, tot i superar les limitacions de la nacionalitat i el naixement, no permet reconstruir la diversitat de situacions en la realitat. Més endavant reprenem la qüestió de la identificació, que cal diferenciar de la qüestió de la classificació.

La classificació emprada per elaborar les dades a la web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona oferia avantatges com les que destaquem per la nostra proposta: permet una lectura simultània entre orígens geogràfics i, indirectament, estatus econòmics dels països inclosos a les àrees, però no identifica en realitat àrees culturals i no complementa els indicadors exposats amb els primers països del rànking a la ciutat.

En canvi, en l'elaboració d'aquesta proposta s'han tingut en compte de forma integrada criteris d'ordre geogràfic, econòmic i cultural, cercant les possibilitats de màxima estabilitat de la classificació, si més no, a mig termini.

Des del punt de vista geogràfic s'ha volgut mantenir un doble nivell d'agrupació que, partint dels continents, incorpora contextos territorials més específics, en una ordenació que pren com a referència la pròpia disposició geogràfica del territori. La inclusió d'aquest doble nivell d'agrupació permet superar una de les grans limitacions de la classificació anterior que, en incloure 'països' i 'àrees' dins de categories de nivells equivalents, conduïa involuntàriament a una sobreexposició injustificada de determinats col·lectius de població. Això és el que passava, per exemple, amb els països de l'Àfrica subsahariana.

Els criteris econòmics de la classificació permeten superar agrupacions eminentment polítiques, com la Unió Europea, que després del recent Tractat d'Adhesió[14] contribueix encara més a emmascarar la diversitat de condicions internes per l'emigració. Atès que les fonts productores de dades hauran de modificar necessàriament les seves classificacions, probablement és un moment òptim per procedir a posar ordre per mitjà de la proposta que presentem.

Així, pel que fa al criteri econòmic, s'ha decidit establir una classificació dels països en base als seu PIB-PPA (Producte Interior Brut - Paritat de Poder Adquisitiu) en dòlars/càpita, que permet una comparació molt més realista dels diferents nivells nacionals de Poder Adquisitiu[15]. Després de determinar el PIB-PPA corresponent a cada país s'ha procedit a establir una classificació atenent als següents intervals[16]:

a) Poder Adquisitiu Alt (PAA): PIB-PPA/càpita major o igual a 16.501 $
b) Poder Adquisitiu Mig (PAM): PIB-PPA/càpita entre 8.251 i 16.500 $
c) Poder Adquisitiu Baix (PAB): PIB-PPA/càpita menor o igual a 8.250 $

[14] El Tractat d'Adhesió, que entrà en vigor l'1 de Maig de 2004, va suposar l'entrada a la UE dels següents països: Xipre, la República Txeca, Estònia, Hongria, Letònia, Lituània, Malta, Polònia, Eslovàquia i Eslovènia.

[15] Aquest indicador, emprat per diversos organismes internacionals, és el resultat de multiplicar el PIB calculat a preus nacionals per un tipus de canvi fictici que fa equivalent el preu de la bossa de la compra a cada país. Vegeu AAVV (2003): *El estado del mundo: anuario económico y geopolítico mundial*. Madrid: Ediciones Akal.

[16] Per l'elaboració dels intervals s'ha restat el valor mínim del màxim, i el resultat s'ha dividit entre 3, de manera que cada interval obté una amplitud igual (16.500 $/càpita). Finalment, tenint en compte que únicament dos països s'inclouen en el llindar màxim, es decideix unificar el grups PAM i PAA, i fer dos parts iguals en el grup PAB, que aglutina quasi el 70% dels països.

Finalment, des del punt de vista cultural, s'ha dissenyat un procediment que permet reduir d'alguna manera les possibles distorsions sorgides de la distribució dels països en grans àrees geopolítiques, on solen quedar diluïdes les característiques socioculturals específiques d'alguns col·lectius de població. Aquest procediment metodològic consisteix bàsicament en la inclusió d'informació específica -al voltant de determinats indicadors clau en l'anàlisi dels processos migratoris- per a una sèrie de països que es consideren importants en l'anàlisi del fenomen i que tenen sentit a nivell local. Per la selecció d'aquesta sèrie de països, en aquest Segon Informe s'ha pres com a referència el rànking de nacionalitats de Barcelona ciutat (2003)[17], pel fet que és precisament en aquest context en el que podem observar una més àmplia diversitat cultural i de models migratoris en el conjunt de Catalunya. A més, cal afegir a aquesta raó el fet que les dades d'estrangeria de l'Ajuntament de Barcelona són les dades disponibles més actualitzades, essent aquesta una qüestió bàsica en l'estudi de les dinàmiques migratòries, essencialment canviants.

La introducció d'aquesta perspectiva més específica permet reconèixer diferències fonamentals en els projectes i les realitats migratòries, diferències que queden camuflades en la majoria de classificacions constituïdes exclusivament a partir de criteris geogràfics i econòmics. Un dels exemples més clars n'és el del col·lectiu equatorià, amb una taxa espectacular de creixement i una curta trajectòria migratòria a Catalunya que acaba determinant una certa especificitat en les seves dinàmiques d'assentament i en les característiques de les seves experiències d'integració, molt diferenciades de la resta de països de la mateixa àrea[18]. Així, per bé que la proposta és treballar amb aquestes grans àrees, el coneixement específic dels indicadors referit als 10 primers països del rànking no s'hi pot diluir.

Un altre exemple igualment significatiu és el de la categoria 'Països d'Àsia Oriental amb PAB', que agrupa països culturalment diferents com Filipines o Xina, amb estratègies migratòries familiars i projectes educatius força específics i entre ells diferenciats. En ambdós casos, la presentació i l'anàlisi de les dades específiques de cada un dels països resulta imprescindible per tal de fer emergir en la seva justa mesura la diversitat del fenomen migratori. Aquesta és, de fet, la finalitat de tota presentació ordenada i sintètica de les dades[19].

---

[17] La selecció elaborada a partir d'aquest rànking de 10 nacionalitats de Barcelona ciutat per l'any 2003 inclou els següents països: Equador, Colòmbia, Marroc, Perú, Pakistan, Argentina, Itàlia, República Dominicana, Xina i Filipines.

[18] El cas d'Equador es diferencia per exemple del de Perú que, tot i que pertany a la mateixa agrupació, compta amb una trajectòria molt més llarga de migració cap al nostre país, així com una taxa molt més esglaonada de creixement. Com que es troba en una fase més avançada d'assentament entre nosaltres, el col·lectiu ha desenvolupat estratègies educatives diferents –amb una presència important als nivells superiors d'ensenyament- de les que de moment presenta la població d'origen equatorià.

[19] A l'Annex d'aquest Informe s'inclou una selecció de taules amb informació clau sobre els països del rànking. Aquesta selecció de taules s'ha volgut presentar com a exemplificació de la utilitat del procediment.

Tot i així, s'ha d'assenyalar que després d'una acurada revisió de l'agrupació de països CIIMU des d'una perspectiva sociocultural, es continuen detectant casos en els quals l'especificitat no queda reflectida perquè les magnituds dels seus efectius els deixen fora del rànking. Aquest és el cas, entre d'altres, de la categoria 'Països d'Àfrica Central amb PAB', que agrupa realitats socioculturals i estratègies migratòries tan diferents com la de Guinea Equatorial, Gàmbia i Senegal o Nigèria. Seguint les orientacions d'ús de la proposta que presentem, allà on les magnituds d'aquests col·lectius d'origen formin part del rànking –de les 10 primeres nacionalitats- caldria recuperar aquesta presentació específica per països i àrees més concretes dins de la categoria de classificació. En tot cas, però, l'avantatge de la proposta que presentem és que aquestes informacions s'afegeixen en funció de les necessitats locals d'abordatge del fenomen, sense alterar la classificació general.

En aquest sentit, és important recordar que cap classificació no reflecteix característiques socioeconòmiques ni culturals de les persones ni dels grups socials que migren, sinó dels contextos i conjuntures d'origen que condicionen i perfilen els projectes i les estratègies migratòries. És impossible reflectir la diversitat socioeconòmica i cultural interna de persones i grups migrants del mateix país d'origen, i no respon als objectius de cap classificació. Ara bé, també és inevitable contribuir indirectament a crear-ne una certa visió estereotipada, fins i tot amb una classificació com la que proposem, si no s'acompanya d'altres informacions. Pensem, per exemple, en el cas d'Argentina, amb diversitat de projectes i orígens socioeconòmics i culturals, estructures familiars i grups d'edat diferenciats, diverses condicions d'inserció de la població en destí, canvis importants en el temps deguts a les conjuntures sociopolítiques en origen i, en canvi, una sola representació estadística.

Per finalitzar, voldríem insistir, tal i com ja vam fer-ho al Primer Informe, en la persistència de diferències importants entre les classificacions de països que utilitzen els diversos organismes o institucions dins i fora de Catalunya, la qual cosa dificulta enormement l'ús sistemàtic d'una perspectiva d'anàlisi comparativa i longitudinal.

D'altra banda, des de la perspectiva del potencial comparatiu d'aquesta proposta amb la informació elaborada per altres països, cal recordar que la pròpia definició dels subjectes dels quals parlem i la construcció de dades sobre la realitat sociodemogràfica i educativa que representen és molt diversa i complexa. De fet, depèn del model social i polític de tractament general de la immigració i de la història particular de cada país; la qual cosa dificulta enormement la comparació. És a dir, també a nivell internacional, a la complexitat de la classificació s'hi suma la complexitat de la identificació de l'estrangeria de la població menor.

D'entre els diversos projectes europeus que han intentat abordatges comparatius, els dos més rellevants (*Child Immigration Project*, 2000; *Integrating Immigrant Children into European Schools*, 2003) apunten en la mateixa direcció: les condicions d'accés als recursos socials, la obtenció de la nacionalitat del menor i la identificació i/o classificació els menors estrangers a l'escola presenten una enorme disparitat dins la pròpia Unió Europea (UE-15).

Cal partir de la base que les lleis que permeten l'accés dels menors sense permís de residència als recursos socials com l'educació i la sanitat són més o menys restrictives[20] i que hi ha països que teòricament toleren la no escolarització i la no atenció sanitària d'aquests menors. Aleshores, per determinar la presència de menors 'immigrants' o 'd'origen immigrant' a les escoles, des d'una perspectiva comparativa europea, s'han de considerar criteris diversos, seguits pels diferents països, com els següents: lloc de naixement del menor (França), nacionalitat dels pares (Bèlgica), nacionalitat del menor (Grècia, Itàlia), grup ètnic al qual pertany la persona del menor segons declaració personal d'adscripció (Gran Bretanya) i, fins i tot, sense classificació –i, per tant, també sense identificació- en l'àmbit escolar (Suècia).

Nosaltres pensem que una classificació i una identificació acurades i raonades dels orígens és bàsica per copsar les situacions de desigualtat en els drets dels menors a casa nostra, tant des de la perspectiva de l'estatus legal, com des de la perspectiva de la provisió de recursos per respondre a necessitats específiques emergents a nivell socioeconòmic, lingüístic, cultural, de convivència, etc. I també, naturalment, des de la perspectiva del coneixement del potencial multicultural i humà amb el qual pot comptar la nostra societat.

En resum, els grans avantatges de la proposta que presentem són tres:

-permet una lectura de les dades més distant o més acurada sense canviar de classificació.
-permet una lectura de les dades per a tot el territori força acurada si es combina amb els rànkings significatius a nivell local.
-permet reequilibrar la inèrcia de la classificació geogràfica continental, que no té cap sentit en l'actualitat, per copsar les dinàmiques socioeconòmiques del fenomen migratori a Catalunya.

A partir d'ara, el que resta és fer-ne una contrastació extensiva amb una selecció d'indicadors i corregir-ne les limitacions que en el treball realitzat per elaborar aquesta classificació no s'hagin pogut detectar. Però també cal aprofundir en el debat polític i social sobre els procediments per la identificació dels menors estrangers i d'origen estranger, que excedeix a aquesta proposta. En el capítol següent d'aquest informe s'han utilitzat les dades proporcionades pels organismes oficials, l'IDESCAT i l'Estadística d'Ensenyament del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, que identifiquen els menors a partir de la seva nacionalitat (objectiva o atribuïda en els diversos registres).

[20] Per exemple, dels 7 països estudiats al CHIP Project, només 3 (Bèlgica, França i Gran Bretanya) permeten l'accés en igualtat de condicions dels menors estrangers amb els menors nacionals.

2. TENDÈNCIES: POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR I ESCOLARITZACIÓ

2.1. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE FAMÍLIA I CONDICIONS DE VIDA

Dins del Segon Informe, aquest capítol s'ha plantejat com una revisió de les tendències més importants que afecten a la població estrangera menor detectades a l'informe anterior (2002), que s'han anat presentant de forma sintètica en diverses publicacions[21]. Ara bé, hi ha hagut dues limitacions en aquest sentit. La primera té a veure amb les dificultats per copsar fluxos molt canviants i ritmes d'intensificació molt alts de la immigració que han tingut lloc en els darrers anys sense treballar amb dades del padró municipal d'habitants. A més, encara que això hagués estat possible, es manté també la dificultat de no poder comparar amb altres unitats territorials, com la Regió Metropolitana o el conjunt de Catalunya, perquè no tots els Ajuntaments segueixen els mateixos criteris. La segona limitació, molt més greu, té a veure amb la impossibilitat de poder portar a terme una actualització sistemàtica dels indicadors necessaris pel que fa a estructures familiars i condicions de vida, tal com ja s'ha exposat anteriorment en aquest informe, per les dificultats d'explotació del cens de 2001 elaborat per l'anterior govern de l'estat.

Per compensar algunes d'aquestes mancances hem hagut de basar-nos en el treball de camp portat a terme per l'equip per l'elaboració d'altres capítols d'aquest informe i també en algunes investigacions que hi han fet referència produïdes en aquest període[22].

Així, per mitjà de la recerca qualitativa i alguns estudis aprofundits sobre alguns grups d'origen immigrant sobre aspectes propers als que ens interessen, sembla que podem parlar de la consolidació de tendències prou importants en aquest sentit pel que fa a estructures familiars i condicions de vida que afecten la població estrangera menor:

- Augment de les llars menys convencionals en estructures familiars per la fragmentació familiar temporal o permanent de la migració (impacte en mares i fills, en origen i en destí), per les persistents dificultats en el reagrupament (com veurem més endavant), i per la selecció d'infants i joves en el projecte migratori, que es podia observar per mitjà de la diversitat de situacions de la relació amb la persona principal de la llar per part d'una proporció important de menors estrangers en les dades del cens de 1996.

---

[21] (AADD (2004). *Infancia y familias: realidades y tendencias, Barcelona*: Ariel; Carrasco, S. (2004). *Immigració i petita infància. Aportacions de l'Informe de Barcelona*, Guix d'Infantil núm. 21).

[22] L'escassetat de treballs publicats que contemplin aspectes familiars i de condicions de vida entre 2002 i 2004 continua. Entre treballs encara no publicats, cal mencionar el treball de Claudia Pedone (2004) *Tú siempre jalas a los tuyos. Cadenas y redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*, UAB-TDX i altres treballs de la mateixa autora (2004). En un altre sentit i sobre la població marroquina, també han fet aquesta funció diversos treballs de Josep Lluís Mateo (2004).

- Augment de ruptures de parelles en destí i, com un efecte observable en les dades del cens de 1996, de la monoparentalitat encapçalada per la mare en tots els orígens. Aquests processos es descriuen amb claredat a Pedone (2004), on s'observa la pressió d'unes condicions d'inserció no previstes (p.e. alteració rols de gènere i el seu pes en l'economia familiar, especialment pel que fa a les prioritats del destí de les remeses a l'origen i a l'organització econòmica del grup familiar o de la parella en destí). En aquest sentit, i més en relació amb la població marroquina, s'observa la pressió envers les ruptures que està tenint l'emergència de projectes propis de les dones-mares (i la igualació en aquest sentit, amb una tendència de la població majoritària).

- Augment de la polarització social entre orígens nacionals i geoculturals pel que fa a habitatge, ocupació i instrucció dels pares o de les persones responsables dels menors. Aquesta polarització es doble: per una banda, l'experiència viscuda per una proporció majoritària de les famílies immigrades d'alguns orígens entre l'estatus ocupat en origen i l'estatus ocupat en destí, que es manté entre fragments de l'estructura familiar; per la pròpia lògica migratòria; per l'altra, la diversificació creixent dels orígens nacionals de les famílies immigrades és paral·lela a la seva diferenciació social[23]. Se'ns confirma l'existència de sectors de la població de diversos orígens (amb predomini de Llatinoamèrica, però amb la presència d'orígens molt variats d'arreu del món) que inicia projectes migratoris no com a part d'una estratègia econòmica sinó com a recerca de condicions de vida quotidiana de menor inseguretat i violència[24], especialment per part de famílies amb infants petits.

- Risc més alt per la salut maternoinfantil en la població estrangera, tant perquè es reprodueixen unes condicions de readaptació difícils amb les noves arribades (i es cronifiquen en alguns sectors i territoris unes condicions de vida precàries), com perquè es mantenen les mateixes bases d'accés a la targeta sanitària i a l'atenció normalitzada de la població estrangera menor respecte a la situació de 2002. I en aquest sentit, es manté també la desigualtat de pronòstic entre infants arribats de petits o nascuts en destí, ja que la major part dels quals neixen en parts hospitalaris i reben una atenció neonatal i pediàtrica idèntica a la dels infants autòctons, amb inici de processos de vacunació i seguiment mèdic general des del naixement.

En els següents subapartats revisarem exclusivament aquelles tendències relacionades amb el perfil i l'evolució de la població estrangera menor i amb la seva escolarització (en ambdós aspectes, cal recordar-ho, ho fem a partir de la nacionalitat del menor o atribuïda al menor).

[23] La proporció de població amb estudis mitjans i superiors és alta o molt alta en algunes nacionalitats.
[24] Objectiva i també percebuda com a tal.

2.2. LA POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR

La població estrangera resident a Catalunya i a Barcelona ha augmentat espectacularment i la tendència al fort creixement es manté si tenim en compte les variacions anuals des d'una perspectiva de cicle[25]. Aquesta serà la perspectiva adoptada en aquest apartat pel que fa a les dades de població i d'escolarització perquè en ambdós aspectes cal considerar els fluxos i els estocs, i els efectes que tenen en les condicions d'integració social i de planificació educativa per la població estrangera menor que creix a la ciutat. Població que, cal recordar-ho, no té garantida ni la ciutadania ni el gaudi de drets equiparables en arribar als 16 anys i que de moment encara es pot trobar en situació d'irregularitat sobrevinguda als 18, si no canvia el marc jurídic actual.

Segons les darreres dades disponibles de l'IDESCAT el nombre de residents estrangers a Catalunya era de 383.938 persones el juny de 2003, que representaven el 23% de tots els residents estrangers de l'estat[26]. Això ens situaria en una xifra aproximada de 600.000 persones estrangeres, més del 40% en situació irregular (segons les estimacions del sindicat CCOO del darrer any). Per continents, Àfrica continua essent el primer lloc d'origen de la població immigrada, seguida d'Amèrica, la UE-15, Àsia i els països del bloc de l'antiga Europa de l'est. Al conjunt de l'estat, el primer continent d'origen de la població estrangera és l'americà i a Catalunya també s'ha intensificat l'arribada de persones de tots els països llatinoamericans amb l'espectacular creixement dels nacionals d'Equador, que ja són la segona nacionalitat estrangera més important de Catalunya, després de la marroquina, tot i que el nombre d'efectius encara en queda lluny. De fet, les fonts utilitzades per elaborar l'informe anterior –padró de 1996 i lectura del padró de Barcelona de 2001- encara no permetien detectar la importància d'aquesta tendència a la ciutat amb claredat.

El gener de 2004, segons l'*Informe sobre la població estrangera a Barcelona* elaborat pel Departament d'Estadística de l'Ajuntament[27], hi havia 202.489 persones de nacionalitat estrangera a la ciutat, que representaven el 12,8% de la població. La majoria de la població estrangera porta a la ciutat entre 1 i 5 anys i la mitjana d'edat continua essent força jove: en totes les àrees d'origen les mitjanes se situen entre els 30 i els 34 anys, és a dir, en plena edat

[25] Des d'aquesta perspectiva, no té sentit parlar de *desacceleració* com a tendència quan s'observa una disminució dels nombres en el balanç d'un sol any, si el que fem és una anàlisi de la situació social i cultural derivada de tot el procés i dels canvis que aquest està operant.

[26] A principis de 2004 es calculava que vivien a l'estat uns 2.700.000 persones de nacionalitat estrangera en tot un repertori de situacions jurídiques, segons la Secretaria de Estado para la Inmigración, *Boletín Estadístico de Inmigración y Extranjería* nº2 de l'Observatorio de la Inmigración, MTAS. Quan les dades es refereixen a població estrangera resident, però, cal tenir en compte que només contemplen les persones amb permís de residència. Una altra cosa són les estimacions de població estrangera present a un territori –estat, CA, ciutat, etc.- basades en l'empadronament o altres fonts, com les estadístiques educatives o laborals elaborades per diversos organismes i entitats.

[27] *La població estrangera a Barcelona. Gener 2004.* Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

productiva i reproductiva. La proporció d'homes i de dones és en termes globals de 52,7% d'homes i de 47,7% de dones, però es mantenen fortes diferències segons les àrees d'origen: Amèrica central, Sud-est asiàtic i Amèrica del Sud continuen tenint una proporció força més alta de dones, mentre que l'Àsia central, l'Àfrica subsahariana i el Magrib es mantenen amb proporcions notablement més baixes de dones. Aquestes desproporcions ens indiquen situacions de fragmentació familiar diverses així com la persistència de cadenes migratòries iniciades per homes i dones sols, però la impossibilitat d'actualitzar l'indicador de la relació amb la persona principal de la llar a partir dels cens de 2001 ens impedeix inferir-ne l'impacte sobre les estructures familiars en les quals viuen els infants i joves estrangers a la ciutat.

El rànquing de nacionalitats situa a Equador, Marroc, Colòmbia, Perú, Argentina, Pakistan, Itàlia, Xina, República Dominicana, França i Filipines en les primeres 10 posicions, que mostren una de les característiques més importants de la immigració estrangera a Barcelona, que es dona en menor mesura al conjunt de Catalunya, i és la seva diversificació. La meitat d'aquestes primeres 10 nacionalitats correspon a països llatinoamericans, però l'altra meitat es reparteix entre Europa, Àsia i Àfrica.

Les nacionalitats que més han augmentat, en nombres absoluts, són Equador, Itàlia, Bolívia, Perú i Xina; les que més han augmentat, en nombres relatius són Paraguai, Nepal, Bolívia, Mèxic i Noruega. Així, veiem que es produeixen creixements i variacions anuals tant de països amb rendes altes com de països amb rendes baixes (per exemple, Itàlia i França tripliquen, o Pakistan, que duplica) dins de les mateixes nacionalitats que tant al 2004 com al 2001 representen als països amb major nombre d'efectius. Ara bé, els efectes de les conjuntures econòmiques negatives llatinoamericanes es deixen sentir clarament –creixement d'Equador, Colòmbia i Perú, que dupliquen o tripliquen els seus efectius- i s'hi afegeix Argentina, que semblava perdre pes progressivament, però que ha multiplicat per cinc els seus efectius a la ciutat els darrers tres anys

La població estrangera ja es distribueix de forma clara per tota la ciutat respecte a les dades disponibles pel Primer Informe, tal i com s'observa al Mapa 1, que reproduïm de l'Informe de l'Ajuntament, però amb una implantació més alta als districtes de Ciutat Vella, Eixample, Sants-Montjuïc i Sant Martí.

MAPA 1. NOMBRE DE PERSONES DE NACIONALITAT ESTRANGERA PER SECCIONS ESTADÍSTIQUES. BARCELONA. 2004.

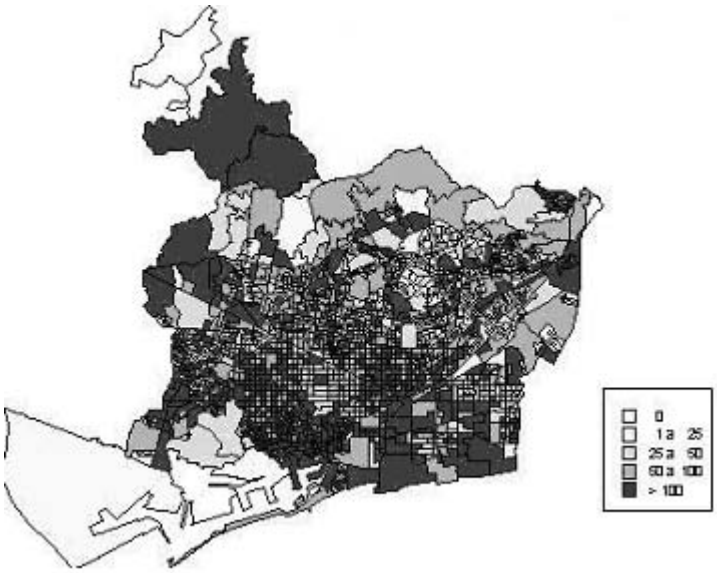

Font: *La població estrangera a Barcelona. Gener 2004*. Web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Si ens fixem en l'exemple d'implantació a diferents districtes d'algunes de les primeres nacionalitats del rànquing, s'observen les diferències següents: la població equatoriana és més nombrosa a l'Eixample i Nou Barris per comparació amb la resta de districtes; la població marroquina té una presència molt més alta a Ciutat Vella i, a una certa distància, a Sants-Montjuïc que a la resta de districtes; la població colombiana, amb una presència menys marcada en un districte determinat, és més nombrosa a l'Eixample i a Sants-Montjuïc; i, en una situació ben diferent, la població pakistanesa es concentra majoritàriament a Ciutat Vella, districte seguit a molta distància per Sants-Montjuïc. Ara bé, el pes de la població estrangera a cada districte i barri continua essent variat, amb una proporció per sobre del 34% a Ciutat Vella, al voltant del 14% al Sants-Montjuïc i, en canvi, només del 8% a Horta-Guinardó, el districte on la població estrangera té un pes més baix.

De forma paral·lela, podem observar que la població estrangera menor també ha augmentat considerablement des de la situació descrita a l'informe anterior al conjunt de Catalunya i a la ciutat de Barcelona[28], on la població 0-17 s'aproximava a les 14.000 persones el 2001 i s'havia duplicat amb escreix ja el 2003 *(veure Taula I2 de l'Annex CD)*.

A la distribució de la població estrangera infantil (0-14 anys) per àrees d'origen a la ciutat (Figura 1) es constata el creixement de les nacionalitats sud-americanes i el repartiment proporcional d'altres àrees d'origen diverses a

[28] Recordem, per una banda, que l'Estadística municipal no proporciona dades sobre la totalitat de la població menor (és a dir, 0-17) sinó només sobre el grup 0-14. D'altra banda, cap de les dues dades no està disponible pel conjunt de Catalunya o per altres realitats territorials (Regió Metropolitana o altres) en el mateix nivell d'actualització. Això fa que també en aquest Segon Informe haguem de comentar i interpretar separadament la informació.

Barcelona. Les dades sobre alumnat ens mostraran més endavant que aquesta proporció ja és més alta també al conjunt de Catalunya, a diferència de la situació divergent que presentaven ambdós territoris el 1996, amb un predomini de la població menor nordafricana a Catalunya i sud-americana a Barcelona, tot i el manteniment de Marroc com el primer país d'origen de la població escolar.

FIGURA 1. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA DE 0 A 14 ANYS PER ÀREES D'ORIGEN. BARCELONA GENER 2003.

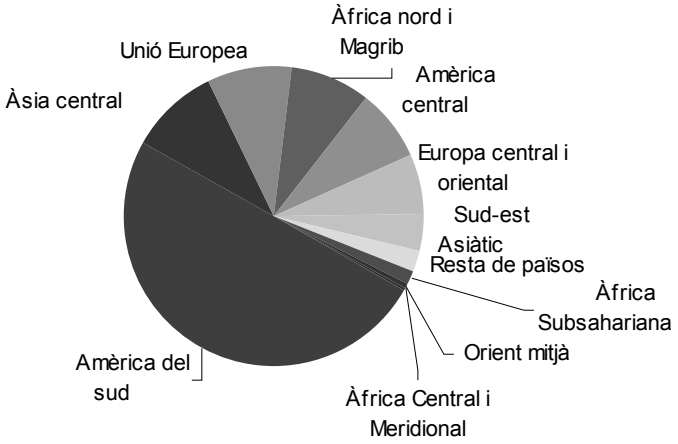

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de la Web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

Dins del conjunt de la població estrangera menor (0-17) ha augmentat tant la població nascuda a l'estranger com la població amb nacionalitat estrangera. Ara bé, la situació entre la població estrangera menor i adulta d'origen estranger és diferent. A la Taula 1 es veu que entre la població menor la condició d'estrangeria segons la nacionalitat o el lloc de naixement estaven força igualades, mentre que la població adulta presentava una variació entre naixement i nacionalitat que mostra l'adquisició de la nacionalitat per una proporció alta de les persones residents a Barcelona i nascudes a l'estranger.

TAULA 1. POBLACIÓ PER NACIONALITAT I PER LLOC DE NAIXEMENT. BARCELONA. 2001.

	Població 0-17	Població total
Nacionalitat estrangera	13.902	95.356
Lloc de naixement estranger	14.057	124.901

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

Ara bé, els darrers anys ha anat augmentant la proporció de nadons nascuts a Barcelona de mares nascudes a l'estranger, que ja representava una cinquena part dels naixements a la ciutat, tal com mostra la Figura 2. Recordem que el perfil de la població estrangera adulta correspon al període central dins dels anys reproductius de les dones. Així, dins dels menors de nacionalitat

estrangera que ens mostrava la Taula 1, hi ha una proporció cada vegada més important del nens i nenes més petits que ja han nascut a la ciutat.

FIGURA 2. PERCENTATGE DE NADONS DE MARES NASCUDES A L'ESTRANGER. BARCELONA. 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001 I 2002.

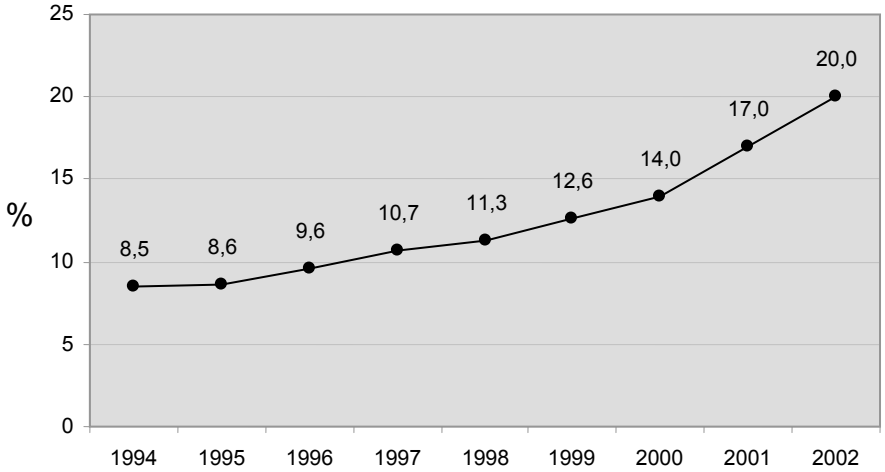

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Observatori de la Immigració. Ajuntament de Barcelona (Informe intern de gener de 2004).

Una altra de les característiques importants del perfil que va adquirint la població estrangera menor és, tal com s'observa a la Figura 3, que la població estrangera menor es distribueix per grups d'edat d'una manera molt semblant a la població menor d'origen autòcton. Per sexe, també es produeix aquesta igualació, especialment entre la població dels grups d'edat de 0-2 anys i de 3-5 anys *(veure Taula I24 de l'Annex CD)*. A l'augment de la proporció de naixements en destí, que hem vist anteriorment, si ha de sumar l'efecte de l'arrelament de la població estrangera amb fills petits.

FIGURA 3. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ MENOR PER GRUPS D'EDAT. BARCELONA. 2001.

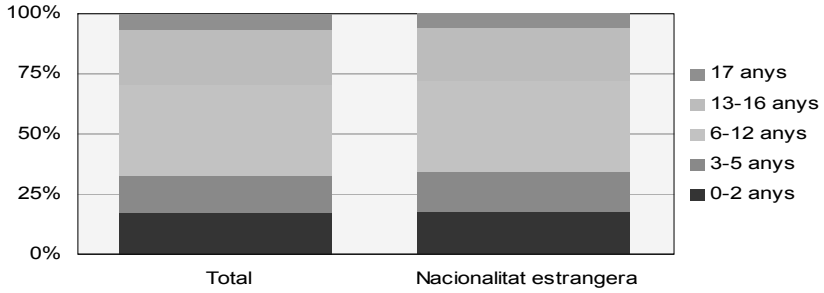

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

Aquesta igualació, però, presenta diferències internes importants segons les nacionalitats d'origen i els grups d'edat. Ara bé, si tenim en compte grans àrees d'origen segons la classificació geoeconòmica CIIMU, observem que el grup dels infants més petits (Figura 4) no presenta tanta diferència entre àrees com

el grup dels adolescents (Figura 5): estem parlant de població jove i de processos d'assentament. Per exemple, tot i que el pes global de la població menor dels països de l'Europa Occidental amb PAA sobre el conjunt de la població estrangera d'aquest origen és el més baix de tots, el nombre d'infants de 0 a 2 anys (Figura 4) de nacionalitats europees occidentals és pràcticament igual al d'infants nord-africans i per sobre dels d'altres orígens: aquesta dada permet dubtar de les afirmacions habituals sobre la fecunditat de les mares extracomunitàries, força estereotipada. En canvi, la Figura 5 ens informa més del procés de selecció dels adolescents per la migració: una proporció dels mateixos són nouvinguts a la ciutat més que no pas nois i noies que hi han crescut, acostumen a correspondre a la categoria d'alumnat d'incorporació tardana i els seus orígens també ho reflecteixen, ja que coincideixen amb les árees i nacionalitats que més han augmentat en termes globals.

FIGURA 4. PES PEL GRUP D'EDAT 0-2 ANYS DE LES NACIONALITATS DEL RÀNQUING. BARCELONA 2001.

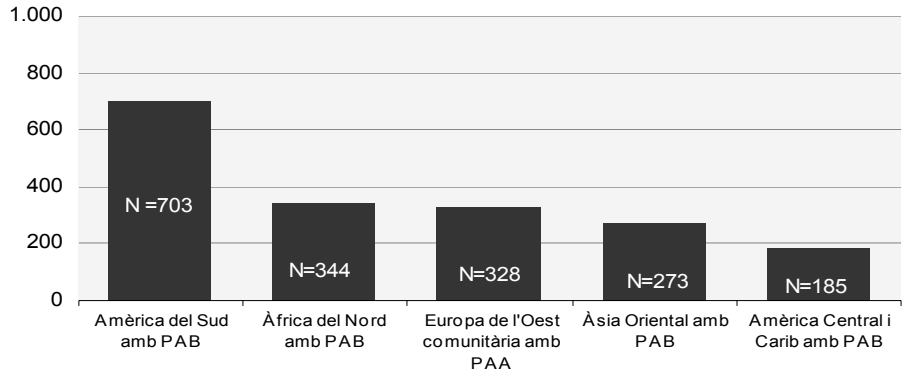

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

FIGURA 5. PES PEL GRUP D'EDAT 13-16 ANYS DE LES NACIONALITATS DEL RÀNQUING. BARCELONA 2001.

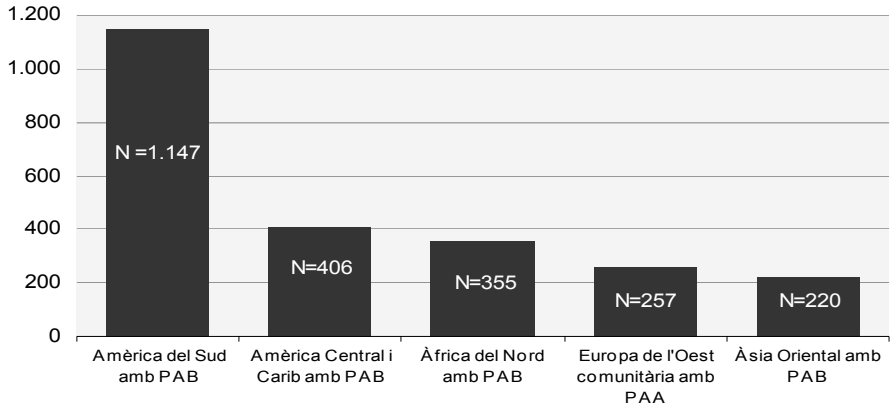

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

Pel que fa la diversitat d'orígens nacionals del conjunt de la població 0-17, s'observen encara a les dades del cens de 2001 importants diferències segons els territoris, reflectides a les Taules 2, 3 i 4. En primer lloc, la diversitat d'orígens més alta a la ciutat de Barcelona s'observa en el fet que les

nacionalitats del rànquing agrupades tenen un pes inferior a la ciutat (68,7%) que a la Regió Metropolitana (72,7%) i al conjunt de Catalunya (74%). El pes de la població estrangera menor és més alt a la ciutat, tot i que ho veurem amb més precisió a les dades sobre alumnat estranger més endavant.

TAULA 2. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. BARCELONA. 2001.

Països d'Origen	Homes	% Població Estrangera	Dones	% Població Estrangera	Total	% Població Estrangera
Equador	1.194	16,7	1.149	17,0	2.343	16,9
Marroc	765	10,7	695	10,3	1.460	10,5
Colòmbia	632	8,8	658	9,7	1.290	9,3
República Dominicana	517	7,2	546	8,1	1.063	7,6
Perú	525	7,3	509	7,5	1.034	7,4
Xina	296	4,1	266	3,9	562	4,0
Filipines	250	3,5	246	3,6	496	3,6
França	246	3,4	237	3,5	483	3,5
Itàlia	203	2,8	210	3,1	413	3,0
Argentina	216	3,0	190	2,8	406	2,9
Total població del rànquing	**4.844**	**67,8**	**4.706**	**69,6**	**9.550**	**68,7**
Total població estrangera	**7.143**	**100**	**6.759**	**100**	**13.902**	**100**
Total població	**108.556**		**103.871**		**212.427**	
% Població estrangera	**6,6**		**6,5**		**6,5**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

TAULA 3. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. REGIÓ METROPOLITANA. 2001.

Països d'Origen	Homes	% Població Estrangera	Dones	% Població Estrangera	Total	% Població Estrangera
Marroc	6.298	31,0	5.668	29,9	11.966	30,5
Equador	2.412	11,9	2.404	12,7	4.816	12,3
Colòmbia	1.463	7,2	1.457	7,7	2.920	7,4
República Dominicana	821	4,0	868	4,6	1.689	4,3
Perú	827	4,1	800	4,2	1.627	4,1
Xina	747	3,7	655	3,5	1.402	3,6
Argentina	704	3,5	631	3,3	1.335	3,4
França	541	2,7	515	2,7	1.056	2,7
Itàlia	456	2,2	426	2,2	882	2,2
Gàmbia	433	2,1	344	1,8	777	2,0
Total població del rànquing	**14.702**	**72,3**	**13.768**	**72,6**	**28.470**	**72,5**
Total població estrangera	**20.331**	**100**	**18.965**	**100**	**39.296**	**100**
Total població	**376.582**		**356.294**		**732.876**	
% Població estrangera	**5,4**		**5,3**		**5,4**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

TAULA 4. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. CATALUNYA. 2001.

Països d'Origen	Homes	% Població Estrangera	Dones	% Població Estrangera	Total	% Població Estrangera
Marroc	11.851	38,0	10.765	36,9	22.616	37,4
Equador	2.741	8,8	2.730	9,3	5.471	9,1
Colòmbia	2.157	6,9	2.120	7,3	4.277	7,1
Gàmbia	1.351	4,3	1.162	4,0	2.513	4,2
República Dominicana	972	3,1	1.056	3,6	2.028	3,4
Argentina	957	3,1	827	2,8	1.784	3,0
Perú	877	2,8	852	2,9	1.729	2,9
Xina	858	2,7	759	2,6	1.617	2,7
França	761	2,4	735	2,5	1.496	2,5
Itàlia	608	1,9	563	1,9	1.171	1,9
Total població del rànquing	**23.133**	**74,1**	**21.569**	**73,9**	**44.702**	**74,0**
Total població estrangera	**31.225**	**100**	**29.200**	**100**	**60.425**	**100**
Total població	**549.327**		**519.556**		**1.068.883**	
% Població estrangera	**5,7**		**5,6**		**5,7**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Idescat.

En segon lloc, les dades del cens de 2001 encara ens mostren la divergència entre les nacionalitats més importants de Barcelona, la Regió Metropolitana i Catalunya que en termes d'àrees d'origen ja no s'observa, com hem assenyalat anteriorment. La població menor de nacionalitat marroquina ocupa la primera posició del rànquing a la Regió Metropolitana i al conjunt de Catalunya, mentre que a la ciutat ocupa la segona posició, tot i que la distància entre el nombre de menors de nacionalitat marroquina i equatoriana només és molt alta si ens fixem en les dades del conjunt de Catalunya. Ara bé, cal tenir en compte que les dades pel cens de 2001 es varen recollir just abans de l'espectacular ritme de creixement de la immigració equatoriana, els anys 2002 i 2003, amb continuïtat el 2004. Per tant, aquella distància i el propi rànquing ja ha variat a tots tres nivells territorials.

En tercer lloc, si bé les 6 primeres nacionalitats del rànquing coincideixen a Barcelona i a la Regió Metropolitana, no és així en el cas d'altres nacionalitats: per exemple, la comunitat filipina continua tenint una important implantació a la ciutat, essent absent del rànquing de la Regió Metropolitana i de Catalunya, mentre la comunitat gambiana ja forma part del rànquing en el conjunt de la Regió i ocupa la quarta posició a Catalunya. En aquests dos grups és possible parlar d'estratègies comunitàries pels forts vincles que s'estableixen en destí. En el cas de la població filipina, per mitjà de l'especialització ocupacional (servei domèstic per classes altes autòctones de la ciutat) i de les altes expectatives acadèmiques dipositades en la generació menor (que, combinades amb l'anterior, remet a la ciutat com espai privilegiat de destí). En el cas de la població gambiana, es manté el desplaçament i el procés d'assentament vinculat al desenvolupament de pràctiques associatives fonamentals. En aquest sentit, es detecta la tendència de la població immigrada gambiana amb fills i filles petits, a l'assentament en àrees de Catalunya que no havien estat els primers destins, a banda de l'arribada de nous immigrants sols d'aquest origen.

Un altre aspecte a destacar és la igualació en la distribució de població estrangera menor per sexe. En efecte, pràcticament totes les nacionalitats tenen més efectius masculins que femenins fins i tot en la població 0-17, a excepció dels nacionals de la República Dominicana, on es detecta amb claredat només a les dades del conjunt de Catalunya. Podem inferir que es tracta de noies joves que venen en una proporció relativament més alta que els nois amb l'objectiu d'accedir a sectors d'ocupació específics, per mitjà de xarxes femenines. Això mostraria una selecció per reagrupament com estratègia familiar dins d'aquest origen.

En darrer lloc, les dades de les sol·licituds de reagrupament familiar (Figura 6), si bé no totes tenen per objectiu el reagrupament de població menor (encara que aquest és un dels més freqüents), mostren tant l'augment i la intensificació en els anys 2002 i 2003 de les sol·licituds i de les resolucions favorables. D'altra banda, cal fixar-se igualment en l'augment de les resolucions que han estat favorables per alguns membres de la família que es sol·licita reagrupar i desfavorables per altres, amb el reforç de les dinàmiques de fragmentació de les estructures familiars que pateixen tots els membres dels grups, però en especial els infants i joves.

FIGURA 6. SOL·LICITUDS DE REAGRUPAMENT FAMILIAR PER ESTAT DEL TRÀMIT. PROVÍNCIA DE BARCELONA. 1999, 2000, 2001, 2002 I 2003.

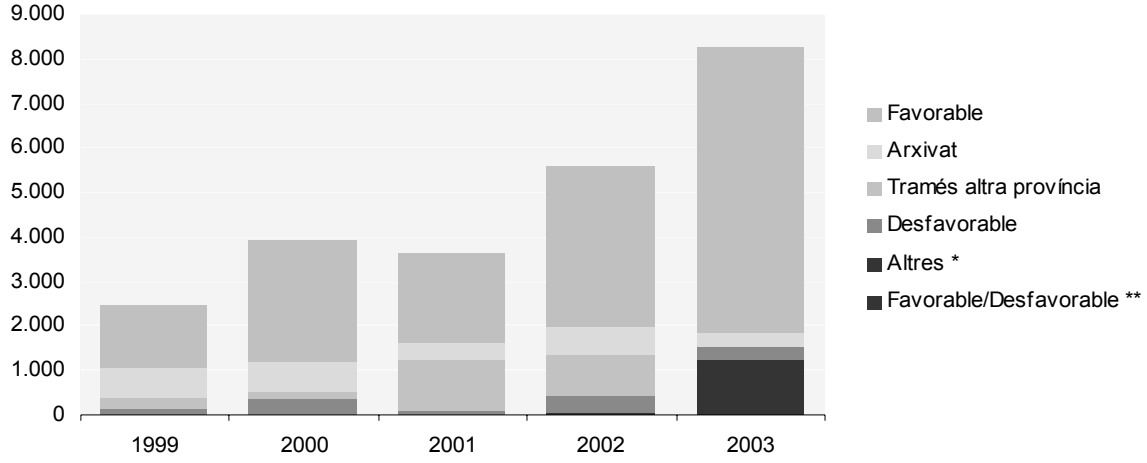

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de la Subdelegació de Govern a Barcelona.

2.3. L'ESCOLARITZACIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA MENOR

Tot i les imprecisions i les inadequacions que contenen i que ja vàrem assenyalar al Primer Informe (2002), les dades sobre alumnat estranger ens permeten observar amb més detall l'espectacular creixement de la població menor estrangera a Catalunya en els darrers anys. El curs 2002-03 hi havia 76.923 alumnes d'ensenyaments no universitaris a Catalunya i 14.357 a Barcelona. A la Figura 7 s'observa de forma clara com aquest creixement ha estat proporcionalment més intens i més gran a la ciutat de Barcelona, tot i ser

molt gran a tot arreu. Recordem que aquestes dades d'alumnat tenen una sots representació lògica del grup d'edat que es troba al Primer Cicle d'Educació Infantil i una certa sots representació del que es troba al Segon Cicle d'Educació Infantil, etapa no obligatòria on l'escolarització no és completament universal. En canvi, aquesta franja d'edat és la que millor representa l'augment de nadons de mares nascudes a l'estranger a la ciutat (i al país) en els darrers anys. Per tant, qualsevol estimació sobre el ritme de creixement dels efectius de l'alumnat estranger ha de tenir-ho en compte. El cert és que en només quatre cursos acadèmics s'ha passat de proporcions d'entre el 2 i el 3% d'alumnat estranger a proporcions mitjanes per sobre del 6% a la ciutat.

FIGURA 7. EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE D'ALUMNAT ESTRANGER SOBRE EL TOTAL D'ALUMNAT. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA I BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 1999/00, 2000/01, 2001/02 I 2002/03.

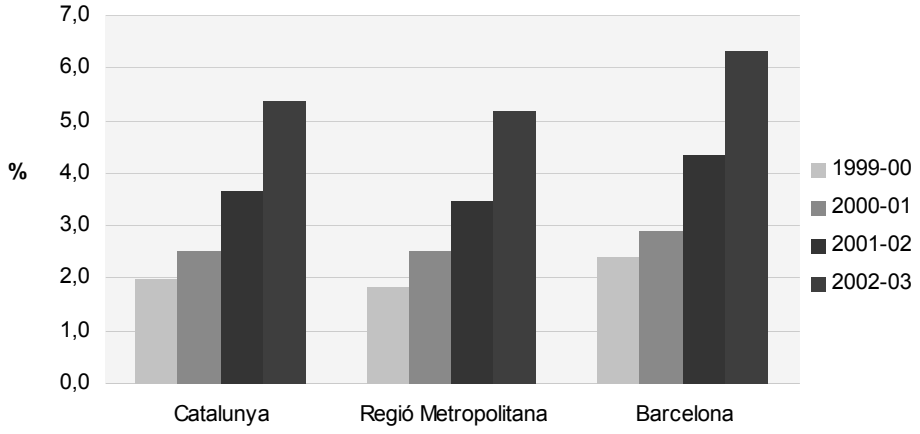

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

A la Figura 8 veiem amb més detall la dinàmica de creixement dins de la província de Barcelona, a partir de les dades de les Delegacions Territorials. Els ritmes de creixement han estat molt forts però també desigualment forts: Barcelona comarques, Baix Llobregat-Anoia i Vallès Occidental han tingut la proporció de creixement més alta el darrer curs, i Barcelona ciutat i Vallès Occidental han tingut un creixement relatiu lleugerament inferior el darrer curs que el curs anterior. En conjunt, insistim, hem de veure el creixement de les xifres d'alumnat estranger de tot el territori de forma interdependent, a un ritme molt alt en tot aquest cicle.

FIGURA 8. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER DELEGACIONS TERRITORIALS DE LA PROVÍNCIA DE BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 1999/00, 2000/01, 2001/02, 2002/03 I 2003/04[1].

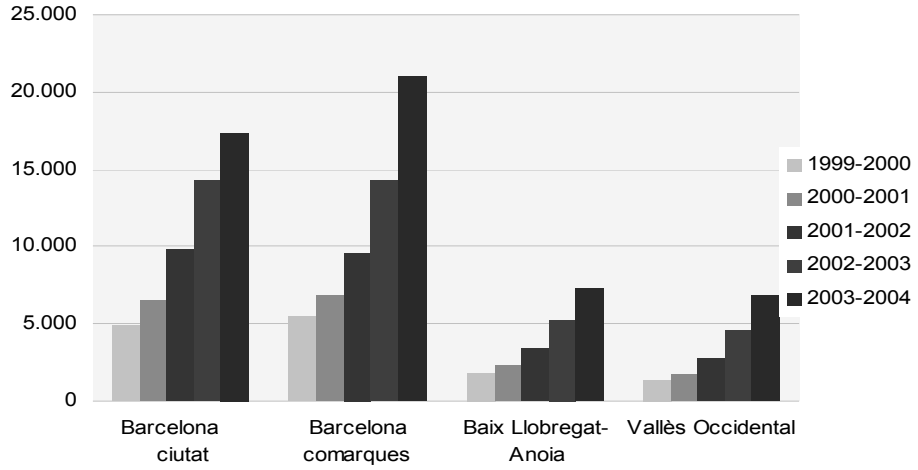

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

Pel que fa a les diferències entre nivells, els nivells amb una escolarització universal o pràcticament universal, que corresponen a la població infantil i juvenil d'entre 3 i 16 anys, presenten proporcions encara més altes d'alumnat estranger, en especial si ens fixem en els resultats segons la titularitat dels centres. I, amb una visió general del pes de l'alumnat segons la perspectiva comparativa territorial i titularitat dels centres, a la Figura 9 podem observar com el pes mitjà de l'alumnat estranger als centres públics envers el pes als centres privats és desproporcionadament més alt tant a Catalunya com a la Regió Metropolitana, i espectacularment desproporcionat a la ciutat de Barcelona, amb un 14,8% d'alumnat estranger als centres públics, sense arribar al 3% als centres privats.

FIGURA 9. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO SOBRE EL TOTAL D'ALUMNAT. CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA I CENTRES DE TITULARITAT PRIVADA. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA I BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

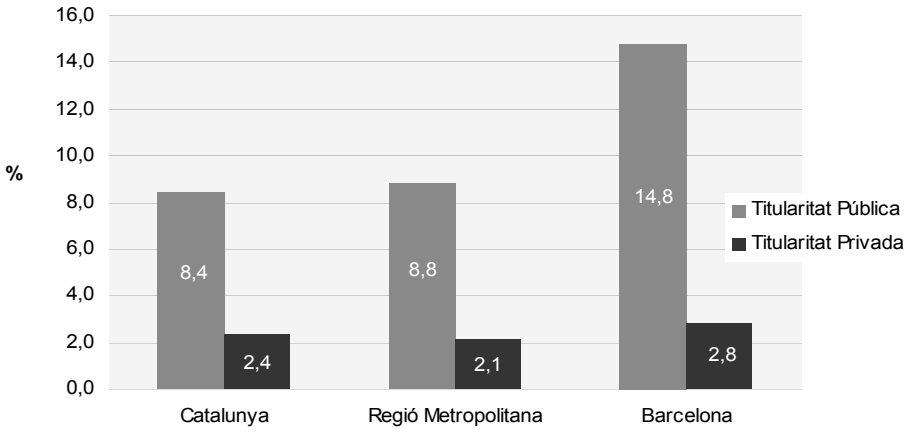

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

D'altra banda, a la Taula 5 podem observar com la presència més alta a Barcelona d'alumnat de nacionalitats estrangeres amb alguns sectors socials que presenten amb més freqüència una tendència a l'escolarització en centres privats (algunes nacionalitats asiàtiques i sud-americanes) no corregeix aquesta desproporció detectada en els nivells 3-16.

TAULA 5. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER ÀREA D'ORIGEN I TITULARITAT JURÍDICA DEL CENTRE. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA I BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen	Catalunya				Regió Metropolitana				Barcelona ciutat			
	Pública	Privada	TOTAL		Pública	Privada	TOTAL		Pública	Privada	TOTAL	
	N	N	N	% per origen	N	N	N	% per origen	N	N	N	% per origen
Unió Europea	2.409	865	3.274	6,6	1.102	530	1.632	5,1	307	300	607	4,8
Resta d'Europa	3.303	865	4.168	8,4	1.577	462	2.039	6,3	695	235	930	7,4
Magreb	12.605	1.917	14.522	29,4	6.553	861	7.414	23,1	986	75	1.061	8,4
Resta d'Àfrica	1.849	332	2.181	4,4	675	189	864	2,7	110	50	160	1,3
Amèrica del Nord	167	127	294	0,6	118	101	219	0,7	44	70	114	0,9
Centre i Sudamèrica	18.483	3.586	22.069	44,6	14.553	2.854	17.407	54,2	6.433	1.839	8.272	65,4
Àsia i Oceania	2.054	870	2.924	5,9	1.770	781	2.551	7,9	912	590	1.502	11,9
Total alumnat estranger	**40.870**	**8.562**	**49.432**	**100**	**26.348**	**5.778**	**32.126**	**100**	**9.487**	**3.159**	**12.646**	**100**
Total alumnat	**486.441**	**359.068**	**845.509**		**299.857**	**271.491**	**571.348**		**64.223**	**113.736**	**177.959**	
% alumnat estranger	**8,4**	**2,4**	**5,9**		**8,8**	**2,1**	**5,6**		**14,8**	**2,8**	**7,1**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

La Taula 6 ens permet fer una anàlisi més detallada de l'alumnat estranger de totes les etapes educatives no universitàries tenint en compte elements d'origen geogràfic, nacional i econòmic, segons la classificació CIIMU. De les 26 categories, ens centrarem només en les 8 àrees amb majors efectius d'alumnat estranger, per ordre d'importància quantitativa: Amèrica del Sud amb PAB, Amèrica del Sud amb PAM, Amèrica Central amb PAB, Àfrica del Nord amb PAB, Àsia Oriental amb PAB, Europa de l'Oest (UE) amb PAA, Àsia Central amb PAB i Europa de l'Est amb PAB.

TAULA 6. ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA D'ORIGEN I PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen		Educació Infantil			Educació Primària			ESO		
		N	% per origen	% per nivell	N	% per origen	% per nivell	N	% per origen	% per nivell
Europa de l'Oest	comunitària, amb PAA	266	8,39	35,42	192	3,50	25,57	131	3,29	17,44
	no comunitària, amb PAA	20	0,63	14,39	37	0,67	26,62	26	0,65	18,71
Europa de l'Est	amb PAA	1	0,03	50,00	0	0	0	0	0	0
	amb PAM	74	2,34	26,62	93	1,69	33,45	76	1,91	27,34
	amb PAB	98	3,09	19,22	215	3,92	42,16	142	3,56	27,84
Amèrica del Nord	amb PAA	35	1,10	28,00	61	1,11	48,80	18	0,45	14,40
	amb PAM	33	1,04	25,19	48	0,87	36,64	23	0,58	17,56
Amèrica Central i Carib	amb PAA	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	amb PAM	1	0,03	11,11	3	0,05	33,33	4	0,10	44,44
	amb PAB	205	6,47	17,31	430	7,83	36,32	431	10,81	36,40
Amèrica del Sud	amb PAM	327	10,32	25,15	492	8,96	37,85	296	7,43	22,77
	amb PAB	1.304	41,15	19,32	2.765	50,36	40,98	1.910	47,92	28,30
Àfrica del Nord	amb PAM	0	0	0	2	0,04	66,67	1	0,03	33,33
	amb PAB	307	9,69	26,33	431	7,85	36,96	325	8,15	27,87
Àfrica Central	amb PAB	41	1,29	22,04	46	0,84	24,73	50	1,25	26,88
Àfrica del Sud	amb PAM	1	0,03	16,67	3	0,05	50,00	2	0,05	33,33
	amb PAB	6	0,19	35,29	6	0,11	35,29	0	0	0
Àsia Occidental	amb PAA	13	0,41	30,95	15	0,27	35,71	10	0,25	23,81
	amb PAM	2	0,06	40,00	1	0,02	20,00	2	0,05	40,00
	amb PAB	35	1,10	14,96	95	1,73	40,60	73	1,83	31,20
Àsia Central	amb PAB	107	3,38	19,18	248	4,52	44,44	171	4,29	30,65
Àsia Oriental	amb PAA	56	1,77	53,33	19	0,35	18,10	19	0,48	18,10
	amb PAM	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	amb PAB	233	7,35	27,48	284	5,17	33,49	276	6,92	32,55
Oceania	amb PAA	4	0,13	40,00	5	0,09	50	0	0	0
	amb PAB	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total alumnat estranger		**3.169**	**100**	**22,07**	**5.491**	**100**	**38,25**	**3.986**	**100**	**27,76**
Total alumnat		**50.696**			**73.628**			**53.635**		
% alumnat estranger		**6,25**			**7,46**			**7,43**		

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 6. CONTINUACIÓ. ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA D'ORIGEN I PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen		Batxillerat			CFGM+CFGS			EE			Total		
		N	%per origen	%per nivell	N	%per origen	%per nivell	N	%per origen	%per nivell	N	%per origen	%per nivell
Europa de l'Oest	comunitària, amb PAA	93	11,71	12,38	65	8,05	8,66	4	3,64	0,53	751	5,23	100
	no comunitària, amb PAA	16	2,02	11,51	40	4,96	28,78	0	0	0	139	0,97	100
Europa de l'Est	amb PAA	0	0	0	1	0,12	50,00	0	0	0	2	0,01	100
	amb PAM	19	2,39	6,83	15	1,86	5,40	1	0,91	0,36	278	1,94	100
	amb PAB	32	4,03	6,27	21	2,60	4,12	2	1,82	0,39	510	3,55	100
Amèrica del Nord	amb PAA	6	0,76	4,80	4	0,50	3,20	1	0,91	0,80	125	0,87	100
	amb PAM	17	2,14	12,98	9	1,12	6,87	1	0,91	0,76	131	0,91	100
Amèrica Central i Carib	amb PAA	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
	amb PAM	0	0	0	1	0,12	11,11	0	0	0	9	0,06	100
	amb PAB	55	6,93	4,65	50	6,20	4,22	13	11,82	1,10	1.184	8,25	100
Amèrica del Sud	amb PAM	92	11,59	7,08	87	10,78	6,69	6	5,45	0,46	1.300	9,05	100
	amb PAB	334	42,07	4,95	383	47,46	5,68	52	47,27	0,77	6.748	47,00	100
Àfrica del Nord	amb PAM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,02	100
	amb PAB	41	5,16	3,52	46	5,70	3,95	16	14,55	1,37	1.166	8,12	100
Àfrica Central	amb PAB	14	1,76	7,53	33	4,09	17,74	2	1,82	1,08	186	1,30	100
Àfrica del Sud	amb PAM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0,04	100
	amb PAB	0	0	0	5	0,62	29,41	0	0	0	17	0,12	100
Àsia Occidental	amb PAA	3	0,38	7,14	1	0,12	2,38	0	0	0	42	0,29	100
	amb PAM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0,03	100
	amb PAB	17	2,14	7,26	12	1,49	5,13	2	1,82	0,85	234	1,63	100
Àsia Central	amb PAB	19	2,39	3,41	9	1,12	1,61	4	3,64	0,72	558	3,89	100
Àsia Oriental	amb PAA	4	0,50	3,81	7	0,87	6,67	0	0	0	105	0,73	100
	amb PAM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	amb PAB	31	3,90	3,66	18	2,23	2,12	6	5,45	0,71	848	5,91	100
Oceania	amb PAA	1	0,13	10,00	0	0	0	0	0	0	10	0,07	100
	amb PAB	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total alumnat estranger		794	100	5,53	807	100	5,62	110	100	0,77	14.357	100	100
Total alumnat		26.642			21.386			2.007			227.994		
%Alumnat estranger		2,98			3,77			5,48			6,30		

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

En primer lloc, cal analitzar a quins nivells tenen una presència més important les diverses àrees d'origen dins dels nivells obligatoris. A la majoria de les àrees la presència més alta en termes absoluts i relatius és l'Educació Primària, excepte a l'Europa de l'Oest (UE) amb PAA, que te una proporció més alta d'alumnat a Educació Infantil i Amèrica Central amb PAB, que la té a l'ESO. Àsia Oriental té una proporció d'alumnat pràcticament idèntica a Primària i a ESO. Les proporcions mitjanes són més altes a Educació Primària, seguida d'Educació Infantil i, en darrer lloc, de l'ESO. El gruix de l'alumnat estranger es troba encara a Primària i allà s'hi han de destinar recursos específics per igualar les condicions d'integració educativa abans d'arribar a l'ESO.

En segon lloc, ens fixarem en el pes de l'alumnat estranger de cada àrea d'origen dins de cada nivell educatiu. A l'Educació Infantil, la diversitat d'orígens i econòmica és més alta. El pes de cada àrea d'origen és el següent: Amèrica del Sud amb PAB, Amèrica del Sud amb PAM, Àfrica del Nord amb PAB, Europa de l'Oest (UE) amb PAA i Àsia Oriental amb PAB. Tres de les àrees americanes són les que tenen un pes més alt dins de l'educació primària: Amèrica del Sud amb PAB, Amèrica del Sud amb PAM i Àfrica del Nord amb PAB, seguida a força distància per Àsia Oriental. El mateix ordre segueixen aquestes zones d'origen a l'ESO. En canvi, els Batxillerats i els Cicles

Formatius tornen a presentar una diversitat d'orígens alta i coincideixen en tenir Europa de l'Oest (UE) en segona posició, després d'Amèrica del Sud amb PAB i abans d'Amèrica del Sud amb PAM, seguits a molta distància per Amèrica Central amb PAB i Àfrica del Nord amb PAB.

En tercer lloc, però, cal preguntar-se específicament per les diferències entre àrees d'origen pel que fa a la baixa presència general d'alumnat estranger als nivells post-obligatòris. Les dades permeten constatar de tres tipus de realitats[29]:

- El primer cas és el de l'alumnat d'àrees d'origen amb sectors de població de classes mitjanes i altes a la ciutat, com Europa de l'Oest amb PAA o Amèrica del Sud amb PAM: les xifres d'alumnat a Batxillerat i Cicles Formatius és alta en relació amb l'ESO, la continuïtat educativa post-obligatòria és la norma, amb una lleugera preferència pel Batxillerat.

- El segon cas és el que correspon a l'àrea d'origen de la major part de l'alumnat estranger, països de l'Amèrica del Sud amb PAB, alguns dels quals estan protagonitzant un ritme molt intens d'immigració en els darrers cursos acadèmics: a grans trets, s'observa una diferència important entre la presència a l'ESO i la presència conjunta a Batxillerats i Cicles Formatius, fins al punt que les dades per aquests nivells representen aproximadament la meitat que a la secundària obligatòria, amb una lleugera preferència per Cicles Formatius.

- El tercer cas resulta el més preocupant amb aquesta simple observació general, i és el que correspon a l'àrea de l'Àfrica del Nord amb PAB, bàsicament constituïda per l'alumnat d'origen marroquí. Tot i tractar-se d'un col·lectiu amb un ritme sostingut de creixement i amb un assentament relativament llarg, entre les xifres de l'ESO i les del conjunt del Batxillerat i Cicles Formatius hi ha un clar decalatge: el nombre d'alumnes que cursen aquests estudis postobligatoris només equivaldria a una quarta part dels que es troben a la secundària obligatòria. A més, hi ha pràcticament la mateixa petita quantitat d'estudiants a Batxillerat que a Cicles Formatius *(veure també Taula I40 de l'Annex CD)*. La continuïtat educativa dels nois i noies d'aquest origen és minoritària. Això hauria de suposar un toc d'atenció suficient per abordar aquesta qüestió amb serietat des de la política i l'acció educatives, més enllà de l'oferta de formació no reglada en àmbits laborals que tampoc no poden absorbir fàcilment una població amb dificultats per accedir al mercat laboral de forma regular. La greu problemàtica de la franja 16-18 és el preludi de situacions insostenibles cada vegada més freqüents a la ciutat.

En un altre sentit, i per acabar amb aquesta anàlisi dels nivells, les dades referides a l'Educació Especial presenten algunes desproporcions i diferències inquietants: en general, les proporcions són relativament més baixes per

[29] Aquestes qüestions necessiten un aprofundiment més gran i un seguiment entre les dades de cursos acadèmics; aquí en fem només una primera observació general entre àrees amb les dades d'un mateix curs acadèmic.

l'alumnat d'àrees amb PAA i PAM en aquesta categoria i, per contra, relativament més altes per l'alumnat d'àrees amb PAB, en especial pel que fa a l'Àfrica del Nord i, a certa distància, a l'Amèrica Central. Malauradament, aquestes sobre-representacions constitueixen un tema recurrent a la literatura sobre educació, immigració i minories i caldria explorar amb major precisió aquests casos per tal de poder garantir que no és el propi sistema el que contribueix a construir situacions que més tard són identificades amb les necessitats d'educació especial. Les dades oficials disponibles sobre el conjunt de Catalunya indiquen situacions similars *(veure Taula I27 i Taula I28 de l'Annex CD)*.

Fixem-nos ara en la distribució dins del territori. Paral·lelament a la pauta del conjunt de la població en general, la població escolar total de Catalunya es concentra principalment a les comarques de la Regió Metropolitana de Barcelona. Pel que fa a l'alumnat estranger, aquesta concentració en l'espai és inferior, tot i que el 58% dels nois i noies estrangers d'entre 3 i 16 anys està escolaritzat a cinc comarques: el Barcelonès, el Baix Llobregat, el Vallès Occidental, el Maresme i el Vallès Oriental. Ara bé, el pes d'aquest alumnat és molt divers en la resta de comarques i generalment varia en funció de la titularitat dels centres i entre centres concrets[30]. En aquest sentit, Catalunya segueix la tendència observada en altres països europeus que han començat a ser el destí de fluxos d'immigració internacional importants més recentment. En canvi, als països on aquests fluxos són més antics, l'alumnat estranger i d'origen estranger es localitza amb molta diferència a les grans aglomeracions urbanes, generalment constituïdes al voltant de les capitals[31].

A la ciutat de Barcelona s'escolaritza aproximadament una quarta part de l'alumnat estranger de Catalunya, amb una distribució entre districtes molt desigual però amb una presència general a tota la ciutat, tal com es pot veure al Mapa 2.

[30] Carrasco, S y Molins, C , "Algunos datos básicos sobre inmigración y alumnado extranjero", a Carrasco, S, coord (2004), *Inmigración, contexto familiar y educación. Procesos y experiencias de la población marroquí, ecuatoriana, china y senegambianda*. Colección Educación y Sociedad, nº 20. Barcelona: ICE-UAB.

[31] AADD (2004), *Integrating immigrant children into schools in Europe*, Brussel·les: Eurydice European Unit.

MAPA 2. DISTRIBUCIÓ DEL TOTAL D'ALUMNAT ESTRANGER PER DISTRICTES DE BARCELONA. CURS 2002-2003.

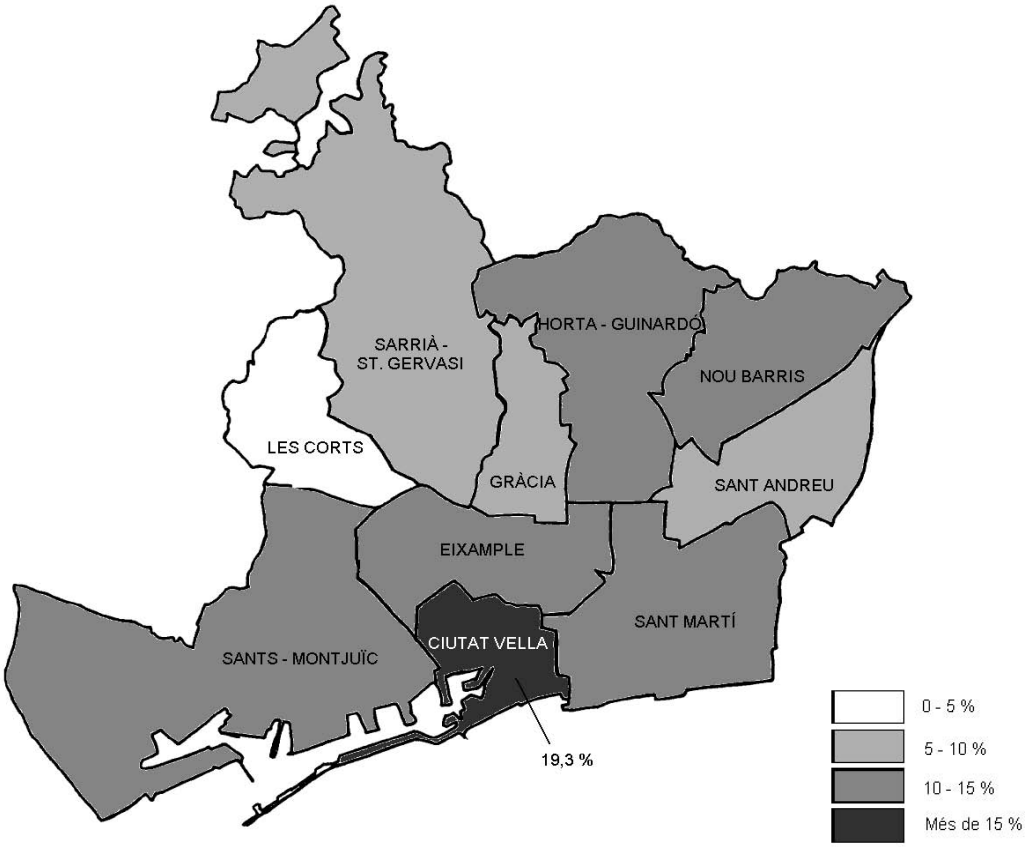

Font: Elaboració Molins & Carrasco a partir de les dades de l'Informe del Projecte 'Educació i Immigració a Barcelona'. Octubre 2004. (Document intern policopiat)

Una cinquena part de tot l'alumnat estranger s'escolaritza a Ciutat Vella i la resta de districtes presenten tres situacions diferents: els districtes on la presència mitjana de l'alumnat estranger es situa entre el 10 i el 15 % (Sants, Eixample, Sant Martí, Nou Barris, Horta), els districtes on la presència mitjana es situa entre el 5 i el 10% (Sant Andreu, Gràcia i Sarrià-Sant Gervasi) i, en darrer lloc, l'únic districte on la presència mitjana és més baixa, sense superar el 5% (Les Corts).

Ara bé, aquesta presència general es reflecteix de forma radicalment diferent segons la titularitat dels centres, tal com mostren els Mapes 3, 4 i 5: mentre a tots els centres de titularitat pública de tots els districtes la proporció mitjana d'alumnat estranger no és en cap cas inferior al 10% (la majoria, no inferior al 15%), els centres de titularitat privada de tots els districtes tenen una presència mitjana d'alumnat estranger que no arriba al 5%, excepte a Ciutat Vella, on la mitjana dels centres de titularitat privada és semblant a la mitjana dels centres de titularitat pública dels altres districtes.

MAPES 3, 4 I 5: PES DE L'ALUMNAT ESTRANGER 3-16 PER DISTRICTES. CENTRES PÚBLICS I PRIVATS. BARCELONA, CURS 2002-03.

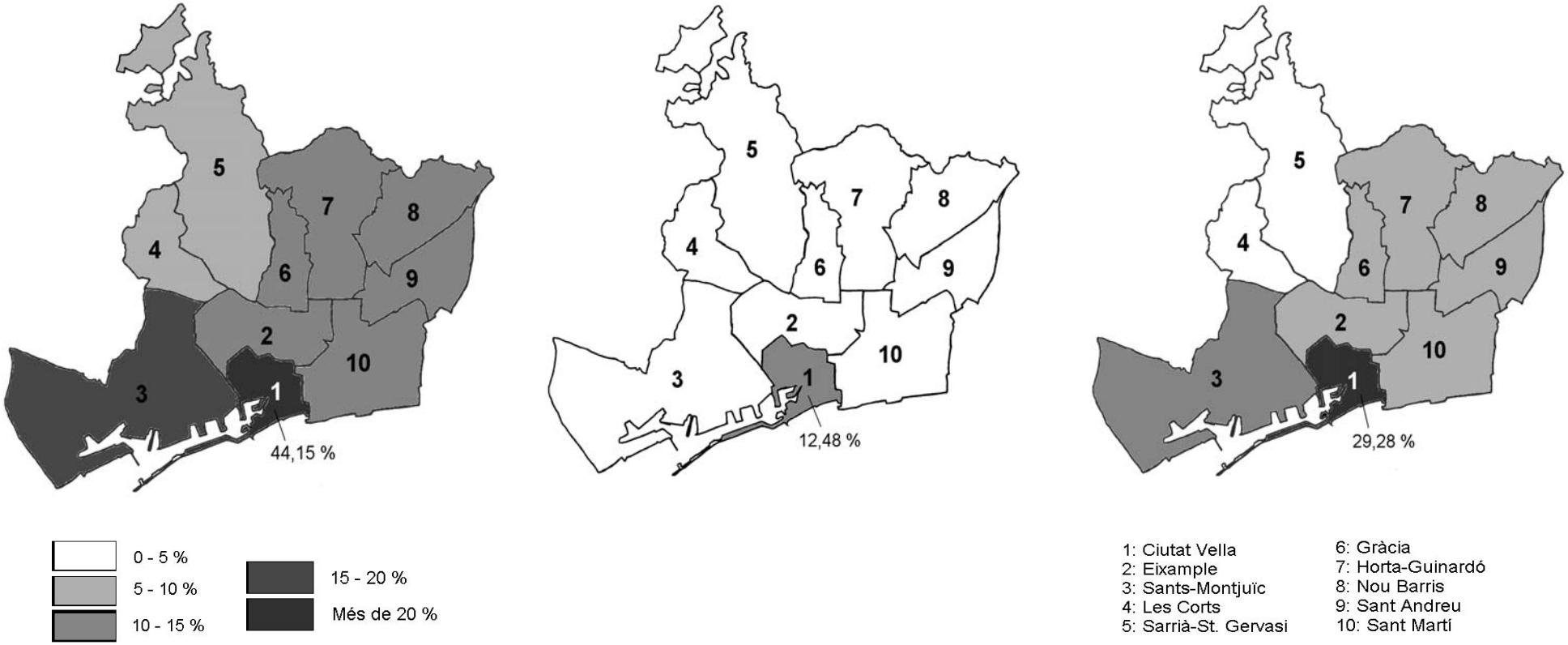

Font: Elaboració Molins & Carrasco a partir de les dades de l'Informe del Projecte 'Educació i Immigració a Barcelona'. Octubre 2004. (Document intern policopiat)

Aquests centres de titularitat privada són finançats amb recursos públics en la seva pràctica totalitat (al voltant del 95%) i escolaritzen el 62% de tot l'alumnat de la ciutat en aquestes etapes (3-16). En altres llocs[32] ja hem exposat àmpliament la inadequació que suposa qualificar de *ghettos* tots els centres que escolaritzen població de classes populars i d'origen estranger, i la imprudència de referir-se globalment a la "concentració d'alumnat estranger"**;** ara bé, aquesta situació és incomprensible des d'una política educativa progressista i inacceptable des del punt de vista de la sociabilitat intercultural i la cohesió social, a banda d'agreujar una situació lingüística i social que ja resultava insostenible fa deu anys[33] pel que fa a les condicions d'aprenentatge del català. La presència creixent d'alumnat estranger procedent de països amb PAB intensifica alhora que fa visible un procés de segregació preexistent, i aquest fenomen és especialment observable a la ciutat de Barcelona.

A la Taula 7 i a la Taula 8 observem amb detall la distribució de l'alumnat estranger per districtes segons la titularitat dels centres i les àrees d'origen de la classificació del Departament d'Educació.

Als centres de titularitat pública, que escolaritzen menys de la meitat de l'alumnat de la ciutat, la proporció d'alumnat estranger és molt més alta i més diversa. Per àrees d'origen, observem una presència més o menys concentrada o dispersa segons la diversitat social interna de cada grup però també les estratègies educatives vinculades als processos migratoris. Per exemple, l'alumnat d'Amèrica Central i del Sud té una presència generalitzada a les escoles de tots els districtes (amb una presència mínima relativa a Sarrià-Sant Gervasi en comparació amb la resta de la districtes), però amb majors proporcions a Sants-Montjuïc, Ciutat Vella, Nou Barris, Sant Martí i Horta-Guinardó. L'alumnat del Magrib, en canvi, té una presència més alta i reflecteix una estratègia de major concentració a Ciutat Vella i a Sants-Montjuïc.

Als centres de titularitat privada, que escolaritzen una proporció més alta de tot l'alumnat de la ciutat, especialment a les etapes obligatòria i post-obligatòria d'Educació Secundària, només té una certa rellevància referir-se a les àrees d'Amèrica Central i del Sud, Àsia (amb Oceania, a les dades de la Generalitat) i a l'Europa comunitària, ja que la resta d'orígens tenen uns efectius mínims a la pràctica totalitat dels districtes. Així, l'alumnat d'Amèrica Central i del Sud té una presència important als centres privats de l'Eixample, Ciutat Vella, Sants-Montjuïc, Nou Barris, Sarrià i Horta-Guinardó. L'alumnat de l'Europa comunitària escolaritzat als centres privats té una presència més alta a Sarrià, Les Corts i l'Eixample. Finalment, l'alumnat d'Àsia escolaritzat als centres privats té una presència més alta a Ciutat Vella (estem parlant, sobretot, de

[32] Carrasco, S i Soto, P, 2000; 2003; Carrasco, Ballestín et al, 2002; Carrasco, S, 2003. Veure referències completes a la Bibliografia. En aquest sentit, considerem que tant la classificació com l'anàlisi de la concentració d'alumnat estranger en categories 'alta', 'mitjana' i 'baixa' emprades a l'Informe sobre l'escolarització de l'alumnat estranger presentat per la Regidora d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona el maig de 2004 són inadequades, perquè no se'n pot inferir cap situació educativa concreta i pot contribuir a perpetuar les mateixes confusions que l'estudi esmentat més amunt ja assenyalava.

[33] És a dir, cap a l'any 1994, justament quan es comencen a produir els processos de reagrupament familiar de manera més sistemàtica a tot l'estat i, en especial, a Catalunya.

població filipina), a l'Eixample i també a Sarrià. Aquest és un fenomen vinculat al treball de les mares sobre el qual caldrà aprofundir properament.

TAULA 7. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen	Barcelona		Districte 1: Ciutat Vella		Districte 2: Eixample		Districte 3: Sants-Montjuïc		Districte 4: Les Corts	
	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen
Unió Europea	307	3,2	51	2,6	43	5,1	29	1,9	8	2,9
Resta d'Europa	695	7,3	95	4,9	72	8,5	101	6,7	19	7,0
Magreb	986	10,4	460	23,6	34	4,0	176	11,7	12	4,4
Resta d'Àfrica	110	1,2	8	0,4	3	0,4	17	1,1	3	1,1
Amèrica del Nord	44	0,5	1	0,1	7	0,8	6	0,4	2	0,7
Centre i Sudamèrica	6.433	67,8	919	47,1	576	68,1	1.040	69,2	217	79,8
Àsia i Oceania	912	9,6	418	21,4	111	13,1	134	8,9	11	4,0
Total alumnat estranger	**9.487**	**100**	**1.952**	**100**	**846**	**100**	**1.503**	**100**	**272**	**100**
Total alumnat	**64.223**		**4.421**		**5.758**		**8.182**		**3.468**	
% alumnat estranger	**14,8**		**44,2**		**14,7**		**18,4**		**7,8**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 7. CONTINUACIÓ. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen	Districte 5: Sarrià-St. Gervasi		Districte 6: Gràcia		Districte 7: Horta-Guinardó		Districte 8: Nou Barris		Districte 9: Sant Andreu		Districte 10: Sant Martí	
	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen
Unió Europea	34	12,2	27	5,2	34	3,2	15	1,3	15	2,2	51	4,2
Resta d'Europa	32	11,5	51	9,8	99	9,4	74	6,4	63	9,1	89	7,3
Magreb	7	2,5	18	3,5	44	4,2	61	5,3	90	12,9	84	6,9
Resta d'Àfrica	4	1,4	1	0,2	9	0,9	51	4,4	7	1,0	7	0,6
Amèrica del Nord	2	0,7	6	1,2	7	0,7	6	0,5	1	0,1	6	0,5
Centre i Sudamèrica	179	64,2	395	75,8	807	76,9	910	79,1	493	70,8	897	73,7
Àsia i Oceania	21	7,5	23	4,4	50	4,8	34	3,0	27	3,9	83	6,8
Total alumnat estranger	**279**	**100**	**521**	**100**	**1.050**	**100**	**1.151**	**100**	**696**	**100**	**1.217**	**100**
Total alumnat	**3.970**		**4.355**		**7.904**		**8.215**		**6.471**		**11.479**	
% alumnat estranger	**7,0**		**12,0**		**13,3**		**14,0**		**10,8**		**10,6**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 8. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PRIVADA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen	Barcelona		Districte 1: Ciutat Vella		Districte 2: Eixample		Districte 3: Sants-Montjuïc		Districte 4: Les Corts	
	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen
Unió Europea	300	9,5	20	4,1	58	6,8	4	2,0	68	27,1
Resta d'Europa	235	7,4	17	3,5	47	5,5	24	11,8	46	18,3
Magreb	75	2,4	40	8,2	9	1,1	10	4,9	0	0
Resta d'Àfrica	50	1,6	21	4,3	8	0,9	3	1,5	0	0
Amèrica del Nord	70	2,2	6	1,2	17	2,0	0	0	18	7,2
Centre i Sudamèrica	1.839	58,2	161	32,9	542	63,6	140	69,0	91	36,3
Àsia i Oceania	590	18,7	224	45,8	171	20,1	22	10,8	28	11,2
Total alumnat estranger	**3.159**	**100**	**489**	**100**	**852**	**100**	**203**	**100**	**251**	**100**
Total alumnat	**113.736**		**3.917**		**19.319**		**7.523**		**11.316**	
% alumnat estranger	**2,8**		**12,5**		**4,4**		**2,7**		**2,2**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 8. CONTINUACIÓ. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PRIVADA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Àrea d'origen	Districte 5: Sarrià-St. Gervasi		Districte 6: Gràcia		Districte 7: Horta-Guinardó		Districte 8: Nou Barris		Districte 9: Sant Andreu		Districte 10: Sant Martí	
	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen	N	% per origen
Unió Europea	97	20,0	22	17,3	18	6,8	4	1,5	3	2,7	6	5,4
Resta d'Europa	41	8,4	9	7,1	16	6,0	12	4,5	13	11,8	10	9,0
Magreb	5	1,0	1	0,8	1	0,4	2	0,8	4	3,6	3	2,7
Resta d'Àfrica	8	1,6	1	0,8	0	0	5	1,9	3	2,7	1	0,9
Amèrica del Nord	24	4,9	3	2,4	1	0,4	0	0	0	0	1	0,9
Centre i Sudamèrica	227	46,7	86	67,7	202	76,2	234	88,3	76	69,1	80	72,1
Àsia i Oceania	84	17,3	5	3,9	27	10,2	8	3,0	11	10,0	10	9,0
Total alumnat estranger	**486**	**100**	**127**	**100**	**265**	**100**	**265**	**100**	**110**	**100**	**111**	**100**
Total alumnat	**26.355**		**7.119**		**11.983**		**7.858**		**8.472**		**9.874**	
% Alumnat estranger	**1,8**		**1,8**		**2,2**		**3,4**		**1,3**		**1,1**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

A la Figura 10 es poden observar a grans trets les estratègies d'escolarització de les nacionalitats del rànquing d'alumnat estranger a Barcelona segons la titularitat del centre.

FIGURA 10. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

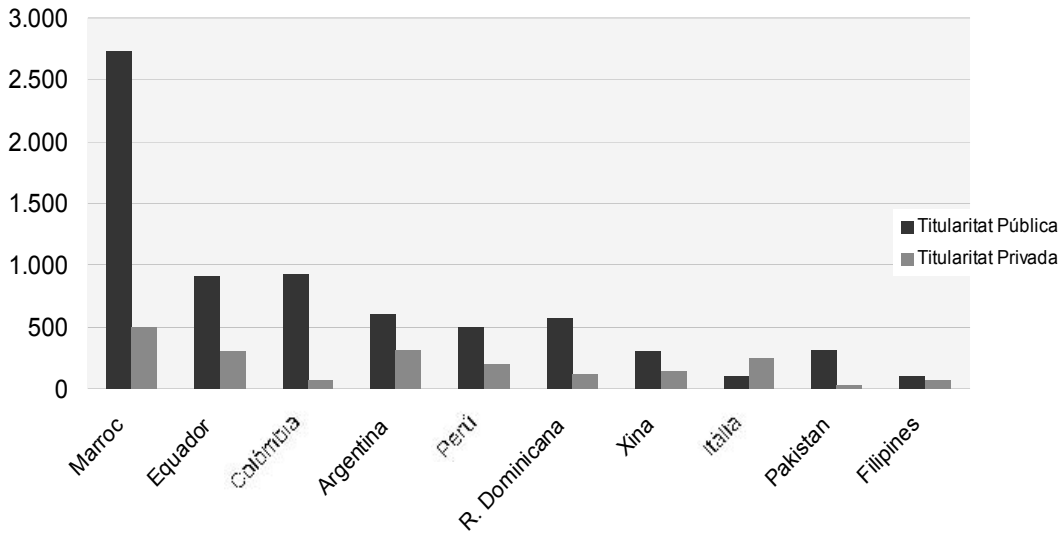

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

Però a les Taules 9, 10 i 11 hem seleccionat aquelles nacionalitats de l'alumnat que indiquen una diversitat clara d'estratègies d'escolarització segons la titularitat dels centres.

La població procedent de països amb un PAB però que escolaritzen més del 40% dels seus fills i filles a centres privats reflecteixen tres tipus de situacions:

- en primer lloc, les classes mitjanes i altes dels mateixos països amb PAB que també es troben a la ciutat;
- en segon lloc, els sectors amb una estratègia migratòria econòmica però que procedeixen de classes mitjanes en origen i que tenen alts nivells d'instrucció i ideologies de millora econòmica que passen inequívocament per la via acadèmica per part dels fills i filles;
- en tercer lloc, i amb relació a la situació anterior, grups socials amb altes aspiracions educatives pels fills i filles o molt vinculats a les ideologies educatives representades i promocionades per mitjà de l'església catòlica. L'exemple més clars d'aquestes situacions correspon a l'alumnat originari de Filipines. Ara bé, la immensa majoria dels nacionals d'àrees d'origen amb un PAB escolaritzen als seus fills i filles en centres públics.

Les població procedent de països amb un PAM que mostren aquesta mateixa tendència d'escolarització, però, corresponen en una proporció més alta al segon tipus de les situacions anteriors.

En darrer lloc, hi ha una bona representació de nacionals procedents de països amb un PAA que tenen el comportament contrari al que es derivaria de la situació econòmica si la comparem amb les estratègies d'escolarització de la població autòctona, és a dir, que escolaritzen més del 40% dels seus fills i filles a centres públics. Es reflecteix en l'alumnat de països comunitaris (França, Itàlia, Regne Unit o Alemanya) i no comunitaris (Noruega, Suïssa), amb ideologies educatives i socials molt diverses i amb una presència més dispersa en el territori de la ciutat.

TAULA 9. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU BAIX[1]. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Països d'origen	Titularitat Pública	Titularitat Privada
Croàcia	50,0	50,0
Iugoslàvia	57,1	42,9
Letònia	40,0	60,0
Macedònia	50,0	50,0
Bòsnia i Hercegovina	50,0	50,0
Nicaragua	56,3	43,8
Panamà	0	100
Belize	0	100
Paraguai	58,3	41,7
Veneçuela	52,6	47,4
Egipte	20,0	80,0
Costa d'Ivori	0	100
Gàmbia	33,3	66,7
Guinea Bissau	40,0	60,0
República Centrafricana	0	100
Sierra Leone	0	100
Cap Verd	50,0	50,0
Sudan	0	100
Madagascar	16,7	83,3
Congo	25,0	75,0
Moçambic	0	100
Líban	55,6	44,4
Iran	30,8	69,2
Nepal	45,5	54,5
Afganistan	50,0	50,0
Filipines	31,7	68,3
Tailàndia	33,3	66,7
Indonèsia	0	100

[1] Els països que apareixen són només els que tenen un PAB i més d'un 40 % a la titularitat privada.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 10. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU MIG[1]. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Països d'origen	Titularitat Pública	Titularitat Privada
Hongria	45,5	54,5
Mèxic	45,0	55,0
Costa Rica	55,6	44,4
República de Sud-Àfrica	33,3	66,7
Aràbia Saudita	60,0	40,0

[1] Els països que apareixen són només els que tenen un PAM i més d'un 40 % a la titularitat privada.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 11. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU ALT[1]. CURS ESCOLAR 2002-2003.

Països d'origen	Titularitat Pública	Titularitat Privada
Alemanya	50,6	49,4
Àustria	60,0	40,0
França	43,3	56,7
Grècia	50,0	50,0
Irlànda	42,9	57,1
Itàlia	61,4	38,6
Portugal	75,4	24,6
Regne unit	40,9	59,1
Suïssa	48,1	51,9
Islàndia	100	0
Noruega	85,7	14,3
Xipre	100	0
Qatar	100	0
Unió dels Emirats Àrabs	100	0
Taiwan	66,7	33,3
Singapur	100	0
Austràlia	71,4	28,6
Nova Zelanda	100	0

[1] Els països que apareixen són només els que tenen un PAA i més d'un 40 % a la titularitat pública.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

Finalment, volem centrar l'atenció en un indicador que presenta, a jutjar per les dades disponibles, una certa incongruència amb les dades que hem analitzat fins el moment i que feien referència a l'augment espectacular de l'alumnat estranger: el pes de l'alumnat d'incorporació tardana. En efecte, la Taula 12 presenta comparativament les dades d'alumnat d'incorporació tardana

d'Educació Primària i d'ESO i en ambdós casos resulten inexplicablement baixes. A l'Annex es pot trobar una sèrie de taules que reflecteixen el nombre d'alumnat atès pels diversos dispositius en funcionament a primària i a secundaria en els darrers cursos acadèmics (i els seus propis canvis de modalitats i d'organització). *(Veure Taules I56, I57 I I58 de l'Annex CD).*

TAULA 12. ALUMNAT D'INCORPORACIÓ TARDANA D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA. BARCELONA, REGIÓ METROPOLITANA I CATALUNYA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

	Educació Primària						ESO					
	Alumnat d'Incorporació Tardana		Alumnat Estranger		Total Alumnat		Alumnat d'Incorporació Tardana		Alumnat Estranger		Total Alumnat	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Barcelona	155	0,5	4.344	15,3	28.365	100	61	0,3	3.018	16,9	17.895	100
Regió Metropolitana	719	0,5	12.526	9,5	131.283	100	510	0,6	8.039	9,3	86.215	100
Catalunya	1.341	0,6	19.395	9,2	211.260	100	997	0,7	12.210	8,6	142.318	100

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

De fet, aquestes dades oficials encara resulten més inconsistents si tenim en compte que el creixement del nombre d'alumnat estranger a tots els nivells educatius no universitaris (tant els obligatoris com els no obligatoris) ha estat molt alt, de més del 100% en els darrers dos cursos acadèmics, i que comparativament i en termes absoluts, el nivell d'Educació Primària és el que té l'augment més alt d'alumnat estranger *(veure Taules 15 i 16 de l'Annex CD)*. La Figura 11 i la Figura 12 mostren aquesta evolució per la ciutat de Barcelona i pel conjunt de Catalunya: per una banda, l'alumnat estranger d'Educació Primària augmenta perquè és en aquest nivell o només en els darrers cursos d'Educació Infantil quan emergeixen les proporcions reals de la petita infància d'origen estranger i no abans (l'escolarització de 0 a 3 anys ni és obligatòria ni és una opció a l'abast per les famílies immigrades més vulnerables legalment i econòmicament); però per l'altra, aquesta augment a Educació Primària hauria de fer pensar en xifres més altes d'alumnat d'incorporació tardana el curs 2002-2003 amb l'alumnat que arriba els darrers cursos. Sembla clar que caldria redefinir les condicions i els criteris per parlar d'alumnat d'incorporació tardana dins de cada nivell i abans de fer la transició a l'ESO.

Cal fer notar que si la proporció d'alumnat amb necessitats educatives especials temporals, derivades del procés de readaptació que suposa la immigració correspongués només al que mostren aquestes dades oficials del curs 2002-03, el conjunt d'accions més importants endegades per l'actual Departament d'Educació no s'hi hauria adreçat amb la duplicació de recursos humans i materials que s'han posat en funcionament enguany, dins del *Pla de Llengua i Cohesió Social*. Caldrà veure i comparar la situació actual amb noves dades que ens informin amb transparència tant de l'escolarització com de la situació educativa de l'alumnat d'origen estranger, a partir de l'avaluació dels resultats aconseguits amb l'aplicació d'aquestes mesures en els propers informes.

FIGURA 11. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO. BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 2000/01, 2001/02, 2002/03 I 2003/04.

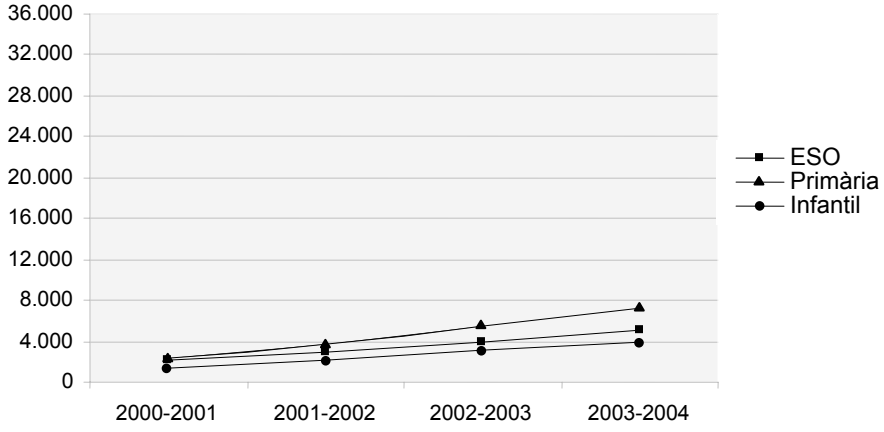

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya.

FIGURA 12. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO. CATALUNYA. CURSOS ESCOLARS 2000/01, 2001/02, 2002/03 I 2003/04.

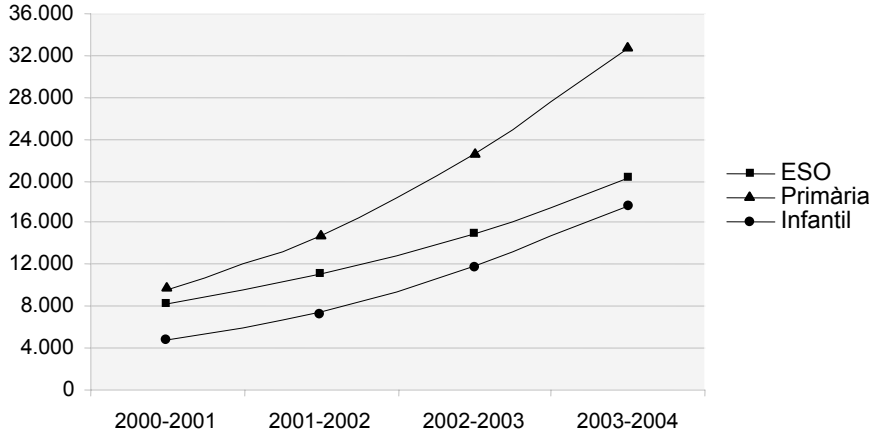

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya.

3. INTEGRACIÓ I RELACIONS INTERCULTURALS: PERSPECTIVES DELS JOVES MAJORITARIS[34] I DELS ADULTS IMMIGRANTS

Sens dubte, les posicions més distants i divergents entre si pel que fa a nois i noies d'origen immigrant estranger es troben representades pels seus iguals majoritaris –sobretot, els companys i les companyes amb qui comparteixen els espais educatius formals- i pels seus pares –i, en general, els adults dels col·lectius migrants als quals pertanyen. Amb els primers comparteixen temps i espais de creixement que configuren les identitats generacionals, especialment en un període de profundes transformacions socials que afecta les vides i trajectòries de tots; amb els darrers, comparteixen vincles i bagatges que també es transformen amb la migració i per efecte de la migració. Entremig, els nois i les noies de la immigració estrangera assoleixen i reinventen les claus culturals que els permeten una acomodació d'èxit a la societat receptora, per mitjà d'identitats múltiples, establint relacions interculturals –positives i negatives- amb els seus iguals. Mentrestant, els pares i les comunitats assisteixen a aquests processos de canvi no previstos en el projectes migratoris amb angoixa i desorientació, amb l'emergència d'estratègies de revitalització cultural que els poden permetre recuperar un cert control de les trajectòries vitals dels seus fills i filles, fins a cert punt oposant-se a la igualació, per mitjà de pràctiques i valors que atribueixen als nois i a les noies de la societat de destí.

En aquest apartat ens centrarem, per una banda, en les representacions i experiències de la immigració que tenen aquests darrers, fent especial atenció a les diferències de classe; per l'altra, ens fixarem en les consideracions i les preocupacions dels pares i de les comunitats de diversos orígens en relació amb l'emergència de processos i projectes propis dels seus fills i filles.

3.1. IMMIGRACIÓ I RELACIONS INTERCULTURALS DES DE LA PERSPECTIVA DELS JOVES MAJORITARIS

La perspectiva que predomina en les anàlisis que es porten a terme sobre la integració dels infants i joves de la immigració estrangera és generalment adultocèntrica, etnocèntrica i sociocèntrica. Les perspectives dels i les joves són poc reconegudes i les valoracions que es fan sobre les condicions d'integració dels infants i joves d'origen immigrant estan molt sovint impregnades de prejudicis culturals i de classe defensats pels adults. Per bé que créixer amb la immigració no és suficient per desenvolupar amb normalitat una expectativa de ciutadania compartida i plural, els nois i les noies d'origen

[34] En els tres Grups de Discussió la composició no va incloure joves d'origen immigrant estranger, excepte en un sol cas corresponent al centre educatiu de classe alta i mitjana-alta. Preferim parlar de joves 'majoritaris' i no de joves 'autòctons' perquè entenem que aquesta primera denominació permet emfasitzar aquells trets i posicions compartits per joves de diferents classes i orígens socials ciutadans de l'estat, davant d'aquells que no ocupen aquestes posicions ni gaudeixen automàticament dels mateixos drets, sense conferir-los, imprudentment i de forma inexacta, característiques culturals homogènies. Amb tot, com que aquest és un tema poc aprofundit a la literatura sociològica i antropològica a Catalunya, la nostra preferència ho és només a efectes empírics i provisionals.

autòcton estan exposats a discursos i experiències socials i educatives contradictòries que contribueixen a construir posicions i opinions *pròpies*.

D'altra banda, cal ser conscients que les generacions actuals de joves escolaritzats a secundària són les primeres en experimentar la presència general de la immigració estrangera entre els seus iguals i per mitjà de les quals es posarà a prova l'impacte de les polítiques d'integració dels i les joves procedents de les noves migracions. És imprescindible, doncs, tenir un coneixement més acurat de les seves capacitats per entendre el context general en el qual es produeix la immigració i per establir relacions interculturals positives mentre encara són a l'escola, per tal d'orientar el treball de la cohesió social des dels centres educatius. El treball realitzat amb els Grups de Discussió amb Joves ha explorat diversos aspectes clau relacionats amb les experiències, percepcions i opinions dels i les joves al voltant de la immigració; és a dir, les diverses dimensions del seu coneixement. Aquí en presentem només una síntesi breu, tot destacant les convergències i les divergències més significatives que han emergit entre els grups, precisament per les seves diverses posicions socials i també diverses experiències empíriques en relació amb la immigració estrangera.

Recordem que la inclusió de nois i noies d'ESO de cada centre per formar part d'un grup de discussió s'ha fet tenint en compte una selecció representativa de la seva població escolar, fugint dels perfils extrems tant en termes de qualificacions acadèmiques com en termes actitudinals i socials. Així, pel que fa als centres i als grups i les seves experiències relatives a l'estrangeria i la immigració, cal tenir en compte els perfils sociodemogràfics dels districtes i de les ZEGs on aquests s'ubiquen dins de la ciutat de Barcelona[35]. Els tres districtes seleccionats (Sant Martí, Nou Barris i Sarrià-St. Gervasi) tenen mitjanes del voltant del 10% de població estrangera però amb diferències segons la presència de població procedent de la resta d'Espanya i de població gitana, també a l'escola. En els tres casos hi ha variacions en les coincidències o no entre població estrangera al districte, població estrangera a la ZEG i alumnat estranger al centre.

Les ZEGs on s'ubiquen els tres centres no tenen una presència major de població estrangera respecte al conjunt del districte, excepte en el primer cas. Pel que fa als orígens, mentre al primer centre[36] diversos països de Llatinoamèrica ocupen els primers llocs, seguits del Marroc, al segon centre l'origen marroquí és a la segona posició i el pakistanès és a la cinquena posició. El tercer grup es localitza en un districte de classe alta i mitjana-alta i en una escola concertada: les primeres cinc nacionalitats estrangeres del districte són de la UE-15 i Llatinoamèrica (però no hi és Equador), mentre que a la ZEG són diverses nacionalitats de la UE-15, Japó, i –aquí, sí- Equador les que ocupen les primeres posicions. En aquest tercer cas, a més, la proporció de població originària de la resta de l'estat és força més baixa.

[35] Les dades sobre el perfil sociodemogràfic dels districtes i de les ZEG procedeixen de la pàgina web de l'Ajuntament de Barcelona (www.bcn.es), de l'Informe *La població estrangera a Barcelona 2004* i de les dades per districtes.
[36] Les dades sobre població escolar procedeixen del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, i fan referència al curs 2002-2003.

Aquestes diferències en els entorns queden reflectides en les experiències i els discursos que els nois i les noies tenen al voltant dels dos eixos temàtics fonamentals abordats en les discussions: per una banda, el fenomen de la immigració i els drets ciutadania, i per l'altra, les relacions interculturals i la diversitat. En aquest sentit, cal tenir en compte dues qüestions preliminars per contextualitzar les experiències i els discursos:

-L'impacte de la convivència amb la nova immigració en les bases dels discursos elaborats. La diferència fonamental entre els grups està en relació amb el concepte i la percepció de la diversitat, íntimament relacionada amb l'experiència personal (barri, família, escola) que en tenen. El grup de Sarrià-St. Gervasi té un discurs més elaborat, però expressa opinions amb més distanciament. Els altres dos grups (Sant Martí i Nou Barris) tenen un discurs més espontani i menys mediatitzat, molt vinculat a les seves experiències personals. El coneixement i l'experiència directa els permet contrastar prejudicis i opinions massa generalitzadores, però també fa emergir opinions basades en la percepció de menor distància social i de compartir una situació subalterna, a vegades homologable, que en algunes ocasions es pot percebre com a competència.

-Les característiques i dinàmiques diferencials dels debats. Dins del tercer grup (Sarrià) el repertori d'opinions ha estat més ampli i divergent. En els altres dos (Sant Martí, Nou Barris), les opinions són aparentment més homogènies però també la pressió del grup d'iguals sembla més evident, així com el lideratge per part d'alguns dels nois i noies en la creació de discursos públics hegemònics, sobre tot en el primer grup (Sant Martí).

De les experiències relacionades amb la diversitat sociocultural: Un alt interès per entendre i per conèixer les dimensions i les realitats de la immigració estrangera

S'ha assenyalat la importància que té assolir competències interculturals per part de tots els individus que viuen i creixen en societats multiculturals (CHIP, 2000: 98). Aquestes competències tenen per objectiu arribar a impregnar diferents dimensions per unes relacions interculturals positives: per conviure, per conèixer i per entendre la diversitat des del seu caràcter dinàmic.

Així, pel que fa a les experiències de sociabilitat, els joves dels grups de Sant Martí i de Nou Barris, tot i que afirmen, en un principi, no tenir gaire relació amb la població d'origen immigrant estranger de l'escola, de seguida fan referència a anècdotes i vivències personals que mostren que mantenen relacions de sociabilitat positives amb una part d'aquesta població, especialment els nois.

Fora del centre, al voltant de l'entorn escolar i dels altres espais del barri i del districte, els joves –sobre tot els nois- fan referència a l'existència de bandes juvenils integrades per nois d'origen immigrant estranger a determinats espais públics de la zona, que sovint relacionen amb inseguretat. Cal tenir en compte que el fet de referir-se d'una forma indiscriminada a diversos grups de nois d'origen llatinoamericà com a bandes pot portar a confusions importants davant

d'un fenomen molt més complex i, encara, amb diversos clarobscurs. D'altra banda, també en el context extraescolar, aquests mateixos joves afirmen tenir experiències amb una part de la població gitana del barri, gràcies a les quals han modificat alguns dels prejudicis que tenien vers aquesta població.

El grup de Sarrià afirma tenir una experiència escolar mínima amb població d'origen immigrant estranger. Aquesta experiència és encara més insignificant amb la part d'aquesta població que procedeix de països pobres[37], i és nul·la amb la població gitana. Entre les experiències de sociabilitat que aquests nois i noies desenvolupen fora de l'àmbit estrictament escolar, la majoria s'estableixen amb població procedent de països rics o de famílies amb un estatus socioeconòmic mitjà i alt, essent poques les que suposen un contacte directe amb població d'origen immigrant estranger procedent de països pobres[38]. Probablement per aquesta raó, els nois i noies d'aquest darrer grup mostren tenir una major consciència de l'existència d'una àmplia diversitat de projectes dins del que es coneix genèricament com a 'immigració', incloent-hi també aquells que han estat endegats per famílies amb bona situació socioeconòmica.

Respecte a les experiències d'immigració viscudes a l'entorn familiar, cal assenyalar que en la majoria de casos estan vinculades amb els moviments interns a l'estat espanyol que es van produir al voltant dels anys 60 del darrer segle. En un principi, els dos primers grups no perceben de la mateixa manera aquest moviment intern i els moviments migratoris internacionals actuals, ja que consideren que en l'actualitat la població nouvinguda ha de fer front a dificultats més importants que les que varen trobar els immigrants de l'estat espanyol. Com veurem també més endavant, les dificultats que aquests joves consideren fonamentals tenen a veure amb la distància lingüística respecte de la llengua autòctona i l'elevada competència en el mercat laboral. Tal i com comentava una de les noies del grup:

> *Pues yo creo que no es lo mismo porque si vienen de un mismo país pues las cosas se hacen iguales, el idioma es el mismo y tienen más facilidades para adaptarse... Si vienen de fuera a lo mejor no es el mismo idioma, las cosas se hacen diferente y para encontrar trabajo y para todo pues tendrán más dificultades...* (Noia, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Contràriament, el integrants del tercer grup fan emergir més clarament i majoritària les similituds entre els moviments migratoris actuals i els que van protagonitzar moltes famílies espanyoles a partir dels anys 60', entre les que inclouen també els moviments de població que es varen produir des de les zones rurals a les zones urbanes de Catalunya. Així doncs, tot i que coincideixen amb els altres dos grups en el fet que les condicions no són les mateixes, són conscients que l'objectiu fonamental -la millora de els condicions

[37] Cal tenir en compte, a més, que la majoria d'alumnes presents al centre originaris d'alguns d'aquests països procedeixen de l'adopció internacional o tenen un nivell socioeconòmic més elevat que la mitjana del col·lectiu del mateix origen nacional a la ciutat.

[38] Tot i això, el fet que una part important de la població del centre procedeixi de fora del districte pot facilitar enormement l'emergència d'experiències diferents a les que caldria esperar de l'entorn social de l'escola.

de vida- en ambdós casos és el mateix. Un dels nois del grup feia referència a un dels membres de la seva família, que va emigrar a Barcelona procedent d'un poble de Girona:

> *Era de Girona, i va venir a Barcelona... És més a prop però és el mateix, perquè una persona que ha viscut sempre a la ciutat i una persona que ve de viure al poble, la manera de veure les coses és diferent...* (Noi, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Finalment, cal assenyalar que els nois i noies dels tres grups coincideixen en considerar insuficient el tractament de la diversitat desenvolupat des de l'escola, raó per la qual demanen la creació d'espais escolars específics per treballar aquesta i altres temàtiques d'actualitat política i social. Aquesta demanda dels propis alumnes fa evident la manca de formació sistemàtica sobre aquests temes als centres educatius, tant pel que fa a les competències que foren desitjables d'una concepció multicultural de la ciutadania com pels continguts curriculars, relacionats amb els canvis del món contemporani i els seus efectes en l'entorn de l'alumnat. Ambdós aspectes són bàsics en la contribució de l'educació a la cohesió social. En la nova etapa política en què ens trobem és urgent desenvolupar decididament compromisos i mesures per pal·liar aquestes mancances en la formació de l'alumnat d'educació secundària obligatòria.

De les percepcions al voltant de la diversitat: Una alta consciència dels aspectes relacionats amb les diferències socials i un inquietant desconeixement de les dimensions culturals de la diversitat

Des de fa aproximadament deu anys s'ha anat desenvolupant una perspectiva ambivalent del concepte diversitat en els centres educatius, que s'ha concretat en accions de tipus compensatori i en l'atenció més o menys segregada de sectors de l'alumnat que presenta més necessitats educatives quan hi accedeix. Les difícils condicions de desplegament de la LOGSE i l'aparició de mesures i recursos en aquest sentit (UACs, UEEs, etc.) ha coincidit amb el màxim creixement de la immigració i amb el seu reflex a les aules. Així, les respostes generals i específiques davant de situacions educatives causades per motius diversos (alumnat estranger incorporat als centres procedents de múltiples experiències educatives, alumnat autòcton amb dificultats o baixa motivació per l'aprenentatge) han compartit el rètol comú de la diversitat. El context social ha acabat de contribuir a l'associació de diversitat amb dèficit o conflicte, més enllà de la constatació de la diversitat social però sense una profunda comprensió, pel seu camuflatge i distorsió en presentar-la com diversitat cultural, o diferència.

D'aquesta manera, el seu concepte *de diversitat* acaba servint per identificar la immigració estrangera, més que no pas les posicions de classe social.

Sorgeixen clares diferències entre els grups. Entre els joves del grup de Nou Barris no emergeix de forma espontània una reflexió entorn a la diversitat de l'escola. Contràriament, el grup de Sant Martí relaciona la diversitat amb l'existència de diferències culturals i/o fenotípiques, a les que semblen donar molta importància –més en tot cas que els altres grups- en l'elaboració de

classificacions de la població de l'escola i de l'entorn escolar. Aquest concepte apareix també relacionat amb les estètiques de les diferents cultures juvenils presents a l'escola o al barri.

Els nois i noies del segon i tercer grup comparteixen clarament la idea que la diversitat és major a l'escola pública que a l'escola privada i concertada, i perceben aquesta diferència com una desigualtat i com un problema de caràcter públic al que caldria fer front. Els integrants del tercer grup, però, fan referència a altres tipus de diversitat cultural, relacionades amb la instrucció i la procedència i amb les diferències socioeconòmiques i ideològiques, i es mostren obertament conscients de les semblances culturals derivades de la seva posició de classe privilegiada, que alguns valoren negativament assenyalant que comporta aïllament. Amb paraules d'una de les noies, en referència a la població de l'escola:

> *No pensem el mateix, però som bastant semblants en aquest sentit, vull dir en com vivim, en el que tenim... És que tenim el que volem...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Pel que fa a la presència d'estereotips i prejudicis en el discurs sobre el fenomen de la immigració, les diferències són també evidents. Dins dels dos primers grups emergeixen la majoria d'estereotips mediàtics al voltant del fenomen de la immigració[39], tot i que es deixa entreveure també una certa actitud crítica:

> *Hem de culpar a algú dels problemes... Sempre culpen als estrangers...* (Noia, 3er d'ESO, escola pública, Sant Martí)

En el cas del tercer grup, els estereotips negatius més recurrents són els que es relacionen amb algunes de les pràctiques conegudes o imaginades de la població procedent de països de religió musulmana. D'altra banda, els participants d'aquest darrer grup semblen compartir la percepció que al seu centre hi ha major seguretat que a d'altres centre amb major diversitat[40], tot i que també sorgeixen postures crítiques que relacionen l'emergència d'aquests estereotips amb situacions de vulnerabilitat social:

> *Jo crec que les migracions es veuen malament quan no tens una bona situació econòmica.... Però si vius bé i dius 'Me'n vaig a no sé on', doncs no es veu malament...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Tots tres grups comparteixen una *percepció força semblant de les dificultats* a les quals ha de fer front la població d'origen immigrant estranger en els seus processos d'integració. D'entre aquestes dificultats, les més importants estan determinades pel desconeixement de la llengua i pel canvi en els costums i la manera de viure. En aquest sentit, la voluntat de millora de les condicions de

[39] Ens referim bàsicament a la idea 'd'invasió' i 'inseguretat' tramesa pels mitjans de comunicació en relació a l'arribada de població d'origen immigrant estranger.
[40] Cal dir que alguns ho creuen així per la sensació que els transmeten els seus pares, que treballen en escoles amb molta població d'origen immigrant estranger, segons exposen.

vida com a factor per impulsar la realització dels esforços necessaris esdevé fonamental per la majoria de nois i noies:

> *Si se tienen que adaptar a aquí, se adaptarán a las dificultades... Si quieren vivir aquí, yo qué sé, se intentarán adaptar a todo...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

> *El año pasado, en 2º creo que fue, vino uno de Marruecos que no sabia nada de la lengua... Pero bueno, fue aprendiendo también por el cole, no? Pero iba con nosotros y creo que se lo pasaba bien. (...) No se le veía, yo qué sé, discriminado por alguien ni nada... Siempre estaba con nosotros, estaba abierto...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

D'altres dificultats a les que es fa referència tenen a veure amb els riscos de patir discriminacions i situacions de racisme que poden condicionar el desenvolupament de processos positius d'integració social, i ho expressen ben clarament:

> *Como son de otro país pues ya les cargan el muerto... Por ejemplo, si vamos tú y yo a robar, y va un negro (...), me ven y luego dicen 'era un negro'...* (Noi, 3er d'ESO, escola pública, Sant Martí)

Existeixen diferències importants vinculades al *concepte d'integració*. El primer grup planteja amb més claredat l'esforç que ha de fer la població nouvinguda per adaptar-se als costums autòctons i per establir relacions de sociabilitat amb la resta de població:

> *No, porque a ver, tú estás viviendo en tu zona... Si viene alguien se supone que es el que viene nuevo el que tiene que acostumbrarse...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Apareix també la idea de *ghetto*, amb una definició distorsionada que associa inequívocament diferència cultural i aïllament social -és obvi que s'associa a les pràctiques de població immigrada en condicions econòmiques precàries. Amb tot, són conscients que si ells fossin protagonistes d'una experiència migratòria semblant probablement trobarien necessari conservar alguns dels costums de la societat d'origen i mantenir relacions amb població del seu mateix origen.

Els joves del segon grup fan referència als perills que impliquen algunes polítiques centrades en una atenció exclusiva a la població d'origen immigrant estranger. D'altra banda, es mostren menys comprensius amb les tendències d'alguns col·lectius d'immigrants d'establir relacions fonamentalment amb població del mateix origen.

Els nois i noies del tercer grup, tot i que fan referència a la necessitat d'una mínima adaptació a la forma de vida local per part dels col·lectius immigrants, també esmenten els esforços que hauria de fer la població autòctona de cara a millorar els processos d'integració d'aquesta població:

> *Jo crec que vale, ells s'han d'adaptar més a nosaltres que nosaltres a ells. Però nosaltres hem d'acceptar com són i no els hem de mirar malament...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Ara bé, la consideració de la visibilitat dels col·lectius immigrants i dels esforços interculturals que mencionen no s'adrecen mai espontàniament a la població procedent de països rics:

> *Aquí arriben molts immigrants i posen una tenda, una carnisseria o el que sigui, amb el nom en àrab* [no diu res sobre la superioritat quantitativa de rètols en anglès]*... I dius 'Tampoc és això, saps?'... S'han d'acceptar, però un mínim hi ha d'haver... A veure, jo no puc anar a Anglaterra i dir 'Pues jo vull una truita de patates'...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Finalment, la majoria d'integrants dels tres grups consideren que el naixement (*ius solis)* hauria de tenir una major importància en la determinació dels drets de ciutadania de la població estrangera que la descendència (*ius sanguinis*), i desvinculen clarament les condicions d'inserció del o la jove de les dels seus pares:

> *Si han nascut aquí, ells són d'aquí, sent els pares d'on siguin...* (Noia, 3er d'ESO, escola pública, Sant Martí)

Respecte a la percepció dels avantatges de la interculturalitat, cal assenyalar que dins del segon grup -i a diferència del tercer grup- les valoracions positives de la interculturalitat semblen més espontànies i naturals, i menys mediatitzades per un discurs teòric i políticament correcte, molt més allunyat de l'experiència de sociabilitat. Un dels nois del grup ho expressava de la següent manera:

> *Es que es igual que con la lengua (...). A mí me gusta preguntar a los árabes que vienen aquí cómo se dice esto en árabe... Es lo mismo, si quieres aprender, si te gusta aprender lenguas también te puede gustar aprender baile o te puede gustar aprender lo que sea, su religión... Cada uno tiene su religión, y si quiere aceptar la otra, o aprender algo de la otra, pues mejor...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

La majoria de membres del tercer grup, però, consideren que la presència de persones d'altres cultures, que tendeixen a associar sense qüestionar-s'ho a trets fenotípics específics, pot ajudar molt a la eradicació d'algunes actituds racistes i xenòfobes, des d'una posició molt més ingènua que en els altres dos grups. Sorprèn el comentari següent, però forma part de la manca de tractament curricular d'aquests temes i de la manca d'experiència social multicultural dels nois i noies del tercer grup:

> *Al principi potser som més racistes, però desprès et fas més tolerant... Al llarg del temps, si continua això, jo crec que el racisme disminuirà...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Dels drets i conseqüències polítiques fonamentals: Una perspectiva de la diversitat fortament basada en els drets individuals i vinculada a una reivindicació de diversitat intrageneracional

Pel que fa al *respecte a la diversitat de símbols*, i endegant el debat a partir de la polèmica sorgida a França amb la prohibició de l'ús del vel a les escoles públiques franceses, tant el primer com el segon grup mostren un desacord unànime davant la idea que l'escola posi límits a la llibertat en l'elecció i l'ús de símbols personals. Consideren, en general, que tots els símbols pertanyen a una mateixa categoria, i que tenen el mateix dret a fer-se visibles als diferents espais públics, essent únicament cada persona responsable sobre el seu ús. Un dels nois recordava de forma senzilla i clara la seva consideració de les competències de la institució educativa:

> *Yo supongo que mientras estudies y hagas tus cosas no tiene porqué haber ningún problema...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Tot i així, alguns dels membres del segon grup plantegen la seva preocupació al voltant de la qüestió de la llibertat de les noies musulmanes en la decisió de posar-se el vel, i consideren que l'escola pot desenvolupar un paper important en aquest sentit, intentant contrarestar la possible pressió dels pares per seguir la tradició:

> *Yo creo que si las obligan los padres y ellas no quieren, pues una vez que están en el cole pues pueden hacer lo que quieran...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Els integrants del tercer grup (classe alta i mitjana-alta) accepten amb un cert conformisme el fet que l'escola imposi limitacions a la llibertat personal en aquest sentit, encara que personalment no els agradi. Es percep una manca evident de qüestionament de les normes del centre que contrasta clarament amb l'actitud més resistent dels nois i noies dels altres dos grups. Aquesta manca de qüestionament es combina obertament amb una certa contraposició entre les idees de llibertat i igualtat i les responsabilitats de l'escola, que s'exemplifica en les discussions al voltant de l'ús del vel que algunes noies musulmanes poden fer servir i la idea de subordinació femenina, altra vegada des del coneixement teòric. En aquest sentit, també és clara l'absència de reflexió sobre la informació dels mitjans al voltant de l'ús del vel i sobre el context d'islamofòbia que l'envolta:

> *Tants anys lluitant per la igualtat entre els homes i les dones, i ara que les dones es posin un vel és com retrocedir i anar enrera...* (Noi, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

> *Estic com entremig, perquè penso que han de fer el que vulguin però també penso que és defensar unes idees molt masclistes...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

En relació amb el *respecte a la diversitat de religions*, els dos primers grups (Sant Martí i Nou Barris) no consideren problemàtica l'existència de diversitat religiosa, tant a la societat com a l'escola. També veuen amb absoluta normalitat l'ensenyament d'altres religions als centres en els que hi hagi una

majoria de població que hi estigui a favor, per exemple, en centres amb una majoria d'alumnat d'origen estranger. Un dels nois del segon grup comentava el següent en referència a la conservació de les pràctiques religioses del país d'origen:

> *Sí que lo veo bien que las respeten... Si es la religión de su país, ¿por qué lo van a tener que cambiar...?* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Al tercer grup (Sarrià) aquest tema genera més debat. El fet que una de les noies del grup fos de Premià de Mar va permetre fer referència a la polèmica que es va produir en aquesta localitat arran de la obertura d'una mesquita, que va servir, d'alguna manera, per apropar el tema als nois i noies des de l'experiència. Ara bé, pràcticament la majoria dels integrants dels tres grups manifesten un evident distanciament respecte de les qüestions religioses en general:

> *L'idioma és diferent perquè si tu vols aprendre àrab hi ha escoles a part (...). Però una mesquita, si hi ha una església, perquè no hi pot haver una mesquita? A Premià, la meitat o més són immigrants, i jo penso que han de tenir el mateix dret a anar a una Església que nosaltres...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Pel que fa al *respecte a la diversitat de llengües*, la majoria dels integrants del primer i segon grup no considera problemàtic instaurar l'aprenentatge de les llengües dels diferents col·lectius immigrants dins del marc escolar, tot i que reclamen amb insistència el paper del castellà i del català[41] com a llengües prioritàries en la transmissió de coneixements a l'escola:

> *Es como si yo voy a Marruecos y me hacen aprender árabe, porque es que ahí no me van a enseñar castellano... Si tienes necesidad de aprender árabe, pues lo aprendes...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Els nois i noies del tercer grup, tot i que tampoc veuen problemàtic l'aprenentatge de llengües minoritàries en el marc escolar, consideren que aquest aprenentatge és més apropiat en contextos extraescolars. En qualsevol cas, les seves opinions semblen força més contradictòries:

> *Jo crec que és molt difícil trobar els límits, perquè si aquestes persones demanen una mesquita, o que els facin àrab als seus fills, és que es tanquen... Per altra banda, a aquesta persona que ha hagut d'emigrar li estàs prohibint fer coses que ells tenen al seu país i que per ells són importants...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

En general, es considera que el *dret a la participació en les eleccions* és legítim en els casos de població amb un projecte migratori de llarga durada. Contràriament a les seves percepcions, en general més teòriques i més ingènues en altres temes, pel que fa a la participació política el tercer grup percep l'equiparació de forma més problemàtica que els altres dos, i insisteix

[41] Tot i que molts dels membres del grup tenen el castellà com a llengua materna, són conscients del rol del català com a llengua de promoció social, de manera que reivindiquen també la necessitat del seu aprenentatge.

en la necessitat d'un cert compromís previ per part de la població nouvinguda a quedar-se per un temps més o menys llarg:

> *Jo crec que sí es mereixen uns certs drets, però amb això de votar... amb això s'ha d'anar amb cuidado... Per exemple, als Estats Units això passa molt (…). Jo sé que a la NBA va venir un jugador xinès i tots els xinesos el van votar per a que fos el millor jugador...* (Noi, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Respecte a l'*accés al món laboral en igualtat de condicions*, els dos primers grups són conscients de les dificultats que existeixen per la població d'origen immigrant estranger per accedir a una feina en les mateixes condicions que la població autòctona. De la mateixa manera, mostren ser conscients de l'existència de nínxols laborals de condicions especialment precàries ocupats més sovint per població d'origen immigrant estranger, i de com això és possible pel fet que la majoria d'immigrants –molts d'ells sense regularitzar la seva situació- estan disposats a acceptar condicions que la resta de població potser no acceptaria:

> *Los que vienen y van a estar aquí, pues deberían tener los papeles, porque si a lo mejor uno va a trabajar (...) y no tiene papeles, pues le dan una miseria por mucho trabajo, y se siguen quedando ahí porque no tienen otra cosa...* (Noi, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Apareix també la idea de competència laboral entre població autòctona i població immigrant, i alguns dels participants consideren que en situacions crítiques la població autòctona hauria de tenir una certa preferència. Una de les noies ho deia així:

> *No és ser racista... A mi no em molesta que estiguin aquí, però si no tenim prou feina per nosaltres, no tenim feina per donar als demés, tampoc...* (Noia, 3er d'ESO, escola pública, Sant Martí)

El tercer grup és també conscient de les dificultats que pot trobar bona part de la població d'origen immigrant estranger per aconseguir una feina en igualtat de condicions a la població autòctona, tot i que en aquest cas emergeixen més estereotips sobre la suposada manca de qualificació de la població d'origen immigrant procedent de països pobres. La majoria de membres d'aquest tercer grup insisteixen en la necessitat d'equiparació de drets quan s'aborda aquesta qüestió com a requisit necessari per l'assoliment d'un bon procés d'integració:

> *Home, aquesta gent ve... Clar, no tenen estudis, no tenen res, i d'alguna manera és molt difícil integrar-los a una societat... Com els poses a treballar, a aquests...?* (Noi, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Al voltant de les qüestions de regularització, les reaccions són força unànimes. La majoria dels nois i noies són conscients que la manca de regularització dificulta enormement els processos d'integració, a banda de no solucionar el problema. També reconeixen, de manera espontània, algunes de les incoherències creades per la llei, amb conseqüències importants en les condicions de vida de la població que procedeix de països més pobres:

> *I a més a més, existeix el problema que per tenir el permís de treball necessites el permís de residència, però per tenir el de residència, abans has de tenir el de treball...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Per últim, en referència a les polítiques de control de fronteres, en els debats sorgits entre els membres de tots tres grups apareixen alguns dels tòpics més recurrents del discurs mediàtic vinculats a la idea d'immigració 'massiva', i amb aquests sorgeix la idea de la necessitat d'establir un cert control en l'entrada de població d'origen immigrant estranger per evitar que la situació esdevingui insostenible:

> *Pero si vienen y hay lugar para trabajar y hay lugar para vivir, (...) pues entonces, por qué no? Pero es que va a llegar un límite en que no va a haber lugar para nada y van a estar por las calles...* (Noia, 4rt d'ESO, escola pública, Nou Barris)

Amb tot, no creuen que una política dura de control pugui solucionar aquesta problemàtica, ja que l'únic que pot fer és provocar un augment de població irregular i, en conseqüència, un augment de la conflictivitat. Els més crítics dels tres grups qüestionen de seguida els possibles resultats de les polítiques de control:

> *Això no solucionarà res perquè la gent vindrà igual... Si han de venir, quan abans tinguin els papers molt millor, perquè podran treballar i tenir la seva casa. Si estan aquí sense papers és quan no poden treballar i donen el pal o van a robar per ahí...* (Noia, 4rt d'ESO, escola privada concertada, Sarrià-St. Gervasi)

Conclusions

D'aquesta anàlisi es poden destacar dues conclusions generals amb aspectes preocupants. En primer lloc, en els discursos dels nois i noies majoritaris, tot i que s'observa un potencial positiu pel desenvolupament de relacions interculturals entre iguals, també es revela l'existència de diversos nivells de *risc* pel que fa a la cohesió social. En segon lloc, aquesta manca d'elements de cohesió prou sòlids es veu agreujada per una feble fonamentació als centres educatius, tant a nivell de l'educació per una ciutadania multicultural com a nivell de la formació curricular vinculada al món d'avui i a les causes i dinàmiques de les relacions internacionals i de les migracions.

Tot seguit exposem amb més detall altres conclusions que es deriven d'aquesta conclusió general:

- Es constata un alt interès per entendre i per conèixer les dimensions i les realitats de la immigració estrangera, en especial les que fan referència a les experiències dels i les joves d'origen immigrant estranger.

- La sociabilitat intercultural es produeix amb més freqüència en els centres amb més presència de població escolar d'origen immigrant estranger, però la continuïtat d'aquesta experiència en els entorns extraescolars no queda sempre garantida.

- La percepció de la diversitat en el propi entorn escolar i social no es desprèn de l'experiència de diversitat. L'alumnat amb experiències personals menors (escola concertada, barri de classe mitjana-alta) en té una percepció més diversificada i a diferents nivells (social, cultural, ideològica, estètica), des del reconeixement de la posició privilegiada que ocupa.

- Els i les joves d'entorn social i escolar de classe mitjana-alta basen el seu discurs en elements molt més estereotipats quan es tracta de pronunciar-se sobre diferents aspectes relacionats amb les noves migracions.

- Tant si els centres educatius ofereixen experiència de diversitat social i cultural com si no ho fan, no estan en condicions de garantir en aquests moments un treball sistemàtic i aprofundit a nivell relacional ni conceptual sobre la nova immigració. Les informacions a l'abast dels i les joves de tots els entorns socials i escolars són irregulars i es basen en experiències particulars o consisteixen en la reproducció de discursos estereotipats.

- Els i les joves tenen una certa consciència de les limitacions reals que la condició d'estrangeria imposa a les opcions de continuïtat educativa i de desenvolupament personal dels seus companys i companyes estrangers.

- En relació amb el punt anterior, és evident la importància del discurs mediàtic en la creació d'opinió sobre la immigració entre els joves, més en el sentit d'alimentar prejudicis que en la funció d'informació complexa que se n'hauria d'esperar.

- Es constata una alta consciència dels aspectes relacionats amb les diferències socials i un inquietant desconeixement de les dimensions culturals de la diversitat.

- Tot i que es perceben elements recurrents del discurs mediàtic, en algunes qüestions, per exemple en l'equiparació de drets, els i les joves manifesten opinions força més obertes que les dels adults.

- Es constata una perspectiva de la diversitat fortament basada en els drets individuals i vinculada, també de manera inequívoca, a una reivindicació de diversitat intrageneracional.

- Els i les joves –especialment els de les classes populars- defensen aferrissadament la llibertat de portar símbols personals als espais públics i estableixen paral·lelismes entre opcions d'origen divers (ètniques, culturals, ideològiques, estètiques, etc.) amb major naturalitat que el discurs expert i que el propi discurs mediàtic.

- És innegable que es reprodueix, entre els i les joves –especialment els de les classes populars-, la percepció d'una competència pels recursos socials amb la població procedent de la immigració, en especial pels recursos educatius i per les possibles oportunitats laborals.

- El coneixement i la reflexió al voltant d'experiències migratòries familiars cap a Catalunya des de la resta de l'estat per part de generacions anteriors no garanteix una major empatia ni comprensió del procés migratori i de les dificultats d'assentament i d'inserció de l'actual població immigrant, tot i que pot ajudar a situar-les si es treballa des de l'escola.

3.2. IMMIGRACIÓ, INSERCIÓ I RELACIONS INTERGENERACIONALS DES DE LA PERSPECTIVA DELS ADULTS IMMIGRANTS

En l'apartat anterior hem volgut copsar les idees, perspectives i inquietuds dels i les joves amb qui la població estrangera menor entra en contacte i comparteix, sobretot, la ciutat i l'escola. És a dir, hem fet una breu atenció a les condicions en les quals tenen lloc les relacions interculturals entre iguals. En aquest apartat ens centrarem en algunes dificultats afegides per l'experiència migratòria a les relacions intergeneracionals en el sentit exposat a l'inici d'aquest apartat.

Migrar amb els fills i filles o bé organitzar-ne la vinguda per mitjà del reagrupament familiar significa una orientació dels esforços humans i materials en el projecte migratori, reprendre decisions, opcions i prioritats. El fet de portar els fills suposa una minva important de l'enviament de remeses, tant si l'objectiu és la incorporació dels fills i filles al mercat laboral com si consisteix en l'aposta per la seva formació acadèmica. Amb tot, les circumstàncies són complexes i variades i oscil·len entre aquestes dues situacions. Per l'altra, la socialització i l'escolarització dels fills i filles en destí no és senzilla, sigui quina sigui la procedència geogràfica i la distància social i cultural entre l'entorn d'origen i el d'assentament. Tots els infants i joves de la immigració, nascuts en origen o en destí, arribats a diverses edats, acompanyant les trajectòries migratòries dels seus familiars en moments diferents, ocupant espais reservats en els projectes dels seus pares, construeixen amb el temps projectes propis d'assentament i, a vegades, també de retorn. En la recerca de llocs i de vincles propis, d'encaix de les seves experiències personals i generacionals específiques en el procés migratori, l'emergència d'aquests projectes comporta sovint dificultats, negociacions i esforços que, com dèiem, s'afegeixen a la complexa aventura de créixer.

Tal com vàrem exposar en el Primer Informe (2002), la població estrangera amb infants i joves al seu càrrec tendeix a un assentament més estable i, a vegades, amb importants contradiccions, va adaptant el seu projecte a la incorporació progressiva dels fills i filles a la societat de destí. En aquest Segon Informe ens hem volgut acostar a aquest procés d'acomodació múltiple des de la perspectiva dels adults migrants.

Tot seguit exposem alguns resultats del treball d'entrevistes semi-estructurades realitzades amb persones responsables[42] de 6 associacions vinculades a la població d'origen estranger de Barcelona que ens ha permès accedir a les seves perspectives, preocupacions i reivindicacions en relació amb la població infantil i juvenil. Ens hem centrat en algunes de les qüestions que més afecten a les condicions d'integració dels infants i joves dels diferents grups, al voltant de quatre grans eixos temàtics: integració socioeconòmica; experiències educatives; pràctiques comunitàries; relacions interculturals. Moltes d'aquestes preocupacions i reivindicacions coincideixen en els diversos col·lectius, però n'hem volgut recollir tant les semblances com les diferències i presentar-ne una valoració global.

No totes les associacions compleixen exactament les mateixes funcions[43] pels col·lectius als quals pertanyen els seus membres ni tenen la mateixa incidència sobre el conjunt de la població immigrada de cada col·lectiu. Per fer la selecció, s'ha prioritzat la presència en les primeres posicions del rànking de nacionalitats de població estrangera menor, però també el ritme de creixement en el període 2000-2004 i l'existència d'associacions amb vitalitat. Per ordre de major a menor pes relatiu, finalment s'han realitzat entrevistes amb persones adultes responsables de temes relacionats amb la infància i la joventut en les següents associacions: associació *Ecuador Llactacaru*[44] (població d'origen equatorià), *Associació Socio-Cultural Ibn Batuta*[45] (ASCIB, població d'origen

[42] Les entrevistes han estat realitzades als individus o grups que cada associació ha determinat lliurement. És obvi que les persones entrevistades compten amb reflexions elaborades sobre els temes que els hem anat plantejant, per les seves funcions associatives i rols comunitaris, i que, malgrat les aparents diferències entre col·lectius i associacions, els tipus de consistència observats són alts i força comparables. Aquí es presenta un resum dels resultats clau de l'anàlisi de les respostes d'aquestes persones i grups entrevistats.

[43] Aquest tema s'ha començat a tractar recentment de forma comparativa, però ja hi ha estudis que mostren la intensitat diversa amb la qual les associacions assoleixen funcions de reconstitució comunitària i fins i tot de xarxes de parentiu en destí, com és el cas d'algunes associacions d'immigrants subsaharians, que no s'han inclòs en aquesta primera fase de prospecció, per la seva encara baixa implantació a la ciutat de Barcelona.

[44] L'Associació Ecuador Llactacaru es va crear l'any 2001 amb una voluntat transversal i mixta, amb la intenció fonamental de lluitar pels drets dels immigrants equatorians residents a Catalunya. L'associació treballa en xarxa, en coordinació amb altres organitzacions. L'objectiu principal és doncs de caire polític, molt relacionat amb la denúncia de les dificultats de regularització amb les que es troba bona part de la població adulta, i els efectes d'aquestes dificultats pel que fa als processos d'integració socioeconòmica. Així mateix, desenvolupa projectes tant a Catalunya com a l'Equador, bàsicament en l'àmbit educatiu, la comercialització i l'habitatge.

[45] L'Associació Socio-cultural Ibn Batuta (ASCIB) va ser creada l'any 1994 per atendre, en principi, les necessitats del col·lectiu magribí, tot i que ja fa uns anys que treballa atenent a població de molt diverses procedències. Des de la seva fundació, l'entitat ha desenvolupat una atenció especialitzada als infants i joves, amb l'organització de diferents activitats i el disseny de serveis específics per aquesta franja de població. Les accions i projectes destinats a la població més jove queden englobats dins del Programa d'atenció a les Segones Generacions, que inclou entre d'altres les classes d'àrab, les classes de noves tecnologies, el reforç escolar, els tallers de teatre (que tenen una gens menyspreable funció d'acompanyament en els processos d'acomodació de la població jove) i altres activitats més lúdiques. A partir de l'any 2000, per l'augment de població menor d'origen marroquí ingressada en centres d'acollida per problemàtiques familiars diverses, l'associació començà a assumir i a oferir serveis de traducció, mediació i resolució de conflictes.

marroquí), l'*Associació de la Comunitat Dominicana de Catalunya*[46] (població d'origen dominicà), *Escola Xinesa de Barcelona* (població d'origen xinès), *Asociación de Amistad de las Mujeres Filipinas*[47] (població d'origen filipí), *Federación de Asociaciones Hispano-Rusas - Casa Rusa*[48] (població d'origen rus).

La proporció de població de 0 a 17 anys estrangera, de les nacionalitats i associacions entrevistades, representa el 30% a la ciutat de Barcelona, el 36% a la Regió Metropolitana i més del 45% pel conjunt de Catalunya.

Condicions de la integració socioeconòmica: Dificultats múltiples per la inserció laboral dels fills i les filles

Les limitacions legals envers la regularització dels fills i filles quan creixen afecten les possibilitats d'inserció sociolaboral i, agreujades per les dificultats legals, quant a la continuïtat educativa, o bé pels buits legals al final de l'adolescència, reforcen unes condicions d'integració socioeconòmica ja inicialment desiguals pels nois i noies estrangers.

Així, una de les preocupacions més recurrents entre els adults del col·lectiu equatorià, d'assentament certament recent a Catalunya i Barcelona, està relacionada amb la situació de desprotecció i vulnerabilitat en la que es troben una part dels nois i noies d'entre 16 i 18 anys que no han efectuat encara la transició al món laboral i que, sense estar vinculats a l'educació formal, tampoc tenen encara accés a l'educació d'adults. Aquest és un tema clau que està relacionat amb el marc legal vigent que afecta tota la població estrangera menor, però sens dubte afecta de forma especial les situacions de reagrupament de nois i noies més grans.

També és aquest un dels temes que més preocupa en relació amb els nois i noies d'origen marroquí per les restriccions en la regularització i les limitacions que la seva manca provoca en l'accés als avantatges educatius i laborals en l'etapa post-obligatòria, objecte de debat i reformulació per part de l'actual govern de l'estat. És molt important tenir en compte que algunes actituds de resistència detectades entre nois més joves tenen a veure amb una certa

[46] L'Associació de la Comunitat Dominicana a Catalunya va ser creada l'any 1985 per tal de dissenyar i implementar projectes de promoció de la inserció social del col·lectiu dominicà a Catalunya. Com a àmbits d'intervenció prioritària en destaquen l'àmbit educatiu, la orientació sociolaboral, la formació i els esports

[47] El Grup d'Amistat de Dones Filipines de Barcelona, format per un nombre aproximat de 75 dones d'origen filipí, va ser fundat l'any 1992 amb l'objectiu bàsic de crear un espai de trobada per facilitar els processos d'integració de les dones d'aquest col·lectiu. Les activitats que es duen a terme són força variades, moltes vinculades a l'església catòlica, i inclouen des d'activitats de caràcter lúdic fins a accions de denúncia i pressió política o activitats de sensibilització. Igual que entre la població dominicana, les cadenes migratòries de la immigració filipina han estat molt feminitzades des de l'inici, la qual cosa explica el naixement d'aquesta associació liderada per dones.

[48] Casa Rusa és una federació d'associacions inicialment independents, vinculades amb l'únic objectiu comú de contribuir al desenvolupament de les relacions russo-espanyoles en l'àmbit econòmic, cultural i social. L'entitat, encara amb una curta trajectòria i amb mancances importants pel que fa a infrastructures i recursos, ha endegat ja l'elaboració i el disseny de les seves primeres accions i projectes.

percepció d'estancament en les possibilitats d'inserció social (laboral, educativa, relacional) malgrat la consolidació clara d'assentament del col·lectiu marroquí a Catalunya.

A més dels problemes assenyalats, la població dominicana també es troba amb veritables dificultats per a la convalidació de títols acadèmics, aspectes que limiten enormement l'accés a la plena integració socioeconòmica dels adults i, de retruc, dels joves. Tal i com ja s'apuntava a l'informe anterior, i tot i que una bona part de la població adulta compta amb un cert nivell d'instrucció[49], la proporció d'infants d'aquest origen que viuen en llars on la persona principal consta com a ocupada continua essent molt baixa, amb un percentatge important d'infants en llars on la persona principal consta com a ocupada en feines de la llar. D'altra banda, més enllà de les pròpies limitacions legals amb les que es troben en la transició a l'edat adulta[50], la població més jove no sol comptar amb models positius d'inserció laboral que puguin servir com a motors dels seus propis projectes educatius i professionals.

Les famílies d'origen xinès comparteixen en general un projecte migratori que implica l'adquisició d'una certa estabilitat econòmica que faci possible l'accés per part dels més joves a un major ventall de possibilitats professionals. Però, en aquest sentit, atès que una bona part de l'activitat laboral de la immigració xinesa es situa en el camp de l'autocupació, la població adulta és conscient, en general, que l'accés a determinats espais laborals mixtos, amb l'emergència d'experiències de sociabilitat de caràcter intercultural, poden facilitar enormement els processos d'integració a la societat d'acollida per part d'aquest sector jove del col·lectiu.

La població del col·lectiu filipí no pateix els efectes de la manca de regularització de la mateixa manera que altres col·lectius, ja que la majoria endega els processos migratoris amb la situació regularitzada en origen. Ara bé, aquest avantatge aparent suposa a l'hora limitació laboral. Com ja s'assenyalava clarament al Primer Informe, ens trobem davant d'un dels casos més evidents de desajust entre els nivells de formació de la població adulta, generalment alts, i les ocupacions desenvolupades en destí per aquesta mateixa població. A banda de la pèrdua d'estatus que això implica pel sector adult del col·lectiu, no podem oblidar els efectes d'aquesta situació sobre les experiències d'integració dels infants i joves del col·lectiu. D'altra banda, es constata, entre el sector de població jove, una voluntat més o menys generalitzada de finalitzar els estudis després de l'etapa d'escolarització obligatòria, i un desig força estès d'accedir al món del treball el més aviat possible. En aquest sentit apunten les dades que fan referència a la relativament baixa presència dels joves del col·lectiu als nivells educatius post-obligatoris. En alguns casos, especialment entre famílies procedents de l'àmbit urbà, això pot provocar situacions conflictives amb els pares, que prefereixen

[49] Recordem que per l'any 1996, el nivell d'instrucció de la població adulta d'aquest origen es repartia de manera força equilibrada entre Estudis Primaris (23,2 %), Estudis Secundaris (20,5 %) i Llicenciatura/Doctorat (17'3%).
[50] Com ja es va denunciar a l'informe anterior, una part important dels joves d'origen immigrant estranger veuen restringits enormement els seus drets en el pas a l'edat adulta, després dels 18 anys.

en general que els seus fills i filles continuïn estudiant fins aconseguir una certa formació que els permeti ampliar les seves possibilitats de tria professional. Moltes vegades, però, els projectes familiars inicials es veuen truncats per les dificultats que sorgeixen en destí, amb les que inicialment no es comptava, i que poden implicar la necessitat de participació econòmica dels joves al projecte migratori familiar.

> *El problema es que hay muchos que ya no quieren estudiar, quieren trabajar, para ganarse la vida y ayudar a los padres, y el problema es que a ellos les gusta mucho trabajar y sin pensar en la educación y que pueden ayudar en el futuro...*
> (Membre del Grup d'Amistat de Dones Filipines de Barcelona)

De manera semblant als casos anteriors, una de les preocupacions bàsiques del col·lectiu rus està relacionada amb les dificultats que es deriven dels processos de regularització, el que determina que una gran part de població acabi desenvolupant tasques situades molt per sota del seu nivell de formació, que també té dificultats de convalidació, especialment d'estudis professionals que no tenen la mateixa tradició ni organització a l'estat espanyol. Un sector de la població més jove, possiblement menys minoritari que en els casos anteriors, expressa també una certa manca de confiança en el sistema educatiu.

És recurrent la preocupació entre la població del col·lectiu rus davant l'allargament excessiu de l'etapa juvenil sense responsabilitats, que contrasta enormement amb la situació que es viu en origen. Això s'interpreta com una manca de formació adequada pel treball en l'educació dels i les joves en el nostre entorn. Aquesta actitud davant el treball també indica que les preocupacions en aquest sentit tenen dimensions que van més enllà dels aspectes legals i s'inscriuen en una concepció global de la formació dels i les joves.

Plantejaments al voltant de l'educació formal: Dificultats múltiples per una aposta educativa de llarga durada

En general, tant la migració familiar com el reagrupament de fills i filles suposa una orientació del projecte migratori per la millora de les condicions de vida en origen i en destí que passa pels avantatges d'una educació formal de més llarga durada. Això és especialment així entre col·lectius immigrants que ocupaven posicions socials mitjanes en origen i per això són especialment decebedores les limitacions legals que ja hem esmentat, així com les dificultats que sorgeixen del propi procés de readaptació dels i les joves en destí. Ara bé, cal entendre que la consideració de la llarga durada i la consideració d'allò que són millores en la situació laboral estan vinculades a les experiències i a les expectatives dels adults.

Així, la majoria de famílies d'origen equatorià comparteixen la voluntat d'impulsar la continuïtat educativa de la població menor per tal d'augmentar les seves possibilitats en el mercat laboral. Però, a banda dels problemes legals, sovint són els propis joves els que prefereixen incorporar-se el més aviat possible a l'àmbit laboral, tan bon punt finalitzen l'etapa d'educació obligatòria. La pressió per igualar-se amb els coetanis autòctons per mitjà del consum és important i contribueix a la necessitat de disposar dels seus propis diners,

tendència que paradoxalment produeix un fre a la recuperació del desclassament patit per aquest col·lectiu. Ara bé, l'assentament recent del col·lectiu equatorià no permet encara pensar en uns perfils clars:

> *La idea es que los niños estudien aquí y tengan otras opciones... O sea que no hagan la limpieza como ellos, sino que tengan otra opción aquí para trabajar... (...) Lo que pasa es que los chicos enseguida tienen ganas de trabajar...* (Membre de l'Associació *Ecuador Llactacaru*)

D'altra banda, però, es continua donant una presència relativament baixa de població adolescent i jove d'origen marroquí (d'ambdós sexes) als nivells educatius post-obligatoris, tot i que hi ha estudiants i titulats universitaris amb pares procedents de la immigració i de situacions inicials molt precàries. És a dir, tot i el temps de llarg assentament, es detecta encara un persistent desconeixement, per part de moltes famílies, del funcionament del sistema educatiu autòcton i de les funcions de l'ensenyament obligatori; i que és necessari accedir als nivells post-obligatoris per assolir amb major probabilitats la millora sociolaboral que es desitja pels fills. Aquest és un aspecte que cal abordar urgentment, i que ha d'estar vinculat a la tasca dels centres educatius als barris i les famílies.

De manera semblant, els adults de l'associació dominicana expressen la seva preocupació per una situació persistent de baix rendiment[51] entre els infants i joves del col·lectiu que observen, així com una també baixa proporció de població que accedeix a estudis superiors en destí.

> *Entre nuestro colectivo hay un gran por ciento que están cogiendo mucho riesgo. Yo sé que no es la asociación sola la que va a corregir este problema, porque es un problema que tenemos que participar toda la ciudadanía, y en la ciudadanía incluyo a todos: la policía, los guardias urbanos, los educadores, las asociaciones... Tenemos que participar todos...* (Membre de l'Associació de la Comunitat Dominicana a Catalunya)

Altra vegada, les expectatives que la població jove i adulta diposita en la continuïtat educativa per la promoció social són baixes i és generalitzada la pressió –a vegades familiar i a vegades dels iguals- per avançar el moment de la incorporació al món laboral. D'altres factors estan relacionats amb una certa manca de recolzament dels adults en les tasques escolars dels infants i joves del col·lectiu, així com l'existència de diferències importants d'organització, recursos i nivells assolits entre el sistema escolar d'origen i el de destí. Ara bé, es considera que els intents per portar a terme tasques de mediació i/o d'acompanyament educatiu per part de la comunitat dominicana i el seu teixit associatiu no han estat reeixits fins ara per desinterès de l'administració envers un plantejament d'acció conjunta.

---

[51] Resulta sorprenent que l'Informe del Defensor del Pueblo sobre alumnat estranger (2004) dedueixi acríticament la variabilitat del fracàs escolar de l'alumnat estranger simplement per mitjà d'observar la correspondència o no correspondència entre l'edat de l'alumnat i el curs en el qual està escolaritzat segons conjunt de nacionalitats agrupades amb criteris que recorden la inèrcia de les classificacions geogràfiques.

En una realitat ben diferent es troba la població xinesa. Entre la població xinesa emigrada arreu del món, les escoles de dissabte al matí pels fills i filles tenen una tradició de dècades, i tenen l'objectiu de facilitar l'aprenentatge escrit de la llengua xinesa estàndard (mandarí-xinès) i d'altres elements importants de la cultura d'origen per part dels infants i joves del col·lectiu. Aquestes iniciatives tenen un ressò molt important a Barcelona i comencen a tenir-ne en altres poblacions de la Regió Metropolitana amb una presència relativament alta de població xinesa.

Per la població d'origen xinès existeix una confiança generalitzada en el sistema educatiu com a mecanisme de promoció econòmica i social, cosa que suposa, en la majoria de casos, un recolzament per part dels adults dels projectes educatius dels infants i joves del col·lectiu. Tot i així, i malgrat la percepció generalitzada a les escoles autòctones de l'alumnat xinès com a alumnat modèlic per la seva ràpida adaptació als nous contextos escolars, l'existència de diferències importants entre els dos sistemes educatius, el d'origen i l'autòcton, pot provocar certes dificultats en els processos d'integració dels menors i les seves famílies a l'àmbit educatiu català. En aquest sentit, una de les qüestions que més preocupa a la població xinesa està determinada per la diferència de nivell, considerat força més elevat en el cas de les escoles xineses que en el de les catalanes, si més no, en les assignatures instrumentals (llengua i matemàtiques). D'altres diferències importants estan vinculades a les divergències en les metodologies docents, molt més estrictes i tradicionals en el cas del sistema xinès i molt més flexibles en el cas del sistema autòcton. Tot i que gran part de la població valora positivament el funcionament del sistema educatiu autòcton, l'existència d'aquestes diferències pot provocar, en ocasions, una preferència per l'escolarització als centres de titularitat privada –on esperen trobar allò que molts d'aquests centres anuncien per presentar-se: disciplina, control, nivell, etc.- o, fins i tot, una voluntat per part dels adults d'enviar els fills/es a estudiar al país d'origen per temporades o en determinades etapes.

Cal tenir en compte que la presència relativament baixa de població jove als nivells educatius post-obligatoris que ja s'apuntava a l'informe anterior, així com la preferència per estudis més tècnics i curts, està relacionada amb una certa persistència de les pràctiques educatives orientades a una ràpida incorporació al projecte ocupacional familiar, segons confirmen les persones entrevistades a partir de la seva experiència.

Entre la població filipina, únic origen del seu grup de països que escolaritza més població menor a centres de titularitat privada, la preferència per l'escola concertada –religiosa i no religiosa- s'argumenta en termes de disciplina i nivell, tot i que els contextos socioculturals d'origen siguin molt diferents.

També entre la població immigrant d'origen rus es constata, en general, una priorització per part dels adults d'impulsar els projectes educatius dels seus fills i filles. Com ja s'apuntava al Primer Informe, això es tradueix en una presència relativament important de població menor d'aquest col·lectiu a les etapes educatives post-obligatòries, especialment a la branca de Batxillerat (si es

comparen els efectius amb els d'altres col·lectius amb més llarg assentament i major presència).

Algunes de les dificultats que més obstaculitzen els processos d'integració dels infants i joves d'origen rus als contextos escolars de la nostra societat estan determinades per les diferències que existeixen entre el sistema educatiu rus i el nostre, entre les que trobem les diferències en el nivell d'algunes matèries, en el rol del professorat o en la pèrdua del component autoritari en la organització i en les metodologies docents. En algunes ocasions, i especialment entre la població amb més recursos econòmics, això es pot traduir en una preferència per l'escolarització als centres de titularitat privada, que es promociona amb eslògans que apunten en aquesta direcció.

Pràctiques comunitàries i relacions interculturals: Entre l'aïllament no desitjat i la preservació de referents culturals

L'assentament dels grups immigrants en general i l'arrelament que proporciona l'escolarització contribueix a crear identificacions col·lectives dels fills i filles amb un pes més gran de la generació i de l'entorn de socialització que l'origen nacional, els vincles comunitaris i el bagatge cultural heretat. Tot això dóna lloc a diversos processos d'acomodació i a l'emergència d'identitats complexes i creatives a totes les societats receptores. La relació dinàmica entre elements d'origen i de destí, les experiències i les estratègies dels diferents grups d'edats en el seu procés d'assentament i les diferents històries de contacte entre col·lectius migrants i societat receptora evidencien una relació indissociable entre les pràctiques comunitàries d'un col·lectiu i les relacions interculturals que estableix.

Per aquesta raó, les condicions de desigualtat que afecten als i a les joves i les seves famílies, exposades més amunt (l'estatus legal i el seu efecte en la inserció laboral, les dificultats múltiples per la continuïtat educativa), fomenten processos de replegament comunitari. Més enllà de les readaptacions i del reajustament propis de la migració, aquests processos de replegament poden donar lloc a l'emergència de fenòmens com els grups i bandes de joves, especialment d'alguns orígens immigrants. En aquest informe no ens hem ocupat d'aquests temes però hem pogut detectar, al llarg del treball de camp, que els elements relacionats amb aquests fenòmens constitueixen una de les preocupacions més importants entre els adults, a tres nivells que cal diferenciar i tenir en compte. En primer lloc, per l'agreujament de les actituds de racisme i xenofòbia envers els joves d'alguns col·lectius, en especial envers els d'origen equatorià i dominicà; en segon lloc, pel temor a que els joves simulin estratègies d'agrupament ètnic davant la discriminació i l'estigmatització; i, en tercer lloc, lògicament, per la possibilitat real que alguns d'aquests grups s'acabin instal·lant realment a Catalunya i puguin representar alguna atracció pels seus fills i filles.

En aquest sentit, el teixit associatiu aposta en tots el casos per la participació comunitària oberta i per la promoció de la trobada intercultural. Però les associacions també reclamen un paper actiu en la mediació i en la gestió d'intervencions davant de possibles problemàtiques específiques.

Segons les entrevistes fetes a l'Associació Llactacaru, amb un temps d'assentament menor que els altres col·lectius estrangers més nombrosos a Barcelona i a Catalunya, es detecta una clara preferència, per part de la majoria de població d'origen equatorià, per la participació en espais específics amb activitats de recreació de la cultura d'origen. Això es tradueix en una manca de participació de la població menor equatoriana als casals i esplais infantils implantats al territori. Aquesta baixa participació respon a una varietat de factors, entre els que es poden assenyalar la manca d'adequació d'aquests serveis a les necessitats específiques de la població, el desconeixement i la manca de confiança en el rol educatiu d'aquests tipus d'espais, o l'existència d'una certa por a la pèrdua d'alguns dels elements bàsics de la identitat d'origen. Molt probablement, però, aquesta situació està relacionada, altra vegada, amb la fase encara inicial en la que es troba l'assentament del col·lectiu equatorià, amb una presència encara forta del mite de retorn i una certa reticència a establir relacions interculturals de manera més oberta i sistemàtica.

Pel que fa a la població d'origen marroquí, l'informe anterior ja es feia ressò de la persistència de les agressions rebudes pels adults i joves del col·lectiu, especialment entre la població masculina. En aquest sentit, i tot i que es continuen produint i denunciant situacions de discriminació des de l'associació, es constata que entre els usuaris joves de l'entitat no s'hi fa molta referència explícita, però sí que es detecten, des de l'Associació Ibn Batuta, actituds de ressentiment per la manca global d'acceptació social en igualtat de condicions. Malgrat això, es fa patent l'augment progressiu de les expectatives d'assentament permanent entre els joves del col·lectiu, especialment entre els que han estat escolaritzats aquí des de petits, mentre es continua mantenint el mite del retorn entre les generacions adultes.

Per contra, tot i que el col·lectiu d'origen dominicà està en una situació de risc real de patir un nombre major d'agressions racistes, des de l'associació hi ha una certa negació de l'existència d'aquestes experiències entre la població més jove, almenys en el context escolar. D'altra banda, i tot i que des de l'associació es considera fonamental l'elaboració de projectes i polítiques de prevenció, tampoc es percep com a risc important per a la població més jove la vinculació a grups juvenils de caràcter més organitzat i més aviat s'atribueix aquest risc als joves d'altres col·lectius d'origen immigrant.

Ara bé, també destaca una clara preferència, tant per part dels adults com per part dels adolescents i joves del col·lectiu dominicà, pels espais comunitaris propis, bàsicament per les discoteques, bars i perruqueries amb menjar, música i ambient dominicà. Una d'aquestes activitats és esportiva: el *baseball* (en el qual hi ha un bon nombre de grups dominicans actius, de totes les edats i d'ambdós sexes que participen en lligues estatals representant a diverses ciutats catalanes), que acompleix també una certa tasca de prevenció davant del possible reclam de grups de joves més organitzats en bandes.

En canvi, pel que fa al col·lectiu xinès, es vol denunciar l'existència d'estereotips recurrents entre la població autòctona respecte de la població

xinesa, bàsicament els que qualifiquen aquesta població com a col·lectiu excessivament tancat i molt poc interessat en establir relacions fora del propi grup. L'existència d'aquests estereotips denota una manca de coneixement de la realitat en la que aquesta població viu, concretament de les condicions laborals que limiten enormement les seves possibilitats d'establir relacions de sociabilitat amb la població autòctona. Molt al contrari, les persones entrevistades assenyalen l'existència d'un percentatge relativament alt de població d'origen xinès que forma parella amb persones de diferents orígens -autòctons o no- com a signe evident que les relacions interculturals són aprovades i ben percebudes pel col·lectiu.

Entre la població filipina, l'acollida per part de la població autòctona es percep en general de forma positiva. Des de l'associació, però, es vol denunciar la persistència de prejudicis que pretenen negar la bona disposició del col·lectiu per establir relacions fora del grup, passant per alt els canvis que s'han produït darrerament en aquest sentit. Ara bé, les pràctiques comunitàries més importants del col·lectiu d'origen filipí, tant les de la població adulta com les que afecten a la població més jove, estan organitzades al voltant de l'església catòlica. Pel sector adult del col·lectiu, l'església ofereix un espai fonamental de recolzament personal i d'establiment de relacions de sociabilitat amb la resta de la comunitat. Pel que fa a la població més jove, aquests espais esdevenen contextos fonamentals per a la recreació i el contacte amb la cultura d'origen, amb l'organització d'activitats sobre història i llengua filipina, però no hi ha informació sobre el seu abast i incidència real[52].

En el cas de la població russa sembla existir una divergència d'opinions entre les persones que lideren les entitats i la resta de població immigrada pel que fa al manteniment de llengua d'origen i els coneixements culturals associats. Per exemple, l'entitat entrevistada té la voluntat de potenciar les accions vinculades a l'aprenentatge de la llengua russa, motivada per la preocupació davant la pèrdua d'aquest element principal de cohesió cultural.

> *Hay algunos padres tontos, como los llamo yo, que ves a los críos y les das la tarjeta para aprender ruso, y te dicen: 'No, no, hemos venido aquí para aprender español, no ruso'. Tontos. Español aprendes quieras o no quieras, el niño aprenderá en la panadería, en la escuela, en la calle o en donde sea... Pero hay casos también que los padres son rusos, bueno mixtos (...) y el niño o la niña no habla ruso, de 10 años o más mayores, y esto para mi es un crimen, porque hoy en día, cuantos más idiomas sabes es más agradable, puedes hablar con la gente de la congregación y lo que quieras... Y de cara al futuro también, porque mejora tu situación...* (Membre de la *Federación de Asociaciones Hispano-Rusas*)

Però, per exemple, a diferència del que passa entre el col·lectiu xinès, aquesta voluntat no sempre es veu recolzada per la majoria de població, que sovint es sent més interessada per l'aprenentatge de les llengües autòctones. L'aprenentatge del català es percep com una dificultat tant sols en el cas de la població adulta, que per les característiques del seu projecte migratori -en el

[52] Mentre que s'han realitzat diverses visites a l'escola xinesa, organitzada fins el curs 2003-2004 a l'IES Maragall de la ciutat de Barcelona, i coneixem l'abast del públic i el de la demanda potencial que encara no es cobreix amb les seves activitats per la població infantil i juvenil, no ha estat possible encara fer el mateix amb les activitats de l'associació filipina.

que no es descarta la possibilitat d'instal·lar-se en altres indrets de l'estat espanyol- ho considera una necessitat secundària. En relació amb aquesta dificultat, i com ja s'assenyalava al Primer Informe, es constata l'emergència de problemes de comunicació entre els professionals dels centres educatius i les famílies del col·lectiu que fins ara no es veuen resolts amb la intervenció dels serveis de traducció i interpretació de l'administració. En aquest sentit, cal destacar una paradoxa important de les relacions entre les escoles i les famílies: per una banda, es manté el discurs de la participació i de la implicació de les famílies estrangeres als centres educatius, però per l'altra, aquelles que per diverses raons voldrien fer efectiva aquesta major relació es troben amb barreres derivades de la manca de previsió dels propis serveis que les haurien de facilitar, com el servei de traducció i interpretació.

D'altra banda, pel que fa a les relacions interculturals, també entre la població russa, una de les queixes que es formulen amb més claredat des de l'associació està relacionada amb l'existència de forts estereotips i prejudicis per part de la població autòctona i altres col·lectius d'immigrants que relacionen automàticament la població russa immigrant amb la delinqüència organitzada, estereotips que dificulten la integració normalitzada dels joves.

Finalment, un dels aspectes que es viu amb més preocupació des de l'associació *Casa Rusa* és la feblesa de la xarxa comunitària del col·lectiu d'immigrants d'origen rus. Aquesta situació, que trobem també en els casos de les xarxes comunitàries d'altres països de l'antiga Europa de l'Est, està estretament vinculada a la història d'aquests països i a les experiències personals d'adscripció obligatòria a partits polítics, sindicats i associacions. Tal i com es constatava al Primer Informe, pot ser que ens trobem davant de casos amb menors oportunitats de relació social amb l'entorn, que podrien afectar a les experiències d'integració dels menors del col·lectiu. La dependència de la sociabilitat intercultural generada als centres educatius és més alta i el professorat n'hauria de ser molt conscient.

Relacions intergeneracionals: Tensions entre projectes personals emergents i projeccions del projecte migratori en els menors

Molts dels conflictes que sorgeixen entre pares i fills, i que van més enllà dels conflictes intergeneracionals de l'adolescència, són producte del context específic que es deriva del projecte migratori. Els casos recurrents afecten els fills/es adolescents que han arribat per reagrupament familiar, i que sovint no es senten partícips dels projectes endegats pels adults, especialment agreujats pel distanciament entre pares i fills/es sovint creat després de llargues temporades de separació[53].

[53] S'està produint darrerament una clara feminització del moviment migratori equatorià, amb importants conseqüències en les relacions paternofilials, especialment entre les mares, que endeguen el projecte migratori, i els fills, que s'han quedat temporalment al país d'origen. Claudia Pedone (2004) parla de 'maternitat fragmentada', que es resol amb dificultats quan es produeixen els reagrupaments familiars.

En el cas del col·lectiu equatorià, els nois i noies exterioritzen el seu malestar a través d'actituds de rebuig davant la realitat autòctona i els pares se senten mancats de mitjans per poder fer front a aquesta situació. En aquest sentit, emergeix una paradoxa preocupant: per una banda, la situació especialment vulnerable en la que es troben els nois adolescents i joves del col·lectiu equatorià, amb un elevat risc de patir els efectes d'actituds racistes i xenòfobes que associen la població juvenil llatinoamericana amb l'emergència de bandes organitzades i delinqüència; per l'altra, les actituds de resistència a la discriminació que poden derivar cap a l'entrada en aquestes mateixes organitzacions.

> *Algo que hemos estado viendo con las compañeras y los compañeros que tienen los hijos grandes son las inquietudes, porque en la edad de la adolescencia es donde más los niños sienten el racismo o la xenofobia (...). Entonces es ahí donde las mamás se preocupan, cuando hay niños que no quieren ir (a la escuela)... Entonces es algo que sí nos preocupó, para saber entenderlo y ver lo que hacemos...* (Membre de l'Associació *Ecuador-Llactacaru)*

En canvi, entre el col·lectiu marroquí, l'associació Ibn Batuta detecta l'emergència d'un nou tipus de problemàtiques, cada vegada més protagonitzades per noies, que sorgeixen en les relacions entre pares i fills/es i que requereixen la intervenció d'una instància mediadora, per tal d'establir ponts entre els educadors/es, els menors i les seves famílies. Els conflictes, que van més enllà dels més habituals entre pares i fills/es adolescents -entre d'altres raons perquè els menors acaben essent ingressats als centres d'acollida- són d'una tipologia diversa i engloben circumstàncies i situacions molt heterogènies. Amb tot, hi ha un augment dels casos en els quals les diferències entre pares i fills/es en la percepció del projecte de futur dels menors provoquen l'emergència de dificultats comunicatives que acaben fent la situació insostenible. Generalment, en aquest tipus de situacions, la intervenció de l'associació i d'alguna altra instància mediadora pot arribar a establir les bases d'un pacte entre pares i fills/es, i d'una reconciliació posterior.

> *Por eso yo creo que depende de la familia, y la familia rural es la que más presión va a dar, pero porque yo creo que es que tienen un miedo atroz a lo occidental... Entonces claro, es que 'nosotros no somos como ellos', 'nosotros no somos españoles, nosotros tenemos nuestras cosas, y vale que vayas a estudiar porque es una herramienta básica para tu futuro, pero ya está...'. Pero claro, ¿cómo le explicas tú a una nena que se relaciona en la calle con las amigas que no es como la otra?* (Membre de l'Associació Socio-Cultural Ibn Batuta)

Malauradament, es produeixen també casos de més difícil solució, en els que la situació es veu agreujada per problemàtiques familiars de major o menor intensitat –amb problemes des de la pròpia associació per establir una bona comunicació amb les famílies, o derivades de situacions de gran precarietat-, i en els que la intervenció de la instància mediadora no pot assegurar la resolució del problema. En la majoria de casos, hi intervenen tensions relacionades amb models diversos de pautes de relació i d'organització de l'autoritat intrafamiliar, a més dels aspectes relacionats amb projectes divergents dels fills i filles.

Els problemes intergeneracionals més recurrents entre les famílies del col·lectiu xinès –i que es constaten també en altres col·lectius, sota formes concretes, com s'acaba d'exposar- acostumen a estar determinats per les transformacions en les relacions familiars que es deriven del context migratori. Generalment són els pares els que endeguen el projecte migratori, havent pres la decisió de deixar els fills i filles en origen, amb els avis o altres familiars, fins assolir una certa estabilitat econòmica que els permeti dur a terme un reagrupament en condicions. Això implica, en la majoria de casos, temporades més o menys llargues de separació entre pares i fills/es, que després solen traduir-se en problemes importants de comunicació, sovint agreujats per les circumstàncies de la vida laboral dels adults que veuen enormement reduït el temps que poden dedicar als seus fills i filles. D'aquesta manera, els menors poden arribar a sentir-se bastant sols en els seus processos d'integració, en un context completament nou per a ells i amb una llengua que desconeixen. Això s'agreuja per la consideració dels alumnes xinesos com a 'no problemàtics', que inhibeix fins a cert punt la intervenció i la interacció amb ells. En certa mesura, comparteixen els desavantatges de ser considerats sota el prisma de minories model, com els alumnes procedents dels antics països de l'est:

> *Yo creo que los padres tienen problemas con sus niños. Normalmente, por ejemplo, de una familia, primero llegan a España los padres. Los padres se dedican a trabajar mucho, trabajan en restaurantes o tiendas o donde sea, y juntan dinero. Después traen a sus hijos. Sus hijos normalmente vivían antes con sus abuelos, en su pueblo, y hace cuatro o cinco años que no han visto a sus padres. Entonces, sus padres ya no... ¿Cómo se dice? Falta comunicación ante ellos, y además siguen trabajando en la tienda o el restaurante, y no tienen tiempo para fijarse si su niño ha entrado en la sociedad y ha empezado sus estudios bien... Sólo contacta con la escuela para los niños y ya está... Entonces claro, los niños tienen problemas con idioma, con sus compañeros de clase y con su profesor, porque todo es ambiente nuevo... A veces no entienden lo que el profesor ha dicho, y están aburridos en su clase... No quieren ir a la clase...* (Membre de l'Escola Xinesa de Barcelona)

Finalment, una preocupació latent darrera dels diversos comentaris dels adults entrevistats en totes les associacions fou formulada de manera clara i inequívoca a l'associació filipina. Entre els adults hi ha una percepció que els processos "d'aculturació" dels infants i joves tenen lloc de forma massa ràpida; aquests processos continuen provocant una certa inseguretat entre la majoria de famílies, especialment pel que fa a les pràctiques de relació entre iguals i de relacions de gènere. Amb l'agreujant de les limitacions en el temps del que disposen per compartir i dedicar als seus fills i filles, els adults acostumen a reaccionar amb temor davant l'adopció de pràctiques de la societat receptora –i, en especial, dels seus joves- per part dels menors del grup. Aquests processos agreugen les tensions de la pròpia situació migratòria i la poden determinar en gran mesura.

Conclusions

La conclusió general d'aquesta exposició apunta de forma clara en dues direccions: per una banda, cap a les evidents barreres per la inserció de la població menor en la societat majoritària i, per l'altra, a les dificultats

d'articulació dels projectes emergents dels i les joves amb els projectes dels adults.

Contra la idea simplista i sociocèntrica que insisteix en la ignorància, la incapacitat o la despreocupació dels adults d'alguns grups immigrants envers els processos i les necessitats dels seus fills i filles, cal reiterar que des de les associacions s'afirma que, en general, són molt conscients d'aquestes barreres i d'aquestes dificultats i que sens dubte aquestes són les seves màximes preocupacions.

Tot seguit exposem amb més detall altres conclusions que es deriven d'aquesta conclusió general:

- Les preocupacions expressades en primer terme per totes les associacions, tant pel que fa a la tasca que poden portar a terme com pel que fa a les necessitats dels col·lectius que representen, estan vinculades, sistemàticament, a la regularització i situació de la població menor, com es pot constatar per mitjà de les accions que organitzen i porten a terme.

- Secundàriament, apareixen els aspectes relacionats amb el manteniment de la llengua i la recreació de pràctiques comunitàries.

- Aquestes dues preocupacions principals es concentren cada vegada més en una de sola: la regularització de la situació de la població menor a partir dels 16 anys per garantir la continuïtat educativa post-obligatòria en igualtat d'oportunitats i per l'accés al món del treball.

- Des del punt de vista de les associacions, la conflictivitat intergeneracional és més alta en els col·lectius migrants i sorgida per les divergències en els models previstos pel futur de les generacions joves i per l'alteració de models d'autoritat i de relació intrafamiliars. Expressen la necessitat de disposar de recursos per poder respondre a les funcions de mediació i acompanyament que han de portar a terme.

- Des del punt de vista dels adults, existeix una contradicció entre les expectatives de continuïtat educativa i la necessitat de comptar amb la col·laboració econòmica dels fills i filles en el context del projecte migratori. Podem distingir dos perfils, vinculats sobretot als nivells mitjans de qualificació acadèmica i professional dels col·lectius migrants en origen i a l'èmfasi en l'origen de les preocupacions i dels conflictes.

  Per una banda, aquells qui mostren més *preocupació pel desinterès educatiu dels menors i per la seva pressa per accedir al món del treball*, responen al perfil social i d'instrucció mitjà-alt, i que tenen una població adulta sobrequalificada pels llocs de treball que ocupen. Aquesta circumstància els fa pensar que els fills i filles no compten amb models positius que vinculin la continuïtat educativa post-obligatòria amb la millora laboral.

Per l'altra, aquells qui mostren més preocupació per l'aculturació i per la desvinculació del projecte migratori grupal per part dels fills i filles, que responen al perfil social i d'instrucció baix. Aquests sectors socials dins dels diversos grups immigrants afegeixen una certa incomprensió de les funcions de l'educació obligatòria en destí, a la percepció d'una certa competència entre la continuïtat educativa i el manteniment de configuracions familiars més conservadores que les de la societat majoritària.

- Les associacions ens confirmen la idea que les opcions d'alguns col·lectius pels centres educatius concertats s'ha d'entendre com una resposta al doble objectiu expressat pels dos tipus de preocupacions exposades en els punts anteriors.

- Independentment del temps d'assentament en destí, i en consistència amb el que assenyala la literatura, els adults dels col·lectius que objectivament estan més exposats a les agressions racistes minimitzen aquesta circumstància. Els col·lectius amb una presència més alta (per exemple, marroquins i equatorians), però, assenyalen l'emergència d'actituds de resistència entre els joves, amb el risc d'evolució cap a posicions més "cronificades".

- Algunes associacions adverteixen, indirectament, dels efectes relacionals i psicològics negatius que comporta l'atribució d'estereotips positius a l'alumnat, allò que en la literatura es conegut com a 'minoria model'.

- Totes les associacions expressen la seva preocupació per la pèrdua de les llengües i/o algunes pràctiques culturals d'origen entre les generacions més joves i les dificultats actuals per contrarestar aquest procés amb els mitjans amb els que compten. Aparentment, l'experiència migratòria anterior del col·lectiu i el temps d'assentament en destí expliquen les diverses sensibilitats dels adults envers la pèrdua de la llengua per part dels i les joves.

- Els adults dels diversos col·lectius assenyalen les dificultats de relació intergeneracional derivades de l'experiència de fragmentació familiar –de curta o de llarga durada- i, en ocasions, de pèrdua d'estatus experimentada amb el reagrupament; en el cas de la població nascuda en destí o arribada en edats molt joves, els conflictes sorgeixen, més sovint, de l'emergència de projectes divergents i de la confrontació de models de relació intrafamilars.

- Dins de les dificultats relacionades amb el reagrupament familiar de població menor observades al capítol 2, es poden identificar tant algunes estratègies derivades de les necessitats emocionals dels diversos membres del grup familiar com d'altres més selectives, és a dir, més vinculades als objectius econòmics dels projectes migratoris familiars.

- Entre alguns dels col·lectius d'immigrants, el discurs sobre les relacions interculturals relativitza sovint l'existència de conflictes relacionats amb el racisme.

4. POLÍTIQUES[54] LOCALS PER LA POBLACIÓ MENOR D'ORIGEN ESTRANGER

4.1. ANÀLISI COMPARATIVA DELS PLANS D'IMMIGRACIÓ DE MATARÓ, TERRASSA I BARCELONA

És obvi que la manca d'un veritable Pla d'Immigració a nivell autonòmic –més enllà d'un catàleg de declaracions d'intencions i serveis disponibles, com el Pla per la Immigració de la Generalitat, de l'any 2001- durant tots els anys de creixement i consolidació del fenomen migratori, que s'ha sumat a la manca de noves polítiques d'infància i família globals en un marc de profundes transformacions que van més enllà de la necessitat de considerar la qüestió migratòria. Això ha motivat el desenvolupament de respostes locals davant de realitats que ultrapassaven els plantejaments i les previsions dels municipis.

En aquest apartat presentem breument els resultats de l'anàlisi de tres plans d'immigració corresponents a tres ciutats amb experiència en la recepció de població estrangera on aquesta té un pes relatiu alt sobre el total d'habitants: el *Pla Municipal per la Nova Ciutadania* (2001) de Mataró, el *Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa* (2003), i el *Pla d'Immigració de Barcelona* (2003). Els criteris aplicats per analitzar els plans s'han basat en les recomanacions per abordar els temes d'infància i immigració formulades al final del Primer Informe (2002) i queden reflectits en els propis epígrafs de l'apartat on s'analitzen, el punt 6.1.2.

L'anàlisi s'ha realitzat a dos nivells. En primer lloc, ens hem centrat en els continguts, és a dir, l'anàlisi de principis per una banda, i de programes i mesures, per l'altra. En segon lloc, hem valorat els punts forts i les omissions dels tres plans.

Els tres documents difereixen quant a estructuració i volum del contingut, i en l'especificació de mesures concretes a aplicar, tot i que expliciten la mateixa aspiració de fer de la immigració un fenomen normalitzat i canalitzat mitjançant els drets i deures de ciutadania i la cohesió social.

La informació dels Plans, recopilada i classificada mitjançant uns indicadors basats en les recomanacions del Primer Informe CIIMU sobre infància i immigració, ha estat contrastada i complementada amb entrevistes individuals i grupals a diferents responsables dels Ajuntaments. Això ens ha permès identificar les pràctiques i mesures que es duen a terme i no apareixen als documents programàtics. Concretament, a l'Ajuntament de Terrassa vàrem entrevistar tècnics responsables de Serveis Socials, del Patronat d'Educació, i de Joventut i lleure infantil; a Mataró vàrem entrevistar la tècnica de la Regidoria Municipal d'Igualtat i Solidaritat. Per últim, en el cas de l'Ajuntament

[54] Com ja hem assenyalat, el que de fet s'analitzen són respostes a nivell local perquè no existeixen polítiques específiques d'infància i immigració.

de Barcelona, la reunió finalment[55] es va fer amb diversos responsables i tècnics de Serveis Personals, EAIA i Benestar Social, que, com a part de la seva tasca, tracten problemàtiques relacionades amb la immigració i la població menor. A totes aquestes persones els agraïm enormement la seva col·laboració desinteressada.

Context sociodemogràfic i migratori de Mataró, Terrassa, i Barcelona[56] ciutat

A principis de 2004 la població de Mataró[57] era de 114.606 habitants, en ple procés d'envelliment relatiu moderat amb l'arribada de població autòctona i estrangera més jove.

La comarca del Maresme ha estat un territori pioner en la rebuda de població immigrant estrangera de països extracomunitaris. Els primers efectius -població subsahariana (homes sols)-, s'establiren al sector de l'agricultura intensiva local que encara subsisteix envoltant el nucli industrial de Mataró. Als anys '80 es va començar a generalitzar l'establiment de població marroquina, homes sols amb un projecte de treball temporal. Als '90, com a d'altres ciutats del país, i coincidint amb la diversificació dels nínxols ocupacionals en demanda de mà d'obra accessible als treballadors estrangers, es generalitzaren els reagrupaments familiars, que implicaven una permanència llarga en destí.

A principis del 2004 el pes de la població de nacionalitat estrangera és del 10,8%, 12.360 veïns i veïnes. Els nascuts fora de l'Estat eren 12.523 (10,93%). Si bé la població de nacionalitats africanes (5.657 marroquins i 2.349 subsaharians, bàsicament gambians) continuen essent majoritàries, es constata un important augment relatiu de nacionalitats llatinoamericanes (Argentina, Equador, Colòmbia, 2.079) i asiàtiques (Xina, 842). La població estrangera és majoritàriament jove i en edats de plena activitat. El grup 0-14 anys suposa el 20,43% sobre el total de nacionalitat estrangera.

Pel que fa a Terrassa, l'1 de gener de 2004 hi havia, a la ciutat, 190.828 habitants[58]. L'envelliment progressiu de la població marca l'estructura per edats. En el cas de Terrassa, l'arribada de població estrangera extracomunitària és més recent que a la ciutat de Mataró i no representa una tendència homogènia al conjunt del Vallès Occidental; els primers immigrants s'estableixen atrets per la indústria i la construcció. L'origen majoritari d'aquesta població és el Marroc. La població de nacionalitat estrangera a Terrassa té un pes aproximat del 8%. El 2003, ja hi havia 8.267 persones procedents de països d'Amèrica del Sud, per davant de les 6.831 persones de països d'Àfrica del Nord (Marroc). Altres àrees rellevants són els països europeus comunitaris,

[55] Per dificultats alienes a la nostra voluntat, no va ser possible realitzar una entrevista amb cap dels càrrecs vinculats directament al Pla Municipal d'Immigració.
[56] En el cas de Barcelona, la introducció és més concisa atès que l'actualització demogràfica es pot consultar als apartats inicials d'aquest mateix capítol.
[57] Totes les dades demogràfiques han estat extretes de la publicació de l'Ajuntament en xarxa Estudi de la població. Mataró, 1 de gener de 2004 (http://www.mataro.org).
[58] Dades extretes de l'adreça web de l'Ajuntament: http://www.ajterrassa.es/

Amèrica Central i Carib, i Àfrica Central (subsahariana), seguida de prop per Europa de l'Est.

El pes del grup d'edat 0-16[59] era del 19,6% l'any 2002, percentatge menor que l'enregistrat a Mataró. La població menor de nacionalitat estrangera a Terrassa procedeix encara de l'Àfrica del Nord (Marroc,1.383)[60], per davant de les nacionalitats llatinoamericanes (848).

En tercer lloc, Barcelona té 1.582.738 habitants a principis de 2004. La ciutat acull una població estrangera molt més heterogènia, que ja s'ha exposat al capítol 4 d'aquest informe. Recordem aquí que la població estrangera menor (0-17) a la ciutat de Barcelona té un pes força inferior a la de Mataró i Terrassa (més encara tenint en compte la franja més àmplia que es contempla). La ciutat de Barcelona té més de la quarta part de la població escolar d'origen estranger de tot Catalunya en etapes obligatòries.

Anàlisi de continguts

Declaracions de principis als Plans

L'anàlisi exhaustiu dels documents dels Plans d'Immigració de les tres ciutats escollides ens ha permès delimitar les coincidències i divergències respecte al caràcter de la intervenció de l'administració local i el paper del *partenariat* amb el teixit associatiu local, així com el marc teòric i ideològic sobre el qual es recolzen les iniciatives, els programes i les mesures endegades. Així, hem pogut fer les constatacions que es detallen tot seguit:

a) El Pla de Mataró del 2001 constitueix una iniciativa a nivell intern i corporatiu de l'Ajuntament, que decideix afrontar, en la mesura dels seus mitjans, els nous reptes plantejats pel creixement generalitzat i en progressió geomètrica de la població immigrant. Com a contrapartida a aquesta actuació "forta" i transversal de l'administració local, les entitats representatives de la societat civil (associacions d'immigrants, associacions de veïns, etc.,) no semblen haver participat en la pròpia elaboració del Pla, tot i que el marc del Consell Municipal per la Convivència, de caràcter consultiu i assessor –no vinculant-, actua com a fòrum perquè es puguin fer sentir les veus del teixit associatiu.

L'ideari programàtic del *Pla Municipal per la Nova Ciutadania* fa un especial èmfasi en la visió de Mataró com una ciutat amb una llarga trajectòria, construïda amb l'aportació constant de persones vingudes d'arreu. Per això és simptomàtic que no aparegui el mot "immigració" en l'epígraf del document: s'insisteix en el caràcter estructural i global del fenomen, i s'esgrimeix com a interès prioritari la provisió d'una igualtat d'oportunitats i de qualitat de vida (serveis per a tothom) per damunt de la resolució de problemàtiques relacionades específicament amb la diversitat cultural.

[59] Grup d'edat desagregat a les dades de l'Ajuntament, per l'any 2002.
[60] Les dades recollides al Pla de Gestió de la Immigració de Terrassa amplien aquestes dades tot recollint que del total d'infants estrangers de 0 a 3 anys a la ciutat (468), el 70,9% són d'origen marroquí.

S'evita, per tant, un posicionament essencialista sobre la cultura, però obviant les diferències existents: la igualtat i la ciutadania constitueixen el fonament de la cohesió social, la qual ho és de la convivència. Es parteix, doncs, de dos elements clau de gestió: per una banda, l'acceptació de la mobilitat i l'assentament de les persones i les seves causes i conseqüències; per l'altra, la defensa de la ciutadania com a garantia de llibertats i d'igualtat d'oportunitats.

En aquest sentit, l'objectiu bàsic del Pla esdevé: *"La integració de les persones nouvingudes en el marc de respecte dels principis i valors democràtics, de normalització de prestació de serveis, de la igualtat d'oportunitats i de la qualitat de vida de tots els ciutadans i ciutadanes; de gestió del canvi social i cultural des de la concertació i el consens social i polític*[61]*".*

b) El PGID de Terrassa ha estat redactat en el marc de la Taula de Noves Immigracions, formada per diferents entitats i associacions de Terrassa, conjuntament amb diferents àrees, organismes i empreses de l'Ajuntament. El CRID en va dirigir institucionalment el projecte pilot. Les àrees de l'Ajuntament que no són membres permanents de la Taula han participat mitjançant l'Observatori Permanent de la Interculturalitat. Així, mentre a Mataró la iniciativa del Pla constitueix una responsabilitat plena de l'Ajuntament, a Terrassa l'administració local opta per incorporar les entitats associatives al disseny i elaboració del document.

Aquesta participació en el Pla per part de la població immigrant a través de les seves entitats i associacions busca la inclusió d'un seguit d'asseveracions sobre diversitat cultural, gestió de la immigració i protecció del model social democràtic. Si bé els plantejaments són millorables des d'un punt de vista antropològic, les raons per la seva menció són coherents amb l'experiència dels esdeveniments traumàtics prou coneguts que van sacsejar la ciutat fa tres anys.
Es parteix, de forma similar, al document de Mataró: l'enfocament de la immigració com un fenomen estructural que modifica de forma irreversible les característiques de la població, fent-la més diversa. Però els objectius a assolir, mitjançant les actuacions del Pla de Terrassa. es plantegen des d'una formalització una mica diferent, incorporant, per exemple, aspectes de tipus identitari que el document programàtic de Mataró expressa fins a cert punt per omissió, en una direcció més homogeneïtzadora: *"per assegurar la supervivència del nostre model social, hem de trobar la forma d'incorporar-lo a la dinàmica social garantint els drets individuals de tota ciutadania i, al mateix temps, garantint la cohesió, la pau social i un desenvolupament identitari coherent amb la pròpia història i amb tots els seus vells i nous protagonistes".* L'objectiu és assolir allò que el Pla anomena "un model de democràcia intercultural'', al qual situa explícitament en equidistància entre el model assimilacionista i el model multicultural, però sense detallar-ne els continguts ni

[61] Cal advertir, però, que durant aquesta nova legislatura, s'està donant forma a un nou pla de ciutadania (segons es va fer públic a la sessió inaugural del Consell per la Convivència, reconstituït després de les eleccions) que comportarà novetats que poden afectar el mateix marc de declaració de principis.

el significat de l'equidistància. Declaracions d'intencions com aquesta, que valorem positivament, com indicadors d'un esforç per pensar en un model sociopolític que encaixi diferències entre grups, de fet fan pensar en el profund debat que encara ha d'encetar la societat catalana per redefinir-se i, sobretot, per adonar-se de quin espai real ofereix als infants i joves de la nova immigració en la seva condició de menors i com a futurs ciutadans.

c) En referència al *Pla Municipal d'Immigració* de Barcelona, cal advertir prèviament que, en comparació amb els de Mataró i Terrassa, es tracta d'un document de caire generalista i esquemàtic que formula grans línies estratègiques, però és poc precís en els aspectes d'exemplificació i d'execució. Tot i que és la fórmula que podem esperar, ateses les magnituds amb les quals es treballa a la ciutat, tant pel que fa al volum de població afectada com per la multiplicitat de les accions, mesures, departaments, responsables, etc.
Hi ha dos aspectes que cal mencionar.

En primer lloc, el Pla de la ciutat de Barcelona afegeix al marc ideològic de partida, basat en la cohesió ciutadana per mitjà de la millora dels serveis i la qualitat de vida, alguns aspectes identitaris explicitats per fer front a les problemàtiques derivades específicament –segons el pla- de la 'diversitat cultural' (esmentant prejudicis, brots de xenofòbia, etc.). El document estableix com a objectiu general de les accions previstes "*la integració real de les persones immigrades en tots els àmbits de la vida ciutadana a Barcelona, garantint la cohesió social mitjançant la incorporació ordenada de la població immigrant a la ciutat, acompanyada amb unes oportunitats dignes de treball i de residència, i de l'accés als drets i deures dels ciutadans i ciutadanes d'acord amb la seva situació administrativa*[62]*".* En aquest fragment s'estableixen clarament dues vinculacions: per una banda, els fluxos i les possibilitats d'assolir nivells de benestar dignes; per l'altra, l'accés als drets (i als deures) dels ciutadans i la situació administrativa de les persones, des de la perspectiva exclusiva de la població adulta. Tot i que les mesures i les accions vagin més enllà –i sens dubte és així-, aquest és un bon exemple d'invisibilitat i dependència en la consideració de la població estrangera menor que els documents programàtics haurien de superar. En els altres dos Plans analitzats tampoc s'aconsegueix.

En segon lloc, sembla que, com succeeix al Pla de Mataró, la iniciativa en el disseny i elaboració del Pla ha estat assumida per l'òrgan administratiu local, de manera que el *partenariat* amb les entitats del teixit associatiu urbà aparentment és de caire consultiu. Val a dir que la mesura 75 recollida al Pla Municipal d'Immigració preveu més concrecions a la diversitat local: *"Promoure l'elaboració per part dels deu districtes de la ciutat de plans territorials que concretin i adaptin les mesures del Pla a la realitat específica i les necessitats de cada un dels territoris de la ciutat".*

[62] Tots tres Ajuntaments lamenten les poques competències atorgades a les administracions locals i la manca de recursos en matèria d'immigració i estrangeria. En aquest sentit, malgrat no es pugui intervenir en la seva "situació administrativa", des de l'Ajuntament de Barcelona s'explicita que "qualsevol iniciativa d'integració passa per garantir la inserció laboral, i això només és possible amb els immigrants en situació administrativa regular, o amb permís de residència i de treball".

Cal afegir que Barcelona té la particularitat de comptar amb una Carta Municipal que preveu la provisió dels serveis i prestacions socials bàsics, així com altres activitats complementàries d'integració social dels estrangers en situació irregular: promoció de la dona, sanitat, joventut, esport i cultura. La creació dels consorcis previstos a la Carta Municipal de Barcelona en els àmbits de Serveis Socials, Sanitat i Educació, entre d'altres, "permetrà que Ajuntament i Generalitat siguin corresponsables de la planificació i aplicació de les polítiques en aquests àmbits a la ciutat".

Programes i mesures

a) Mètodes de recollida i seguiment de la informació

Cap dels tres municipis compta amb un servei vinculat al seu Pla que generi dades pròpies i no s'ha adoptat cap criteri adequat per classificar-les i poder-les comparar, més enllà de les lectures més o menys sistemàtiques i més o menys profundes del padró que es porten a terme.

Per exemple, en el cas de Barcelona, atesa l'especificitat de l'elevada presència dels Menors Estrangers Indocumentats No Acompanyats (MEINA), han anat adquirint pes les mesures adreçades a la detecció i el seguiment d'aquests casos: es disposa d'un servei de prospecció que elabora, actualitza i avalua mensualment un seguit d'indicadors sobre el fenomen. Per altra banda, se segueix la situació dels adolescents i joves als carrers mitjançant informes setmanals i, també, quines relacions s'estableixen amb la comunitat resident dels diferents barris.

A Terrassa el Pla de Gestió contempla diversos mètodes de recollida de dades a través de diferents fonts: el propi Ajuntament (dades estadístiques del Padró), l'Observatori de la Interculturalitat, la Taula de Noves Migracions, el contacte directe amb la Federació i les diferents Associacions de Veïns, les associacions d'immigrants, etc. No s'especifica si existeix cap organisme centralitzador ni cap estratègia de coordinació entre les diferents fonts.

Per altra banda, si bé el Pla de Mataró menciona que es recullen dades sobre els joves nouvinguts als IES a través del Programa de Compensatòria, aquesta mesura es va aturar encara amb l'anterior govern de la Generalitat, i actualment s'estan reprenent totes les negociacions per tal que hi torni a haver una comunicació fluïda i es puguin rebre tota mena de dades referents a la població immigrant estrangera, que comença a gestionar-se des d'un observatori propi.

b) Tractament de l'estatus legal

Només el Pla de l'Ajuntament de Barcelona contempla una mesura específica de foment de l'empadronament de les persones immigrants, sota l'epígraf *Empadronament actiu*, i amb el doble objectiu de facilitar l'accés actual i futur als serveis públics, i de preveure millor la cobertura de necessitats i el seu impacte social o econòmic a la ciutat.

Al Pla de Terrassa no apareix mencionat cap projecte específic. En canvi, durant l'entrevista amb responsables de l'Ajuntament vam conèixer que, malgrat no se n'hagi fet una difusió pública, en realitat, la promoció de l'empadronament constitueix una tasca realitzada dia a dia pels diferents serveis que atenen la població immigrant, la qual, a la pràctica, és atesa encara que no estigui empadronada.

En canvi, en el cas de Mataró, el Document Operatiu annex al *Pla per la nova ciutadania* recull una actuació consistent en una Campanya informativa sobre el Padró d'Habitants –és a dir, una acció de difusió-*,* a través de la qual es pretén facilitar informació sobre l'empadronament, els seus drets i deures, i aconseguir que tota la població nouvinguda estigui empadronada. També realitzen aquesta funció les oficines d'informació a l'estranger coordinades per l'Ajuntament: la municipal, i les de les associacions CITE i AMIC. A través de l'Observatori es controla si disminueix o augmenta el nombre de persones que s'empadronen.

c) Suport a iniciatives de la societat civil en els serveis d'informació i atenció

A les tres ciutats s'inclouen iniciatives d'aquest caire, però mentre a Mataró es centren en el suport des de Participació ciutadana a les entitats d'acollida –se'ls ofereixen els recursos necessaris[63] per a què puguin fer la primera orientació i assessorament als nouvinguts-, a Terrassa estan enfocades a la col·laboració amb entitats que atenen específicament els treballadors i treballadores –mitjançant una actuació anomenada *Assessorament i tramitació-,* i a Barcelona a les ONGs que atenen immigrants en situació legal irregular.

d) Iniciatives per afavorir l'accés a l'habitatge

Sobre el document, l'Ajuntament de Mataró vol centrar els seus esforços en les fórmules de mediació amb els propietaris, però les mesures finalment no s'han pogut dur a la pràctica. S'actua principalment mitjançant el programa de mediació propi de la Regidoria de Joventut, dirigit a tota la població menor de 35 anys. Però les famílies, tant les d'origen immigrant com les d'origen autòcton, superen en la seva majoria aquesta edat, per la qual cosa s'està començant a plantejar l'establiment d'uns criteris econòmics per facilitar a tothom, independentment de l'edat, l'accés als habitatges. L'Oficina d'Atenció a l'Estranger i l'Oficina d'Atenció al Consumidor són les dues entitats que canalitzen informació sobre l'accés als habitatges adreçada específicament a les famílies immigrants. Per altra banda, als barris, les actuacions urbanístiques dels Plans Integrals (ja funciona el de Rocafonda-Palau i s'estudia començar el del barri de Cerdanyola), mitjançant la rehabilitació dels habitatges deteriorats, suposen una altra via d'intervenció.

[63] A l'entrevista amb la tècnica de la Regidoria d'Igualtat i Solidaritat es va puntualitzar que els recursos econòmics proporcionats per l'Ajuntament són suficients per a què les entitats realitzin la funció d'assessorament i primera orientació, però són escassos encara per portar a terme una "acollida" en el sentit complet del terme. Hi ha previsió d'apostar per aquesta acollida i recolzar les entitats amb aquesta tasca.

Les propostes del Pla de Gestió de Terrassa es formulen més aviat per facilitar la formació en la "utilització" dels habitatges a les persones que es compren o lloguen un pis per primera vegada, més que no pas per afavorir-hi l'accés, pròpiament. Se'ls proporciona un seguit de coneixements per tal que participin i s'integrin en la comunitat de veïns. Ara bé, a través de l'entrevista amb l'Ajuntament ens arriba la informació que, de manera similar al que succeeix a Mataró, el Programa de Joves col·labora a proporcionar habitatge a moltes famílies d'origen immigrant que entren dins dels criteris d'edat (menors de 35) i econòmics. Se'ns assegura que les parelles que formen els nuclis de les famílies immigrants són majoritàriament ben joves i acostumen a entrar dins dels criteris d'edat, a diferència del que succeïa a Mataró, on, potser per la llarga trajectòria de rebuda de població immigrada, els perfils d'edat de les parelles de les famílies d'origen immigrant (especialment marroquí) s'assemblen més als de la població autòctona.

El Pla Municipal d'Immigració de Barcelona es centra en les mesures per potenciar l'accés a l'habitatge de lloguer més que no pas a l'habitatge de propietat. Es pretén impulsar garanties de responsabilitat civil per part de l'Administració i ajudes al pagament dels lloguers, acompanyades d'estratègies de sensibilització i cooperació entre administradors i propietaris per tal de disminuir la discriminació i rellançar l'oferta. Un altre punt focal d'actuació és la rehabilitació d'habitatge de zones degradades, emmarcada en un impuls de plans de reforma integral de les zones degradades o en risc de degradació de la ciutat.

e) Suport a nuclis monoparentals i famílies pendents de reagrupament

No es planteja cap mesura específica a cap dels tres Plans, tot i que el Primer Informe revelava l'emergència de la realitat dels nuclis monoparentals encapçalats per la mare. El cert és que les situacions detectades poden rebre assistència dels serveis no específics, però no s'hi adrecen accions especials.

f) Iniciatives per afavorir els vincles de referència social i emocional dels menors

Als Plans de Mataró i Terrassa coincideixen iniciatives adreçades al col·lectiu adolescent en risc més que no pas a la població menor en general, i basades en les accions dels Casals Juvenils, els Centres Oberts, i la integració a través de la participació en activitats esportives (futbol, jocs escolars, jornada de participació esportiva, etc.).

A Mataró s'ha creat el projecte de Joves Guies a nivell dels centres d'educació secundària, a través del qual els adolescents introdueixen els seus companys nouvinguts en la vida escolar del centre, que ha tingut una resposta i una valoració molt positiva.

A través de l'entrevista realitzada a l'Ajuntament de Terrassa, s'ha accedit a informació sobre dues actuacions de gran rellevància, a Primària i a Secundària, respectivament. Per una banda, s'ha creat una Regidoria de Lleure Infantil que aixopluga una Xarxa d'Entitats de Lleure Infantil on s'apleguen unes 30 entitats. Aquesta Regidoria ha inclòs, com a part clau del seu funcionament,

el treball en xarxa, un pla de formació de monitors (amb monogràfics, tallers, etc.) subvencionat, un pla de locals, i la dinamització a partir de projectes (Casals d'Estiu, esplais, etc.) i, per una altra banda, el Districte Jove, un servei constituït per dos educadors socials per cada districte, amb els suport de dos mediadors que dinamitzen els grups de joves reunits als Centres Cívics i les associacions dels barris. El seu objectiu no és tant l'organització d'activitats com la provisió de recursos per mobilitzar els joves i que siguin ells mateixos qui porti endavant les seves pròpies propostes. A més es promociona, des del Districte, l'activitat esportiva a l'aire lliure. Aquestes iniciatives no formen part de l'atenció específica prevista per la població menor d'origen estranger, però s'és molt conscient que incorporar aquesta població és un dels objectius prioritaris als districtes, i els responsables entrevistats han mostrat un coneixement quantitatiu i qualitatiu actualitzat en aquest sentit.

Al document general de l'Ajuntament de Barcelona les actuacions són poc explícites i s'encabeixen en l'apartat d'escolarització, tot al·ludint la "promoció de la integració dels menors en la comunitat en horari no escolar". Això no vol dir que des dels districtes no es portin a terme accions específiques en el sentit establert per l'epígraf –sobretot a iniciativa de la xarxa associativa-, però és cert que el Pla no ho recull. Pel cas concret de Ciutat Vella, tenim constància, a través del responsable de Serveis Personals a la zona, que el Districte acull i proporciona recolzament a diferents entitats que estan elaborant diferents projectes interessants destinats abordar els temes identitaris. Algunes d'elles (RAI, Recursos d'Animació Intercultural) fins i tot inclouen en les seves activitats intercanvis internacionals, tot i que lògicament tenen poca incidència quantitativa. L'entrevistat va insistir en el fet que cal incidir molt particularment en les problemàtiques identitàries, ja que s'estan creant situacions inquietants en les relacions entre diferents comunitats residents[64], però insistim: no s'ha detectat cap actuació específica en aquest sentit, la qual cosa reforça els problemes emergents també exposats en els apartats anteriors.

g) Atenció específica a les mares

En realitat, la majoria de mesures dels Plans es destinen a recolzar amb recursos les entitats que atenen a les dones immigrants en general, incloent les mares, però les principals actuacions de les quals es fa menció explícita, tant en alguns plans com en les entrevistes, es refereixen a la seva formació: llengua catalana i castellana, coneixement de l'entorn i dels serveis, etc. A Terrassa les dones magribines (vid. *actuacions Dona, obre't camí*; i *Escola pont de dones magribines)* són les principals destinatàries de les actuacions, mentre que a Mataró i Barcelona no s'especifica aquesta distinció per origen (la diversitat d'orígens i de processos d'assentament ho explica). L'entitat catòlica Càritas proporciona a Terrassa cursos de formació sociolaboral per al treball en serveis de proximitat i, a Mataró, cursos de costura a màquina. A Barcelona

[64] Per exemple, hi ha casals que només tenen població marroquina o dominicana, i al carrer s'han detectat conflictes entre els menors d'un i altre origen. Es percep una frontera i una separació creixent entre grups, alimentades per la consolidació d'estereotips negatius atribuïts als diversos col·lectius de la ciutat.

l'oferta és molt variada, però el Pla no n'especifica les línies generals des d'una perspectiva amb prioritats concretes.

A Mataró, l'activitat socioeducativa de Can Torner (vid. graella) s'adreça específicament a mares amb criatures de 0 a 3 anys i, de vegades, hi coincideixen les mares immigrants amb el grup de mares amb subsidi PIRMI. Es tracta d'un servei que actualment està desbordat i que, per tant, cal ampliar.

Segons el document de l'Ajuntament de Barcelona, hi ha prevista l'elaboració d'un pla per a les dones immigrants conjuntament amb el Consell de Dones de la ciutat, però no disposem d'informació addicional.

h) Alfabetització i aprenentatge del castellà i el català pels adults

Els tres Ajuntaments compten amb la participació destacada del Consorci de Normalització Lingüística per portar endavant les seves actuacions.

El Pla de Gestió de l'Ajuntament de Terrassa recull un curs d'introducció al coneixement de la llengua i la cultura catalanes, i també de la ciutat, per a pares i mares de l'alumnat d'infantil i primària, amb independència del lloc d'origen.

A Terrassa i Mataró els Ajuntaments ofereixen formació lingüística orientada a objectius concrets com l'obtenció del carnet de conduir (Mataró) o la incorporació al mercat laboral (Terrassa). També en destaquen els cursos d'alfabetització i de llengua adreçats exclusivament a les dones, per atendre l'especificitat de participació de determinats col·lectius migrants (vid. més amunt). El Pla de Barcelona no concreta aquest tipus de mesures, perquè es tracta d'un altre tipus de document, però és obvi que a la ciutat hi ha moltes i diverses iniciatives en aquest sentit, també amb el suport de l'Ajuntament.

i) Accés a l'atenció sanitària

Els Plans dels tres Ajuntaments posen un èmfasi especial en la salut maternoinfantil, i en garantir informació i orientació a les dones sobre aquests aspectes, així com sobre l'accés als recursos sanitaris. Com a especifitat del Pla de Mataró es dóna una especial rellevància a l'actuació del Servei de Mediadors Interculturals, especialment al Centre d'Atenció a la Dona i la Parella. El cert és que el Servei de Salut Comunitària de l'Hospital de Mataró va endegar un estudi pioner al seu moment (anys '90), *"Aproximació a la situació sociosanitària i hàbits alimentaris de la població immigrant africana a Mataró",* a partir del qual es van endegar un seguit de propostes per analitzar les demandes que arriben de l'Àrea Sanitària de l'ICS i altres serveis sanitaris; és a dir, quines necessitats es plantejaven als metges (especialment, als pediatres) i al personal d'infermeria en l'atenció a les famílies nouvingudes. A partir d'aquí, i a través del suport del servei de mediació de l'Ajuntament, es van organitzar unes xerrades[65] i cursos per tal d'orientar la pràctica dels professionals, que

[65] Per exemple, sobre l'alimentació infantil al Marroc, o sobre els models de famílies als diferents col·lectius d'immigrants.

actualment han quedat aturats per la manca d'interlocutors i de coordinadors dins dels sistema sanitari.

El Pla de Terrassa no recull accions específiques en aquest sentit, la qual cosa no significa que no n'hi hagi, sinó que no depenen directament de les iniciatives municipals.

En el cas del Pla de Barcelona, es recullen alguns aspectes anteriors com a propòsits. Per exemple, garantir l'accés de les famílies immigrants als serveis de salut, o donar suport de la mediació cultural[66]; però s'afegeixen altres aspectes com l'increment de serveis de salut mental i atenció psicològica, o el reforç dels mecanismes de vigilància epidemiològica (control de malalties tropicals) i d'higiene alimentària i zoonosi (matança d'animals segons pràctiques culturals). L'Ajuntament també dóna suport a les iniciatives de formació dels professionals de la salut en l'atenció a les famílies immigrants extracomunitàries.

j) Promoció de l'escolarització precoç a l'escola bressol i als nivells pre-escolars

Els plans no recullen cap iniciativa específica al respecte, sinó que des dels Serveis Socials es treballa per l'accés de les famílies immigrants a l'escola bressol des dels mateixos canals que atenen la totalitat de la població. Ara bé, com ja vàrem assenyalar al Primer Informe, la normativa actual de competència per aquests recursos tan escassos entre tota la població deixa fora precisament a la població més vulnerable: la que no pot aportar la documentació mínima que s'exigeix.

Amb tot, per exemple en el cas de Terrassa, Serveis Socials col·labora facilitant la reserva de places a l'escola bressol per les famílies amb menys recursos econòmics, tant autòctones com immigrants. Els responsables són plenament conscients de les insuficiències i les inadequacions dels mecanismes i recursos existents. Ells mateixos ens exposen que darrerament s'ha detectat un problema amb les mares llatinoamericanes que es queden sense plaça: es considera que hi ha un volum important d'infants d'aquests orígens en risc de desatenció perquè les mares no tenen on deixar-los mentre treballen (aquestes mares realitzen una feina remunerada fora de casa amb més freqüència que no pas les d'altres orígens majoritaris, com Marroc) i no compten amb una xarxa comunitària mínimament reconstituïda.

Des de la Regidoria d'Igualtat i Solidaritat de Mataró, s'insisteix en el fet que el nivell de demanda par part de les famílies d'origen immigrant estranger és encara molt baix i que la majoria de famílies prefereix seguir una pauta tradicional de criança -les mares es queden a casa amb les criatures fins als tres anys. Ara bé, tampoc no es recull, des del pla, cap iniciativa per impulsar la incorporació compartida a les tasques de maternitat per aquestes mares i criatures, com les iniciatives que es porten a terme des de l'Ajuntament de

[66] Als centres de salut de Barcelona hi treballen de manera intensiva els serveis de mediació intercultural, i també intervenen a infermeria de salut maternoinfantil. Justament l'àmbit de salut social reproductiva és un dels prioritaris pel servei de mediació.

Barcelona per mitjà de diversos programes adreçats a tota la població, però d'especial interès per les famílies nouvingudes (Espais familiars o Ja tenim un fill, descrits en el Primer Informe). El Pla de l'Ajuntament de Barcelona tampoc recull aquesta línia de treball per tal de reforçar-la (tenint en compte l'especial incidència que té entre la població nouvinguda) quan, en canvi, la porta a terme des de fa anys.

El Pla de l'Ajuntament de Terrassa sí que menciona una mesura semblant en aquest sentit, *l'Escola de Família,* d'iniciativa i gestió per part de l'IMSS per tal de "millorar les capacitats de les persones participants, independentment del seu origen, en el projecte; tant pel que fa a la seva estructuració personal, com a la millora de les capacitats d'atenció dels seus fills/es".

k) Atenció en l'educació obligatòria: serveis específics i plantejaments d'acollida

El gruix de les actuacions consignades als Plans dels tres municipis s'orienten a garantir l'accés dels infants a les diferents etapes de l'ensenyament obligatori (a través de comissions d'escolarització permanent –Mataró- i de matriculació –Terrassa-), elaborar programes d'acollida dels alumnes nouvinguts als centres (per exemple, el Programa de Joves Guia de Mataró, mencionat abans) i a evitar l'abandonament escolar. D'aquest darrer aspecte, pel que fa al Pla de Mataró, destaca el treball de la Regidoria d'Igualtat i Solidaritat amb estudiants de sisè curs de primària per tal d'assegurar-ne l'accés als IES[67], tenint com a prioritat les nenes i noies magribines.

El document de l'Ajuntament de Barcelona menciona l'establiment d'un programa formatiu pels pares de l'alumnat d'origen immigrant per donar-los a conèixer el sistema educatiu del qual no tenim encara dades concretes de realització, que inclou l'ensenyament de les dues llengües oficials, el coneixement de l'entorn i les normes de funcionament social, així com els recursos socials al seu abast. També s'esmenta que s'impulsarà la revisió d'alguns continguts curriculars per adaptar-los a les realitats dels nous escolars, que actualment s'estan realitzant, segons ens informa l'Institut d'Educació.

Més enllà dels documents, per mitjà de l'entrevista amb els tècnics de la ciutat de Terrassa, coneixem algunes de les mesures generals que afecten especialment els infants d'origen immigrant, i de les actuacions especialment adreçades a ells, entre les quals destaquem:

- El Patronat d'Educació i Serveis Socials proporcionen gratuïtament llibres a les escoles, que després són adjudicats als infants, entre ells els d'origen immigrant (si són els que ho necessiten), per la Junta de cada escola. Els centres decideixen els criteris per adjudicar i racionalitzar el material proporcionat, es busca una socialització de recursos. A nivell de menjadors

[67] Actualment hi ha dues vies de treball, i normalment s'utilitzen totes dues alhora: una correspon als avisos per absentisme que arriben a la Comissió d'Escolarització Permanent, des de la qual es treballen els casos; i l'altra és l'avís directe per part dels instituts a la Regidoria, la qual posa en marxa el servei de mediació cultural, que es posa en contacte directe amb les famílies.

escolars, el Patronat disposa d'un nombre de beques escolars, i Serveis Socials porta a terme la valoració dels casos per tal d'adjudicar-les. Els menjadors escolars s'han concedit tots a la mateixa empresa, que introdueix sense dificultat els menús alternatius pels infants de famílies de religió musulmana (ja fa uns 13 ò 14 anys que es gestiona l'atenció especialitzada del menjador per a la població d'origen marroquí).

- L'Escola Pia de Terrassa, conjuntament amb Serveis Socials, ofereix suport a l'aprenentatge del català en vinculació amb el territori. Es va demanar material de suport al Departament d'Ensenyament (anterior legislatura), però no hi va haver resposta.

- Existeix un Projecte de Reforç Escolar endegat conjuntament per: Càritas, Creu Roja, Escola Pia i Serveis Socials. El treball és realitzat per voluntaris. En el seu funcionament es preveu una part grupal per a infants d'origen immigrant, i un espai d'atenció individual on hi entren alumnes autòctons i alumnes d'origen immigrant. L'espai grupal es destina als infants que acaben d'arribar, i té una durada d'un any per a cada grup. Alguns d'aquests infants, però, fan aquest reforç al Centre Obert.

De l'entrevista amb l'Ajuntament de Barcelona es desprèn la següent informació, relativa a l'etapa d'escolarització obligatòria:

- Pel que fa al tractament de l'absentisme i l'abandonament escolar, com que la realitat de la problemàtica varia molt d'un territori (districte, barri) de la ciutat a un altre, en funció de la composició quantitativa i qualitativa (orígens culturals, condicions de vida, etc.) de les famílies immigrants, les mesures adreçades també són diferents: no hi ha un criteri únic d'actuació. L'IMEB ha treballat en el tema, però no existeix un pla de ciutat que abordi de ple el fenomen. S'ha portat a terme una experiència pilot de detecció, al carrer, d'infants i joves amb absentisme i altres problemàtiques que, en alguns districtes i barris, afecta principalment a nois i noies (aquestes menys) d'origen estranger. Mitjançant aquest projecte s'intenta garantir que els infants i joves que estan al carrer puguin participar en les activitats esportives i lúdiques organitzades als barris; ara bé, aquest és un projecte temporal amb una durada prevista de dos anys.

- Es fa una valoració positiva del funcionament de les comissions mixtes en alguns districtes per gestionar l'absentisme i l'abandonament. En aquest sentit, destaquen que, darrerament, les escoles privades concertades s'hi estan implicant cada vegada més.

l) Tractament de la llengua i cultura d'origen (a l'escola)

Només el Pla de l'Ajuntament de Mataró menciona projectes relacionats amb la cultura d'origen de l'alumnat nouvingut, que es concreten en l'elaboració de crèdits variables als centres de secundària sobre temes interculturals, lingüístics, i de coneixement d'altres realitats[68].

Al Document Operatiu annex al Pla de Mataró apareixen dos projectes específics per Primària:

- *Contes d'arreu del món*: actuació adreçada als nens i nenes de les escoles públiques al voltant de la diada de Sant Jordi. A través de la narració de contes es treballen conceptes com la interculturalitat, la convivència, etc.

- *Benvinguts a casa de la Ramu*: treball de sensibilització per nens de 3r de primària per tal de treballar la interculturalitat a partir del joc de rol. Els alumnes realitzen totes aquelles activitats comunes que una nena africana i la seva família duen a terme un dia qualsevol.

A Terrassa, els entrevistats de l'Ajuntament ens informen que s'ha donat suport a l'elaboració de materials complementaris al currículum (no disposem de més especificacions). Aquest treball s'emmarca dins del Pla d'Acció Tutorial, que contempla una secció d'Educació en Valors. Els cursos pròpiament relacionats amb la llengua i cultura d'origen de les famílies immigrants (p. ex., classes d'àrab) els gestionen les pròpies entitats associatives a través de la mesquita, i s'imparteixen en horari extraescolar.

A Barcelona, el Pla no recull directrius ni informació en aquest sentit, però hi ha múltiples iniciatives de la xarxa associativa que fan aquesta funció, amb suport de l'Ajuntament.

m) Atenció i accions en la transició escola-treball

El de Barcelona és l'Ajuntament que ofereix més iniciatives en aquest sentit, segons el Pla d'Immigració. Les més importants consisteixen en: reforçar el paper del consell de formació professional per a la futura inserció social i laboral dels menors immigrants, i del Pla Jove d'Ocupació; adequar, ampliar i fer més accessible l'oferta de cursos de formació ocupacional en col·laboració amb Barcelona Activa i entitats socials de la ciutat.

Al Pla de Gestió de Terrassa s'esmenta un projecte de formació i orientació sociolaboral dirigit a joves nouvinguts. I al marge del document del Pla, Promoció Econòmica, Foment i el PEC aborden específicament la qüestió en

[68] Es tracta d'un material aconseguit a través del Programa de la Mediterrània, de l'Institut de la Mediterrània. Com ho explicava l'entrevistada: "Són unes carpetes amb tot de materials per treballar tant a nivell de conflictes econòmics, conflictes bèl·lics..., tots els països d'origen dels immigrants, tant dels que estan aquí com d'altres. Un treball de coneixement, però també de contrast, no? "

les seves accions (mitjançant tallers, cases d'oficis, etc.). La coordinació entre les diferents instàncies es canalitza a través del Consell General de la Formació Professional, que afegeix a les entitats anteriors les àrees de: Joventut, Serveis Socials, Patronat d'Educació.

A Mataró no hi ha projectes específics que apareguin al Pla o al Document Operatiu. Però ens consta que amb l'IMPEM (Institut Municipal de Promoció Econòmica) es treballa de ple aquesta problemàtica, en coordinació amb els Centres d'Iniciatives Juvenils i amb el Servei de Mediació, fent també accions de detecció de grups al carrer.

Ara bé, cap dels plans aborda possibles respostes locals al problema estructural que suposa el buit legal que pateixen els i les joves estrangers entre els 16 i els 18 anys en relació amb l'accés al mercat de treball –i a fer determinades pràctiques en empreses- i no es fa cap valoració dels efectes sobre la seva inserció arran de les mesures endegades. Tampoc no hi ha seguiment de les seves sol·licituds de permisos de treball i residència quan arriben als 18 anys.

n) Iniciatives de formació i sensibilització del professorat i altres professionals

Les iniciatives són moltes i variades a tots tres Ajuntaments. En general s'adrecen a proporcionar informació, orientació i assessorament al professorat sobre temes d'immigració. També funcionen els cursos monogràfics adreçats a d'altres entitats fora de la institució escolar.

A la ciutat de Mataró els projectes de formació i sensibilització del professorat són assumits pràcticament en la seva totalitat pel MEM (Moviment Educatiu del Maresme), amb el suport de l'Ajuntament. En el cas de Terrassa, existeix un Pla de formació i informació "sobre el fet migratori" dirigit específicament al personal del propi Ajuntament; i un curs d'àrab per docents de persones immigrades. Al Pla de Barcelona s'emfasitza la necessitat de preparar cursos per a les organitzacions sindicals i altres entitats que treballen amb immigrants, a banda del disseny d'instruments i recursos educatius específics de suport a la formació dels professionals del centres públics "on es concentren immigrants". Ara bé, no coneixem cap mesura transversal concreta que depengui de la política municipal en aquest sentit; són els CRPs i els districtes els que treballen amb cada xarxa d'entitats per dissenyar les activitats que consideren més adients.

o) Posició davant el plantejament de mesures per l'escolarització de l'alumnat d'origen estranger

Tot i que cap dels tres documents programàtics planteja iniciatives d'aquesta naturalesa, al Pla de Gestió de Terrassa s'explicita la necessitat d'evitar les concentracions d'alumnat d'origen estranger, i al Pla Municipal d'Immigració de Barcelona s'opta més aviat per donar suport als centres que concentren la matrícula d'aquest alumnat.

A partir de les trobades i entrevistes amb els Ajuntaments, ens arriba informació addicional relativa a les ciutats de Mataró i Terrassa:

- A Mataró funciona, des de fa uns anys, una Comissió formada pel Departament d'Ensenyament a través dels EAP (Equip d'Assessorament Psicopedagògic), del PEC (Programa de Compensatòria), dels Inspectors, i per un representant de l'IME (Institut Municipal d'Educació) i de la pròpia Regidoria. La redistribució de l'alumnat implica tots els CEIPs i els IES de la ciutat. La Comissió es reuneix amb les famílies amb el suport dels mediadors culturals i se'ls ofereixen diverses possibilitats de tria. Actualment, Mataró participa en una actuació de Projecte pilot endegat per la Generalitat a dotze ciutats de la província (Badalona, Banyoles, Cervera, Figueres, La Seu, Manlleu, Mataró, Olot, Reus, Terrassa, Vic i Vilanova) per sistematitzar i dotar d'oficialitat el funcionament de les Comissions d'escolarització, incloent-hi les escoles públiques i concertades.

- A Terrassa també hi ha establerta una Comissió de Matriculació, presidida per Inspecció del Departament d'Ensenyament, que redistribueix l'alumnat d'origen immigrant als diferents centres educatius de la ciutat.

- Al Pla de Barcelona s'opta explícitament per donar suport i reforçar els centres educatius que concentren alumnes nouvinguts procedents d'altres cultures, "atès que la dispersió de la població immigrant a les escoles no es considera una bona opció[69] sense tenir en compte la ubicació de les famílies".

p) Estratègies d'afavoriment de la comunicació entre les escoles i les famílies

Els Ajuntaments compten amb la col·laboració de la FAPAC, AMPAs i Associacions de Veïns per tirar endavant campanyes de sensibilització i acceptació de la diversitat cultural a les escoles, i activitats adreçades a les associacions de pares i mares.

Al document de l'Ajuntament de Terrassa es posa un accent en la voluntat de "modificar el discurs social basat en prejudicis i estereotips ètnics" (Fitxa d'actuació 4/06). El Pla Municipal d'Immigració de Barcelona explicita com a objectiu l'estimulació de la participació de les famílies immigrants als Consells Escolars, "de manera que s'entengui[70] cada cop més que l'educació és una de les claus de la integració" (Mesura 19). En definitiva, s'apel·la a objectius generals de canvi en el discurs majoritari o bé s'espera que les famílies immigrants acudeixin a l'escola (quant a aquest model de participació no es pot

[69] L'Ajuntament de Barcelona ha optat per seguir les recomanacions d'un estudi sobre el tema, encarregat pel propi municipi, que advertia amb dades empíriques i comparacions internacionals contra els múltiples aspectes negatius de la redistribució sistemàtica sense unes condicions mínimes de manteniment de recursos específics i de xarxa comunitària dins i fora del centre, tal i com vàrem recollir també al Primer Informe. Vegeu Carrasco, S i Soto, P (2003, orig. 2001) *Concentració i diversitat sociocultural a les escoles de Barcelona*, Observatori Permanent de la Immigració a Barcelona.

[70] No queda massa clar qui ha d'entendre què, quan tot l'èxit de la integració depèn del fet que les famílies immigrants acudeixin al centre educatiu.

dir que sigui reeixit entre la població autòctona), però no es fa cap referència a la obertura de l'escola a nivell organitzatiu ni curricular a les noves realitats que la composen, com també hem pogut observar en epígrafs anteriors. Aquest és, en canvi, un dels camps on les polítiques locals podrien ser més efectives. El Pla de Mataró inclou aquestes funcions en els serveis d'acollida i d'acompanyament; no es pronuncia en termes del que s'espera als i des dels centres educatius.

q) Presència i tasques dels mediadors culturals

Els àmbits privilegiats d'intervenció dels mediadors culturals a tots tres municipis corresponen al camp educatiu, sanitari i de serveis socials. És obvi que aquesta funció ha estat impulsada pels municipis, en els darrers anys, amb fórmules diverses i per mitjà de projectes de diferent durada, però la polèmica sobre els perfils professionals, la dependència laboral, l'adequació quantitativa, el finançament i les funcions a realitzar és un tema completament obert a Catalunya hores d'ara.

A Mataró el servei va néixer el 1996, i actualment es disposa de tres mediadors (dos marroquins –home i dona- i una gambiana), els quals, a banda de l'actuació en els tres àmbits citats -realitzant funcions de traducció lingüística, interpretació cultural i assessorament als professionals-, participen en els projectes comunitaris (p.e., el projecte de Joves Guia –vid. més a munt-).

En el cas de Terrassa la mediació cultural focalitza la seva atenció en el camp educatiu, tot i que els mediadors estan repartits i especialitzats segons l'àrea d'atenció: educació, lleure i joves, salut, serveis socials, etc. Com a element nou, destaca la presència de mediadors de suport educatiu per a projectes adreçats a infants i joves, emmarcats dins les àrees de Joventut i Lleure Infantil de l'Ajuntament.

El document programàtic de l'Ajuntament de Barcelona preveu l'impuls dels servei de traducció i mediació intercultural per tirar endavant projectes preventius en els territoris i projectes de mediació familiar, a partir del servei ja existent al municipi.

r) Tractament de qüestions religioses

Els temes religiosos només són abordats explícitament al Pla de l'Ajuntament de Barcelona. S'assenyala l'objectiu d'afavorir la cultura de la pau, el respecte a les pràctiques religioses i el foment del diàleg religiós. Les mesures més concretes es centren en la regulació dels llocs de culte en termes d'usos i condicions de salubritat i seguretat. Es fa esment de la necessitat d'incloure els centres religiosos en les previsions urbanístiques en proporció al seu arrelament social, tot aplicant criteris de proximitat, accessibilitat i convivència ciutadana.

Malgrat l'absència intencional[71] de les qüestions religioses al Pla Municipal per la Nova Ciutadania, se sap que l'Ajuntament de Mataró ha actuat en aquests temes mitjançant (com a mínim) les negociacions amb diferents associacions que representen la població d'origen immigrant musulmana per la remodelació de les mesquites existents i la construcció de noves mesquites.

Al Pla de Terrassa no s'aborden explícitament aquestes qüestions.

s) Altres

L'Ajuntament de Barcelona dedica un espai important als MEINA, que, en canvi, no s'esmenten a cap dels altres Plans, probablement perquè el fenomen encara no s'havia estès a les altres ciutats en el moment de la seva redacció. Amb tot, els entrevistats a Mataró i Terrassa van reconèixer que havia crescut a ambdós municipis i això implicaria la inclusió de les mesures d'intervenció ja iniciades en successius Plans. També cal fer atenció al fet que els circuits de detecció i atenció del MEINA a Catalunya s'acaben derivant cap a la ciutat de Barcelona, la qual cosa distorsiona la percepció del propi fenomen a la ciutat i les necessitats locals que crea.

El servei d'atenció als MEINA ha estat discutit àmpliament en el sentit de mantenir la seva especificitat o no dins els serveis d'atenció als menors. Va ser objecte de negociació a la Comissió Política d'Immigració, i finalment es va optar per la decisió de no segregar-lo; tractar-lo com a part de l'atenció a la infància en risc.

Per altra banda, com s'ha exposat a l'inici de l'escrit, l'Ajuntament disposa d'un servei de prospecció sobre el fenomen dels MEINA que elabora, actualitza i avalua mensualment[72] un seguit d'indicadors sobre la població.

Un dels aspectes que els tècnics assenyalen i que volem destacar és el fet que totes les mesures d'atenció als MEINA de fet estan pensades per marroquins i algerians, tots nois (fins el moment) que arriben amb uns projectes i actituds específics. La DGAIA, seguint les directrius de la Llei d'Estrangeria, distingeix entre menors documentats (assimilats als autòctons) i menors indocumentats. Per exemple, els infants romanesos acostumen a entrar en els recorreguts d'atenció habitual per la població (EAIA). Així doncs, a la pràctica existeix una discriminació en la població atesa: les dues xarxes d'atenció (MEINA i EAIA) tenen criteris i recursos diferents per l'atenció dels menors.

---

[71] Amb paraules de l'entrevistada: "A nivell polític no es va considerar adient posar-lo (el tema religiós) al Pla".

[72] En aquest sentit, respecte a l'evolució del fenomen, se'ns informa que aquest es manté i va creixent, tot i que ja ha baixat la punta de saturació que hi va haver fa un temps. Per la ciutat de Barcelona hi passen cada any entre 500 i 600 MEINAs. La majoria d'ells tenen entre 16 i 18 anys, però molts dels adolescents arribats durant els darrers anys han deixat oficialment de ser "menors" i s'han convertit en immigrants "sense papers". A més, es comencen a detectar altres perfils cada vegada més majoritaris: es tracta de menors amb una arribada per reagrupament familiar que al cap d'un temps de residència amb aquests parents marxen i es busquen la vida pel seu compte. També es veuen nois que han passat pels centres de la DGAIA i ara tornen a viure al carrer. I menors escapolits d'altres ciutats que van a parar a Barcelona.

4.2. PUNTS FORTS I OMISSIONS ALS PLANS LOCALS SOBRE IMMIGRACIÓ I INFÀNCIA

Omissions

Tenint en compte que el punt de partida per l'anàlisi han estat les mesures recomanades al Primer Informe del CIIMU, hi ha un seguit d'omissions d'aspectes relacionats amb la població menor que no recullen els plans ni les accions dissenyades explícitament per cap dels tres municipis. En destaquem algunes:

- Pel que fa als mètodes de recull de dades, la població menor d'origen immigrant (en cap dels grups d'edats que la conformen) no emergeix com a grup social amb entitat pròpia dins dels plans. No se'n fa una explotació de dades específica, no s'apliquen criteris comparables a nivell interterritorial, intersectorial i longitudinal. Entre les tres ciutats triades, de fet, no és possible comparar l'estadística sobre la població menor d'origen estranger i les seves famílies. Tampoc no es contempla la promoció de la recerca social i educativa de caire qualitatiu sobre infància i immigració a nivell local a cap dels plans, apuntant els temes que des de cada municipi fóra urgent conèixer amb major profunditat.

- Malgrat les pràctiques de promoció de l'empadronament que hem tingut ocasió de conèixer mitjançant les entrevistes, cap dels Plans aborda obertament el tractament de l'estatus legal propi de la població menor que creix a les ciutats.

- Cap dels tres consistoris s'ha plantejat una atenció a les polítiques de suport als nuclis monoparentals que van emergint, amb un seguit de problemàtiques que agreugen molt especialment la vulnerabilitat de la població menor. En aquest sentit, la lluita contra la insuficiència quantitativa de places en escoles bressol públiques i els requisits per accedir-hi no es mencionen als Plans.

- El tractament de les llengües familiars i comunitàries dels grups immigrants a les escoles pràcticament no es mencionen als Plans. D'altra banda, no es proposa una revisió profunda dels enfocaments i continguts curriculars que es demanen des de les perspectives interculturals i antiracistes, quan els projectes educatius dels centres s'haurien de fonamentar en les necessitats educatives dels entorns en un sentit ampli, començant per fer-los sensibles a les ciutat en les quals es desenvolupen. Ambdós aspectes són substituïts per unes orientacions que apunten més aviat cap a l'addició de continguts i pràctiques extracurriculars, quan es mencionen.

Punts forts

Assenyalem tot seguit les mesures i actuacions que sobresurten en positiu als diferents Plans de cadascun dels municipis estudiats per la seva importància i dedicació de recursos:

Pla Municipal per a la Nova Ciutadania, 2001 (Mataró)

a) La serietat en el plantejament transversal, des del liderat polític i tècnic de la Regidoria d'Igualtat i Solidaritat, més enllà de la simple suma i juxtaposició d'accions precedents de diversos serveis municipals.
b) Les iniciatives per afavorir l'accés de les famílies als habitatges, a través de fórmules de mediació.
c) La millora de la infrastructura dels barris on viu majoritàriament la població d'origen immigrant a través de diferents Plans Integrals.
d) El projecte dels Joves Guia, que implica als alumnes autòctons en l'acollida dels companys nouvinguts als centres de secundària.
e) L'explicitació i el tractament preventiu d'eventuals discriminacions de gènere en la continuïtat educativa de la població menor amb un protocol d'actuació concret.
f) Les actuacions coordinades i en estreta relació amb els centres educatius per reduir i prevenir els casos d'absentisme i abandonament escolar.
g) El Servei de Mediació de l'Ajuntament de Mataró, pioner a Catalunya.
h) La previsió dels contactes sistemàtics amb la comunitat musulmana per gestionar i negociar la remodelació i nova creació de mesquites i oratoris.

Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), 2003

a) L'esforç de l'Ajuntament de Terrassa per implicar el teixit associatiu de la ciutat, especialment les associacions d'immigrants, representades a la Taula de Noves Immigracions, en l'elaboració del Pla de Gestió i des del propi disseny i redacció del document.
b) Més enllà de la informació aplegada al Pla, les iniciatives destinades a afavorir els vincles de referència social i emocional dels menors a la ciutat, la tasca de la Xarxa d'Entitats de Lleure Infantil amb una Regidora de Lleure infantil. Dins d'aquesta iniciativa, destaca l'aportació dels mediadors de suport educatiu per a projectes adreçats a infants i joves, per tal d'abordar "les dificultats de convivència que tinguin la seva arrel en mancances informatives per part dels col·lectius immigrants respecte a les normes de convivència sobre el funcionament quotidià de la societat d'acollida" (Fitxa d'actuació 3/04).
c) Els programes adreçats a la població adolescent, com el Districte Jove, amb l'assessorament i la dedicació dels mediadors culturals, que situa de forma indirecta i plenament, el projecte dins de les polítiques d'immigració amb població menor.
d) Les iniciatives d'atenció adreçada als projectes de formació específica de les dones d'origen immigrant (especialment magribí) amb l'objectiu d'aproximar-les al funcionament i costums de la societat d'acollida, així com facilitar-los l'accés als serveis normalitzats.
e) L'Ajuntament de Terrassa és l'únic que recull al seu Pla un projecte concret i específic de formació i orientació sociolaboral dirigit a joves immigrants, encara que altres plans assumeixin aquesta pràctica en programes generals per a tota la població.

Pla Municipal d'Immigració, 2003 (Barcelona)

a) Tot el desplegament de mesures i d'actuacions coordinades destinades al seguiment i l'atenció dels MEINA, la presència dels quals, fins ara, ha estat poc important a les altres dues ciutats objecte d'anàlisi.
b) La tasca de coordinació en el recull i anàlisi de les dades sobre immigració de la ciutat portada a terme fins ara per l'Observatori Permanent de la Immigració.
c) La rellevància atorgada a l'empadronament actiu de la població d'origen immigrant, que constitueix una de les mesures consignades al document del Pla Municipal d'Immigració (tot i que no es contempla la situació de la població menor).
d) Les mesures dirigides a afavorir l'accés a l'habitatge de les famílies d'origen immigrant, i especialment als habitatges de lloguer.
e) El desplegament d'un ampli llistat de mesures per millorar l'accés a l'atenció sanitària, amb un paper clau dels mediadors i mediadores culturals, sobretot en àrees com l'atenció primària i la salut maternoinfantil.
f) Els esforços esmerçats en dissenyar mesures per ampliar i millorar l'atenció dels adolescents i joves en la transició escola-treball, a partir del Pla Jove d'Ocupació, i amb la col·laboració de Barcelona Activa i de les entitats socials de la ciutat.
g) L'espai destinat al Pla pel tractament de qüestions relacionades amb les religions, absents als documents de Mataró i de Terrassa.

Conclusions

Arran de l'anàlisi realitzada, la conclusió general és que els Plans d'Immigració d'importants nuclis municipals receptors d'immigració a Catalunya, com Mataró, Terrassa i Barcelona, tot i presentar diferències entre ells, tendeixen a produir un buit semblant, en el fet que *no hi ha cap instància que coordini i articuli específicament les mesures i les accions adreçades a la població menor estrangera i d'origen estranger a nivell local*.

Tot seguit es detallen altres conclusions d'aquesta anàlisi:

- Tot i tractar-se d'ajuntaments amb el mateix signe polític, els Plans semblen desenvolupats a remolc de les dinàmiques i dimensions locals de la immigració, sense unificació posterior de criteris polítics ni traspàs d'experiències i iniciatives entre municipis diversos; en part per aquesta raó, els punts forts i febles dels Plans no coincideixen.

- Els Plans analitzats no es plantegen des de la centralitat dels subjectes immigrants i menys encara des de la població menor d'origen estranger. La inexistència d'aquesta perspectiva impedeix avaluar la garantia que ofereixen als Drets aprovats per la Convenció Internacional dels Drets dels Infants.

- Tampoc no hem pogut identificar una anàlisi de les necessitats i unes mesures per superar les barreres per la integració plena de la població menor des de les diferents etapes del cicle vital i dels cicles escolars;

l'exemple més clar el trobem en la omissió dels límits laborals i de continuïtat educativa post-obligatòria pels joves de l'etapa 16-18 i la manca de posicions preses des dels Plans.

- En aquest sentit, els Plans, com a documents de referència, reprodueixen les diverses invisibilitats de la població estrangera menor i la sobreexposició de la diversitat cultural –problematitzada amb variacions- ja assenyalades com a tendència en el Primer Informe. Amb tot, sovint, el que passa és que el conjunt de mesures i actuacions portades a terme en la realitat no queden reflectides en els Plans. Aquesta és una qüestió pendent a resoldre.

- S'observen plantejaments de fons, diferenciats per l'elaboració i la implementació dels Plans: des d'una tendència més propera a la coimplicació de la xarxa d'entitats locals, inclòs el moviment associatiu de la població estrangera, fins a una tendència que explicita la línia política i la direcció clara des del municipi, passant per debats municipals d'intensitat i vinculació diversa i per diferents concepcions de la subsidiaritat.

- Els Plans continuen emfasitzant la necessitat de la sensibilització de la població, quan l'evolució viscuda ja requereix accions locals molt més decidides i compromisos amb fites clares i avaluables, especialment des de les conclusions dels apartats anteriors d'aquest informe.

- Els Plans han actualitzat el debat sobre el caràcter universal o específic dels diferents serveis per arribar a les realitats no previstes causades per la nova immigració, amb solucions diverses segons el sector de població i el tipus de servei als diferents municipis. Aquest és un dels punts que caldrà desenvolupar en un futur immediat.

- No es preveu la matrícula viva a bressol, ni hi ha les condicions per fer-ho, atesa la manca absolutament generalitzada de places i les restriccions d'accés de la població en situació irregular. Aquest buit és especialment greu i pot incidir clarament en la major vulnerabilitat de la població menor d'origen estranger, per les pròpies circumstàncies que motiven la immigració, per les condicions d'inserció laboral de mares, pares i altres familiars i per les condicions d'integració necessàries pels infants petits.

- Pel que fa a la població menor i a les vinculacions entre l'escola, el territori local i les noves realitats sorgides de la immigració internacional, es troben a faltar mencions i propostes per una vinculació entre el projecte educatiu de ciutat i els projectes educatius dels centres a nivell curricular, competència que els municipis tenen un ampli marge per assumir.

5. RECOMANACIONS

Totes les recomanacions elaborades i incloses al Primer Informe (2002) continuen essent vigents. Tot seguit matisem i aprofundim algunes recomanacions de caire metodològic que considerem imprescindibles i que ja s'apuntaven al Primer Informe i afegim, amb més detall, les que resulten de les anàlisis portades a terme específicament en aquest Segon Informe, en els capítols precedents.

Metodologies de registre i recerca:

1. És absolutament necessari organitzar un tractament especial de les dades sobre població estrangera menor i població menor d'origen estranger en les actualitzacions anuals dels padrons d'habitants per mitjà d'un conjunt d'indicadors rellevants en relació amb el seu benestar i els seus drets i no exclusivament per mitjà d'items d'interès administratiu i/o policial.

2. Les categories de registre han de ser adequades i parcialment flexibles, centrades en la població menor (*child-focussed*), basades en unitats rellevants (barris o seccions censals) a escala dels territoris locals (*city-based*).

3. La informació s'ha d'organitzar en sèries temporals comparables i a partir d'un conjunt d'indicadors consensuats, específics i comuns, independents de les perspectives adoptades pels territoris locals en els seus informes.

4. Els criteris han de ser homogenis i comparables a nivell interterritorial, intersectorial i longitudinal, tant per classificar els orígens geogràfics, socials, culturals i polítics, com per permetre una lectura simultània i progressivament profunda.

5. També han de ser homogenis i comparables a nivell interterritorial, intersectorial i longitudinal els criteris per classificar les edats i les etapes educatives, per permetre el contrast entre dades demogràfiques i dades d'escolarització.

6. Cal establir registres d'empadronament específics per a la població menor per tal de garantir els drets de veïnatge i gaudir d'un estatus reconegut a la ciutat on viu, s'escolaritza i creix. Aquest registre pot ser la base del reconeixement de l'arrelament per atorgar la nacionalitat espanyola, fent efectiu el tractament igualitari de tots els menors.

7. Cal vetllar per a què el llenguatge no sigui imprecís ni discriminatori en registres i documents i que permeti nivells de tractament de la informació clar, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu (evitar parlar de 'segona generació', 'alumnat immigrant', etc.)

8. Cal vetllar per a què el llenguatge no contribueixi a sobreexposar o invisibilitzar la població estrangera menor emfasitzant certes pertinences

(ètnico-culturals) i ocultant-ne d'altres (gènere, generació, característiques individuals).

Relacions interculturals:

9. Cal fer esforços per tal de garantir les possibilitats de gaudir de l'experiència de sociabilitat intercultural en tots els àmbits de la vida de tots els infants i joves, facilitant la continuïtat entre les seves experiències a l'escola i les que es desenvolupen en àmbit extraescolar.

10. En contextos escolars que ofereixen poques possibilitats d'establir relacions interculturals entre iguals, es requereix un treball sistemàtic i aprofundit del fenomen de la migració a l'escola, per tal de contrastar prejudicis i opinions generalitzadores i crear compromisos en la línia d'una ciutadania multicultural, allunyada del paternalisme.

11. En contextos escolars en els que queda garantida una certa proximitat amb d'altres realitats culturals, és necessari, igualment, aprofundir en la formació per una ciutadania multicultural per tal de superar la percepció de competència pels recursos socials entre la població majoritària i la població procedent de la immigració.

12. Els centres educatius han de garantir un treball curricular contextualitzat, sistemàtic i aprofundit sobre les migracions actuals. Aquest treball sistemàtic ha de facilitar una presa de consciència per part dels nois i noies de les condicions reals en les que viu la població d'origen immigrant, limitant així l'emergència de discursos estereotipats i percepcions esbiaixades de la realitat.

13. Atès el paper que desenvolupen els mitjans de comunicació en la nostra societat, caldria prendre consciència del potencial del discurs mediàtic en la creació d'opinió entre joves i adolescents, i fomentar la seva vessant com a transmissors d'informació rica i complexa sobre els fenòmens socials actuals.

14. Els centres educatius han de desenvolupar processos participatius i assolir compromisos de tota la comunitat educativa per evitar la discriminació i garantir el tractament igualitari de les diferències i de les seves expressions identitàries, reconeixent les opinions marcadament més obertes dels nois i noies davant dels drets de les persones procedents de la immigració.

15. En el treball de sensibilització amb adolescents i joves és molt convenient establir punts de contacte entre l'experiència personal dels nois i noies i el fenomen migratori. En aquest sentit, cal fomentar, en el treball educatiu, la reflexió al voltant d'experiències migratòries familiars per ajudar a establir una major empatia i una millor comprensió de les dificultats d'assentament i d'inserció de l'actual població immigrant.

Condicions d'integració:

16. Les institucions i entitats implicades amb la immigració han de coordinar esforços i perspectives per tal d'enderrocar les barreres legals a la inserció de la població menor en la societat majoritària, amb especial atenció a la franja 15-18 anys.

17. En línia del punt anterior, és urgent facilitar els processos de continuïtat educativa post-obligatòria i el seu accés al món del treball en igualtat de condicions amb la població majoritària jove.

18. Per això, caldria dotar de recursos i donar suport a les associacions que desenvolupen funcions d'acompanyament i mediació familiar per a la resolució de conflictes intergeneracionals a les famílies derivats de les dificultats i contradiccions del procés migratori i d'assentament.

19. És imprescindible prendre consciència de les conseqüències negatives de les restriccions en la regularització de la situació de la població d'origen immigrant estranger amb infants i joves al seu càrrec, i el seu impacte en les possibilitats d'emergència de models positius que vinculin la continuïtat educativa i la millora laboral en el sector més jove de la població estrangera.

20. En aquesta línia, és necessari establir un sistema transparent i àgil de reconeixement i convalidació (o homologació) de titulacions a nivell internacional. Les dificultats actuals tenen efectes perversos en la població estrangera menor per les raons adduïdes, especialment pel que fa a les famílies i grups que contemplen explícitament l'aposta per una continuïtat educativa de llarga durada pels seus fills i filles dins del projecte migratori.

21. És necessari prendre consciència de les conseqüències negatives de l'atribució d'estereotips a l'alumnat -negatius i positius- sobre els seus processos d'integració social i escolar i que aquestes qüestions s'adrecin explícitament en la formació del professorat.

22. S'hauria de treballar més sistemàticament i aprofundida en l'àmbit de l'educació antiracista per tal de prevenir l'emergència d'actituds racistes i xenòfobes que poden tenir conseqüències molt negatives en els processos d'inserció de la població més jove, ja de per si més limitada a nivell legal, amb el perill de desenvolupament d'actituds de resistència i conflicte més o menys organitzades.

23. Les administracions haurien de fer front a les demandes de moltes de les associacions vinculades a la seva preocupació davant els processos de pèrdua i/o rebuig de les llengües d'origen entre les generacions més joves, a partir dels mitjans ordinaris i dins del currículum.

24. En el disseny de les polítiques de reagrupament familiar, s'hauria de tenir molt present el seu impacte en els processos de reestructuració de les relacions intrafamiliars i, especialment, en l'equilibri psíquic i emocional dels infants i joves del grup.

Respostes polítiques locals:

25. Cal fer un esforç per plantejar els instruments d'actuació local i supralocal relacionats amb la immigració des de la centralitat de la població infantil i juvenil, amb l'objectiu de trencar la tendència a reproduir-ne les diverses invisibilitats i la sobreexposició de la diversitat cultural, assenyalades al Primer Informe.

26. Es constata la necessitat d'una instància que coordini i articuli específicament les mesures i les accions adreçades a la població menor d'origen estranger a nivell local, comptant amb la possibilitat d'intercanviar experiències i iniciatives que haurien de donar lloc a la coordinació de criteris polítics.

27. Les accions locals endegades per la formació no reglada de població estrangera menor al final de l'escolarització obligatòria haurien de tenir en compte les possibilitats de retornar a la formació reglada dels i les joves que atenen, siguin de l'origen que siguin.

28. Caldria reprendre els principis i l'estructura per l'elaboració dels Plans locals d'immigració en el marc de la nova política autonòmica, encetant un debat aprofundit sobre els seus plantejaments de fons, tenint en compte la diversitat de les realitats locals: implicació decidida de la xarxa d'entitats locals (inclòs el moviment associatiu de la població estrangera), explicitació clara de la línia política i la direcció des de l'administració local, posant atenció al debat obert entre els diferents actors socials, atesa la naturalesa dinàmica dels fenòmens migratoris.

29. Més enllà de la necessitat de sensibilització de la població, l'evolució del fenomen migratori requereix accions locals molt més decidides i compromisos amb fites clares i avaluables (suggerides a partir de les conclusions dels apartats anteriors) per tots els sectors i situacions de la població estrangera que els diversos Plans ometen, la qual cosa limita la detecció de problemes emergents.

30. En el sentit del punt anterior, cal disposar d'un conjunt d'indicadors que permetin avaluar i valorar els resultats de la implementació dels plans i de les accions concretes que s'hi han desenvolupat sobre la situació social i les condicions d'integració específiques de la població estrangera menor.

31. Cal desenvolupar amb fermesa el debat que aquests Plans han actualitzat sobre el caràcter universal o específic dels diferents serveis adreçats a les realitats no previstes de la nova immigració, els quals fins ara han proposat solucions diverses segons el sector de població i el tipus de servei als diferents municipis. Les especificitats (necessitats, característiques, condicionants, etc.) de les diverses situacions de la població estrangera en general, i de la població estrangera menor en particular, han de poder ser abordades de forma clara.

32. És absolutament urgent desencallar la situació de manca generalitzada de places a l'escola bressol, així com les restriccions d'accés de la població estrangera menor segons l'estatus legal dels adults responsables.

33. En la línia del punt anterior, cal aplicar decididament una política de matrícula viva també en aquesta etapa educativa, que esdevé una peça clau per determinar les condicions d'integració i benestar de dones i criatures, especialment pel que fa a les estratègies d'inserció possibles per les dones-mares dels col·lectius més nombrosos (els d'origen llatinoamericà).

34. Els municipis han d'assumir decididament la competència que els pertoca per tal de formular i implementar propostes que vagin en la direcció d'una articulació entre el projecte educatiu de ciutat i els projectes educatius dels centres a nivell curricular, com a base de la cohesió social en l'actual context de construcció multicultural. Els Plans locals d'immigració ho han de poder reflectir i els efectes s'han de poder avaluar.

35. Finalment, tanquem aquest apartat apel·lant a la interculturalitat i a la cohesió social a nivell local, orientacions que han estat planant transversalment en aquest informe: els municipis han de fomentar la creació d'espais i la realització d'activitats que ofereixen possibilitats reals de sociabilitat intercultural als infants i joves ciutadans de tots els orígens, vetllant per a què les activitats i els espais siguin reconeguts per la seva qualitat i amb l'objectiu que infants i joves de diverses classes socials i barris puguin establir relacions constructives.

BIBLIOGRAFIA

AADD (2001). *Child Immigration Project. Final Report.* Roma: European Commission.
A http://improving-ser.sti.jrc.it/default/show.gx?Object.object_id=TSER----0000000000000A8E&_app.page=show-TSR.html

AADD (2002). *Immigració i lleure: Orientacions per a l'acció.* Col·lecció Sinèrgia. Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

AADD (2003). *El estado del mundo: anuario económico y geopolítico mundial*. Madrid: Ediciones Akal.

AADD (2004). *Children in Communication about Migration (CHICAM Project). Final Policy Briefing Paper*. European Commission.
A http://www.chicam.net/finalreports/index.html

AADD (2004). *Integrating immigrant children into schools in Europe*. Brussel·les: Eurydice European Unit.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2003). *Pla Municipal d'Immigració*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. A http://www.bcn.es/

AJUNTAMENT DE MATARÓ (2001). *Pla Integral de Rocafonda – El Palau 2001-2007*. Mataró: Ajuntament de Mataró. A http://www.ajmataro.org.

AJUNTAMENT DE MATARÓ (2001). *Pla Municipal per a la nova ciutadania*. Mataró: Ajuntament de Mataró, Regidoria d'Igualtat i Solidaritat. A http://www.ajmataro.org.

AJUNTAMENT DE MATARÓ (2002). *Pla Municipal per a la nova ciutadania: Document Operatiu*. Mataró: Ajuntament de Mataró, Regidoria d'Igualtat i Solidaritat. A http://www.ajmataro.org.

AJUNTAMENT DE TERRASSA (2003). *Pla de la Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. A http://www.ajterrassa.es/

AUBARELL, G. (dir.) (2003). *Perspectivas de la inmigración en España.* Barcelona: Editorial Icaria.

BAYONA, J. (2004). *Pautas de distribución espacial de la población de nacionalidad marroqui en Barcelona, 1991-2004*. Papers de Demografia núm. 251. Barcelona: Centre d'Estudis Demogràfics.

BERTRAN, M (2004). *Els serveis educatius per a la petita infància i la població immigrada,* Guix d'Infantil num. 21.

BESALÚ, X., VILÀ, M. & FULLANA, J. (2003). *Alumnes d'origen africà a l'escola*. Girona: CCG Edicions.

BESALÚ, X. & CLIMENT, T. (2004). *Construint identitats. Espais i processos de socialització dels joves d'origen immigrant.* Col·lecció Polítiques núm. 40. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

CARBONELL, J., SIMÓ, N. & TORT, A. (2002). *Magribins a les aules. El model de Vic a debat.* Barcelona: Eumo Editorial.

CARBONELL, F., QUINTANA A. (2003). *Immigració i igualtat d'oportunitats a l'ensenyament obligatori.* Col·lecció Finestra Oberta núm. 32. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

CARBONELL, J., SIMÓ, N. & TORT, A. (2003). *El procés de fusió a Vic: com a resposta per a la millora d'igualtat d'oportunitats.* CD del Simposi Internacional sobre la Millora de les Oportunitats educatives. Barcelona: UAB.

CARBONELL, J., SIMÓ, N. & TORT, A. (2003). *Pluralitat cultural i organització de les escoles. Breus consideracions*. Escola Catalana, Barcelona: Òmnium Cultural.

CARRASCO, S. (2004). *Immigració i petita infància. Aportacions de l'Informe de Barcelona*, Guix d'Infantil num. 21.

CARRASCO, S. (2004). "Infancia e inmigración: Proyectos y realidades" A: GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.; PANCHÓN & IGLESIAS, C. (Coords.) (2004): *Infancia y famílias: Realidades y tendencias*. Barcelona: Ariel.

CARRASCO, S. (dir), BALLESTÍN, B., BERTRAN, M., BORISON. A., & MOLINS, C. (2004). *Informe del Projecte Educació i Immigració a Barcelona. Octubre 2004.* (Document intern policopiat)

CARRASCO, S. (coord.) (2004). *Inmigración, contexto familiar y educación. Procesos y experiencias de la población marroquí, ecuatoriana, china y senegambiana.* Colección Educación y Sociedad Nº 20. Barcelona: ICE-UAB.

CARRASCO, S. (2003). "La escolarización de hijos de inmigrantes y de minorías culturales en España" en *Revista de Educación del MEC,* núm. 330.

CARRASCO, S. & SOTO, P. (2003, orig. 2001). *Immigració i diversitat sociocultural a les escoles de Barcelona. Estudi sobre l'origen sociocultural i la concentració escolar als centres públics municipals de Ciutat Vella*. Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Observatori Barcelona, Estudis/Monografies 1.

CARRASCO, S., BALLESTÍN, B. et al. (2002). "Infància i immigració: entre els projectes dels adults i les realitats dels infants". A: GÓMEZ-GRANELL, C., GARCÍA-MILÀ, M., RIPOL-MILLET, A., & PANCHÓN IGLESIAS, C. (2002): *La*

infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

CARRASCO, S. & SOTO, P. (2000). Estrategias de c*oncentración y movilidad escolares de los hijos de inmigrantes extranjeros y de minorías étnico-culturales en Barcelona.* Ponència presentada al *II Congreso sobre la Inmigración en España*. Madrid: 5-7 d'octubre de 2000.

CASAL, J. ET AL. (2003). *Enquesta als joves de Catalunya 2002.* Col·lecció Aportacions. Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

CASAS, M. (coord.) (2003). *També catalans: Fills i filles de famílies immigrades.* Col·lecció Finestra Oberta núm. 38. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

COLECTIVO IOÉ (2003). *La escolarización de hijas de familias de inmigrantes*. Madrid: Instituto de la Mujer.

DEFENSOR DEL PUEBLO ESPAÑOL (2003). E*scolarización del alumnado de origen inmigrante en España: análisis descriptivo y estudio empírico*. Madrid: Defensor del Pueblo Español.

DELGADO ET AL. (2002). *Jornada sobre el futur del mercat de treball. Els joves immigrants*. Col·lecció Espais de Reflexió. Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[73] (2004). *Pla per a la Llengua i la Cohesió Social*. A http://www.gencat.es/ense/conthome/pdf/pla_lic.pdf

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1] (2003). *Pla d'actuació per a l'alumnat de nacionalitat estrangera 2003-2006 (PAANE).* Barcelona: Servei de Difusió i Publicacions, Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

DONALDSON, M. (2004). *La immigració a debat: Diversitat i ordenament jurídic.* Col·lecció Debats núm. 3. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

FARJAS, A. (2003). *Teregunné. Els immigrant gambians. Un viatge d'anada i tornada*. Girona: Unitat de Publicacions de la Diputació de Girona.

GARCÍA, M., FORMARIZ, A., MILLÁN, X., N'DIAYE, M. & ANDREU, C. (2003). *Treball comunitari i interculturalitat: reflexions i experiències.* Col·lecció Finestra Oberta núm. 34. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.; PANCHÓN & IGLESIAS, C. (2002): *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

[73] Amb l'anterior administració, aquest departament s'anomenava Departament d'Ensenyament.

GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.; PANCHÓN & IGLESIAS, C. (Coords.) (2004): *Infancia y famílias: Realidades y tendencias*. Barcelona: Ariel.

GONZÁLEZ, J. (2004). *La immigració a debat: Diversitat i mitjans de comunicació.* Col·lecció Debats núm. 5. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

HOOD, S (2001). *The State of London's Children Report*. London: Office of Children's Rights Commissioner for London.

INSTITUT EUROPEU DE LA MEDITERRÀNIA (2004). *Noves idees per gestionar les migracions*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània.

INSTITUT EUROPEU DE LA MEDITERRÀNIA (2003). *Gestionar la diversitat. Reflexions i experiències sobre les polítiques d'immigració a Catalunya*. Barcelona: Institut Europeu de la Mediterrània.

INSTITUT MUNICIPAL D'EDUCACIÓ DE BARCELONA (2004). *Alumnat de procedència estrangera a la ciutat de Barcelona. Curs 2003-2004.* Barcelona: Direcció de Planificació Educativa i coordinació territorial. Ajuntament de Barcelona.

KAPLAN, A. & MARTÍNEZ, C. (2004). *Mutilación genital femenina: prevención y atención. Guía para profesionales*. Barcelona: Associació Catalana de Llevadores.

MATEO, J. L. (2004). *Endogamy in the Tower of Babel: Marriage practices among Moroccan descendants in Europe*. Comunicació presentada al Seminari Internacional CIIMU 'Between Diversity and Inequality: Children's Experiences of Life and School in Multicultural Europe'. Institut d'Infància i Món Urbà, Barcelona, 22-24 de gener de 2004.

MERCADER, M. (dir) (2004) *La pobresa a Catalunya. Pobresa monetària i privació a Catalunya a principis del segle XXI.* Barcelona: Fundació Jaume Bofill i Fundació Un Sol Món (Caixa de Catalunya)

NADAL, M. & AJA, E. (2004). *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2003.* Col·lecció Polítiques núm. 41. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

NADAL, M. & AJA, E. (2003). *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2002.* Col·lecció Polítiques núm. 36. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

NICOLAU COLL, A., ROS, A. & AUBARELL, G. (2004). *Immigració i qüestió nacional. Minories subestatals i immigració a Europa.* Col·lecció Polítiques núm. 39. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

OBSERVATORI PERMANENT DE LA IMMIGRACIÓ DE BARCELONA – OPIB-CIDOB (1998). La Immigració estrangera a Barcelona. L'Observatori Permanent de la Immigració de Barcelona (1994-1997). Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

OECD (2003). *Trends in International Migration*. Paris: OECD Publication Service. A http://www1.oecd.org/publications/e-book/8103061E.PDF

PEDONE, C. (2004). *Experiences of children from Ecuadorian migrant families in Spain: expectations, myths and realities.* Comunicació presentada al Seminari Internacional CIIMU 'Between Diversity and Inequality: Children's Experiences of Life and School in Multicultural Europe'. Institut d'Infància i Món Urbà, Barcelona, 22-24 de gener de 2004.

PEDONE, C. (2004). "La inmigración ecuatoriana: una estrategia familiar para enfrentar la crisis", en: Carrasco, S., eds, *Inmigración, contexto familiar y educación. Procesos y estrategias de la población marroquí, ecuatoriana, china y senegambiana.* Colección Educación y Sociedad núm. 20. Barcelona: ICE-UAB.

PEDONE, C. (2004). *Tú siempre jalas a los tuyos. Cadenas y redes migratorias de las familias ecuatorianas hacia España*. Barcelona: UAB-TDX.

PUIG, J.M., PADRÓS, M., ZAFÓN, A. & FUNES J. (2004). *Educar millor és possible. Un projecte d'innovació a l'IES Miquel Tarradell.* Col·lecció Finestra Oberta núm. 40. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

QUIROGA, V. (2002). *Atenció als menors immigrats: col·laboració Catalunya-Marroc.* Col·lecció Finestra Oberta núm. 26. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

SECRETARIA DE ESTADO PARA LA INMIGRACIÓN (2004), *Boletín Estadístico de Inmigración y Extranjería* nº2 del Observatorio de la Inmigración, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT (2004). *La joventut de Catalunya en xifres. Dades bàsiques de la joventut catalana. 2003.* Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT (2002). *La joventut de Catalunya en xifres. Dades bàsiques de la joventut catalana. 2002.* Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

SECRETARIA PER A LA IMMIGRACIÓ. DEPARTAMENT DE PRESIDÈNCIA (2001). *Pla Interdepardamental d'Immigració 2001-2004 (Catalunya).* Barcelona: Generalitat de Catalunya.
SÍNDIC DE GREUGES (2004). *Informe al Parlament 2003. Immigració.* Barcelona: Síndic de Greuges de Catalunya.

SOLÀ-MORALES, R. (2004). *La immigració a debat: Diversitat i participació.* Col·lecció Debats núm. 4. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

SOLSONA, M., FONSECA, M. & MERINO, M. (2003). *Cambio demográfico, migración y salud reproductiva: el papel de las mujeres senegalesas en la*

constitución de las familias. Papers de Demografia núm. 220. Barcelona: Centre d'Estudis Demogràfics.

STASI, B. (coord.) (2004). *Laïcité et Republique.* Paris: La Documentation française.

STASI, B. (coord.) (2003). V*ers la haute autorité de lutte contre les discriminations et pour l'égalité.*
A http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/044000074/0000.pdf

FONTS ESTADÍSTIQUES

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2004). *Alumnat de procedència estrangera a la ciutat de Barcelona. Curs 2003-2004*. Barcelona: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.
A:
http://w3.bcn.es/fitxers/premsa/informealumnatestrangerbarcelona20032004.253.pdf

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ. *Dades sobre atenció lingüística. Curs 2000-2001, 2001-2002 i 2002-2003*. Servei d'Ensenyament del Català, Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa. Generalitat de Catalunya. Obtingut a 2004.

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ. *Fitxer estadístic sobre alumnat estranger*. *Curs 2002-2003.* Secció de Documentació i Informació, Servei d'Estadística i Documentació. Generalitat de Catalunya. Obtingut a 2003.

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1]. *Estadística curs 2003-2004*. Dades provisionals. Generalitat de Catalunya.
A http://www.gencat.net/educacio/depart/cestad.htm

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1]. *Estadística curs 2002-2003*. Generalitat de Catalunya.
A http://www.gencat.net/educacio/depart/esta0203.htm

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1]. *Estadística curs 2001-2002*. Generalitat de Catalunya.
A http://www.gencat.net/educacio/depart/esta0102.htm

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1]. *Estadística curs 2000-2001*. Generalitat de Catalunya.
A http://www.gencat.net/educacio/depart/esta0001.htm

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ[1]. *Estadística curs 1999-2000*. Generalitat de Catalunya.
A http://www.gencat.net/educacio/depart/esta9900.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona. 2004.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/anuari/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona. 2003.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/anuari03/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Anuari Estadístic de la ciutat de Barcelona. 2002.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/anuari02/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Guia estadística de Ciutat Vella 2001.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/guiadt01/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Guia estadística de Nou Barris 2001.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/guiadt08/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Guia estadística de Sant Martí 2001.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/guiadt10/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *Guia estadística de Sarriá-Sant Gervasi 2001.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/guiadt05/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona. Any 2004.* Ajuntament de Barcelona. A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/inf/est/pobest/pobest04/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona. Any 2003.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/inf/est/pobest/pobest03/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona. Any 2002.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/inf/est/pobest/pobest02/index.htm

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona. Any 2001.* Ajuntament de Barcelona.

DEPARTAMENT D'ESTADÍSTICA DE BARCELONA. *La població estrangera a Barcelona. Any 2000.* Ajuntament de Barcelona.
A http://www.bcn.es/estadistica/catala/dades/inf/est/pobest/pobest00/index.htm

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Consulta Interactiva d'Estadístiques. Base de Dades de Municipis i Comarques*. A http://www.idescat.es

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Estadística de Població 2001*. Explotacions específiques de la Base de Dades enviada al CIIMU, 2003.

INSTITUT MUNICIPAL D'EDUCACIÓ DE BARCELONA (2004). *Alumnat de procedència estrangera a la ciutat de Barcelona. Curs 2003-2004.* Barcelona: Direcció de Planificació Educativa i coordinació territorial. Ajuntament de Barcelona.

INSTITUT MUNICIPAL DE PROMOCIÓ ECONÒMICA DE MATARÓ (IMPEM), Àrea d'Estudis i Planificació (2003) Estudi de la població de Mataró. 1 de gener de 2004. Mataró, Ajuntament de Mataró. Pàgina web http://www.ajmataro.org.

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2004). *Anuario Estadístico de España 2004. Demografia.* Madrid*:* Instituto Nacional de Estadística. A http://www.ine.es/prodyser/pubweb/anuario04/anu04_2demografia.pdf

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2004). *Los extranjeros residentes en España. 1998-2002.* Madrid*:* Instituto Nacional de Estadística. A http://www.ine.es/prodyser/pubweb/ext_espa/ext_espa.htm

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA. *Encuesta sobre Migraciones 2003.* Madrid*:* Instituto Nacional de Estadística.
A http://www.ine.es/inebase/cgi/um?M=%2Ft20%2Fp311&O=inebase&N=&L=

MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CIENCIA (2004). *Las cifras de la educación en España*. *Curso 2002-2003.* Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia.
A http://wwwn.mec.es/mecd/jsp/plantilla.jsp?id=311&area=estadisticas

MINISTERIO DEL INTERIOR. *Anuario Estadístico de Extranjería 2002*. Madrid: Secretaria General Técnica del Ministerio del Interior.
A http://www.mir.es/dgei/

MINISTERIO DEL INTERIOR. *Anuario Estadístico de Extranjería 2001*. Madrid: Secretaria General Técnica del Ministerio del Interior.
A http://www.mir.es/dgei/

OECD (2003). *Trends in International Migration*. Paris: OECD Publication Service. A http://www1.oecd.org/publications/e-book/8103061E.PDF

OFICINA D'ESTRANGERS. *Fitxer Estadístic sobre reagrupament familiar.* Subdelegació de Govern a Barcelona. Obtingut a 2004.

SECRETARIA DE ESTADO PARA LA INMIGRACIÓN (2004), *Boletín Estadístico de Inmigración y Extranjería* nº2 del Observatorio de la Inmigración, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT (2004). *La joventut de Catalunya en xifres. Dades bàsiques de la joventut catalana. 2003.* Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

SECRETARIA GENERAL DE JOVENTUT (2002). *La joventut de Catalunya en xifres. Dades bàsiques de la joventut catalana. 2002.* Barcelona: Secretaria General de Joventut, Departament de Presidència, Generalitat de Catalunya.

GLOSSARI DE SIGLES

AMIC: Associació Ajuda Mútua d'Immigrants a Catalunya
AMPA: Associació de Mares i Pares d'Alumnes
ASCIB: Associació Socio-cultural Ibn Batuta
CEIP: Centre d'Educació Infantil i Primària
CFGM: Cicles Formatius de Grau Mitjà
CFGS: Cicles Formatius de Grau Superior
CHICAM Project: Children in Communication about Migration Project
CHIP: Child Immigration Project
CITE: Centre d'Informació per a Treballadors Estrangers
CRID: Consorci de Recursos per a la Integració de la Diversitat
CRP: Centre de Recursos Pedagògics
DGAIA: Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència
EAIA: Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència
EAP: Equip d'Assessorament Psicopedagògic
EE: Educació Especial
ESO: Educació Secundària Obligatòria
FAPAC: Federació d'Associacions de Mares i Pares d'Alumnes de Catalunya
ICE: Institut de Ciències de l'Educació
ICS: Institut Català de Salut
IDESCAT: Institut d'Estadística de Catalunya
IES: Institut d'Educació Secundària
IMEB: Institut Municipal d'Educació de Barcelona
IMPEM: Institut Municipal de Promoció Econòmica
IMSS: Institut Municipal de Serveis Socials
IT: Incorporació Tardana
LOCE: Ley Orgánica de Calidad de la Enseñanza
LOGSE: Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo
MEC: Ministerio d'Educación y Ciencia
MEINA: Menors Estrangers Indocumentats No Acompanyats
MEM: Moviment Educatiu del Maresme
MTAS: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales
PAANE: Pla d'Actuació per a Alumnat de Nacionalitat Estrangera
PEC: Programa d'Educació Compensatòria
Pla LIC: Pla per a la Llengua i la Cohesió Social
PIB-PPA: Producte Interior Brut – Paritat de Poder Adquisitiu
Programa ELCO: Programa d'Ensenyament de la Llengua i Cultura d'Origen
OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development
OPIB: Observatori Permanent de la Immigració de Barcelona
PAA: Poder Adquisitiu Alt
PAM: Poder Adquisitiu Mig
PAB: Poder Adquisitiu Baix
PGID: Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa
RAI: Recursos d'Animació Intercultural
ZEG: Zona Estadística Grans
UAC: Unitat d'Adaptació Curricular
UEE: Unitat d'Escolarització Externa

ÍNDEX DE TAULES:

TAULA 1. POBLACIÓ PER NACIONALITAT I PER LLOC DE NAIXEMENT. BARCELONA. 2001.

TAULA 2. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. BARCELONA. 2001.

TAULA 3. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. REGIÓ METROPOLITANA. 2001.

TAULA 4. RÀNQUING DE NACIONALITATS DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA 0-17 PER SEXE. CATALUNYA. 2001.

TAULA 5. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER ÀREA D'ORIGEN I TITULARITAT JURÍDICA DEL CENTRE. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA I BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

TAULA 6. ALUMNAT ESTRANGER PER ÀREA D'ORIGEN I PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

TAULA 7. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

TAULA 8. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PRIVADA PER ÀREA D'ORIGEN. BARCELONA I DISTRICTES MUNICIPALS. CURS ESCOLAR 2002-2003.

TAULA 9. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU BAIX[1]. CURS 2002-2003.

TAULA 10. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU MIG[1]. CURS 2002-2003.

TAULA 11. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. PAÏSOS AMB PODER ADQUISITIU ALT[1]. CURS 2002-2003.

TAULA 12. ALUMNAT D'INCORPORACIÓ TARDANA D'EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO EN CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA. BARCELONA, REGIÓ METROPOLITANA I CATALUNYA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

ÍNDEX DE FIGURES:

FIGURA 1. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ ESTRANGERA DE 0 A 14 ANYS PER ÀREES D'ORIGEN. BARCELONA GENER 2003.

FIGURA 2. PERCENTATGE DE NADONS DE MARES NASCUDES A L'ESTRANGER. BARCELONA. 1994-2002.

FIGURA 3. DISTRIBUCIÓ DE LA POBLACIÓ MENOR PER GRUPS D'EDAT. BARCELONA. 2001.

FIGURA 4. PES PEL GRUP D'EDAT 0-2 ANYS DE LES NACIONALITATS DEL RÀNQUING. BARCELONA 2001.

FIGURA 5. PES PEL GRUP D'EDAT 13-16 ANYS DE LES NACIONALITATS DEL RÀNQUING. BARCELONA 2001.

FIGURA 6. SOL·LICITUDS DE REAGRUPAMENT FAMILIAR PER ESTAT DEL TRÀMIT. PROVÍNCIA DE BARCELONA. 1999-2003.

FIGURA 7. EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE D'ALUMNAT ESTRANGER SOBRE EL TOTAL D'ALUMNAT. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA I BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 1999/00, 2000/02, 2001/02 I 2002/03.

FIGURA 8. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER PER DELEGACIONS TERRITORIALS DE LA PROVÍNCIA DE BARCELONA. CURSOS 1999/00-2003/04.

FIGURA 9. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO SOBRE EL TOTAL D'ALUMNAT. CENTRES DE TITULARITAT PÚBLICA I CENTRES DE TITULARITAT PRIVADA. CATALUNYA, REGIÓ METROPOLITANA I BARCELONA. CURS 2002-2003.

FIGURA 10. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

FIGURA 11. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO. BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 2000/01 - 2003/04.

FIGURA 12. EVOLUCIÓ DE L'ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INFANTIL, EDUCACIÓ PRIMÀRIA I ESO. CATALUNYA. CURSOS ESCOLARS 2000/01 - 2003/04.

ÍNDEX DE MAPES:

MAPA 1. NOMBRE DE PERSONES DE NACIONALITAT ESTRANGERA PER SECCIONS ESTADÍSTIQUES. BARCELONA. 2004.

MAPA 2. DISTRIBUCIÓ DEL TOTAL D'ALUMNAT ESTRANGER PER DISTRICTES DE BARCELONA. CURS 2002-2003.

MAPES 3, 4 I 5: PES DE L'ALUMNAT ESTRANGER 3-16 PER DISTRICTES. CENTRES PÚBLICS I PRIVATS. BARCELONA, CURS 2002-03.

ANNEX

INFÀNCIA I IMMIGRACIÓ:
TENDÈNCIES, RELACIONS I POLÍTIQUES

ÍNDEX:

1. ANNEX METODOLÒGIC
2. TAULES DE PAÏSOS DEL RÀNQUING
3. CLASSIFICACIÓ CIIMU D'ÀREES I PAÏSOS D'ORIGEN
4. GRAELLA COMPARATIVA DELS PLANS D'IMMIGRACIÓ

1. ANNEX METODOLÒGIC

- S'han realitzat 6 **entrevistes en profunditat** a membres de les següents associacions de Barcelona: *Ecuador Llactacaru* (població d'origen equatorià), *Associació Socio-Cultural Ibn Batuta* (ASCIB, població d'origen marroquí), l'*Associació de la Comunitat Dominicana de Catalunya* (població d'origen dominicà), *Escola Xinesa de Barcelona (*població d'origen xinès), *Asociación de Amistad de las Mujeres Filipinas* (població d'origen filipí), *Federación de Asociaciones Hispano-Rusas - Casa Rusa* (població d'origen rus).

- S'han realitzat 3 **entrevistes en profunditat** a diferents responsables dels Plans d'Immigració de Mataró (*Pla Municipal per la Nova Ciutadania,* 2001), Terrassa (*Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència,* 2003) i Barcelona (*Pla d'Immigració de Barcelona,* 2003).

- S'han realitzat 3 **sessions de grups de discussió de nois i noies** d'entre 14 i 15 anys, de 3 escoles públiques i privades de diferents districtes de Barcelona: Sant Martí, Nou Barris i Sarrià-St. Gervasi.

2. TAULES DE PAÏSOS DEL RÀNQUING

TAULA 13. POBLACIÓ ESTRANGERA PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING). BARCELONA. 1999, 2000, 2001, 2002, 2003 I 2004.

País d'Origen	1999		2000		2001	
	N	% Població Estrangera	N	% Població Estrangera	N	% Població Estrangera
Equador	658	1,6	2.703	5,1	8.204	11,1
Colòmbia	1.106	2,7	2.288	4,3	4.708	6,4
Perú	4.583	11,2	5.669	10,6	6.879	9,3
Marroc	4.982	12,2	6.074	11,4	7.165	9,7
Argentina	1.489	3,6	1.750	3,3	2.504	3,4
República Dominicana	2.777	6,8	3.349	6,3	4.136	5,6
Xina	1.309	3,2	1.929	3,6	2.460	3,3
Filipines	2.384	5,8	2.758	5,2	3.176	4,3
Pakistan	1.382	3,4	2.129	4,0	3.405	4,6
Itàlia	2.225	5,4	2.581	4,8	3.142	4,2
Total població del rànquing	**22.895**	**56,0**	**31.230**	**58,5**	**45.779**	**61,8**
Total població estrangera	**40.903**	**100**	**53.428**	**100**	**74.019**	**100**
Total població	**1.503.451**		**1.496.266**		**1.505.325**	
% Total població estrangera	**2,7**		**3,6**		**4,9**	

Font: Web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

TAULA 13 (CONTINUACIÓ). POBLACIÓ ESTRANGERA PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING). BARCELONA. 1999, 2000, 2001, 2002, 2003 I 2004.

País d'Origen	2002		2003		2004	
	N	% Població Estrangera	N	% Població Estrangera	N	% Població Estrangera
Equador	17.975	15,8	26.891	16,5	32.946	16,3
Colòmbia	9.616	8,4	12.429	7,6	13.307	6,6
Perú	8.646	7,6	10.964	6,7	13.163	6,5
Marroc	9.751	8,6	11.985	7,4	13.594	6,7
Argentina	4.547	4,0	9.516	5,8	11.437	5,6
República Dominicana	5.031	4,4	5.947	3,6	6.777	3,3
Xina	3.303	2,9	5.272	3,2	7.195	3,6
Filipines	3.859	3,4	4.903	3,0	5.871	2,9
Pakistan	6.112	5,4	9.944	6,1	10.198	5,0
Itàlia	4.572	4,0	7.013	4,3	9.619	4,8
Total població del rànquing	**73.412**	**64,5**	**104.864**	**64,3**	**124.107**	**61,3**
Total població estrangera	**113.809**	**100**	**163.046**	**100**	**202.489**	**100**
Total població	**1.527.190**		**1.582.738**		**-**	
% Total població estrangera	**7,5**		**10,3**		**-**	

Font: Web del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona.

TAULA 14. ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INDANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 1999-00, 2000-01 I 2002-2003.

País d'Origen	1999-00						2000-01					
	Públic		Privat		Total		Públic		Privat		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Argentina	100	73,0	37	27,0	137	100	135	76,7	41	23,3	176	100
Colòmbia	137	65,9	71	34,1	208	100	305	74,4	105	25,6	410	100
Equador *	199	69,8	86	30,2	285	100	448	80,4	109	19,6	557	100
Filipines	88	37,3	148	62,7	236	100	86	33,3	172	66,7	258	100
Itàlia *	186	45,9	219	54,1	405	100	50	56,2	39	43,8	89	100
Marroc	663	90,2	72	9,8	735	100	732	93,2	53	6,8	785	100
Pakistan	186	93,0	14	7,0	200	100	234	94,4	14	5,6	248	100
Perú	356	72,5	135	27,5	491	100	411	70,6	171	29,4	582	100
República Dominicana	336	86,4	53	13,6	389	100	472	87,2	69	12,8	541	100
Xina	101	64,3	56	35,7	157	100	151	67,7	72	32,3	223	100
Total alumnat del rànquing	**2.352**	**72,5**	**891**	**27,5**	**3.243**	**100**	**3.024**	**78,2**	**845**	**21,8**	**3.869**	**100**
Total alumnat estranger	**3.035**	**68,9**	**1.368**	**31,1**	**4.403**	**100**	**4.164**	**72,4**	**1.588**	**27,6**	**5.752**	**100**
Total alumnat	**62.419**	**34,9**	**116.226**	**65,1**	**178.645**	**100**	**61.143**	**34,8**	**114.680**	**65,2**	**175.823**	**100**
% Alumnat estranger	**4,9**		**1,2**		**2,5**		**6,8**		**1,4**		**3,3**	

*Pel curs 1999/2000 no ha estat possible accedir a les dades de tots els països. Per aquesta raó, en els casos d'Equador i Itàlia es presenten les dades que corresponen a les respectives àrees ('Resta de Sud-Amèrica' i 'Unió Europea'), el que podria provocar una certa sobre representació de la població d'aquestes dues procedències.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 14 (CONTINUACIÓ). ALUMNAT ESTRANGER D'EDUCACIÓ INDANTIL, PRIMÀRIA I ESO PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I PER TITULARITAT DEL CENTRE. BARCELONA. CURSOS ESCOLARS 1999-00, 2000-01 I 2002-2003.

País d'Origen	2002-03					
	Públic		Privat		Total	
	N	%	N	%	N	%
Argentina	501	71,5	200	28,5	701	100
Colòmbia	909	74,9	305	25,1	1.214	100
Equador *	2.731	84,7	493	15,3	3.224	100
Filipines	101	29,0	247	71,0	348	100
Itàlia *	102	63,4	59	36,6	161	100
Marroc	927	93,0	70	7,0	997	100
Pakistan	318	93,3	23	6,7	341	100
Perú	597	65,9	309	34,1	906	100
República Dominicana	570	82,3	123	17,7	693	100
Xina	294	67,6	141	32,4	435	100
Total alumnat del rànquing	**7.050**	**78,2**	**1.970**	**21,8**	**9.020**	**100**
Total alumnat estranger	**9.487**	**75,0**	**3.159**	**25,0**	**12.646**	**100**
Total alumnat	**64.223**	**36,1**	**113.736**	**63,9**	**177.959**	**100**
% Alumnat estranger	**14,8**		**2,8**		**7,1**	

*Pel curs 1999/2000 no ha estat possible accedir a les dades de tots els països. Per aquesta raó, en els casos d'Equador i Itàlia es presenten les dades que corresponen a les respectives àrees ('Resta de Sud-Amèrica' i 'Unió Europea'), el que podria provocar una certa sobre representació de la població d'aquestes dues procedències.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 15. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2000-2001.

País d'Origen	Educació Infantil		Educació Primària		ESO	
	N	% per nivell	N	% per nivell	N	% per nivell
Argentina	46	22,0	68	32,5	62	29,7
Colòmbia	79	17,1	202	43,6	129	27,9
Equador	162	27,4	229	38,7	166	28,0
Filipines	97	35,5	78	28,6	83	30,4
Itàlia	24	22,6	44	41,5	21	19,8
Marroc	199	23,2	329	38,3	257	29,9
Pakistan	31	12,1	125	48,8	92	35,9
Perú	85	11,8	218	30,3	279	38,8
República Dominicana	95	16,7	196	34,4	250	43,9
Xina	34	14,1	82	34,0	107	44,4
Total alumnat del rànquing	**852**	**19,9**	**1.571**	**36,6**	**1.446**	**33,7**
Total alumnat estranger	**1.394**	**21,2**	**2.293**	**34,9**	**2.065**	**31,4**
Total alumnat	**47.801**	**21,1**	**72.760**	**32,1**	**55.262**	**24,3**
% Alumnat estranger	**2,9**		**3,2**		**3,7**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 15 (CONTINUACIÓ). ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING) I PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2000-2001.

País d'Origen	Batxillerat		CFGM + CFGS		EE		**Total**	
	N	% per nivell	N	% per nivell	N	% per nivell	**N**	**% per nivell**
Argentina	23	11,0	8	3,8	2	1,0	**209**	**100**
Colòmbia	29	6,3	20	4,3	4	0,9	**463**	**100**
Equador	22	3,7	13	2,2	0	0,0	**592**	**100**
Filipines	9	3,3	2	0,7	4	1,5	**273**	**100**
Itàlia	11	10,4	6	5,7	0	0,0	**106**	**100**
Marroc	33	3,8	28	3,3	13	1,5	**859**	**100**
Pakistan	1	0,4	4	1,6	3	1,2	**256**	**100**
Perú	60	8,3	75	10,4	2	0,3	**719**	**100**
República Dominicana	13	2,3	8	1,4	7	1,2	**569**	**100**
Xina	16	6,6	2	0,8	0	0,0	**241**	**100**
Total alumnat del rànquing	**217**	**5,1**	**166**	**3,9**	**35**	**0,8**	**4.287**	**100**
Total alumnat estranger	**463**	**7,0**	**303**	**4,6**	**55**	**0,8**	**6.573**	**100**
Total alumnat	**29.496**	**13,0**	**19.720**	**8,7**	**1.941**	**0,9**	**226.980**	**100**
% Alumnat estranger	**1,6**		**1,5**		**2,8**		**2,9**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 16. ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING), PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

País d'Origen	Educació Infantil		Educació Primària		ESO	
	N	% per nivell	N	% per nivell	N	% per nivell
Equador	766	22,0	1.477	42,4	981	28,2
Colòmbia	257	18,9	599	44,0	358	26,3
Perú	130	11,1	375	32,1	401	34,4
Marroc	284	26,0	405	37,1	308	28,2
Argentina	208	25,8	299	37,1	194	24,1
República Dominicana	120	16,0	271	36,1	302	40,3
Xina	95	20,7	145	31,5	195	42,4
Filipines	136	36,3	138	36,8	74	19,7
Pakistan	62	17,5	156	44,1	123	34,7
Itàlia	46	21,4	65	30,2	50	23,3
Total alumnat del ànquing	**2.104**	**20,9**	**3.930**	**39,0**	**2.986**	**29,7**
Total alumnat estranger	**3.169**	**22,1**	**5.491**	**38,2**	**3.986**	**27,8**
Total alumnat	**50.696**	**22,2**	**73.628**	**32,3**	**53.635**	**23,5**
% Alumnat estranger	**6,3**		**7,5**		**7,4**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

TAULA 16 (CONTINUACIÓ). ALUMNAT ESTRANGER PER PAÍS D'ORIGEN (PAÏSOS DEL RÀNQUING), PER NIVELL EDUCATIU. BARCELONA. CURS ESCOLAR 2002-2003.

País d'Origen	Batxillerat		CFGM + CFGS		EE		**Total**	
	N	% per nivell	N	% per nivell	N	% per nivell	**N**	**% per nivell**
Equador	146	4,2	93	2,7	21	0,6	**3.484**	**100**
Colòmbia	63	4,6	79	5,8	6	0,4	**1.362**	**100**
Perú	83	7,1	162	13,9	16	1,4	**1.167**	**100**
Marroc	40	3,7	42	3,8	14	1,3	**1.093**	**100**
Argentina	52	6,5	50	6,2	3	0,4	**806**	**100**
República Dominicana	28	3,7	19	2,5	10	1,3	**750**	**100**
Xina	18	3,9	6	1,3	1	0,2	**460**	**100**
Filipines	11	2,9	11	2,9	5	1,3	**375**	**100**
Pakistan	9	2,5	1	0,3	3	0,8	**354**	**100**
Itàlia	28	13,0	25	11,6	1	0,5	**215**	**100**
Total alumnat del ànquing	**478**	**4,7**	**488**	**4,8**	**80**	**0,8**	**10.066**	**100**
Total alumnat estranger	**794**	**5,5**	**807**	**5,6**	**110**	**0,8**	**14.357**	**100**
Total alumnat	**26.642**	**11,7**	**21.386**	**9,4**	**2.007**	**0,9**	**227.994**	**100**
% Alumnat estranger	**3,0**		**3,8**		**5,5**		**6,3**	

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades del Departament d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya.

3. CLASSIFICACIÓ CIIMU D'ÀREES I PAÏSOS D'ORIGEN

EUROPA	Europa de l'Oest Comunitària	PAA*	Alemanya, Àustria, Bèlgica, Dinamarca, Espanya, Finlàndia, França, Grècia, Irlanda, Itàlia, Luxemburg, Països Baixos, Portugal i Regne Unit.
		PAM*	
		PAB*	
	Europa de l'Oest No Comunitària	PAA	Andorra, Illes Feroe, Islàndia, Liechtenstein, Malta, Mònaco, Noruega, San Marino, Suècia i Suïssa.
		PAM	
		PAB	
	Europa de l'Est	PAA	Eslovènia
		PAM	Eslovàquia, Estònia, Hongria, Polònia, República Txeca i Rússia.
		PAB	Albània, Bielorússia, Bòsnia i Hercegovina, Bulgària, Croàcia, Iugoslàvia, Lituània, Letònia, Macedònia, Moldàvia, Romania i Ucraïna.

AMÈRICA	Amèrica del Nord	PAA	Canadà i Estats Units.
		PAM	Mèxic
		PAB	
	Amèrica Central i Carib	PAA	Aruba i Bahames.
		PAM	Antigua i Barbuda, Barbados, Costa Rica, Guadalupe, Martinica, Puerto Rico i Sant Kitts i Nevis.
		PAB	Belize, Cuba, Dominica, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haití, Hondures, Jamaica, Nicaragua, Panamà, República Dominicana, Saint Lucia, Sant Vincent i les Grenadines.
	Amèrica del Sud	PAA	
		PAM	Argentina, Trinitat i Tobago, Uruguai i Xile.
		PAB	Bolívia, Brasil, Colòmbia, Equador, Guayana Francesa, Guyana, Paraguai, Perú, Surinam, Veneçuela.

ÀFRICA	Àfrica del Nord	PAA	
		PAM	Líbia
		PAB	Algèria, Egipte, Marroc, Sàhara Occidental i Tunísia.
	Àfrica Central	PAA	
		PAM	
		PAB	Benín, Burkina, Camerun, Cap Verd, Costa d'Ivori, Djibuti, Eritrea, Etiòpia, Gàmbia, Ghana, Guinea, Guinea Bissau, Guinea Equatorial, Kenya, Libèria, Malí, Mauritània, Níger, Nigèria, República Centrafricana, Saô Tomé i Príncipe, Senegal, Sierra Leona, Somàlia, Sudan, Togo, Txad, Uganda.
	Àfrica del Sud	PAA	
		PAM	Maurici i República de Sudàfrica.
		PAB	Angola, Botswana, Burundi, Comores, Gabon, Lesotho, Madagascar, Malawi, Mayotte, Moçambic, Namíbia, República del Congo (Brazzaville), República Democràtica del Congo (Kinshasa), Rwanda, Seychelles, Swazilàndia, Tanzània, Zàmbia, Zimbabwe.

ÀSIA	Àsia Occidental	PAA	Israel, Qatar, Unió dels Emirats Àrabs i Xipre.
		PAM	Kuwait, Bahrain i Aràbia Saudita.
		PAB	Oman, Turquia, Iran, Líban, Jordània, Síria, Azerbaidjan, Geòrgia, Armènia, Iraq i Iemen.
	Àsia Central	PAA	
		PAM	Afganistan, Bangladesh, Bhutan, Índia, Kazakhstan, Kirguizistan, Maldives, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Tadjikistan, Turkmanistan, Uzbekistan.
		PAB	
	Àsia Oriental	PAA	Brunei, Corea del Sud (República de Corea), Japó, Singapur, Taiwan.
		PAM	Malàisia
		PAB	Cambotja, Corea del Nord (República Democràtica de Corea), Filipines, Indonèsia, Laos, Mongòlia, Myanmar, Tailàndia, Timor Oriental, Vietnam, Xina.

OCEANIA	PAA	Austràlia i Nova Zelanda.
	PAM	
	PAB	Fiji, Kiribati, Marshall, Micronèsia, Nauru, Palau, Papua Nova Guinea, Salomó, Samoa, Tonga, Tuvalu, Vanuatu.

* Les sigles PAA, PAM i PAB fan referència al concepte de 'Poder Adquisitiu Alt', 'Poder Adquisitiu Mig' i 'Poder Adquisitiu Baix' respectivament. Per més informació, vegeu l'apartat número 3 d'aquest informe ('La proposta CIIMU per a la classificació d'àrees i països d'origen).

4. GRAELLA COMPARATIVA DELS PLANS D'IMMIGRACIÓ

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
A) ESTRUCTURA I MODUS OPERANDI		
1. Introducció i Conceptes Bàsics		
Introducció: **-**Mataró com a ciutat que es va construint amb l'aportació constant de persones vingudes d'arreu. -Nova immigració: fenomen estructural i característic de les nostres societats. Importància context internacional: desequilibris econòmics i territorials; globalització i acceleració del procés d'urbanització. -Diversitat com a repte i com a oportunitat. La igualtat i la ciutadania són el fonament de la cohesió social, la qual ho és de la convivència. -2 elements claus de gestió: acceptació de la mobilitat i l'assentament de les persones i les seves causes i conseqüències; defensa de la ciutadania com a garantia de llibertats i igualtat d'oportunitats **Objectius:** -"Integració de les persones nouvingudes en el marc de respecte dels principis i valors democràtics, de normalització de prestació de serveis, de la igualtat d'oportunitats i de la qualitat de vida de tots els ciutadans i ciutadanes; de gestió	**Introducció:** -Terrassa comparteix una nova etapa història en què "Espanya s'incorpora definitivament al primer món, deixa de ser emissora de població i importadora de capitals i passa a ser emissora de capitals i receptora de població procedent dels països en vies de desenvolupament". Context: mundialització /globalització. -Canvi estructural que modificarà de forma irreversible les característiques de la població espanyola i catalana, fent-la més heterogènia i diversa. "No sempre serà possible evitar l'aparició de contradiccions, confrontacions i fins i tot conflictes". -La capacitat de resposta social de les administracions públiques en l'abordatge i resolució positiva d'aquests reptes és, si més no, escassa: no hi ha recursos, capacitats competencials, ni tampoc experiència ni "saber fer" (sic.). -"Gran part de la immigració extracomunitària	**Introducció:** ***Premisses:*** 1. En un món globalitzat amb greus desequilibris, es produeixen moviments migratoris de gran abast. 2. La pressió dels fluxos d'immigració cap als països de la Unió Europea és una situació estructural que continuarà en els propers anys. 3. La immigració és un fenomen que incideix de manera significativa sobre les ciutats i les seves àrees metropolitanes. 4. La immigració que arriba ho fa amb voluntat de permanència. 5. La immigració viatja amb problemes reals i complexos. 6. Totes les ciutats, com Barcelona, són capaces d'*assumir un increment determinat i no il·limitat de nouvinguts. "Si la població que arriba a la ciutat pertany, a més a més, a altres dominis culturals i té hàbits i pautes que no són pròpies de la societat acollidora la pressió dels moviments migratoris pot esdevenir un conflicte i poden aparèixer prejudicis i*

[74] Document elaborat a Manlleu per l'Associació Catalana de Municipis i la Federació de Municipis de Catalunya.

del canvi social i cultural des de la concertació i el consens social i polític" **Conceptes bàsics:** ciutadania, immigració, convivència, integració, intercultura, multicultura Principis bàsics d'actuació (Document de Manlleu 1995[74]): Globalitat i normalitat; polítiques integrals dels ens locals; programes i actuacions de cooperació i coordinació entre els ens locals; cooperació interadministrativa; participació i sensibilització ciutadana.	prové de països amb deficiències socials, democràtiques i estructures familiars clarament patriarcals" *(sic.!!!).* **Objectius:** *No es troben explicitats al document, però es poden deduir del següent paràgraf a la introducció:* -"per assegurar la supervivència del nostre model social, hem de trobar la forma d'incorporar-lo a la dinàmica social garantint els drets individuals de tota ciutadania i, al mateix temps, garantint la cohesió, la pau social i un desenvolupament identitari coherent amb la pròpia història i amb tots els seus vells i nous protagonistes". **Conceptes bàsics:** Aplegats en el "model de ciutat" desitjat, que aspira a què Terrassa sigui una ciutat *cohesionada, connectada, amb identitat, diversa, segura, pròspera, sostenible, democràtica i solidària.* Model d'integració basat en el "model de democràcia intercultural", situat en una distància intermitja entre el model "assimilacionista" i el model "intercultural" (vid. pg. 27 per aclariment dels *models*). Conceptes del model: *assimilacionisme, interculturalitat, multiculturalitat, contenció temporal.*	*brots de xenofòbia* **Objectius:** General: "Integració real de les persones immigrades en tots els àmbits de la vida ciutadana a Barcelona. Aquest objectiu només es pot aconseguir garantint la cohesió social, mitjançant la incorporació ordenada de la població immigrant a la ciutat, a la Regió Metropolitana de Barcelona i a Catalunya, acompanyada amb unes oportunitats dignes de treball i de residència, i de l'accés als drets i deures dels ciutadans i ciutadanes d'acord amb la seva situació administrativa" . (...). Qualsevol iniciativa d'integració passa per garantir la inserció laboral, i això només és possible amb els immigrants en situació administrativa regular o amb permís de residència i de treball. **Conceptes bàsics:** Igualtat, cohesió social, convivència, diversitat cultural, normalització, participació, temporalitat (actuacions adaptades als canvis), transversalitat, consens. -Inclusió dels principis de la Carta Municipal.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
A) ESTRUCTURA I MODUS OPERANDI		
2. Execució dels Plans		
-Treball des de la Transversalitat. Lideratge polític i tècnic de la Regidoria d'Igualtat i Solidaritat. -Línies estratègiques: 1. Integració de les persones nouvingudes en el marc del respecte pels principis i valors democràtics. 2. Normalització de la prestació de serveis, de la igualtat d'oportunitats i de la qualitat de vida de tots els ciutadans i ciutadanes. 3. Promoció del canvi social i cultural des de la concertació i el consens social i polític. -Metodologia: anàlisi de la realitat[75]; treball interdisciplinar i coordinat (a nivell intern de l'administració local); participació i consens social i polític, a través del Consell Municipal per la Convivència; participació i coordinació amb altres administracions.	-"Es tracta de definir estratègies bàsiques d'actuació, i identificar-les amb polítiques o actuacions ja implementades, que subministrin capacitat de gestió i presa de decisions sense limitar l'actuació política i gerencial de les diferents àrees de l'Ajuntament i l'ideari de les diferents entitats, associacions i organismes que treballen directa o indirectament el fet migratori a la ciutat". Línies del model de direcció estratègica: 1.Potenciar al màxim l'ús dels serveis existents per part de les persones immigrants, el que implica d'adaptació d'aquests serveis 2. Transversalitat: treball interdepartamental i interdisciplinari 3.Definició del concepte d' "integració" (incloent els aspectes d'habitatge, treball, formació i situació administrativa). 4. Polítiques de sensibilització dirigides tant a la població autòctona com a la immigrada. 5. Territorialització 6.Participació ciutadana 7.Prevenció del conflicte i el trencament social 8. Presa en consideració de la "naturalesa" del propi fet migratori i la diversitat.	-Tres grans eixos estratègics: 1. Afavoriment de la integració en un marc de cohesió social. 2. Defensa i difusió dels valors de la diversitat i la convivència. 3.Convivència i prevenció de les situacions de conflicte. *-Tot i que es menciona la transversalitat, no s'especifica la metodologia d'execució del Pla.* S'esmenta, malgrat tot, que el Pla "vol recollir el conjunt d'actuacions que porten a terme actualment les diferents administracions i les previstes a curt i mitjà termini des del govern local, coordinant-les des d'uns principis d'actuació comuns que s'estableixin en matèria de política migratòria i integració social".

[75] Vid. Punt 1 de la segona part de la graella.

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
A) ESTRUCTURA I MODUS OPERANDI		
3. Circuits d'actuació		
Programes d'actuació: P 1: *Informació i orientació*. Obj: Facilitar l'accés a la informació i als serveis. P2: *Servei de mediació.* Obj: Facilitar la comunicació i el coneixement mutu en el marc intercultural. Garantir l'entesa entre les persones nouvingudes i els professionals de diferents àmbits. P3: *Habitatge:* Facilitar l'accés a l'habitatge de tots els col·lectius amb dificultats P4: *Suport a la inserció laboral dels immigrants:* Garantir la formació ocupacional i la incorporació al mercat laboral dels col·lectius amb dificultats P5: *Col·laboració amb l'atenció sanitària:* Facilitar l'accés a la informació i als serveis; garantir l'entesa entre les persones nouvingudes i els professionals de diferents àmbits. P6: *Acollida i coneixement de l'entorn sociocultural*: Facilitar el coneixement de l'entorn i la socialització dels adults. P7: *Suport a la integració escolar*: Col·laborar amb els serveis educatius per facilitar la integració escolar i la socialització dels nens i nenes nouvinguts (3-11 anys).	**Àrees clau:** Fluxos; Serveis d'acollida; Habitatge; Mercat de treball; Educació; Cultura / Formació (coneixement de l'entorn i del marc competencial); Serveis Socials; Dona; Convivència. **Eixos estratègics:** *1. Eines per la recepció dels immigrants*. Obj.: Assegurar informació i assessorament als immigrants nouvinguts sobre recursos, drets i deures; Facilitar accés a les polítiques d'ocupació i a la formació. 2*. Gestió dels assentaments:* Anàlisi i difusió de les dades dels anuaris estadístics pel coneixement actualitzat de la realitat; Millorar la redistribució entre les escoles per evitar la concentració; Potenciar la millora urbanística per evitar la segregació. 3. *Adaptació dels serveis públics a la diversificació de la població*: Possibilitar atenció provisional en la llengua materna; recolzament de traducció als serveis; Adaptabilitat en horaris, nous usos dels espais i recursos; Plans de formació sobre el fet migratori al personal de l'Ajunt., entitats, etc.; Capacitació dels professionals per la intervenció.	**Al Pla no es detallen els circuits d'actuació, només el seguit de mesures generals a aplicar:** -En detall, Les 16 línies estratègiques del Pla són: 1.Afavorir l'aprenentatge de les llengües oficials. 2. Garantir l'accés als recursos d'atenció per a les persones. 3. Adaptar i fer accessibles els serveis de la ciutat. 4. Garantir l'accés i el dret a l'educació com a instrument més eficaç de socialització. 5. Garantir el dret a la salut i l'accés a l'atenció sanitària. 6. Garantir l'atenció per part dels serveis socials municipals. 7. Facilitar accés al mercat de treball 8. Facilitar intermediació per a l'accés a l'habitatge 9. Garantir l'accés a la cultura 10. Garantir la millora de la situació de les dones immigrants 11. Estudiar fenomen migratori i implantació a la ciutat. 12. Fer accions per al reconeixement dels drets cívics de la societat acollidora i les persones nouvingudes. 13. Donar visibilitat a la diversitat cultural 14. Promoure la convivència als espais públics i la mediació comunitària.

P8: *Acollida i socialització de joves:* Facilitar la integració escolar i la socialització dels joves (12-16 anys). P9: *Integració en l'esport i lleure:* Col·laborar amb altres serveis, administracions i entitats per fomentar la integració a través de l'esport i el lleure P10: *Formació d'adults:* Facilitar la formació dels adults i l'aprenentatge de les llengües autòctones. P11: *Barris acollidors*: Afavorir la convivència ciutadana. P12: *Foment de la diversitat cultural*: Afavorir l'intercanvi cultural de la ciutat P13: *Foment de l'associacionisme i la participació:* Promoure la participació tant de la població immigrada com de l'autòctona; Fomentar la participació dels nouvinguts en la xarxa associativa P14: *Solidaritat amb els països d'origen de la immigració*: Ídem programa anterior.	4. *Construcció col·lectiva d'un nou model de convivència*: Crear espais de participació i relació més enllà del folklore; Potenciar participació dels immigrants en teixit associatiu; Fomentar ús de les associacions d'immigrants d'espais formals i informals; Donar a conèixer la realitat migratòria als autòctons; Sensibilitzar els mitjans de comunicació locals; discurs en positiu. 5. *Gestió de la cooperació interterritorial i interadministrativa.*: Potenciar participació activa en els fòrums, xarxes, reunions, etc., amb administracions, entitats i assoc.; Proposar que els municipis puguin proposar els fluxos d'arribada.	15. Reforçar la seguretat ciutadana tot garantint la coordinació institucional per a tal finalitat. 16. Promoure la normalització i la integració social dels locals destinats al culte religiós.

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
A) ESTRUCTURA I MODUS OPERANDI		
4. Figures de gestió		
Segons els programes: P 1: OFIAC (Oficina d'Atenció Ciutadana), IMPEM (Inst. Mpal de Promoció Econòmica de Mataró), Relacions Ciutadanes, Serveis Socials, Policia Local, R.IS. (Regidoria d'Igualtat i Solidaritat) P2: Regidoria d'Igualtat i Solidaritat (RIS) P3: PUMSA (Promocions Urbanístiques de Mataró, S.A.), Urbanisme i RIS. P4: IMPEM, RIS, Serveis Socials P5: Dept. De Sanitat, entitats i administracions implicades, RIS P6: RIS, Consell per la Convivència, Serveis d'atenció directa a les persones (OFIAC, Centres Cívics, IMPEM, Serveis Socials, Educació). P7: IME (Institut Mpal. d'Educació), RIS, Serveis Socials, MEM (Moviment Educatiu del Maresme) P8: RIS, Dept d'Ensenyament de la Generalitat, IME, Serveis Socials. P9: Patronat Mpal. d'Esports, Diputació de Barcelona, Secretaria Gral de Joventut de la Generalitat, RIS, IME. P10: IME, RIS P11: Urbanisme i obres, PUMSA, Serveis Socials, Relacions Ciutadanes, RIS P12: Patronat Mpal de Cultura, RIS, Consell per la Convivència P13: Relacions Ciutadanes, RIS (col·lab.), Consell per la Convivència P14: RIS	A nivell intern: -*Observatori Permanent de la Interculturalitat:* Planificació eixos estratègics, espai de debat de les actuacions de l'Ajuntament. A nivell de ciutat: -*Taula de Noves Immigracions*: Consensuar el marc estratègic de referència que ha de guiar les polítiques i actuacions de les àrees de l'Ajuntament, entitats i associacions. Discutir i aprovar el Pla Operatiu anual de Ciutat. *Comentari: No es proporciona informació sobre els responsables de cada eix estratègic d'actuació. La informació dels agents està desagregada per cada actuació.*	Hi ha tres àmbits de direcció: -Direcció política: Comissió Política d'Immigració, constituïda pel cap de grup de cada partit polític amb representació al consistori. Funcions: consensuar les línies estratègiques d'avanç, establir els objectius específics a desenvolupar en el període que es determini, avaluació global del ***Programa d'Immigració.*** -Direcció participativa: S'estableix a partir del Consell Municipal d'Immigració i el Grup de Refugiats i estrangers del Consell Municipal de Benestar Social. Aquest segueix el desenvolupament i l'execució del Programa i elabora recomanacions i propostes per al a seva aprovació al Consell Mpal. de Benestar Social. -Direcció executiva: Està dirigida pel gerent del sector al qual s'encomani, responsable de dur a terme les funcions de planificació i programació, execució i gestió del Programa d'Immigració d'acord amb les línies estratègiques aprovades en plenari municipal. *Comentari: No es proporciona informació sobre els responsables de cada eix estratègic d'actuació.*

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
1. Mètodes de recollida de dades (observatoris, etc.)		
-Estudi i anàlisi del Padró Municipal -Estudis i anàlisis que proporcionen altres serveis, departaments, organismes autònoms i institucions *(sense especificar)* -Recollida de les dades sobre els joves nouvinguts als IES a través del PEC.	-Recull de dades estadístiques internes (Ajuntament, a partir del Padró, etc.) i externes (Ministeri Interior, Dept Ensenyament, Idescat, etc.). -Observatori Permanent de la Interculturalitat. -Taula Noves Immigracions -Recull de premsa local i nacional -Contacte directe amb AAVV d'alguns barris i amb la Federació d'AAVV -Contacte directe amb associacions d'immigrants i amb entitats que hi treballen. -Actuació *Anàlisi de la informació* (Eix 2). Obj.: Millorar el coneixement sobre els canvis i noves necessitats emergents en els diversos àmbits de la ciutat com a conseqüència del fet migratori. Responsable: Taula de Noves Immigracions	*-Observatori Permanent de la Immigració:* *M. 60:* Desenvolupar els recursos actuals per tal que es pugui fer el seguiment exhaustiu de la realitat de la immigració a la ciutat i els seus nivells d'integració, i realitzar propostes d'actuació. *M. 61:* Desenvolupar noves línies de seguiment dels impactes que la immigració genera a la ciutat. *M. 62:* Dissenyar noves línies d'investigació associades al fenomen migratori i a la gestió de la diversitat. *M. 63:* Promoure l'intercanvi de pràctiques i coneixements amb altres ciutats d'Europa.
2. Tractament estatus legal (promoció empadronaments, etc.)		
No apareix cap projecte específic	No apareix cap projecte específic.	*M. 7. Empadronament actiu:* Establir mecanismes de seguiment per fomentar l'empadronament de les persones immigrades d'acord amb els criteris establerts per les instàncies competents i en relació a les lleis vigents d'empadronament amb el doble objectiu de: -facilitar l'accés actual i futur als serveis i drets de les persones. -preveure millor la cobertura de necessitats i el seu impacte social i econòmic a la ciutat.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
3. Suport a iniciatives de la societat civil en els serveis d'informació i atenció		
Es tracta d'un suport esporàdic i de caràcter subsidiari, ja que els serveis estan centralitzats per l'Ajuntament. És una mesura contemplada com a "proposta" al P6: "Oferir suport a les entitats i dotar-les de recursos necessaris per a què puguin fer l'acollida i primera orientació dels nouvinguts". -Des de Relacions Ciutadanes (P.13) es fa suport informatiu, d'assessorament i de motivació per a la creació de noves associacions i la millora de les existents.	-Actuació: *Assessorament i tramitació* (Eix 1). Obj.: A banda de l'assessorament directe, col·laboració amb les diferents entitats ciutadanes i administracions públiques en matèria de treballadors i treballadores estrangers a la ciutat.	*-M. 31:* Incrementar i promoure la funció de les organitzacions no governamentals en l'atenció a la població en situació irregular.
4. Iniciatives per a afavorir l'accés a l'habitatge		
Programa 3: -Projectes inespecífics: Informació i orientació des de l'Oficina d'Atenció al Consumidor i l'Oficina d'Atenció a l'Estranger. -Propostes: Facilitar l'accés a l'habitatge estudiant fórmules de mediació. Oferint als propietaris: garanties en el cobrament del lloguer, assegurances multirisc, gestió gratuïta del lloguer o compra, selecció dels inquilins... Contraprestació propietaris: que el preu del lloguer o venda s'ajusti a les característiques de l'habitatge, complir amb la LAU, mantenir relació directa amb l'inquilí després del primer any de mediació.. -Figures de gestió: vid. Punt 4 al Bloc A.	*-Manual d'utilització de l'habitatge.* (Eix 4). Obj: "Facilitar que les persones que es compren o lloguen un pis per primera vegada participin i s'integrin a la comunitat de veïns, al barri i al municipi; educar en la utilització de l'habitatge i espais comuns; facilitar les relacions amb la comunitat de veïns i amb el barri; ensenyar a utilitzar adequadament un habitatge". Responsable: Assemblea Local de Creu Roja.	*-M. 44:* Estimular i potenciar xarxa de serveis de suport per a l'accés a l'habitatge (esp. lloguer), i impulsar garanties de responsabilitat civil per part de l'Adm. i les ajudes al pagament de lloguers. *-M. 45:* Acompanyar estratègies de sensibilització i cooperació amb administradors i propietaris per disminuir discriminació i rellançar l'oferta. *-M. 46:* Dissenyar projectes específics de suport a la rehabilitació de pisos de lloguer. *-M. 47:* Incentius per a la rehabilitació d'habitatge en zones degradades. *-M. 48:* Inspecció per l'acompliment de les normatives de seguretat i habitabilitat. *-M. 49:* Borsa d'habitatges de lloguer conjuntament

Programa 11: -Actuacions urbanístiques del Pla Integral Rocafonda-Palau -Accions de rehabilitació dels habitatges		amb administracions de finques i Generalitat. *-M. 50:* Redefinició criteris adjudicació dels habitatges de protecció oficial. *-M. 51:* Promoure inversió en la compra d'habitatge deteriorat. *-M.52:*Evitar discriminació en adjudicació d'habitatges de promoció pública. *-M. 53:* Promoure disponibilitat de sòl públic per habitatges de promoció pública de lloguer. *-M. 76:* Impuls de plans de reforma integral de les zones degradades o en risc de degradació.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
5. Suport a nuclis monoparentals, i famílies pendents de reagrupament (augment escoles bressol, etc.)		
No existeix cap projecte específic	No apareix cap projecte específic.	No apareix cap projecte específic.
6. Iniciatives per afavorir els vincles de referència social i emocional dels menors		
P.8. Mesures destinades en la seva majoria a adolescents Projectes inespecífics: -Casals Juvenils de Cerdanyola, la Llàntia, el Palau i Rocafonda -Centres Oberts. Propostes: -Formació de "joves guies" que acullin els nous alumnes que arriben a cada IES i els siguin punt de referència per a la seva integració en el nou centre -Facilitar l'accés dels infants i els joves ales entitats d'educació en el lleure. P.9 Projectes: -Subvencions de promoció esportiva en funció de criteris que afavoreixen la participació dels infants i joves immigrants en les activitats d'esport de base i extraescolars de clubs i escoles. -Col·laboració en el projecte Calidoscopi (Secretaria Gral. de Joventut, Generalitat) Propostes: -Organització d'una jornada de participació esportiva.	-*Centre Obert / Conveni Esplai diari* (Eix 4). Obj.: Potenciar el procés socioeducatiu dels nens i nenes dels barris; millorar la convivència; vincular als nens i nenes en la realitat del seu barri i en la vida en comunitat. Responsable: IMSS -*Districte Jove – Club Jove* (Eix 4) Obj.: Millorar la integració i la participació social dels joves en els seus barri (a través de mòduls funcionals, grups de discussió, informàtica, atenció personalitzada, esports...) Responsable: IMSS, Joventut. -*Equip de futbol* (Eix 4). Obj.: Oferir un espai de lleure per al treball d'habilitats socials bàsiques; sensibilització a partir del contacte i activitats conjuntes entre equips diversos; difusió del projecte entre la població autòctona i la immigrada. Responsable: Creu Roja.	-*M. 17.*: Inclou la promoció de la "integració dels menors en la comunitat en horari no escolar".

-Edició de fullet informatiu sobre els Jocs Escolars traduït a diferents idiomes. -Inclusió al programa del projecte "Juguem al Wari", dins el programa de promoció esportiva "L'esport no té fronteres".		

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
7. Atenció específica a les mares		
-Dins el P6 existeix com a projecte específic un "Curs de Formació Bàsica per a dones Immigrants del centre socioeducatiu per a adults Can Torner". Agent responsable: Departament de Serveis Socials.	Es tracta més aviat de projectes destinats a les dones en general: -*Dona, obre't camí* (Eix 1). Objectiu: Facilitar l'obertura a la ciutat sobretot de les dones procedents del Marroc Descripció: Durant el curs escolar es fa convivència i també classes de llengua catalana i castellana, coneixement de l'entorn, relacions entre veïns, relacions amb col·legis i amb els CAPs, etc. Responsable: Càritas Terrassa -*Curs de formació socio-laboral per al treball en serveis de proximitat.*(Eix 1) Obj.: Formació per a la realització del treball domèstic, "seguint les pautes habituals a la nostra ciutat". Responsable: Càritas Terrassa. -*Escola pont de dones magrebines* (Eix 1). Obj.: Facilitar a les dones magrebines en situació d'aïllament social considerable un primer coneixement oral de la llengua i cultura d'acollida, així com un coneixement bàsic sobre els costums i	Es tracta igualment de mesures destinades a les dones: -*M. 59:* Elaborar un pla o accions específiques per a les dones immigrants, conjuntament amb el Consell de Dones de la ciutat de Barcelona, per tal de promoure actuacions concretes per millorar la seva situació.

	serveis fonamentals, per tal que tinguin accés als serveis normalitzats. Responsables: Patronat Mpal d'Educació, Acció Cívica, Promoció de la Dona; Escoles d'Adults del Dept. De Benestar Social de la Generalitat. *-Programa dones com nosaltres*. (Eix 4). Obj.: Treballar la sensibilització de la població, per mitjà de les dones com a ens socialitzador, respecte dels moviments poblacionals, la història dels barris, les desigualtats, i el respecte de les persones dins la multiculturalitat; Sensibilitzar vers la solidaritat i la cooperació. Responsable: Servei de Promoció de la Dona.	
8. Alfabetització i aprenentatge del castellà i el català per part dels adults		
P.10 Projectes específics: -Escoles d'Adults: cursos de castellà per estrangers (diferents nivells). Finançament i competències compartits per l'Ajuntament i la Generalitat. -Consorci de Normalització Lingüística: cursos de català per a estrangers. -Curs d'alfabetització per a dones immigrants (centre socioeducatiu Can Torner) -Curs de lectoescriptura de suport per a l'obtenció del carnet de conduir adreçat a persones estrangeres. Propostes: -Català per a dones estrangeres en col·laboració amb el Servei de Mediació.	*-Curs d'acolliment lingüístic.* (Eix 1) Obj.: Formació inicial de llengua catalana; Reforç per garantir incorporació al mercat laboral. Responsable: Càritas, Creu Roja, CNL *-Darwuka. Alfabetització i aprenentatge de la llengua castellana.* (Eix 1). Obj.: Reforç de castellà per garantir incorporació al mercat laboral; Facilitar aprenentatge funcional del castellà; Proporcionar eines per la comunicació en l'entorn més pròxim; Aconseguir nivell de comprensió i expressió oral i escrita suficient per la comunicació. Responsable: Creu Roja Terrassa. *-Apropem-nos!* Curs d'introducció al coneixement de la llengua i la cultura catalanes, i també de Terrassa, per a mares i pares de nens que estan en educació infantil i primària, "que no tenen un nivell bàsic de coneixement del català, amb independència del lloc d'origen, i a l'hora de despertar-los l'interès pels serveis que ofereix el CNL". Responsables: CNL, SEDEC, Compensatòria, PAME.	*-Mesura 1:* Potenciar oferta de cursos d'ensenyament intensiu del català i el castellà en col·laboració amb entitats socials i el Consorci de Normalització Lingüística (CNL).

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
9. Atenció sanitària		
Programa 5: Projectes: -Suport a l'associació de Mediadors "Vine amb mi" en el servei d'atenció a l'Hospital de Mataró -Servei dels Mediadors Interculturals de l'Ajuntament al Centre d'Atenció a la Dona i la Parella. Propostes: -Analitzar les demandes que provenen de l'àrea sanitària de l'ICS i d'altres serveis sanitaris -Acordar o conveniar els serveis a l'Hospital de Mataró. Agents: Vid. Punt 4 al Bloc A	*-Programa de salut en general, i en temes ginecològics i de salut sexual, adreçats a dones immigrants.* (Eix 1). Obj.: Facilitar accés al servei de ginecologia a les dones magribines; Promoure revisions ginecològiques de caràcter preventiu; Millorar hàbits de salut en general i de salut ginecològica; Facilitar accés a nous coneixements en salut i recursos sanitaris. Responsable: Salut Comunitària de l'INSAV (col·laboració amb Càritas).	*-M.21:* Garantir informació i orientació per l'obtenció de les prestacions sanitàries a tots els immigrants. *-M. 22:* Desenvolupar serveis de traducció i mediació intercultural en l'accés i ús de l'atenció primària. *-M. 23:* Incrementar serveis de salut mental i atenció psicològica. *-M. 24:* Promoure programes específics de promoció de la salut. *-M. 25:* Reforçar mecanismes de vigilància epidemiològica i el seguiment i control de malalties tropicals. *-M. 26:* Promoure formació de professionals i donar instruments de suport. *-M. 27:* Enfortir vigilància i control d'higiene alimentària i zoonosi (matança d'animals segons pràctiques culturals) *-M. 28:* Fer especial èmfasi en la salut dels nens i de les dones, així com del compliment dels drets de la dona quant a la seva salut i integritat física.
10. Promoció de l'escolarització precoç a l'escola bressol i als nivells preescolars		
-No es registra cap projecte específic.	-No apareix cap projecte específic.	-No apareix cap projecte específic.

MATARÓ **Pla Municipal per la Nova Ciutadania** **Any 2001**	**TERRASSA** **Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003**	**BARCELONA** **Pla Municipal d'Immigració** **Any 2003**
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
11. Atenció en l'educació obligatòria		
P7 Projectes específics: -IES: "Pla d'acollida dels nouvinguts", responsables: PEC, TAE, i Servei de Mediació de l'Ajuntament de Mataró Propostes : -Projecte de treball amb estudiants de 6è per tal d'assegurar l'accés als IES, "tenint com a prioritat les nenes magrebines". -Aplicació del Decret de reserva de 4 places per alumnes amb necessitats educatives especials. Col·laboració de l'Ajuntament, en coordinació amb el consell escolar municipal i la comissió d'escolarització permanent.	*-Reforç escolar (Pont de Mar Blava)* (Eix 1). Obj: Facilitar l'accés dels nens a l'ensenyament. Responsable: IMSS, Càritas, Creu Roja, Escola Pia. *-Escolarització nouvinguts* (Eix 1) Obj.: Garantir el dret dels infants a l'ensenyament. Responsable: IMSS.	*M. 11:* Reforçar l'obligatorietat de l'ensenyament i la permanència escolar. *M.13:* Establir un programa de recepció de nous alumnes per a les escoles de la ciutat, i un programa formatiu pels pares d'immigrants a les escoles per al coneixement del sistema educatiu, i que consideri l'ensenyament del català i el castellà, el coneixement de l'entorn i les normes de funcionament social, així com els recursos socials al seu abast. *M. 15:* Impulsar la revisió d'alguns continguts curriculars per adaptar-los a les realitats dels nous escolars. *M. 20:* Vetllar per l'efectiu exercici del dret a l'ensenyament obligatori sense discriminacions per raó de gènere.
12. Tractament de la llengua i cultura d'origen a l'escola		
P.8 Propostes: -Elaboració de crèdits de lliure elecció en els centres de secundària sobre temes culturals, lingüístics, i de coneixements d'altres realitats.	No apareix cap projecte específic.	No apareix cap projecte específic.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
13. Atenció en la transició escola-treball		
-Les mesures s'inclouen al P4: *Programa de suport a la inserció laboral dels immigrants.*	-*Cheb-Darwuka. Projecte de formació i orientació socio-laboral dirigit a joves nouvinguts* (Eix 1). Object.: Proporcionar eines per la comunicació amb entorn més proper; Garantir un mínim nivell de comprensió oral i escrita; Orientació socio-laboral tenint presents les característiques i les necessitats dels joves nouvinguts. Responsable: Creu Roja Terrassa.	-*M.18:* Reforçar el paper del consell de formació professional per a la futura inserció social i laboral dels menors immigrants i del Pla Jove Ocupació. -*M. 35:* Adequar, ampliar i fer més accessible l'oferta de cursos de formació ocupacional en col·laboració amb Barcelona Activa i entitats socials de la ciutat. -*M. 36:* Crear un circuit d'accés als cursos de formació ocupacional. -*M. 40:* Dissenyar estratègies específiques d'integració i inserció laboral per als joves majors de 16 anys i altres col·lectius específics de persones immigrants amb especials dificultats segons el Pla Jove d'Ocupació.
14. Iniciatives de formació i sensibilització del professorat i altres professionals		
P.7: -S'informa al professorat d'educació primària i secundària sobre la formació en aspectes interculturals, i se'ls convida a participar-hi. Oferta: Pla de Formació de Zona (Generalitat), Escola d'Estiu (l'Ajuntament col·labora en finançament). -Es proporciona als mestres i professors informació, orientació i assessorament sobre el tema de la immigració (documentació, bibliografia, jornades, etc.). P.8: -Cursos monogràfics sobre temes d'immigració adreçats als membres de les diferents entitats de la ciutat.	-*Guia de Recursos en Interculturalitat i Educació.* (Eix 1). Object.: Facilitar a les entitats i professionals una informació actualitzada i exhaustiva sobre l'oferta existent de cursos, programes i activitats formatives de tot tipus. Responsable: Patronat Mpal d'Educació, en col·laboració amb altres àrees municipals, entitats, ONGs, etc. - *Pla de formació i informació dirigit a personal de l'Ajuntament respecte el fet migratori*. (Eix 3). Responsable: Director Acció Cívica. -*Curs d'àrab per docents de persones immigrades*. (Eix 3). Responsable: Creu Roja Terrassa.	-*Mesura 2:* Afavorir la realització de cursos per les organitzacions sindicals i altres que treballin amb immigrants. -*M. 16:* Dissenyar instruments i recursos educatius específics de suport a la formació de professionals dels centres públics de a ciutat que concentren immigrants. -*M. 32:* Promoure la formació dels professionals en l'atenció a la població immigrant.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
15. Plantejament de mesures de redistribució de l'alumnat d'origen estranger (o actuació sobre la concentració d'alumnat)		
-No s'explicita cap mesura.	-Al Pla s'explicita la "necessitat" d'aquestes mesures per evitar la "concentració" d'alumnat en determinats centres (pg. 37), però no es concreta cap projecte específic.	-*M.9*: Donar suport i reforçar els centres educatius que concentren alumnes nouvinguts procedents d'altres cultures, "atès que la dispersió de la població immigrant a les escoles no es considera una bona opció sense tenir en compte la ubicació de les famílies". -*M.10*: Fomentar la inserció de les persones immigrants a l'escola privada concertada.
16. Estratègies d'afavoriment de la comunicació entre les escoles i les famílies		
P.7 -Mitjançant la FAPAC i en coordinació amb el MEM l'Ajuntament vol promoure la realització d'activitats, xerrades, etc., adreçades a les associacions de pares i mares".	-*Formació i informació per AAVV i AMPAS*. (Eix 4). Obj.: Sensibilitzar sobre la realitat de la immigració al país i la ciutat. Modificar el discurs social basat en prejudicis i estereotips ètnics.	-*M. 17:* Realitzar campanyes sobre la diversitat cultural a les escoles establint una xarxa de relacions entre l'escola i la comunitat, o promovent la integració dels menors en la comunitat en horari no escolar. *M. 19:* Estimular la participació de les persones immigrades als Consells Escolars de manera que s'entengui cada cop més que l'educació és una de les claus de la integració.

MATARÓ Pla Municipal per la Nova Ciutadania Any 2001	TERRASSA Pla de Gestió per la Immigració, la Diversitat i la Convivència a Terrassa (PGID), Any 2003	BARCELONA Pla Municipal d'Immigració Any 2003
B) PLANTEJAMENT ACOLLIDA INFANTS I FAMÍLIES (Projectes específics, agents implicats, figures de carrer)		
17. Presència i tasques dels mediadors culturals		
P.2: Servei nascut el 1996 i present bàsicament als serveis sanitaris i escolars (darrerament s'ha ampliat a d'altres com Serveis Socials). Funcions: -Traducció lingüística d'entrevistes, escrits... -Interpretació cultural "quan es planteja un fet relacionat amb les tradicions o cultura d'alguna part i l'alta no l'entén". -Assessorament als professionals en temes relacionats amb la immigració o culturals.	*-Servei de mediació i traducció als centres educatius amb població nouvinguda d'origen magrebí.* (Eix 2). Obj.: Proporcionar recolzament als centres educatius per tal de facilitar intecanvi de comunicació, coneixement de normes bàsiques i possibilitat de mediar en conflictes. Responsable: Patronat Mpal. D'Educació. *-Mediadors de suport educatiu per a projectes adreçats a infants i joves* (Eix 3). Obj.: Proporcionar recolzament educatiu als projectes coordinats des de les àrees de Joventut i Lleure Infantil de l'Ajuntament de Terrassa, "per abordar dificultats de convivència que tinguin la seva arrel en mancances informatives per part dels col·lectius nouvinguts respecte a les normes de convivència sobre el funcionament quotidià a la societat d'acollida". Responsable: Cap del Servei de Joventut i Lleure. *-Crear ponts de convivència. Mediació intercultural. (Eix 3).* Responsable: Càritas	*M. 8: Servei d'intèrprets i traducció* Consolidar un servei que faciliti l'accés i la comunicació dels immigrants als diferents serveis mentre no tinguin un coneixement dels idiomes oficials, en col·laboració amb entitats d'immigrants de la ciutat i utilitzant el potencial de les noves tecnologies. *-M. 29:* Facilitar als centres de serveis socials un servei de traducció i mediació intercultural per resoldre problemes d'atenció individual i familiar, i impulsar projectes preventius en els territoris i projectes de mediació familiar. *M. 33:* Incrementar i adequar els recursos destinats a l'atenció de la població immigrant fent especial esment dels *processos de mediació als territoris.*
18. Tractament qüestions religioses		
-El Pla, per voluntat dels seus responsables, no aborda aquestes qüestions, tot i que l'Ajuntament ha dut a terme una àmplia activitat de consens amb les associacions d'immigrants musulmans, per exemple a través de les negociacions per la	-A Terrassa succeeix quelcom similar a Mataró, el tractament de la religió en l'àmbit de la ciutat s'ha treballat intensament des de l'Ajuntament, especialment arran de l'incident de Can Anglada, però aquesta feina no apareix reflectida al Pla de	*-M. 83:* Afavorir cultura de la pau, respecte a pràctiques religioses i foment del diàleg religiós. *-M. 84:* Acordar recomanacions sobre l'adequació i els possibles usos dels llocs de culte. *-M. 85:* Tractar manifestacions religioses com

construcció de noves mesquites i la remodelació de les existents	Gestió.	qualsevol altra activitat col·lectiva ciutadana. *-M. 86:* Vetllar perquè els locals de culte reuneixin les condicions adients de salubritat i seguretat. *-M. 89*: Definir política mpal. sobre espais de culte comuna a tots els espais de culte. *-M. 90:* Inclusió dels centres religiosos en les previsions urbanístiques en proporció al seu arrelament social; aplicació de criteris de proximitat, accessibilitat i convivència ciutadana.
Altres / Observacions		
-----	*-Escola de Família* (Eix 4). Obj.: "Millorar les capacitats de les persones participants, independentment del seu origen, en el projecte tant pel que fa a la seva estructuració personal, com a la millora de les capacitats d'atenció dels seus fills/es". Responsable: IMSS.	*-Es recullen mesures relatives a l'ensenyament no obligatori i a la transició de primària a secundària:* *M. 12:* Introduir i promoure la utilització del factor d'estabilitat residencial com a criteri d'accés a l'oferta de serveis educatius no obligatoris. *M. 14:* Establir programes de suport educatiu i flexibilització a la primària i secundària per a l'adaptació progressiva dels cicles educatius establerts. *-Al pla s'inclou un CAPÍTOL extens dedicat a l'ATENCIÓ DELS MEINAs.*

ELS GÈNERES: LA CONSTRUCCIÓ DE LES IDENTITATS DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA

Mirem Izarra
Maria Jesús Pinto
Cristina Martínez

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

2. MANCA D'EQUITAT A LES RELACIONS FAMILIARS

3. EDUCACIÓ: ESCOLA I SOCIETAT

4. LES "OPCIONS" FORMATIVES: SEGREGACIÓ EN RELACIÓ A LES EXPECTATIVES PROFESSIONALS

5. TREBALL ASSALARIAT: PRECARITZACIÓ I SEGREGACIÓ

6. MITJANS DE COMUNICACIÓ I PUBLICITAT: LES IMATGES SOCIALS DE "MASCULINITAT" I "FEMINITAT"

7. IMATGES DELS COSSOS: UNA VIOLÈNCIA SIMBÒLICA

8. PARTICIPACIÓ, OCI, VIDA SOCIAL: POCA PRESÈNCIA DE LES NOIES O INVISIBILITAT DELS ESPAIS AMB NOIES?

9. VIOLÈNCIA DE GÈNERE

10. AFECTIVITAT I SEXUALITAT

11. RECOMANACIONS

12. CONCLUSIONS

BIBLIOGRAFIA

GLOSSARI DE SIGLES

ÍNDEX DE TAULES

ÍNDEX DE FIGURES

ANNEX

1. INTRODUCCIÓ

La manera com els nens i les nenes (així com els joves i les joves) es relacionen, construeixen les seves identitats i posen a prova les formes de sentir-se dins un grup, és diversa i complexa, i ens reclamen noves mirades i propostes. La infància i l'adolescència són moments en què es produeixen els trets definitoris del gènere i els rols atribuïts, la qual cosa comporta un trasbalsament. El moment de l'adolescència és un moment clau de reforçament de la socialització diferencial. S'observen canvis en relació a generacions anteriors, però, on arriben aquests canvis?

L'objectiu d'aquest informe és apropar-nos a algunes qüestions sobre la construcció d'identitats en la infància i adolescència a Barcelona, des d'una perspectiva de gènere, per tal de comprendre els mecanismes i les inèrcies socials que provoquen situacions de desigualtat de nenes i noies, i elaborar propostes que incideixin en una modificació positiva de les situacions detectades.

Hem optat per seguir el fil conductor de la construcció d'identitats en relació als gèneres ja que, malgrat que una gran quantitat de dones i homes han modificat i transgredit els límits dels seus rols tradicionals, la socialització de gènere, més que mostrar aquesta realitat, encara es sosté sobre un món simbòlic d'estereotips que ja no representen el fer del conjunt d'homes i dones a la societat. Sabem que la socialització de gènere és un aprenentatge per mitjà del qual s'integra un model de dona i home concret a partir de les normes, funcions, expectatives i espais socials que se'ls assigna com a "propis". S'aprenen els rols de gènere, rols que es converteixen en creences i estereotips que la societat manté i transmet sobre com són i han de comportar-se homes i dones, retroalimentant-se mútuament. L'atribució de rols diferenciats a homes i dones ha generat creences d'allò que "poden i són capaces de fer". Rols i estereotips suposen dos pilars de la socialització, un model de socialització bipolar, amb un únic model de dona i d'home.

Massa vegades trobem la identificació de gènere relacionat a les dones, quan en realitat ha de servir per analitzar tant les dones com els homes, així com les relacions entre ambdós. La interacció social home-dona que preval sota la construcció de gènere actual és de naturalesa jeràrquica en la mesura en què es regeix per relacions de poder. Per tant, l'enfocament de gènere no és assimilable a dona, ni intranscendent en relació a d'altres variables, com l'ètnia, la classe o l'edat. Ens cal considerar les relacions entre els gèneres i els obstacles que poden estar perpetuant les desigualtats, per tal d'evitar enfocaments que no afronten les causes que estan en l'origen de la desigualtat estructural de les nenes, noies i dones.

El tractament de la informació des de l'anàlisi de gènere fa visible les conseqüències de la socialització diferencial, és a dir, la influència que aquesta té en les diferents interpretacions que noies i nois fan de la realitat, de les seves necessitats i interessos, vivències i experiències, així com de la seva manera de participar i comprometre's. Això sol traduir-se també en prioritats i

objectius professionals i personals diferenciats per a homes i dones. La utilització del concepte de gènere com a variable d'anàlisi facilita la desagregació i comparació de dades, pas imprescindible per donar compte de la situació d'homes i dones i reconèixer les diferents realitats en les que es pot trobar. Però, l'anàlisi de gènere és quelcom més que una quantificació per sexe. És un procediment més complert i complex que la desagregació que sols delimita dues realitats, deixant sense claus interpretatives amb les que poder comprendre les dinàmiques de relació entre ambdós.

Per al present anàlisi hem fet un tria d'algunes institucions i espais relacionals, que considerem centrals en la socialització i construcció de les identitats d'infants i joves. També, en la mesura que altres blocs del segon Informe del CIIMU aprofundeixen en alguns d'ells, remetrem a la seva lectura (immigració, autoritat parental, salut, consum cultural...). Som conscients que la present aproximació pateix d'una limitació, ja que no entra en les interrelacions de gènere amb altres variables com classe social, origen familiar, ètnic... etc. Això ha de formar part de la continuïtat de l'anàlisi i de la reflexió que es proposa.

Així doncs, de les variades i possibles temàtiques en relació al gènere, en aquest informe optem per un nucli que ens sembla, actualment, prou significatiu, i que ens pot permetre fer reflexions i extreure algunes conclusions i propostes sobre la situació de la infància i adolescència. Aquests temes, amb els que iniciem aquesta anàlisi específica, han de tenir continuïtat i aprofundiment en posteriors informes i/o monogràfics i permetre alhora vincular-los a altres temàtiques importants.

La metodologia emprada ha consistit, en primer lloc, en la revisió del primer Informe del CIIMU[1] i una recerca bibliogràfica i documental específica dels temes triats. Pel que fa a la recerca bibliogràfica de fonts estadístiques regulars i estudis, qüestió bàsica per a poder realitzar un primer diagnòstic, hem tingut moltes dificultats per a trobar dades desagregades per sexe. Però encara més difícil ha estat obtenir informació que s'hagi contemplat des d'un enfocament de gènere. Aquests dèficits ens fan plantejar, en l'informe, un seguit de propostes en relació a què i com plantejar estudis i investigacions en el futur. També cal esmentar la manca de dades existents en relació a la infància des de la perspectiva de gènere, per la qual cosa, bona part de la informació es refereix a l'adolescència i també a la joventut.

D'altra banda, hem realitzat tres sessions de discussió amb un grup de professionals que treballen, des de diferents àmbits, amb infants i joves. En aquestes sessions, hem intentat reflexionar conjuntament sobre aquells aspectes rellevants, en clau de diagnosi i propostes, sobre aquelles situacions de manca d'equitat entre els gèneres, en relació els infants i joves, partint de la seva pròpia percepció i experiència de treball. A més, s'han realitzar dos grups de discussió amb nois i noies de 4rt d'ESO, d'un institut públic de Barcelona.

[1] Gómez-Granell, C., Garcia-Milà, M., Ripol-Millet, A. i Panchón, C (Coord.) *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*. Institut d'Infància i Món Urbà. Informe 2002 .

Tot i que l'objectiu de la discussió amb aquests grups de joves no ha estat generalitzar al conjunt de la població de joves catalans d'aquestes edats, ens ha servit per poder incorporar la seva pròpia reflexió en el procés d'elaboració d'aquest informe.

Per completar aquesta reflexió i aprofundir en la informació proporcionada pels grups de discussió, s'ha dut a terme un seguit d'entrevistes en profunditat amb diferents persones expertes.

L'estructura d'aquest informe s'organitza en dos parts. En la primera part hi trobem el nucli central de l'informe. Aquesta primera part s'estructura en base a nou apartats temàtics. La tria de cada un d'ells s'ha realitzat amb l'objectiu d'apropar-nos a situacions i institucions; en què i amb què es troben nois i noies en la construcció de les seves identitats, com per exemple: àmbits anomenats de socialització primària com la família, l'escola; mecanismes que tenen una gran influència en les nostres vides, com són la publicitat, els mitjans de comunicació; aspectes relacionals i d'autopercepció de noies i nois.

En cada apartat es fa, en primer lloc, una aproximació a manera de diagnosi i, després, un seguit de consideracions i propostes d'actuacions. Hem intentat que aquestes propostes reflecteixin inquietuds i aportacions que, des de nois i noies, persones expertes i diverses institucions s'estan plantejant per tal d'actuar davant les situacions de manca d'equitat entre els gèneres. Tot i que partim de la necessitat de canvis socials importants, de transformacions que trenquin les desigualtats de gènere i de classe, que s'interelacionen contínuament, les propostes que plantegem són concretes per tal d'ajudar des d'ara a avançar en aquest camí.

Finalment, en la darrera part de l'informe es plantegen unes breus conclusions on es sintetitzen aquelles idees més centrals i on es plantegen elements propositius per conèixer millor i actuar sobre unes construccions identitàries, d'infants i joves, menys constrenyedores i limitades pels codis de gènere. És a dir, més plurals i diverses.

Volem agrair especialment a les persones que han participat en els grups de discussió i en les entrevistes, les idees, dades, comentaris i propostes que han formulat, fetes sempre des del desig d'aconseguir unes relacions equitatives.

2. MANCA D'EQUITAT A LES RELACIONS FAMILIARS

En el primer informe del CIIMU del 2002, Brullet assenyalava la importància que en la socialització de nens i nenes tenen els models que quotidianament són viscuts en la família. Malgrat les variacions en les formes de família que existeixen, això no implica immediatament models alternatius de socialització de fills i filles. Citant a Théry (1998) planteja com els models de vida i dels valors que es transmeten són més similars justament quan hi ha fills pel mig. Podem veure com es confirma el que deia Brullet, com les dades posen contínuament en evidència que en les relacions familiars, per damunt de la classe social i l'edat, l'eix fonamental de desigualtat és el gènere.

El model de dona com principal responsable del treball domèstic i de la cura de les persones continua present. Així, encara que les dones tenen una presència cada cop més gran i permanent en el mercat laboral, en l'àmbit domèstic no s'ha produït una reestructuració de la divisió del treball. Això suposa una acumulació dels treballs, una doble presència de les dones, tal com han formulat investigadores com Teresa Torns. Les dades de diversos estudis ens ho confirmen. Com explica Sintes (2003), en una explotació feta de L'Enquesta Metropolitana del 2000[2] *L'evolució entre els anys 1995 i 2000 constata el manteniment de la divisió del treball, tot i que hi ha una lenta tendència cap a la corresponsabilització del treball domèstic (...) però els homes només participen significativament en les decisions de caire econòmic i tenen el predomini de les reparacions domèstiques*.

Però, que passa amb les generacions més joves? Quins canvis de tendència s'estan produint? Les dones de les generacions joves, amb un nivell d'estudis elevat, tenen un estatus social més proper al masculí que les dones grans; s'han incorporat majoritàriament al mercat de treball, encara que amb més atur i més precarietat contractual i salarial. Malgrat ser un col·lectiu que com autodefinició s'allunya del rol de mestressa de casa, continuen fent la majoria de tasques domèstiques, tot i que reben més "ajuda" dels seus companys que les dones grans. Les persones joves, amb més qualificació professional tenen una conscienciació superior de corresponsabilitat, malgrat que les dones segueixen tenint la responsabilitat principal.

Tal i com explica Alberdi (2000:156)[3], existeix un comportament diferent dels pares, i sobretot de les mares, envers als fills o filles, ja que mentre els nois no comparteixen gairebé cap tasca dins la família, a moltes noies se les obliga a col·laborar en les tasques domèstiques mentre viuen a casa dels pares. Però senyala un fet significatiu com és que, en els darrers anys, es troben noies poc familiaritzades amb el treball domèstic a causa, en bona part, del desig de les mares *d'ajudar les seves filles perquè s'espavilin en el món exterior i estalviar-les, en la mesura del possible, qualsevol ocupació domèstica que les trauria temps per altres activitats*. Per tant, en general, la convivència en la llar familiar dóna lloc a una incapacitat domèstica de bona part de les generacions de joves, que no es fan càrrec de cap de les necessitats quotidianes. Però malgrat que nois i noies no rebin, de vegades, aquesta familiarització amb el treball domèstic, quan es formen parelles joves i comença la convivència es solen reproduir les pautes tradicionals, i els uns i les altres compleixen els rols de gènere.

[2] L'Enquesta Metropolitana es fa entre població major de 18 anys cada cinc anys.
[3] Aquest és un estudi que van realitzar focalitzant en el sector de dones joves amb alts nivells formatius i amb una situació professional relativament bona. És interessant per veure els valors, conflictes i expectatives d'aquests col·lectius de noies i dones joves que expressen algunes ruptures amb generacions anteriors, encara que ja sabem que no són representatives de moltes altres joves en pitjors situacions econòmiques.

A l'enquesta "Joves a Barcelona" (2004)[4] el gènere apareix, en relació a la realització de tasques domèstiques, com un factor determinant per damunt de la situació de convivència: en totes les situacions de convivència –inclosa la no emancipació- les noies col·laboren en les tasques domèstiques amb una freqüència sensiblement més alta que els nois. Es dóna una dissonància entre el discurs i la realitat ja que, abans de viure en parella, sis de cada deu entrevistats afirma compartir les tasques de la llar i, significativament, els nois sostenen aquesta afirmació més que les noies. Però, entre els homes que viuen en parella, només un 7,9% diu que ell fa principalment les feines de la casa (31,6% entre les dones), mentre que un 23,7% afirma que és la seva parella que se n'encarrega (7,0% entre les dones). La tendència és que el repartiment de tasques torna a ser encara més desigual quan apareixen fills a la llar[5]. La situació constatada mostra una clara pervivència dels rols tradicionals d'assignació de tasques per gènere i contradiu la idea sostinguda, en aquesta mateixa enquesta, pel 95,8% dels joves barcelonins, segons la qual l'home i la dona han de treballar fora de casa i compartir les tasques de la llar. La dissonància es repeteix quan es té en compte que, per al 92,7% dels joves entrevistats, compartir les tasques de la llar és molt o bastant important per al bon funcionament de la parella.

Dins la família s'aprèn molt per currículum ocult i els models de referència no han canviat tant, no sols perquè no ha canviat la divisió sexual de treball a la família, sinó perquè a més, el que s'ha fet és devaluar tot el que gira al voltant del treball domèstic i de cura, fent que el model de referència bo envers el treball sigui el que hi ha fora de la llar. Hi ha una pèrdua de valor sobre allò que les tasques domèstiques representen en la qualitat de vida; els canvis dins la família en les dedicacions de les dones han erosionat la importància atorgada als sabers domèstics. Com diu Torns, les criatures el primer que veuen és la divisió del treball dins de la llar familiar i com el treball domèstic i reproductiu és menystingut i no és reivindicat com a portador de benestar quotidià.

A la discussió feta amb el grup de persones expertes i amb les persones entrevistades es planteja en quina manera existeix desconcert a les famílies en l'educació dels fills: pares i mares busquen assessorament en diversos espais per tal d'actuar amb adolescents.
D'una banda es veu com les famílies han pres consciència de la tasca educativa dels infants, però això ha anat acompanyat d'una sensació de "no saber" i acudeixen als professionals per poder entendre coses. I és que per administrar els conflictes de forma no autoritària a la família es necessita temps, autoestima i serenitat. La cura de les persones, que tradicionalment han fet les dones, avui entra en contradicció amb els desitjos i situacions de moltes dones amb doble càrrega de feina, i on l'home no s'ha incorporat a aquesta

[4] Enquesta realitzada entre desembre de 2002 i febrer de 2003. És un estudi sobre els hàbits i valors de la població barcelonina entre els 15 i 29 anys. Aquesta és la 3ª edició (es realitza cada cinc anys). Els dos volums que mostren els resultats presenten limitacions per a la nostra anàlisi, ja que les dades desagregades per sexe es fan en relació al conjunt Referència Enquesta Joves

[5] El 81,8% de les noies que viuen amb la parella i els fills s'encarreguen elles mateixes del gruix de les feines de la llar, una situació que es dóna només en el 16,7% dels homes.

feina, ni la societat ha habilitat mecanismes per atendre la cura de les persones.

Brullet (2002:137) es feia ressò de les opinions referents al model socialitzador i de criança de nens i nenes, que diuen que és avui menys "autoritari" que anys enrera, i que "s'ha produït una pèrdua progressiva d'autoritat en les relacions més quotidianes entre pares i fills". Alhora s'interroga sobre el concepte d'autoritat, tant del que es diu que s'ha perdut com aquell que s'hauria de construir. En el bloc "Relacions familiars i autoritat" del segon informe del CIIMU, Brullet desenvolupa extensament aquest tema.

La figura de pare i mare són absentistes? La de pare des de sempre, des de la família nuclear industrial urbana. Quan es diu que la família no està atenent els infants, que hi ha una delegació de la seva responsabilitat educativa envers institucions com l'escola, es produeix, al mateix temps, una culpabilització unilateral de les dones sobre la "dexació". La concepció social de la maternitat i la paternitat és completament diferent. Per a molts joves hi ha una dificultat en la definició de què és ser pare. La classificació que proposa Gerardo Meil (1999)[6], en el seu anàlisi sobre les famílies espanyoles, planteja tres models de pare: l'autoritari, el col·laborador i "el que té cura de" [7]. Aquest nou pare, "el que té cura de", apareix per l'exigència de les dones que volen compartir els fills, però també per iniciativa dels homes que aspiren a dotar la paternitat d'un contingut més global. Però ara, el tipus de pare més freqüent, el model de transició en tot cas, és el pare col·laborador. Com es diu a l'estudi d'Alberdi i alt. (2000), la majoria dels joves han viscut l'experiència de pares de model clàssic i autoritaris, i alguns altres de pares "progres", que es podria traduir com pares col·laboradors, però pocs joves han viscut en la infància una experiència de família amb un pare amb el rol del "que té cura de" Actualment els models familiars són molt diversos. Tot això, però, es reprodueix a les noves famílies? Què passa amb els processos de recomposició familiar? Es troben pocs estudis, però que són molt necessaris per comprendre com es produeixen noves situacions o se'n reprodueixen d'altres.

3. EDUCACIÓ: ESCOLA I SOCIETAT

Si mirem els indicadors quantitatius del rendiment acadèmic de nois i noies, aquests donen uns millors resultats per a les noies a l'escolarització obligatòria i també en la secundària. Es pot considerar consolidada la tendència a un major èxit escolar per part de les noies, i a una incorporació desigual, però sostinguda, a tipus d'estudis i nivells acadèmics que, fins fa no tant de temps, era territori pràcticament exclusiu dels homes (trenta anys no és gaire temps per al canvi social). Les noies, globalment considerades, acumulen un capital

[6] Citat a Alberdi, Escario i Matas (2000)

[7] "El 'nou pare' serà el pare que s'ocupi dels fill i se'n preocupi igual que la mare; que no només li dóna un cop de mà en les feines d'alimentació i atenció, sinó que se'n fa responsable. Es pot entendre millor aquest rol amb el concepte ideal d'intercanviabilitat, que comporta que el pare hagi arribat a igualar-se amb la mare en relació a l'atenció dels fills i, per tant, és indiferent quin dels dos porti a terme les feines en un moment determinat"

cultural més gran que els nois d'avui, i aquest fet incideix en una més gran autoestima col·lectiva i representa una millor oportunitat de situar-se al món. S'observen comportaments diferents entre nois i noies, les noies romanen més en el sistema educatiu, amb dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya, les noies entre 16 i 24 anys tenen una mitjana de 10,5 anys d'estudis, enfront el 9,7 dels nois[8] (*veure Taula 1)*

TAULA 1. MITJANA D'ANYS DE FORMACIÓ DE LA POBLACIÓ DE 16 ANYS I MÉS. CATALUNYA. 3R. TRIMESTRE DEL 2003

Grups d'edat	sexe		Total
	Homes	Dones	
De 16 a 24 anys	9,7	10,5	10,1
De 25 a 44 anys	11,1	11,3	11,2
De 45 a 54 anys	9,3	9	9,1
De 55 anys i més	7,1	5,9	6,4
Total	9,4	8,9	9,1

Font: Elaboració CIIMU a partir dades IDESCAT

Però cal conèixer més enllà del rendiment acadèmic per tal de valorar els processos de canvi de la institució escolar i com està incidint en una construcció d'identitats de gènere més equitatives, en un moment tan clau com en són la infància i l'adolescència. Aquesta mirada no ens fa ser tan optimistes, ja que l'educació escolar no ha modificat a fons els paràmetres androcèntrics ni dels seus continguts curriculars ni de les pràctiques relacionals a la institució escolar. Hi ha una manca de visibilitat de les dones i les seves aportacions en diferents àrees acadèmiques (filosofia, història, etc.) i en els llibres de text. Tots els avenços que s'han produït des del punt de vista de l'educació escolar s'han fet amb molt poc canvis de fons sobre les diferències entre gèneres, i amb pocs canvis en relació a les aportacions femenines.

És per això que ens podem preguntar: tenim escoles mixtes o escoles coeducatives? Compartim l'opinió de totes aquelles persones expertes que consideren que en aquests moments no es pot parlar de coeducació: el que hi ha, fonamentalment, són noies i nois a l'aula i adaptació al model masculí. Els valors preeminents i els espais més cedits són per als nois. No es treballa directament sobre el tipus de relacions que s'estableixen entre nois i noies, ni es dóna la importància que requereix a que, aprendre a resoldre conflictes i treballar sobre les emocions, és tant o més important que aprendre el teorema de Pitàgores. Les persones que no saben resoldre moltes coses importants de la seva quotidianitat, són analfabetes en el terreny emocional.

Malgrat això, existeixen algunes propostes i treballs pràctics molt interessants, fetes des de pràctiques de professorat preocupat en qüestionar el model de

[8] Segons dades de l'Enquesta de Joves a Barcelona, un 26,5% de noies té estudis superiors (per un 17,6% dels nois)

masculinitat dominant. A manera d'exemple s'han realitzat unitats didàctiques[9] adreçades a alumnes de secundària i batxillerat dins de l'assignatura d'ètica.

Bonino (1997) planteja reflexionar per a fer una nova definició, diferent de la masculinitat tradicional que la societat imposa en la construcció de la identitat a la majoria dels homes, ja que aquesta té elements que produeix desigualtat i danys envers a les dones, però també envers a d'altres homes mutilant el desenvolupament emocional d'aquests. Bonino proposa generar activitats educatives, preventives i de sensibilització envers nens, joves i adults que els permetin involucrar-se en transformar la violència masculina, i també la creació de motivacions per al compromís amb tot allò relacionat amb l'àmbit domèstic i amb la paternitat participativa.

Però, l'escola ho pot tot? En mans de qui esta l'educació? Tal i com ja es diu en el bloc d'Educació del segon informe del CIIMU, es tendeix a pensar l'educació com un vedat exclusiu del professorat i això és un problema que la societat està delegant en les escoles. L'educació, mica en mica, ha passat a ser quelcom que es considera en mans del professorat, exigint-los un servei pel que paguem. Això té conseqüències des de molts punts de vista, i minimitza o desconsidera les influències que en les construccions d'identitats de gènere tenen altres institucions, àmbits i relacions que actuen com educadors o modeladors (família, grups d'amics, mitjans de comunicació...).

4. LES "OPCIONS" FORMATIVES: SEGREGACIÓ EN RELACIÓ A LES EXPECTATIVES PROFESSIONALS

El valor de l'educació escolar s'ha incrementat en la societat actual ja sigui com a expectativa d'ascens social, ja sigui com a factor de protecció contra l'exclusió. Però existeix un sector de la població que deixa els estudis abans d'hora i amb un alt nivell de falses expectatives respecte a la realitat i al seu futur immediat. No és gens difícil trobar-nos amb joves que pensen que de seguida trobaran una bona feina i amb un bon sou. Com diu Dolors Vique, educadora social *Estan disposats a menjar-se el món i no saben (no poden saber) que el més segur és que en gran mesura serà el món el que acabarà menjant-se'ls, a elles i a ells*.

[9] Un exemple d'unitats didàctiques ha estat les que han realitzat Ernest Cañada, Àlex Rodriguez i Mireia Zabala (2003). Els autors consideren que per tal d'afavorir canvi en les relacions entre gèneres de caire no desigual és necessari posar l'accent en la denúncia de les conseqüències de la masculinitat tradicional predominant i obrir espais que ajudin a imaginar i construir nous models d'entendre les relacions entre gèneres i de la mateixa masculinitat. (...) Insistirem en considerar que la masculinitat tradicional predominant es fonamenta en una relació de desigualtat, privilegi i poder dels homes sobre les dones, que per al seu manteniment l'home recorre a l'exercici de la coerció i la violència sobre la dona (...) el sosteniment d'aquest model de masculinitat tradicional predominant si bé pels homes suposa "gaudir" d'una situació de privilegi i poder sobre les dones, suposa també tot un seguit de conseqüències negatives per a l'home mateix, com per exemple la dificultat d'expressar les emocions i els sentiments o l'exigència social de manteniment dels rols i estereotips assignats als homes. I és per això que, entenent que la masculinitat és una construcció social i cultural, és possible pensar en elaborar i construir altres models de "masculinitats" més satisfactoris, tant per a les dones com per als homes.

Les dades sobre què estudien nois i noies confirmem com existeix una segregació molt clara, tant en la formació professional com als batxillerats i posteriorment a la Universitat. Les opcions majoritàries continuen sent, en les noies, els estudis "feminitzats" i, els nois, els estudis "masculinitzats". És una situació molt consolidada que ofereix pocs canvis en els darrers temps. Perquè els homes no es decideixen en major proporció per les professions vinculades a la cura, a les humanitats? Si un noi li diu al pare no vull ser arquitecte, ni mecànic i vull ser esteticista o mestre, el disgust que s'endú la família és més gran, segurament, que quan una noia tria una opció d'enginyeria. En aquestes tries influeixen factors de gustos personals, però mediatitzats per l'educació, els models, els estereotips, la pressió dels pares, la situació segregada del mercat laboral i els valors diferents assignats a feines feminitzades i masculinitzades. Segons el Programa Dona de la UPC existeixen veritables dificultats per orientar les noies i els nois d'una manera diversificada. Els plans d'orientació formativa no encerten a treballar amb el conjunt de variables que influeixen en les tries formatives.

Així, un cop finalitzada l'educació obligatòria es donen itineraris diversificats per als nois i les noies. La proporció de noies que segueixen les etapes post obligatòries de batxillerat i nivells d'educació superior és més gran que en la formació professional (més alta en els nois). Un factor que té influència dins d'aquesta tendència en les noies és l'estatus social de les famílies. Segons Riba i Sintes (2002), amb dades de l'Enquesta Metropolitana del 2000, la formació del pare i de la mare té influència sobre l'educació dels fills segons el sexe: les famílies amb estocs formatius baixos donen més oportunitats de formació als fills de sexe masculí, i només quan els pares tenen formació secundària i/o universitària donen més oportunitats a les filles. També la categoria socioprofessional dels pares té influència: a les llars on el pare o la mare ocupa un lloc de categoria baixa, les filles tenen estocs educatius molt menors que els fills. Això es reflecteix també en relació al tipus d'estudis universitaris: el perfil de les noies en les carreres tecnològiques[10] (de la minoria que hi és present) es correspon a noies que pertanyen a famílies amb un nivell econòmic alt; en canvi, és més freqüent trobar nois de famílies d'un nivell socioeconòmic més baix.

Què passa amb les opcions professionals de nois i noies? Bona part de les professions estan tan marcades genèricament que no semblen atractives a hores d'ara per a la majoria de les noies, com també passa a la inversa amb els nois. D'altra banda, ni tots els projectes professionals són igualment atractius, ni la integració harmònica de professió i vida personal es presenta com una possibilitat feliç per a totes les noies. Tot això comporta una tensió latent en l'horitzó d'expectatives de les joves actuals, que s'expressa de diverses formes en les seves opcions d'estudis professionals.

Els models de referència existents, el pes del contracte social de gènere i la segregació sexual en els treballs "coarta" l'elecció. Tant nois com noies es

[10] Estudi fet pel Programa Dona de la UPC

veuen en l'obligació de triar itineraris formatius en un moment en el que el seu desenvolupament personal i la construcció de la seva identitat es troben en una fase extremadament sensible i on l'elecció d'una via "inadequada" per al seu gènere pot ser viscuda com una amenaça a la seva identitat. Ens sol preocupar el rebuig de les noies als itineraris de tecnologia a una edat relativament precoç. Però també ens haurien de preocupar aquells nois que opten per les ciències inadequadament i s'adonen del seu error més endavant.

En els grups de discussió que hem realitzat amb grups de joves[11], destaca una manca de consciència que aquestes tries es donin per raons que vagin més enllà dels propis gustos particulars, però s'afegeix alhora una tendència a naturalitzar les tries en funció del sexe. Així es donen afirmacions com *a los hombres les gusta hacer las cosas que hacen los hombres* o fins i tot l'assignació d'atributs de "força" a determinats treballs associats als homes. Per part dels nois es tendeix a positivitzar les tries que fan ells, mentre que donen una càrrega negativa a les tries de les noies

> *...quan no volen seguir estudiant es posen a fer això, es posen a fer un curs, a fer de perruqueres* (Noi de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona)

En els casos en què els nois trien opcions que no s'ajusten als models, i per tant poden sentir-se qüestionats en la seva pretesa masculinitat, de seguida anomenen algun home amb prestigi professional

> *...hi ha bons cuiners com per exemple l'Arguiñano o l'altre, que són els millors cuiners i són homes...* (Noi de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona)

Nois i noies són capaços d'enumerar homes famosos per les seves professions, però els costa més fer-ho amb les dones i, en aquest cas, les que anomenen estan majoritàriament vinculades a l'espectacle, la ciència i l'estètica.

En relació als models amb els que conviuen, cal esmentar, com a molt rellevant, la composició del professorat que es troben nois i noies. Segons el Llibre Blanc de la UPC[12], en l'educació infantil i primària, el 84,5% del professorat són dones, només el 15,5% són homes. A secundària, el percentatge de dones és del 53,5%**,** tot i que existeixen molts desequilibris entre especialitats. A l'ensenyament universitari les dones són el 33,8% del professorat, però sols el 12,6% de catedràtics. A l'Estat espanyol sols hi ha tres dones rectores en les 71 Universitats (per observar la distribució del personal docent i investigador universitari per sexe, *veure Taula G 1. Annex CD*)

En la Formació Professional els nivells de segregació per especialitats són molt elevats en relació al gènere. En primer lloc, cal veure com les opcions envers als mòduls professionals de grau mig són menors en les noies (38%) que en

[11] Edats de 14 a 16 anys, estudiants d'institut.
[12] Artal, Bricall, Fontanals i Solé (2003): Llibre Blanc de les dones de Catalunya en el món de la ciència i la tecnologia.

els nois; en els mòduls de grau superior puja al 47%. A Catalunya, en els cicles formatius de grau mitjà i superior existeix una proporció majoritària de nois, a les branques com electricitat i electrònica, edificació i obra civil. En les noies la major proporció es dóna a Imatge personal i Sanitat (*veure Taules G2 i G3. Annex CD)*. Les dades del Consell de la Formació Professional de Barcelona també concorden. Però, potser en el cas de la FP, a més de tot el que s'ha explicat anteriorment, està incidint un altre factor: l'oferta de les formacions actuals està condicionada per la realitat d'infrastructures existents als centres, s'ha qüestionat molt poc l'herència rebuda i el seu impacte en la reproducció i consolidació de la segregació que això comporta.

Veiem com al batxillerat també existeix segregació. Primerament, cal remarcar que hi ha una tendència a un nombre major de noies cursant aquests estudis (un 55,1%). Però la tria de branques dóna una diferenciació: el 53,9% de les alumnes de batxillerat estudien la modalitat d'humanitats i ciències socials, i el 7,9% segueix la modalitat tecnològica; en el nois, el 42,9% tria tecnologia, seguida d'humanitats i ciències socials amb un 32% .Això ens dóna un mapa dels estudis de batxillerat on hi ha una família masculinitzada com la tecnologia (amb un 81,5% de nois i un 18,5% de noies); i altres feminitzades com humanitats i ciències socials (67,4% de noies i 32,6% de nois), i de manera similar en ciències de la naturalesa i la salut i en arts (*veure Taula 2*).

TAULA 2. ALUMNAT DE PRIMER I SEGON CURS DE BATXILLERAT PER MODALITAT ESCOLLIDA I SEXE. CATALUNYA. CURS 2002-2003

Famílies	Total	% Noies dins de cada família	% Nois dins de cada família	% Distribució noies per famílies	% Distribució nois per famílies
Humanitats i Ciències socials	40.895	67,4	32,6	53,9	32,0
Ciències de la Naturalesa i la Salut	25.421	64,6	35,4	32,1	21,6
Tecnologia	21.961	18,5	81,5	7,9	42,9
Arts	4.567	68,0	32,0	6,1	3,5
Total	**92.844**	**55,1**	**44,9**	**100,0**	**100,0**

Font: Elaboració CIIMU a partir dades del Departament d'Ensenyament. Servei d'Estadística i Documentació. Estadística de l'Ensenyament.

I a la Universitat? El creixement exponencial de la formació de les dones ha tingut com a resultat més immediat la feminització de la universitat. Actualment, en el segment de 18 a 29 anys, per cada noi jove amb titulació universitària hi ha dues noies. Aquesta orientació de les dones cap a l'ensenyament universitari pot estar relacionada amb la necessitat d'obtenir més oportunitats en el món laboral. Però en l'ensenyament universitari, en aquelles titulacions on la tecnologia juga un paper clau, els desequilibris entre el nombre de dones i homes són grans. I de la mateixa manera, en sentit invers es dóna un desequilibri en àmbits de ciències humanístiques i socials envers els nois. En els àmbits científics, les proporcions estan més equilibrades, malgrat que algunes titulacions encara semblen ser territori masculí. La tendència de les dones és concentrar-se en ciències socials i humanitats, mentre que els homes ho fan en les enginyeries, administració i direcció d'empreses o empresarials.

Segons l'esmentat Llibre Blanc elaborat per la UPC, mentre que les dones representen el 53% del total d'estudiants de primer i segon cicle, en els àmbits

de l'arquitectura i l'enginyeria el percentatge de dones és del 25,4%. Per titulacions, les diferències de distribució de les dones són més acusades (en algunes enginyeries la proporció de dones esta per sota del 20%, mentre que en arquitectura o enginyeria química la proporció es situa lleugerament per damunt del 40%). Els nois no arriben al 30% en Humanitats (29,9 en el cas de Llicenciatures i 24,6 en Diplomatures); en Ciències de la Salut els nois representen el 28,2% d'estudiants en les llicenciatures d'aquestes especialitats i el 20,3% en el cas de les diplomatures. *(veure Figures 1 i 2), (veure Taules G4 i G5 Annex CD)*

FIGURA 1. NOMBRE DE NOIES I DE NOIS PER ÀMBIT D'ESTUDI. LLICENCIATURES, ENGINYERIES I ARQUITECTURA. CURS 2000-2001

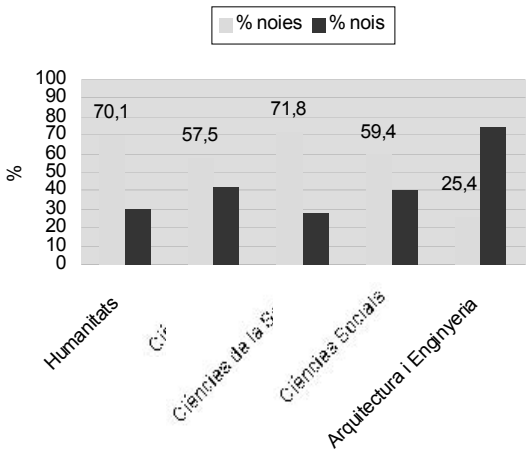

FIGURA 2 . NOMBRE DE NOIES I DE NOIS PER ÀMBIT D'ESTUDI. DIPLOMATURES, ENGINYERIES I ARQUITECTURA TÈCNICA. CURS 2000-2001

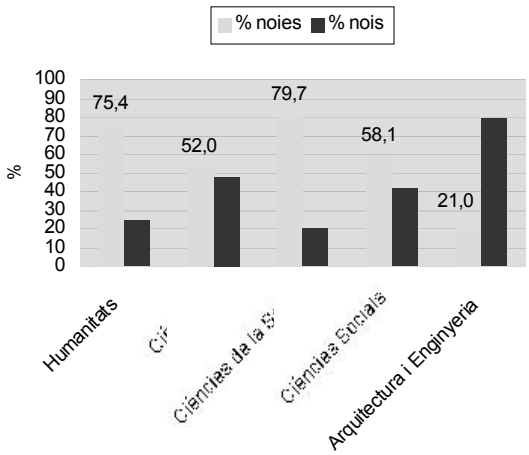

Font: Elaboració CIIMU a partir del llibre Blanc de les dones de Catalunya en el món de la ciència i la tecnologia

5. TREBALL ASSALARIAT: PRECARITZACIÓ I SEGREGACIÓ

Hem vist com les noies, a nivell general, acaben els estudis, tenen millors notes i un nivell d'accés a la Universitat més elevat que els nois. Tanmateix, aquestes xifres no es corresponen directament amb com accedeixen les noies al món laboral: l'equació "a més educació, millor treball i millor sou" no funciona, especialment amb les noies. Ara bé, les que tenen més problemes per a la inserció laboral són les noies que no han acabat l'escolarització obligatòria, amb uns índex de precarietat més alts que els nois en les mateixes condicions: més temporalitat, més temps a l'atur, més treball a temps parcial. En el bloc "Transició escola-treball en la minoria d'edat" del segon Informe se'n fa una àmplia anàlisi.

Entre la gent jove de 16 i 17 anys existeixen diferències en relació a l'entrada al mercat laboral, sent més alta la proporció de nois que de noies, en part explicada per la major tendència de les noies a romandre més temps dins dels espais educatius, però també perquè l'atur de les noies està més camuflat, ja

que solen restar invisibilitzades a les estadístiques (estan comptabilitzades dins del treball domèstic i són considerades "inactives").

L'evolució de l'activitat femenina ha donat pas a un nou model: des de fa uns quants anys, per a les dones, el model dominant ja no és el de l'opció treballar o tenir fills ni el de l'alternança (treballar, deixar de treballar, tornar a treballar), sinó el de l'acumulació: treballar i al mateix temps tenir fills, inserir-se professionalment i constituir una família. Malgrat això, en la mesura en què no hi ha hagut una modificació en relació als rols domèstics i del treball de cura de les persones, les dones en continuen sent responsables**.** Podem parlar de la doble presència de les dones i no de ruptures de rol. Aquesta situació porta a que s'ofereixi també a les dones, majoritàriament, contractes a temps parcial. És significatiu amb dades de població de 16 i 17 anys[13], on apareix ja aquesta diferència: les noies tenen jornada parcial en proporció major que els nois, a causa, en part, a que ho fan compatibles als estudis, però en part "per altres raons" (així apareix estadísticament), que tenen relació amb responsabilitats domèstiques. Paral·lelament a l'augment en la taxa d'activitat de les dones, l'atur femení també ha crescut amb rapidesa, i la diferència en la taxa d'atur entre sexes és molt acusada: el nivell d'atur registrat entre les noies dobla el dels nois.

Gran part de la creació neta d'ocupació s'ha fet sobre la base del treball temporal i, malgrat que això afecta tots els grups de població, aquesta situació de temporalitat contractual té més força entre la gent jove i les dones. Les xifres per a la població de 16 i 17 anys[14] superen la mitjana de temporalitat, tenen un grau més alt de precarietat contractual: sols el 15,4% de les noies ocupades i el 22,2% dels nois tenen contracte indefinit

En el mercat laboral català existeix una clara segregació: el col·lectiu femení es concentra en uns determinats sectors econòmics, especialment el sector serveis, i en unes categories laborals i oficis determinats. És el que s'anomena la doble segregació: horitzontal i vertical. Es mantenen branques d'activitat per a l'un i l'altre sexe, sectors hegemònicament masculins o femenins, i qualificacions específicament femenines o típicament masculines, acompanyant-se, a més, de diferents valoracions socials i econòmiques d'unes i altres feines *(veure Figuras G1 i G2. Annex CD).* Aquesta concentració configura una situació amb greus conseqüències laborals i una dificultat de desenvolupament de les expectatives professionals per a les dones. Les dades per a la població de 16 i 17 anys[15] ja són il·lustratives en relació a la segregació de gènere, també dins de sectors poc qualificats. Hi ha feines en les que no hi ha cap noi i d'altres en que no hi ha cap noia. Per tant, la segregació ocupacional no és quelcom que es pugui vincular a les generacions anteriors i que amb el temps es va modificant, sinó que tot apunta a una situació en què es consolida i perpetua.

[13] EPA 1er trimestre 2002
[14] EPA 1er trimestre 2002
[15] Font: EPA, 1er trimestre 2002

La presència de les dones se situa precisament en aquells sectors més vinculats a la "reproducció social", és a dir, a aquelles activitats que proporcionen a la societat els mecanismes per garantir la seva supervivència col·lectiva com a entitat social i cultural: sanitat, ensenyament, serveis socials i personals, etc. Activitats que són un reflex de les activitats que les dones han estat desenvolupant tradicionalment a les llars (l'educació dels fills, l'atenció als malalts i familiars de més edat i, en general, les tasques domèstiques).

La discriminació també existeix per a les noies amb més estudis i formació. La major titulació universitària serveix a les dones per a l'accés a treballs tècnics professionals, científics i intel·lectuals, però l'àmbit dels càrrecs directius i d'administració d'empreses es reforça com un àmbit dels homes. Aquesta doble segregació laboral, horitzontal i vertical, que tendeix a excloure les dones de determinats sectors i activitats professionals, crea les condicions per a una mena de cercle viciós: les dones poden acabar orientant les seves aspiracions laborals envers aquells sectors i professions en què els pot resultar més fàcil obtenir feina, mentre que els sectors i ocupacions més masculinitzats poden continuar constituint un mercat exclusiu per als homes, basat no només en elements de tradició, sinó en un tipus d'organització de la producció que dificulta la incorporació laboral de les dones.

Respecte a la retribució, les dones reben, com a mitjana per hora treballada, un 70,4 % del que reben els homes. Aquesta desigualtat s'estén al fet que, dones amb els mateixos estudis i el mateix nivell de responsabilitat que els homes, reben un salari inferior, com a conseqüència de la doble segregació vertical i horitzontal a la qual abans fèiem esment. D'altra banda, les causes de la segregació laboral i de la desvaloració de les feines ocupades per les dones tenen molt a veure amb les diferents percepcions i assignacions que fa la societat sobre els rols d'homes i dones i sobre el valor de les seves feines.

Aquesta realitat de discriminació, coincideix amb les percepcions de la gent jove? Quin és el discurs explícit? A l'Enquesta "Joves a Barcelona", la presència de la dona al món laboral està acceptada majoritàriament, encara que un 7,7% afirma que les dones han de treballar només si és necessari per a l'economia familiar[16]. Hi ha poca percepció de la discriminació ja que només la meitat dels joves creuen que l'accés de les dones al món laboral es produeix amb més dificultat que el dels homes**.** Es troba més estesa l'afirmació que les condicions de treball -sou i possibilitats de promoció- de les dones són desiguals respecte als homes, de manera que aquestes cobren, en general, sous inferiors per la mateixa feina (el 63,2% comparteixen aquesta opinió) i les seves possibilitats de promoció són inferiors (72,1%). La consciència sobre les dificultats de la dona en el mercat laboral es troba més estesa entre les noies que entre els nois, especialment pel que fa a la inferioritat dels sous i la dificultat d'accedir a càrrecs directius.

[16] Resulta preocupant que es faci la pregunta en aquest sentit i en canvi no es pregunti a la inversa: si els nois només han de treballar si és necessari per l'economia familiar.

FIGURA 3. NOMBRE D'ACORDS AMB LES SEGÜENTS AFIRMACIONS PER SEXE. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

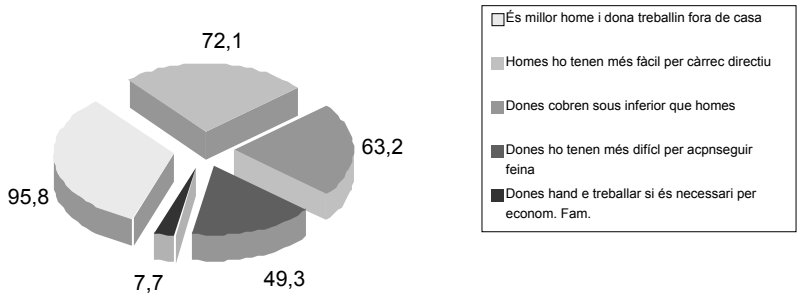

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de l'enquesta "joves a Barcelona". Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

6. MITJANS DE COMUNICACIÓ I PUBLICITAT: LES IMATGES SOCIALS DE "MASCULINITAT" I "FEMINITAT"

Una de les coses que afecta més insidiosament en els models de referència de gènere, en la configuració de les imatges socials i corporals de feminitat i masculinitat és la publicitat. Persisteixen rols masculins i femenins a la publicitat en relació als models de cos, però també en relació als comportaments. Com explica la periodista Milagros Pérez Oliva, és problemàtic veure com s'expressen com a rols universals aquells que són exclusivament rols masculins *A vegades es presenta una dona que promou un perfum com una dona molt alliberada, però si li traiem el vestit de dona i li posem una corbata veiem que l'estereotip que representa aquella publicitat són els valors masculins de tota la vida.* En els mitjans de comunicació hi ha diversos nivells. Per una banda, el llenguatge polític, que és el que es traslueix als telenotícies, als diaris, a les informacions polítiques, a les informacions socials que tenen una mica més de cura (més "políticament correcte"). Però després hi ha tot un món que es transmet a través de les pel·lícules, histories de vida, dels programes que no són merament informatius, on les dones que surten són una reproducció grotesca de l'estereotip més negatiu de les dones.

La visibilitat de les dones en els mitjans de comunicació ha augmentat una mica a nivell polític però, qualitativament, el protagonisme de les dones no ha progressat suficientment. Aquest protagonisme deixa empremta quan les dones apareixen com a font informativa. Les dones molt poques vegades són font informativa, són una minoria les dones protagonistes d'informació en els diaris i, a més, depèn del tipus d'informació. Estan concentrades en la secció d'espectacle, una mica en la secció de societat, molt poc a esports, casi són inexistents com a protagonistes a economia, i a internacional són testimonials, també. A política nacional pel fet que hi ha algunes dones rellevants en política, de tant en tant surten, però homes amb càrrecs similars surten molt més. En canvi, en els darrers anys, les dones han progressat bastant com a fonts

informatives en temes de societat relacionats amb biomedicina, sanitat, salut, educació, ciència, judicatura. Però malauradament, aquestes són àrees menystingudes en els propis diaris.

En una anàlisi feta pel Consell Audiovisual de Catalunya[17] sobre els anuncis de joguines a la TV, durant el Nadal del 2003, una de les dades més destacades, relatives al conjunt de les cadenes de televisiió, és l'augment dels estereotips de gènere fins arribar al 44,8 % dels anuncis emesos. L'estudi ha analitzat els estereotips de gènere que assigna la publicitat als nens i nenes protagonistes de les formes publicitàries. La dada indica un retrocés en relació a anys anteriors [18] *(veure Taula 3).*

TAULA 3. FREQÜÈNCIA D'APARICIÓ DE ROLS ESTEREOTIPATS EN FORMES PUBLICITÀRIES DIFERENTS PER TIPOLOGIA D'ESTEREOTIP SEGONS EL SEXE. CATALUNYA. 2004

Tipologia d'estereotip	Rol estereotipat	Nombre de rols estereotipats	% sobre el total de formes publicitàries estereotipades
Masculí	Nen que juga amb nens	41	58,6
	Nen amb cotxes	34	48,6
	Nen en competició	17	24,3
	Nen que juga a guerra	14	20,0
	Nen joc simbòlic secundari	6	8,6
	Nen amb el pare	4	5,7
Femení	Nena amb nina	83	82,2
	Nena que juga amb nenes	63	62,4
	Nena que fa de mare	35	34,7
	Nena presumida	19	18,8
	Nena joc simbòlic primari	10	9,9
	Nena amb la mare	3	3,0
	Nena mestressa	2	2,0
	Nena compradora	2	2,0

Font: Elaboració CIIMU a partir de l'Informe del Consell Audiovisual de Catalunya 2004

Segons aquest informe, els rols estereotipats dels anuncis de joguines són majoritàriament femenins i els més freqüents són "nena amb nina, nena que juga amb nines i nena que fa de mare". Les formes publicitàries amb estereotips femenins representen el 59,1% sobre el total d'espais publicitaris de joguines analitzats i les formes publicitàries amb estereotips masculins representen el 40,9%.[19]

[17] AUDIOVISUALS. informe 3/2004. Servei d'anàlisi de continguts. Barcelona, 26 de gener de 2004. La publicitat de joguines durant la campanya de Nadal 2003-2004 Consell Audiovisual de Catalunya.

[18] En la campanya anterior (2002-2003),la presència d'estereotips de gènere va ser del 42,3 % i en la de 2001-2002 va ser del 41,5 %. Les cadenes presenten una proporció d'espais publicitaris amb estereotips que oscil·la entre el 14,3% de TV3 i el 49,7% de la 2.

[19] Per tipologia de joguines, les més estereotipades són nines i accessoris (79,6% sobre el total de formes publicitàries diferents de la tipologia que contenen algun estereotip), autopistes i accessoris (70,6%) i jocs esportius, vehicles i elements per pujar-hi (62,5%). Al contrari, les tipologies menys estereotipades són jocs de societat (4%) i jocs de punteria i habilitat (7,1%).

El darrer informe del Consell de l'Audiovisual de Catalunya[20], mostra com la TV, amb el 96%, és el mitjà més vist per l'audiència infantil i juvenil i, d'aquesta la franja de 8-10 anys[21]. La seva anàlisi explica com el consum infantil o adolescent de televisió és continu i extens en el temps. No té, en general, cap control familiar, essent els nens i nenes autònoms en l'accés als continguts. En general, a la infància i adolescència es consumeixen programes per adults, sobretot de les cadenes generalistes. El Llibre Blanc constata la progressiva desaparició de programació específica per al públic infantil, i per tant desapareix el context expressament pensat per la infància. La temporada 1999-2000 les cadenes generalistes van destinar el 10,3% a la programació infantil, el 2001-2002 aquest percentatge havia baixat al 7,3%. Pérez Oliva troba inconcebible que en aquest país s'hagi permès sense massa crítiques, la implantació de determinats programes de dibuixos infantils, amb molta violència, que a més s'emeten per raons econòmiques, exclusivament (costa més fer les tres bessones, per exemple, que comprar segons quins paquets de sèries. I això ho fa tant la TV pública com la privada). L'aparició de canals de pagament amb programació exclusivament infantil accentua la discriminació a l'accés en funció de les rendes. A més, cal tenir en compte que la franja horària més vista per l'audiència infantil i juvenil és la de les 22 a les 22,30 hores. Novament, en aquest tipus de dades no es fa una anàlisi desagregada per sexes.

Al Llibre Blanc del Consell Audiovisual, s'assenyalen uns continguts de risc a la TV, sexistes o racistes, que degraden la imatge de la dona o de certs col·lectius convertint-se en vehicle de segregació o desigualtat; continguts pornogràfics i continguts que atempten contra les normes de respecte a l'altre, que transgredeixen greument el pacte comunicatiu inherent a la relació entre interlocutors; i també aquells continguts que es nodreixen de la violació de les fronteres entre la vida privada i pública, i entre vida íntima i pública. Tot i que és difícil parlar de l'efecte directe dels continguts de risc, el Llibre Blanc dóna importància a un efecte acumulatiu que acabi degradant el context social i cultural, produint una confusió i desconcert sobre principis ètics fonamentals, com la incorporació en la infància de prejudicis i actituds sexistes, que fonamentalment denigren les dones, o el risc d'unir violència, racisme i sexisme. El llibre parteix d'una concepció ambientalista, que refusa la idea reduccionista d'associar un cert tipus de continguts a unes conseqüències directes. Aquesta concepció ambientalista, des d'una visió contextual, busca esbrinar com un determinat flux de continguts crea el marc de possibilitats, propicis o contraris, al desenvolupament de determinats processos.

Quin és el consum d'altres mitjans de comunicació? Amb dades de l'Audiència general de mitjans[22], entre els 8 i 13 anys, es donen xifres més altes en els nois pel que fa a la lectura de còmics, diaris generals i encara més esportius; les

[23] "Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual". Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre 2003. www.audiovisualcat.net

[21] Segons l'Anuari d'Audiència de televisió (SGAE, Barcelona 2003) nens i nenes de 4-12 anys miren la TV 146 minuts al dia.

[22] Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación (informe febrer-març 2002) a Espanya.

xifres s'igualen més respecte a Internet i la TV, tot i que són superiors en els nens; i pel que fa a revistes, radio i cine és superior en les noies. Per classes socials, en la mitjana és on es donen les xifres d'audiència superior en tots els casos.

Segons la "Encuesta General de Medios" (2002-2003) entre els 14 i 16 anys, llegeixen el diari el 30,2% dels nois i el 19,1% de les noies; en canvi, revistes, radio i suplements les xifres són superiors per les noies. En la franja de 17 a 19 anys, els nois llegeixen diaris en un 42,4% i les noies en un 27,1%, aquestes xifres són similars a la mitjana del total d'homes i dones. A l'Enquesta "Joves a Barcelona", pel que fa al tipus de diaris més llegits, les noies llegeixen més la premsa generalista, mentre que els nois s'inclinen més a la premsa esportiva[23]. Els diaris esportius tenen més audiència entre els nois més joves. Apunten a que la gran quantitat de joves que llegeixen diaris gratuïts i que ho fan amb una periodicitat diària, permet elaborar la hipòtesi que l'increment de la taxa de lectura de premsa entre els joves és causa de la difusió d'aquest tipus de premsa.

Pel que fa a les revistes, les científiques i de divulgació, els còmics i els fanzines i les revistes del cor són les més llegides de manera global, però el seu consum és diferent segons el sexe i l'edat. Mentre que els nois llegeixen revistes de motor, còmics, jocs i informàtica, les noies prefereixen revistes del cor, d'imatge i estil juvenil (Enquesta "Joves a Barcelona"). Segons la "Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación" en els grups d'edats entre 8 i 13 anys, els nens llegeixen menys revistes setmanals (34,1%) que les nenes (65,9%). Aquestes superen molt als nois en revistes del tipus: Telenovela, Hola, Pronto, Qué me dices, Nuevo Vale.. Aquestes dades, en edats tan primerenques, confirmen la segregació tan estereotipada en relació a preferències.

7. IMATGES DELS COSSOS: UNA VIOLÈNCIA SIMBÒLICA

En la construcció de la identitat, els cànons socials i estètics tenen una influència clau en nois i noies adolescents. En la discussió amb grups de joves s'expliciten les característiques diferencials que han de tenir els cossos de nois i noies, les noies donen més importància a com el seu cos s'ha d'ajustar a uns models establerts. Però també els nois que no entren ens uns paràmetres determinats se senten marginats, i aquells que no corresponen a un model físic segons els canons, agafen uns rols diferents on es senten més còmodes: es defineixen com el "graciós", etc.

Quan es pregunta a nois i noies en relació a l'atracció envers l'altri, els nois diuen que es fixen primer en el físic de les noies. Les noies també diuen fixar-se en el físic, però més en el component de personalitat "el noi que em protegeix", que moltes vegades respon a l'estereotip d'allò que s'espera socialment d'un home. En relació a això, és significativa una definició que es fa dins del grup: *Afeminat, home amb gestos de dona, que mou molt les mans,*

[23] En total el 97,0% de les noies que llegeixen premsa consulten algun diari d'informació general, cosa que fan un 78,0% dels nois

dolç, comprensiu, que pensa com una dona, que es preocupa més per les coses, més responsable.

La bellesa és encara un valor profundament interioritzat com a femení, que fa que moltes dones sentin la necessitat de ser boniques per sentir-se dones *Des de petites se les educa perquè tinguin cura del seu aspecte, només els homes poden ser deixats i es premia de forma desmesurada la nena bonica. El llenguatge que s'adreça als nens petits ja diferencia els nens de les nenes i assenyala la diferent importància que s'atribueix al físic de les nenes, a les quals s'interpel·la amb paraules com bonica, preciosa, guapa, davant les denominacions que s'atorguen als nens, com campió, valent, homenet i d'altres apel·latius físics no relacionats al bon aspecte físic sinó tan sols al fet de ser nois. Les nenes que es comporten com ho fan els nens són recriminades i qualificades d'homenots en un intent de domesticar-les i allunyar-les de les activitats físiques més atrevides o entremaliades. De mica en mica, les nenes interioritzen la prohibició de mostrar la seva energia física de manera entusiasta i d'emular o competir amb els nens*. (Alberdi i alt. 2000:30)

S'exerceix una tirania sobre el cos de les noies joves portant-les a ser un objecte, no tant de plaer com de tortura (amb conseqüències de trastorns alimentaris i en alguns casos d'operacions d'estètica). Els missatges que es donen sobre quin és el model de cos de dona, és un missatge opressiu, on el percentatge de dones que respon a aquest model és baix. Es presenten com a models de bellesa unes formes que no tenen res a veure amb l'anatomia natural de la majoria de dones. Aquestes dones-model són absolutament extraordinàries i amb aquest ideal de cos, inassolible, la frustració està assegurada per a moltes noies.

El sexisme està present a la moda actual, exercint, especialment sobre la dona, una violència simbòlica que, mostrant-se sota la trampa de la seducció, té el risc de ser acceptada sense problemes, convertint-la, amb freqüència, en còmplice d'una paradoxal depreciació del propi cos. *Aquesta suau violència actua en l'actualitat a través de la inducció a martiritzar el propi cos en la recerca d'un estereotip de la bellesa tant més inabastable quan falsa* (Martinez Moreno, 2002). Aquesta és una tirania que tenen les noies i dones en aquest moment, una tirania mental tan perversa que atrapa i no es veu.

La mateixa segmentació del mercat del comerç consolida el problema. Les noies que tenen un determinat pes no poden anar al comerç que se suposa que està especialitzat en moda juvenil (quan una botiga pretén conquerir el segment de població més jove rebaixa les talles). I no poder anar a aquestes tendes és la demostració evident, cada vegada que surten a comprar, que elles no estan bé. Però és que les talles que tenen a aquestes botigues, moltes vegades, ni les nenes d'onze anys se les poden posar. Les xarxes de distribució comercial han incorporat aquest factor de discriminació que fa que moltes dones estiguin perpètuament insatisfetes amb el seu cos. Ho explica molt gràficament una noia en el grup de discussió amb joves:

> *cuando vas a comprar ropa todo son tallas pequeñas. Yo tengo una talla más grande, pero mi hermana está muy delgada, en poco tiempo se ha quedado muy delgada, y antes iba a las tiendas y la talla máxima era hasta la 44 y a mi hermana no le iban y ella estaba delgada, pero ¿por qué? Te ponen una talla pero luego es más pequeña y así no me extraña que se coja anorexia porque no se podía comprar la ropa que ella quería o la gente le decía que estaba gorda. Es que todas las tiendas modernas son para delgadas, ¿por qué una chica más rellenita se tiene que vestir con ropa fea, a mi me cuesta encontrar ropa y no estoy gorda, que pasa que una chica que esté gorda no puede vestir moderna?* (Noia de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona)

Les dades de l'Enquesta de Salut de Barcelona 2000[24] mostren que, al voltant del 45% de les noies entre 15 i 24 anys tenen un índex de massa corporal considerat com a baix pes, en el cas dels nois la xifra és del 20%. La imatge imposada a les dones com a model remet a un cos eternament jove, prim però ters. Tot això comporta una sèrie de violències sobre el propi cos entre les quals no és la més petita la negació de l'aliment, que ha donat lloc al rebrot de l'anorexia. Un estudi del Consell de la Joventut de Barcelona[25] assenyala que: el 15% d'adolescents i joves d'entre 12 i 14 anys té alteracions en el comportament alimentari[26]; el 30% de les noies espanyoles ha fet dieta, com a mínim, un cop abans dels 13 anys; a Espanya s'han detectat uns 20.000 casos de vigorèxia entre nois joves; 3 de cada 4 adolescents no estan conformes amb el seu cos. Aquestes dades indiquen que malgrat que la majoria d'actituds encaminades a perdre pes o treballar el cos per adaptar-lo a determinats models estètics s'associa majoritàriament a les noies, els nois són, cada cop més, víctimes d'aquestes actituds amb situacions d'anorèxia i de vigorèxia.

Pel que fa a les activitats relacionades amb el cos, segons la "Encuesta General de Medios", es pot veure que hi ha activitats que són més comuns en els nois, en tots els grups d'edat entre els 14 i 22 anys: fer footing, anar al gimnàs, tennis/squash; altres són més desenvolupades per les noies: excursions, anar a l'institut de bellesa, controlar calories, fer règim.

En relació a l'ús dels productes de bellesa, segons la "Encuesta General de Medios", aquest és considerable per part de les dones. El rimmel, en el grup de noies entre 14 i 17 anys, el fan servir un 43,8% i, en el grup de 17 a 19 anys, el 63,0%; la barra de llavis, en el grup de 14 a 19, un 46,8% i, en el grup de 17 a 19 anys, el 70,8% (veure *Taula 4)*. Des de ben joves es comencen a fer servir els mateixos productes que utilitzen les dones adultes.

[24] Institut Municipal de Salut Pública, 2001.
[25] "La gent jove i els trastorns de la conducta alimentària". L'estat de la qüestió 44. Consell de Joventut de Barcelona. 18 de setembre, 2003
[26] Encara que en la infància la situació que es dóna cada cop més és de sobreprès, cada vegada més les dietes i situacions d'anorèxia comencen en la preadolescència.

TAULA 4. UTILITZACIÓ DE PRODUCTES COSMÈTICS PER A DONES, PER GRUPS D'EDAT. ESPANYA. OCTUBRE DE 2002 – MAIG DE 2003

Productes	14-17 anys	17-19 anys	20-22 anys	Dones 35-55		Total dones
				amb fills 14 a 22 anys	sense fills	
Perfum	69,1	74,9	82,5	74,8	72,6	**70,1**
Cremes anti-arrugas	0,7	0,6	1,6	23,2	23,0	**13,1**
Cremes contorn ulls	3,2	4,7	7,7	20,9	21,9	**13,1**
Anticelulítics	0,2	1,8	4,4	5,5	5,9	**3,9**
Llet netejadora	24,7	42,1	53,1	45,4	43,0	**36,6**
Body milk	35,4	53,2	58,9	52,0	51,5	**43,8**
Cremes color	28,1	45,1	53,6	36,1	35,0	**32,4**
Pols per la cara	19,9	38,6	47,0	29,2	27,6	**27,9**
Coloret	25,5	43,2	49,9	44,4	39,3	**36,7**
Ombra ulls	45,6	66,6	69,4	50,1	44,3	**43,9**
Rimmel	43,8	63,0	71,4	49,0	43,4	**41,8**
Barra llabis	46,8	70,8	77,1	73,7	67,3	**64,0**
Laca d'ungles	30,1	42,5	45,5	50,0	45,8	**40,1**
Cap	15,6	6,3	3,8	7,8	9,0	**13,6**

Nota: Població total de dones: 18095 (000). Nombre d'entrevistes realitzades a dones: 22041
Font: Elaboració CIIMU a partir de "l'Encuesta General de Medios."

Què passa amb els nois? Caldria aprofundir una mica més. Feixa ja comenta en el primer informe del CIIMU[27] com existeix una manca d'indicadors estadístics al voltant dels aspectes estètics masculins. Ell creu que no es pot interpretar en el sentit de la manca d'interès de nois i homes per aquestes qüestions sinó com *la dificultat d'aïllar indicadors inequívocament catalogables com a modelació estètica* masculina (Feixa 2002: 363).

8. PARTICIPACIÓ, OCI, VIDA SOCIAL: POCA PRESÈNCIA DE LES NOIES O INVISIBILITAT DELS ESPAIS AMB NOIES?

L'any 2002, des de l'àmbit Dona del Consell de la Joventut de Barcelona es va realitzar una enquesta sobre participació en organitzacions juvenils on van constatar que la presència de les joves en tot tipus d'entitats juvenils és molt important, però que aquesta presència no s'ha traduït en paritat en els organismes de decisió. Les conclusions van mostrar que, malgrat que les dones joves són la meitat (molt sovint més de la meitat, i en algunes ocasions la majoria) de les persones associades a les entitats juvenils, no sempre aquest major número es tradueix de manera proporcional en els òrgans directius, de gestió i de responsabilitat, on les dones joves estan infrarepresentades. En canvi, no hi ha cap entitat on els homes no estiguin representats en els organismes directius o en siguin menys del 25%. Una qüestió central és, també, el tipus de càrrecs que ocupen i quines són les persones més visibles a l'entitat: a nivell de presidents, en tot el període de 25 anys només hi ha hagut una dona presidenta. Les seves conclusions apunten a que, en general, les

[27] Feixa, C., Gonzalez, I. i Porzio, L. *Identitats culturals i estils de vida*. A Gómez-Granell, C., Garcia-Milà, M., Ripol-Millet, A. i Panchón, C (Coord.) "LA INFÀNCIA I LES FAMÍLIES ALS INICIS DEL SEGLE XXI". Informe 2002 .

entitats es plantegen poc les qüestions de gènere i d'igualtat d'oportunitats[28]. Consideren que hi ha més invisibilitat en la feina que fan les dones al sí de les entitats juvenils.

Les dades de l'Enquesta "Joves a Barcelona" mostren que els nois estan més associats que les noies, però bàsicament per la seva major pertinença a associacions esportives, mentre que les noies tenen tendència a integrar-se en associacions humanitàries o de voluntariat[29]. Una dada significativa és que el 0,3% del total forma part d'algun grup feminista (*veureTaula 5*)

TAULA 5. GRAU DE SIMPATIA DELS/LES JOVES CAP ELS MOVIMENTS SOCIALS PER TIPUS DE MOVIMENTS, SEXE I GRUPS D'EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

Tipus moviments socials		Sexe		Grups d'edat		
	Total	Home	Dona	15 a 19	20 a 24	25 a 29
D'ajuda humanitària	91,2	89,9	92,5	87,2	90,7	93,6
Per la Pau	90,4	89,4	91,5	89,1	91,9	90,0
Pro-drets humans	98,5	87,9	91,1	85,4	88,4	92,5
En contra del racisme	86,7	85,3	88,1	79,9	85,6	90,9
Ecologistes	85,5	84,7	86,3	81,0	88,1	85,8
De recolzament a refugiats i immigrants	82,2	79,5	85,0	75,9	80,8	86,4
Moviment de la dona	77,6	72,5	82,9	75,9	79,0	77,4
De gais i lesbianes	66,0	58,8	73,5	60,6	69,2	66,4
Antiglobalització	62,3	64,5	59,9	58,8	61,4	64,7
Associació de veïns	45,3	45,8	44,9	40,9	46,7	46,6
Okupes	40,7	40,6	40,8	38,0	42,7	40,6

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de l'enquesta "joves a Barcelona". Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

Segons aquesta enquesta les formes de política tradicionals no desperten gran interès entre els joves. Un 1,3% dels joves entrevistats forma part actualment d'un partit polític, i el mateix percentatge està afiliat a un sindicat. Les noies i els més joves són els menys motivats cap a aquest tema *(veure Figura 4).*

[28] A nivell de plantejaments bàsics, només una tercera part de les entitats enquestades tenen objectius o principis que fan referència a qüestions de gènere, hi ha quatre entitats que tenen algun grup de treball o comissió que treballi en aquest àmbit i dues tenen establertes mesures formals de discriminació positiva.

[29] El 63,3% dels associats i el 23,8% del total de joves entrevistats pertanyen a una associació esportiva.

FIGURA 4. GRAU D'INTERÈS VERS LA POLÍTICA PER SEXE I EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

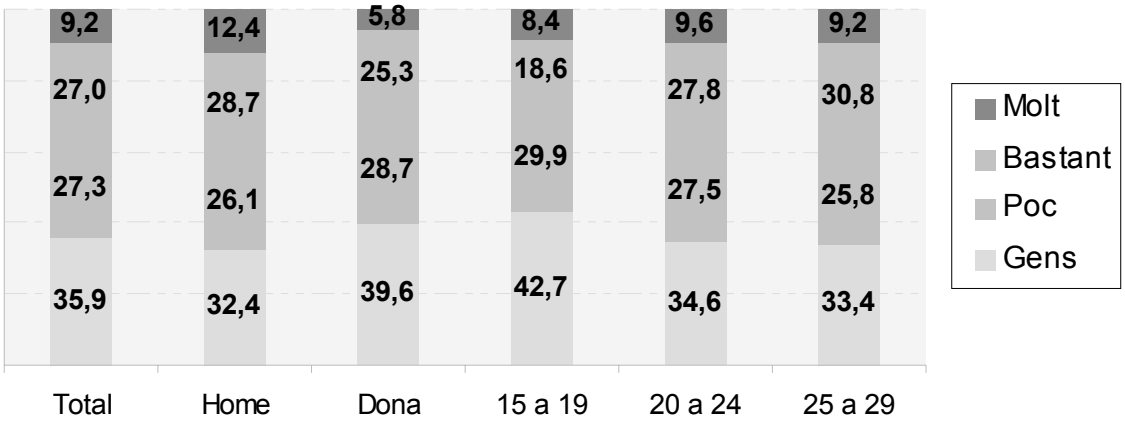

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de l'enquesta "joves a Barcelona". Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

En una escala ideològica, les noies se situen lleugerament més a l'esquerra que els nois i els més joves s'escoren una mica més cap a la dreta.

Quines percepcions es tenen sobre el feminisme? Hi ha algunes adolescents que, en el seu discurs, neguen la seva necessitat "jo no soc feminista" "jo ja soc lliure" "no necessito..." "no vull que em tractin diferent". Fins que no és més gran i adulta i no té totes les dades i l'experiència, molts cops no acaba de descobrir les desigualtats. Pot haver-hi un cert prejudici envers el concepte per part de les i els adolescents? A la recent enquesta "Joves a Barcelona", un 53,6% de joves entrevistats (47,4% dels nois i 60,1% de les noies) es manifesten d'acord amb el feminisme. I, a la vegada, més de tres quartes parts (el 72,5% dels nois i el 82,9% de les noies) senten molta o bastant simpatia pels moviments de les dones. Aquestes xifres expressen que no deixa d'haver-hi un acord majoritari en els dos tipus de moviments, i el que cal és analitzar amb més profunditat quines raons es donen envers un i l'altre *(veure Taula 5)*

En el primer Informe del CIIMU, Trilla planteja l'existència de diferències de gènere en les activitats extra escolars i en les activitats del lleure, i *com els estereotips socials existents sobre el gènere segueixen incidint de forma constatable en les preferències, les eleccions i la realització de les activitats, generant processos de diferenciació i desigualtat entre sexes.* Considera que ho fan, probablement**,** de forma més marcada que en el cas de l'escola, on l'educació formal pot atenuar els estereotips de gènere. En canvi, en l'educació no formal, on existeix una major voluntarietat i diversitat de l'oferta existent, els models socials dominants es poden reproduir amb major facilitat.

En relació a les dades de l'Enquesta de la Regió Metropolitana, Riba i Sintes (2002:92) plantegen que existeixen diferències importants, en relació al gènere, en les activitats de lleure que es realitzen dins la llar. Els nois: activitats marcadament masculines com jugar amb l'ordinador o videoconsola (sobretot

els més joves) i, en menor mesura, veuen la televisió, escolten la ràdio i es connecten a Internet. Hi ha activitats que realitzen en major proporció les noies, com ara la lectura, escoltar música, "fer feines de la llar", fer labors, estudiar, estar amb la família i tenir cura del cos. Però, en aquesta taula, el que sobta és que es posi les feines domèstiques dins les activitats de lleure. El treball domèstic no és oci, és un treball essencial i necessari per tal que la vida quotidiana funcioni i que, com es pot veure, també aquí realitzen majoritàriament les noies i dones.

TAULA 6. ACTIVITATS DE LLEURE DELS JOVES A CASA PER GÈNERE I EDAT*. PROVINCIA DE BARCELONA. 2000

Activitats	Gènere		Edat		
	Homes	Dones	De 18 a 19 anys	De 20 a 24 anys	De 25 a 29 anys
Veure la televisió	61,1	58,2	61,9	62,6	55,6
Llegir	38,3	55,4	36,3	45,4	52,3
Escoltar música	34,9	40,0	48,4	39,3	31
Jugar amb l'ordinador o videoconsola	27,1	6,7	24,1	17,6	13,7
Reposar	13,6	13,9	11,9	14,8	13,4
Estudiar	9,1	11,6	17,6	10,9	6,7
Activitats artístiques	5,7	6,6	8,5	5,1	6,2
Escoltar la ràdio	7,1	4,7	8,9	5,8	4,9
Feines de la llar	3,6	8,1	4,5	5,5	6,6
Estar amb la família	2,6	4,5	1	4,3	3,6
Internet	3,8	2,3	3,5	2,7	3,3
Fer labors	0,6	5,4	0,5	2,6	4,4
Hobbies	2,3	3,4	3,2	2,1	3,5
Jugar amb els nens	2,0	2,7	0,6	1	4,5
Cura del cos	1,5	2,7	1,4	2,2	1,5

* Percentatges de sí
Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'enquesta metropolitana (2000)

En relació a les activitats de lleure fora de casa, en l'anàlisi que fan Riba i Sintes (2002) de l'Enquesta de la Regió Metropolitana apareixen diferències notòries entre gèneres. En la pràctica de l'esport és on hi ha un major diferencial a favor dels nois. Altres activitats que nois i noies realitzen en proporcions semblants, com anar a bars, discoteques o pubs, i amb menor freqüència, fer excursions. En sentit diferent apareix com les noies van més al cinema, surten a mirar botigues o anar de compres. Una altra dada diferencial de l'Enquesta Metropolitana, i que és reforçada en altres estudis, és que les noies tenen uns hàbits de lectura de llibres molt superiors als dels nois[30].

I que passa en relació a les noves tecnologies?. Es reprodueixen els vells models?. Novament es construeixen diferencies en relació als gèneres?. Pel que fa a la freqüència de l'ús de l'ordinador, segons la "Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación", entre la població de 8 a 13 anys, els nens fan un ús més consecutiu i heterogeni31. Això es confirma amb la

[30] Hi ha gairebé un 32,1% de noies que llegeixen cada dia i un 25,3% que ho fan diversos dies a la setmana, els percentatges entre els nois es redueixen al 18,1% i el 17,5% respectivament. Però a diferència de la lectura de llibres, els nois llegeixen més la premsa diària que les noies.
[31] Així, fan ús habitualment el 52,6% dels nens i el 47% de les nenes; ocasionalment, el 49,8% dels nens i el 50,2% les nenes. Pel que fa al lloc d'ús de l'ordinador els nois ho fa a casa en un 51,9% i les nenes un 48,1%; en canvi les nenes ho fan més a l'escola un 50,8% front el 49,2%.

Encuesta General de Medios32. L'ús de l'ordinador és molt sovint per jugar, sobretot els nois33 i també els nois fan servir més la vídeo consola i el saló recreatiu Un 78,2% de noies diuen no jugar amb cap d'aquests aparells. Tot aquest consum és més alt en les classes mitjanes

Com són aquests jocs? Segons l'informe ETAN[34], els dissenyadors de jocs informàtics recorren a les fantasies estereotipades dels nois per a desenvolupar jocs centrats en esports masculins, velocitat i matar marcianets. Evidentment, també cal dir que hi ha molts nois que no s'interessen per ells. Un dels jocs de Playstation va adreçat a les noies (Girland) però, lamentablement, consisteix en dissenyar un nuvi virtual. Els catàlegs de jocs d'ordinador i joguines reprodueixen imatges tradicionals i indiquen qui ha de jugar amb cada cosa i quins papers s'han de distribuir dins del joc en funció dels sexes. També Amnistia Internacional ha denunciat la violència que contenen molts jocs.

Què passa amb Internet? Pel que fa a les pautes de navegació a Internet, en les dades facilitades per la Fundació Catalana per a la Recerca[35] (maig 2003), els nens naveguen més que les nenes. Les noies prefereixen navegar acompanyades, en tots els segments d'edat, mentre els nens ho prefereixen fins els 8 anys; entre 9-11 prefereixen fer-ho amb amics abans que en solitari i, a partir dels 12, opten per connectar-se sols. La seguretat a la xarxa preocupa més les nenes que els nens, i continuen buscant consell sobre com navegar amb seguretat, mantenint aquest interès passats els 13 anys[36]. La freqüència diària o quasi diària és superior en els nois. A més edat, més consolidades les diferències. Segons l'enquesta "Joves a Barcelona", els nois i els grups d'edat més joves fan servir la xarxa, més que la resta, per a escoltar o baixar música, participar en xats i fòrums i jugar. En canvi, les noies es dediquen més a cercar informació *(veure Figura 5).*

[32] Enquesta maig 2002-maig 2003: en el grup de 14 a 16 anys, la freqüència d'ús de l'ordinador és en el nois: habitualment un 57,3%, ocasionalment un 18,5% i no el fa servir un 24,1%; en les noies 47,6% ho fa servir habitualment, el 24,2% ocasionalment i el 28,2% no l'utilitza). En el grup de 17 a 19 anys els resultats són similars

[33] Feixa senyalava al Primer Informe CIIMU, que els nois d'entre 12 i 16 anys de Barcelona tenen una mitjana de 32,7 jocs d'ordinador (i 28,8 jocs de video-consola), i les noies una mitjana de 9,4 jocs d'ordinador (i 10,3 de video-consola). Dades similars ens dóna l'informe del 2002 de la "Asociación para la Investigación de Medios de Comunicación" en referència a nens i nenes de 8 a 13 anys, diu que la freqüència de joc amb videojocs tots els dies és del 77,2% en els nens i el 22,8% en les nenes; s'igualen més en una freqüència d'un o dos dies a la setmana, 57,8% els nois i 42,2% les nenes. Hi ha un 75,6% de nenes que no hi juguen mai.

[34] El Grup ETAN és un grup de persones expertes de diversos països de la Unió Europea que investiga sobre les desigualtats de dones i homes en la ciència i la tecnologia.

[35] Citat al Llibre Blanc del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (2003)

[36] Segons la "Encuesta General de Medios" (2002-2003), en el grup d'edat de 14 a 16 anys la mitjana de minuts de connexió a Internet és, per als nois, del 98,09 i les noies de 106,43; en el grup de 17 a 19 anys s'inverteix ja que és de 146,06 minuts per als nois i de 87,38 per les noies. A partir d'aquesta edat sempre es mantenen superiors les xifres per als homes en relació a les xifres de les dones

FIGURA 5. ÚS HABITUAL D'INTERNET PER SEXE I EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 – FEBRER DE 2003

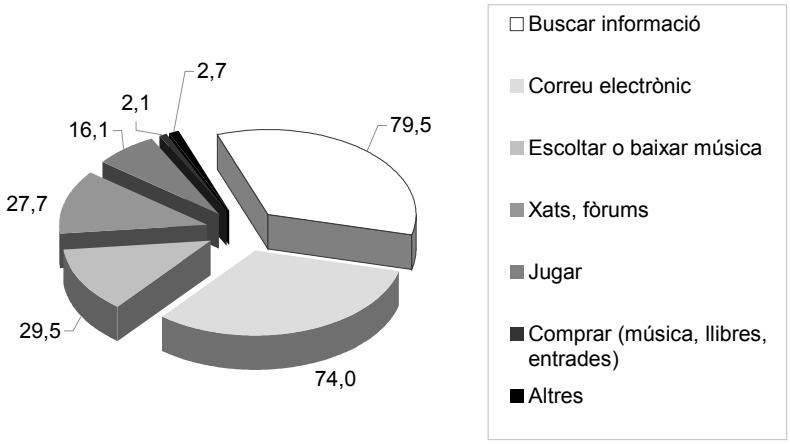

Font: Elaboració CIIMU a partir de dades de l'enquesta de "joves a Barcelona." Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

Els telèfons mòbils són presents en la quotidianitat de nois i noies, cada vegada des d'edats més primerenques. La utilització que es fa dels mòbils, presenta trets diferencials?. Segons Feixa (2002), els nois mostren una marcada preferència pels jocs i entreteniments, mentre que les noies es decanten pels elements lúdics relacionals (ús dels mòbils, dels missatges telefònics o xats). Segons la Encuesta General de Medios, en totes les edats, fins als 35 anys, les nenes i noies tenen mòbil en un percentatge més alt que els nois[37]. Caldria conèixer quins elements de control familiar també intervenen en l'adquisició i regal dels mòbils, sobretot a les filles.

Als esports es donen fortes diferències en nois i noies, tant en la intensitat de la pràctica com en els tipus d'esport, així com en l'esport com a espectacle i espai relacional. Segons dades de "l'Enquesta Metropolitana" gairebé la meitat dels joves (45,3%) de la província de Barcelona practiquen algun tipus d'esport, i la pràctica esportiva és considerablement superior entre els nois que entre les noies *(veure Taula 7)*. Alguns dels esports més practicats entre les noies, com ara la gimnàstica o l'aeròbic i la natació, tenen poca acceptació entre els nois, més atrets pels esports d'equip i de competició, com el futbol, tennis o bàsquet (Riba i Sintes 2002: 97).

[37] Les noies entre 11 i 13 anys tenen telèfon mòbil en un 52,8%, front el 47,2% dels nois[37]. Segons la Encuesta General de Medios entre els joves de 14 a 16 anys el 71,8% dels nois tenen al menys un mòbil i les noies en el 81%. En la franja de 17 a 19 les xifres són 86,2% els nois i el 93,5% les noies. A partir dels 35 anys els homes superen les dones.

TAULA 7. PRINCIPALS ESPORTS PRACTICATS PELS JOVES DE LA PROVINCIA DE BARCELONA SEGONS GÈNERE (2000)

Esports	Gènere		Total província Barcelona
	Homes	Dones	
Gimnàstica/aeròbic	6,3	35,0	17,3
Futbol	26,3	2,9	17,3
Natació	6,1	24,8	13,3
Ciclisme	9,6	2,3	6,8
Bàsquet	6,6	6,1	6,4
Tennis	6,9	2,6	5,2
Futbol sala	7,2	0,6	4,6
Esquí	2,0	4,1	2,8
Caminar	0,7	0,5	0,6
Altres	28,4	21,1	25,6
Total	100,0	100,0	100,0

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de "I' Enquesta Metropolitana de Barcelona" (2000).

Trilla (2002) planteja que els nois opten per l'esport com a pràctica i com a espectacle força més que les noies: *les motivacions d'ambdós sexes per practicar* [un esport] *difereixen perceptiblement, i s'orienten de forma diferenciada cap a de terminades especialitats. Hi ha esports marcadament masculinitzats i esports marcadament feminitzats. Tot i això, és ben plausible pensar que algunes diferències es poden haver anat escurçant força en els darrers decennis. No tenim sèries temporals llargues que ens permetrien comprovar-ho, però sembla clar que, a pesar de les diferències existents, l'esport femení ja no és, com era abans, tan minoritari, marginal o, fins i tot* <<*mal vist*>>. Per a Trilla els mòbils competitius es troben més arrelats en el nois que en les noies i hi ha un major decantament dels nois pels aspectes lúdics i de competició, i de les noies pels aspectes relacionats amb la salut i el benestar físic i mental. També hi ha més nois que noies federades. Un aspecte interessant és la participació en els Jocs Esportius Escolars de Barcelona i Catalunya, on les noies són la meitat dels nois. Però és que cal considerar que les dues modalitats de futbol representen el 70% de la participació. Com es promocionen els diferents tipus d'esports en relació a aquests jocs?

9. VIOLÈNCIA DE GÈNERE

Quines opinions existeixen entre la gent jove sobre la violència en general? A l'enquesta "Joves a Barcelona", la violència apareix com un valor desacreditat entre els joves, que es mostren obertament contraris a justificar l'ús de la violència: més del 90% dels joves opinen que els actes violents no són justificables. Hi ha una excepció, i és la resistència violenta a les actuacions policials, que és ocasionalment justificada per un terç dels entrevistats[38]. Les noies, i els nois i noies més grans, són els més contraris a l'ús de la violència. Pel que fa a la violència entre membres de la parella un 96,0% opina que no es pot justificar mai, però cal remarcar que la justificació de violència en alguns casos entre membres de la parella és més alta entre joves (4%) que entre la

[38] També dos de cada deu joves entre 15 i 19 anys justifiquen la violència als estadis esportius.

resta de la població (0,3%). La informació no la tenim desagregada per sexes (*veure Figura 6)*.

FIGURA 6. GRAU DE JUSTIFICACIÓ DE LA VIOLENCIA PER TIPUS DE SITUACIONS, SEXE I EDATS. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 – FEBRER DE 2003

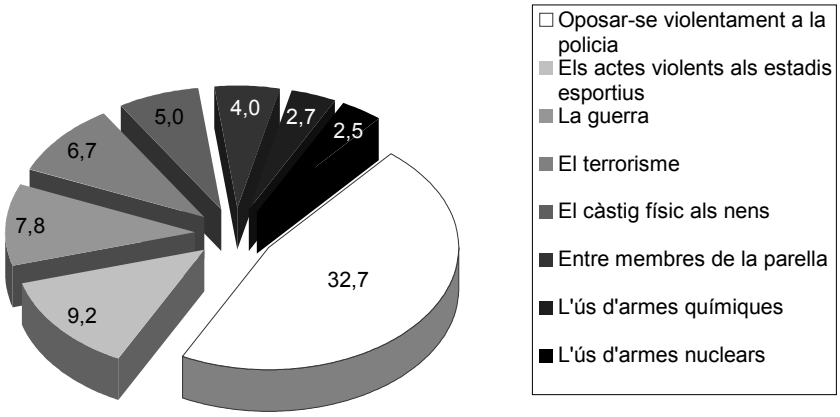

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de l'enquesta "joves a Barcelona". Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

Pel que fa a la violència als centres d'ensenyament, la majoria relativa de joves (un 49,7%) creu que hi ha molta o bastant violència als instituts, i una majoria més àmplia (el 63,7%) percep molta o bastant indisciplina i poc respecte als professors[39]. Caldria poder aprofundir de manera desagregada, sobre nois i noies, al voltant de qui exerceix els actes de violència, com s'entenen les relacions abusives, quina relació existeix en relació a les seves construccions identitàries...

En aquest informe ens referirem fonamentalment a la violència de gènere en parelles joves, i quina relació té amb les construccions d'identitats. González i Santana (2001) van realitzar una investigació sobre violència en parelles joves[40] i constaten que aquesta és molt freqüent però que resta socialment invisible. És una violència que comença de manera insidiosa, però que finalment acaba per formar part de les relacions de parella[41]. En general, la gelosia constitueix el motiu més freqüent d'agressió entre parelles joves, i els nois solen culpabilitzar les noies considerant que elles es comporten de forma provocativa.

Corsi i Ferreira (1994) han identificat una sèrie de conductes que permeten pronosticar una violència masculina posterior. Són indicis que cal tenir presents

[39] Entre els nois i noies que es troben en edat d'estudiar ESO o Batxillerat –és a dir el segment entre 15 i 19 anys- són més (68,4%) els que opinen que la indisciplina és freqüent, però en canvi són menys (46,4%) els que perceben molta o bastant violència

[40] Estudi realitzat l'any 2001, amb una mostra de 1.146 estudiants d'ensenyament mitjà de 16 a 18 anys, realitzat l'any 2001.

[41] Un treball realitzat pel Servei de Violència Familiar de Bilbao (1998) va posar de manifest que en el 22% dels casos registrats el maltracte havia començat en el nuviatge

en el moment de l'inici de la parella, com per exemple, els intents de control i aïllament, l'agressivitat, el menyspreu i la humiliació, la manipulació, la negació dels errors. Quan es fa treball amb grups de nois i noies això surt expressat una i altra vegada. Les noies diuen: "ell em controla bastant, em truca sempre pel mòbil"; "ell m'està trucant sempre, vol saber on sóc, amb qui estic"; "què porto avui, com m'he vestit", i llavors la frase a continuació és "però això és perquè m'estima". També diuen "és que per amor ho faig tot" o que les vint trucades són un símbol d'amor i no de control. No és una patologia social, pensar que per amor es poden aguantar determinades coses?. El moment en què s'inicien les relacions de parella és clau per tal de fer intervencions preventives[42].

Bonino[43] alerta, en relació a l'abordatge de la violència, que, focalitzant "en" les dones, es pot donar un efecte secundari indesitjat com és que es confirmi, per a alguns sectors, la idea que el problema de la violència és un problema "de" les dones. Això pot ser un obstacle per a l'acció que cal remoure, ja que sabem que la violència no és un problema "de" sinó "per a" les dones i fonamentalment "de" la cultura masculina/patriarcal. Conclou que en l'estratègia de combat de la violència no es pot excloure la voluntat de transformar les normes, ni les institucions culturals i socials, però tampoc els homes: *Incloure'ls suposa no tan sols –encara que això és fonamental per deslegitimar i il·legalitzar la violència- judicialitzar la seva actuació, sinó pensar la violència masculina com objecte possible d'investigació i prevenció i els homes que exerceixen violència com subjectes possibles d'assistència i reeducació (...) Incloure'ls significa, també, comprometre a tots els homes a trencar el silenci còmplice i col·laborar activament en la lluita contra la violència.*

Sabem que no totes les violències s'expressen com agressió física, sinó que es donen en la quotidianat a través de conductes més subtils. Luis Bonino (1997) les anomena "micromasclismes": estratègies utilitzades pels homes per mantenir els privilegis envers les dones, reafirmar o recuperar el seu domini enfront elles, o resistir-se a l'augment de l'estatus de les dones amb qui estan vinculats.

Existeixen actuacions preventives, com les desenvolupades des del Pla Operatiu contra la Violència vers les Dones de l'Ajuntament de Barcelona. Entre les seves línies mestres hi ha la necessitat de promoure estratègies educatives, preventives i de sensibilització encaminades a aconseguir la nul·la tolerància a la violència. Es considera que les diverses modalitats de violència que pateixen principalment les dones, i que tenen el seu origen en la desigualtat, poden arribar a ser disminuïdes i/o eradicades a partir d'un treball seriós de prevenció de les relacions abusives, sobretot intergenères, durant el període formatiu de les persones. Fruit d'això es desenvolupen els Tallers de

[42] Segons l'informe del Instituto de la Mujer del 2000, el 4,2% de les dones declara haver patit maltracte durant aquell any, i el 12,4% pateix el que anomenen maltracte tècnic (que inclou indicadors de violència psicològica).
[43] *Luis Bonino Mendez.* Director del Centro de Estudios de la Condición Masculina.

Prevenció de Relacions Abusives per Adolescents i Joves[44]. El treball de prevenció de les relacions abusives passa necessàriament per un canvi d'actituds, per treballar proactivament en el desenvolupament de valors, actituds i valors relacionals que contribueixin a disminuir la violència de gènere, al temps que possibilitin assolir la construcció d'unes relacions igualitàries entre nois i noies.

Des d'aquestes experiències, es pretén fomentar que siguin nois i noies qui trenquin el consens; que aquells que són violents vegin que la seva conducta no és ben acceptada en el seu grups d'iguals. L'anàlisi sobre les pròpies creences porta a qüestionar com es construeix sovint la identitat masculina i femenina i a pensar que pot ser diferent i, alhora, aconseguir unes relacions entre gèneres molt més cooperatives i equitatives. L'experiència de Montse Garcia i Helena Garcia que han promogut i treballat en els tallers, les fa plantejar propostes en el sentit que s'iniciïn abans ja que, quan s'arriba a l'adolescència, molts i moltes ja han desenvolupat relacions amb violència.
Aquests tallers tenen punts en comú amb d'altres que es desenvolupen a Catalunya, com és tot el treball desenvolupat des de fa anys per l'Associació Tamaia[45], i també en diversos països europeus. S'analitzen diversos mites sobre la violència a la parella, s'ofereix informació sobre la dinàmica i els efectes del maltracte; es fa anàlisi de diferents productes culturals per tal de fer explícits els missatges que justifiquen la desigualtat de gènere i la utilització de la violència; es treballa al voltant de la concepció de l'amor romàntic i els seus possibles efectes de submissió; es dóna participació a la gent jove a l'hora de suggerir estratègies per la prevenció de la violència perquè facin seus els objectius que s'han traçat. Persegueixen un canvi d'actituds davant la violència i les relacions de gènere.

S'han vist, en general, resultats positius a curt termini[46], tot i que també s'apunta la necessitat de tenir cura en els plantejaments, per tal de no tenir reaccions contràries a les desitjades. Per exemple, si els nois poden sentir que els missatges amenacen els homes en conjunt, pot ser que s'activi la identitat masculina i es redueixi la receptivitat davant els missatges. Es recomana posar èmfasi en les potencialitats de la relació i no en els seus perills

Quines percepcions tenen nois i noies sobre la violència de gènere? En tallers realitzats sobre relacions abusives, els més joves apunten opinions "no tan políticament correctes", hi ha una evolució cap a la correcció amb l'edat, però tant uns com altres estan imbuïts de sexisme. No tenen molt clar en què consisteixen les relacions d'abús a les parelles: ho solen identificar més en allò físic, i allò psicològic o emocional resta més amagat. Les noies en general ho tenen més clar, tot i que els és difícil veure la diversitat de formes de violència.

[44] Des de la Regidoria de la Dona de Barcelona i el Consell de la Joventut, s'han iniciat al 2003 uns tallers de prevenció de relacions abusives dirigits a nois i noies de 14 a 18 anys. La prevenció, entesa com primària, abans que sorgeixi, ja que en el tema de violència sovint s'intervé per a pal·liar els efectes i recuperar les dones que han patit la situació.
[45] El grup TAMAIA, a més d'atendre a dones, fa tasques de prevenció adreçades a diversos col·lectius, entre ells la gent jove.
[46] González i Santana (2001).

També elles tenen més interès en parlar del tema, els nois es situen a la defensiva, utilitzant a vegades la broma i actuant com si això no anés amb ells, "això ja no passa".
En aquests grups de discussió amb joves, les noies creuen que els nois són més agressius en la seva quotidianitat, que són més explosius, i que tendeixen a solucionar els conflictes d'una forma agressiva. Per la seva banda, els nois comenten que les noies utilitzen més la violència psicològica "les noies criden també", "les noies fan més voltes". Molts nois qualifiquen d'actitud violenta les expressions d'agressivitat de les noies: és com si no es reconegués a les noies el recurs a l'agressivitat com una expressió de la seva afirmació enfront una construcció identitària vinculada a la submissió. Les noies es defineixen com a més conciliadores. Ara bé, la dificultat és aprofundir en com s'entén i es fa la conciliació.

Existeix un concepte d'amor romàntic, sobretot entre nois i noies més joves (entre els grans no tant perquè han tingut més relacions i són més escèptics). La parella entesa com la mitja taronja, l'amor per a tota la vida (sobretot les noies), trobant l'home o la dona "ya somos uno", entenen aquesta relació necessària per completar-se amb els altres. En relació a l'amor romàntic, González i Santana (2001) creuen que una visió excessivament romàntica de l'amor pot contribuir a que els joves construeixin una relació asfixiant on el sentiment amorós pugui ser utilitzat com a justificació del control sobre la parella. Critiquen com les sèries i literatura adreçada a públic femení mantenen, tot i que modernitzada, la idea d'amor romàntic. La idea que "l'amor tot ho pot" fa que algunes noies creguin que, amb esforç, podran solucionar els problemes dins la parella i que amb el temps tot millorarà. Les noies més joves tenen dificultats per explicar els problemes que afecten la seva vida íntima, i intenten trobar la solució per sí mateixes. Així mateix, poden tenir por o vergonya per explicar-ho, i creure que la seva imatge empitjorarà entre els companys.

Què passa amb fills i filles que han conviscut en situacions de violència intradomèstica? González i Santana (2001) diuen que encara se sap molt poc sobre allò que potencia o inhibeix la transmissió de la violència d'una generació a una altra. Creuen que ningú està abocat a la violència especialment si tenen actituds que són hi contràries. Esmenten estudis que defensen que la transmissió del maltracte infantil es pot aturar en mares que tot reflexionant sobre la seva infància, tracten els fills de manera molt diferent a com elles van ser tractades. Plantegen que els homes amb creences i actituds més conservadores en relació als rols de gènere tenen més propensió a fer servir la violència envers la parella, i que exerceixin la violència com a forma extrema de control. Aquestes autores pensen que les noies que han crescut en ambients violents poden anticipar més la violència, tot i que això no garanteix la immunitat i fins i tot poden culpar-se a elles mateixes quan es troben en situació de violència.

Un altra forma de violència de gènere, que és molt desconeguda per les noies malgrat la seva freqüència, és l'assetjament sexual en l'àmbit laboral. Moltes noies, quan s'incorporen a la feina, pateixen situacions d'assetjament, que

sovint no saben identificar i tenen dificultats per a la resposta, tenint en molts casos greus conseqüències laborals i personals.

10. AFECTIVITAT I SEXUALITAT

La salut afectivo-sexual és fonamental en l'adolescència. El procés de construcció de la identitat sexual és molt important entre els i les adolescents, la temàtica sexual i d'orientació sexual es va barrejant contínuament amb la identitat.

Imma Campos, metgessa del CJAC, explica que a l'adolescència persisteixen un elevat nombre de mites, falses creences, idees preconcebudes, sobre la sexualitat que varien en persones de diferents cultures i diferents ambients socio-econòmics. Es van perpetuant, són temes que es comenten habitualment amb el grup d'iguals, que es contrasten amb la informació que es rep dels mitjans de comunicació, etc. En el cas de les noies es sol parlar amb més sinceritat en un grup íntim d'amigues, però això continua sent menys freqüent en el cas dels nois. Les enquestes del *Instituto de la Juventud* reflecteixen fins a quin punt en l'àmbit familiar, per exemple, tot i que no es prohibeixi obertament parlar de temes sexuals, es tendeix a evadir-los.

En l'estudi fet per Alberdi (2002:140) en relació a dones joves amb un nivell d'estudis alt, observen que existeix una progressiva liberalització de la sexualitat femenina en el sentit d'una equiparació de drets. Però, alhora, les imatges socials d'homes i dones continuen sent molt diferenciades en relació a la sexualitat. Sobretot en els comportaments reals, on els homes tenen més llibertat per buscar plaer *encara s'observa la vigència dels estereotips tradicionals que oposen les imatges de la verge a la de la prostituta i les utilitzen com a designacions relacionades amb la sexualitat i la repressió del dret de les dones al plaer.*

En el treball de discussió amb grups de joves, una noia ho expressa així:

> *si un chico tiene en una noche tres rollos, ah! es un machote, pero si una chica tiene tres rollos en una noche es una puta*. (Noia de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona)

Existeixen diverses actituds relatives als homes i les dones en una societat en la qual encara es reserva als homes la iniciativa de fer el primer pas en el terreny sexual, i a les dones l'actitud més passiva d'esperar a ser escollides. Davant les primeres relacions, les noies diuen que elles avui en dia també tenen la iniciativa, però que prefereixen no haver de fer-ho perquè creuen que es sentirien molt malament si són rebutjades.

> *en general, yo creo que las chicas somos más... que vengan ellos. A ver, ahora ya no tanto porque ahora ya las chicas también... pero no sé, yo creo que los chicos... aunque digan que no....ellos siguen ahí, yo creo que las chicas, por ejemplo, yo si lo hiciera y me dijeran que no, no me volvería a atrever otra vez a hacerlo porque me sentiría mal conmigo misma. Si una chica se lo dice a un chico (que no) la chica no se va a reir con sus amigas, pero si el chico le*

rechaza, el chico se lo va a decir a todo el colegio y al dia siguiente todo el mundo se está riendo. (Noia de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona)

Quins aspectes poden influir en la perpetuació de certs estereotips de gènere en relació a la sexualitat? La informació, de forma majoritària, la reben dels companys amb qui comparteixen habitualment els seus dubtes; la freqüent "desinformació" que proporcionen els mitjans de comunicació en aspectes relacionats amb la sexualitat i les diferències de gènere; els límits dels pares, per ser qui estableixen les normes i qui transmeten els costums i valors morals, dificulta que els pares puguin parlar obertament i amb confiança mútua amb fills i filles adolescents.

Un dels problemes que tenen nois i noies és la manca de centres de salut especialitzats en la informació i atenció als joves en relació a la seva sexualitat. A Barcelona, temps enrera, l'assessorament a la gent jove en matèria de salut sexual i sobre qüestions de sexualitat en general, s'havia fet a través de la xarxa de centres de planificació familiar. Aquest sistema es va substituir per l'assessorament i l'atenció des dels Centres d'Atenció Primària (CAP). El fet d'establir l'assessorament sexual en els CAP ha pogut actuar com a factor dissuasiu, ja que per a molta gent jove pot suposar un fre el fet de rebre aquest assessorament al mateix lloc on la resta de la gent rep l'atenció sanitària bàsica i, sobretot, per part del mateix metge o la mateixa metgessa que la resta de la família.

El Centre Jove d'Anticoncepció de Barcelona treballa amb joves fins a 25 anys, és l'únic centre a Catalunya i, malgrat que es reben nois i noies, la demanda de nois és sols del 29%. Això s'explica des del propi centre per la major responsabilitat de la dona en els temes relacionats amb l'anticoncepció. Sovint van al centre acompanyant la noia quan passa alguna cosa amb el preservatiu. Entre els motius de consulta, el percentatge més alt és per l'anticoncepció d'emergència (36,74%), seguits per consultes sobre amenorrea, embaràs o demanda de IVE *(veure Figura G3. Annex CD)*

Existeix una baixa percepció de risc respecte l'embaràs i molt més baixa en el cas de les malalties de transmissió sexual, relacionada amb les característiques psico-afectives pròpies dels adolescents, un sentiment freqüent d'invulnerabilitat, etc. Els joves utilitzen, majoritàriament, mètodes anticonceptius, però no en totes les relacions sexuals ni sempre de forma correcta (ús freqüent de preservatiu alternat amb *coitus interruptus*)[47]. Les

[47] L'Enquesta "Joves a Barcelona", ens proporciona algunes dades, però es pregunta només als que han tingut relacions sexuals completes: el preservatiu és el mètode anticonceptiu més utilitzat (69,4% en els homes; 47,3% en les dones) seguit de la píndola (17,1% contesten els homes; 35,4% les dones). Un 10,0% no fa servir cap mètode (8,2% en els homes; 11,8% en les dones). El preservatiu és el més utilitzat entre els joves de 15 a 19 anys amb un 73,0%. El 22,6% de les joves enquestades que han tingut relacions sexuals han fet servir alguna vegada la píndola del dia després; en la franja de 15 a 19 anys és més alta amb un 28,6%; de 20 a 24 anys un 27,2%; entre 25 a 29 anys el 18,0%. Altres estudis indiquen que el 48% de les adolescents escolaritzades de Catalunya (entre 14 i 19 anys que han tingut relacions sexuals, i el 43% dels adolescents en les mateixes circumstàncies manifesten que alguna vegada no han

relacions sexuals impliquen moltes altres coses (experimentació, pors, afecte, vergonya...) que estan lluny dels aspectes més negatius que tenen a veure amb el risc d'embaràs o infeccions. En el cas de les noies l'embaràs apareix com una conseqüència més propera que el risc d'infeccions, tot i que, per exemple, en el cas de la infecció per l'HIV la noia té un risc més alt d'infecció que el noi. En el tractament post-coital les noies passen un calvari, ja que visiten dos o tres centres i no reben el tractament o finalment han d'anar a l'hospital[48]. És una desatenció que té conseqüències en algun cas d'embarassos i, en molts altres, de situacions d'angoixa.

La major part dels joves coneixen el preservatiu i saben com utilitzar-lo però no sempre s'utilitza de forma correcta. Aquesta situació es dóna, en molts casos, per les dificultats en la negociació de l'ús del preservatiu, sobre tot en el cas de les noies. Els nois acostumen a argumentar més aspectes relacionats amb el plaer (pèrdua de sensibilitat...) o, de vegades, alguna problemàtica sexual (pèrdua d'erecció...). En la resolució d'aquests conflictes té un paper molt important una informació correcta, però també les habilitats adquirides per nois i noies en la presa de decisions, negociació, autoestima, assertivitat, etc.

Segons l'Enquesta "Joves a Barcelona", la distribució de preservatius als instituts és aprovada pel 87,8% dels joves, mentre que un 58,5% és favorable a que es faciliti la píndola del dia després als centres educatius. Pel que fa a la pregunta sobre si han tingut relacions sexuals complertes, el 80,3% dels joves entrevistats diuen haver-ne tingut. En el tram de 15 a 19 anys contesten afirmativament el 46,3%. Els nois, en general, afirmen tenir relacions abans que les noies[49] (*veure Figura 7*).

fet servir cap mètode anticonceptiu. (Suris, JC.; Parera, N. (2002) Enquesta de salut als adolescents escolaritzats de Catalunya. Barcelona: Fundació Santiago Dexeus).

[48] Abans es donava un combinat però ara està comercialitzat com a tal i té un preu de 20 Euros

[49] Noies: 15 anys el 27,3%; 16 anys el 23,1%; 17 anys el 33,3%; 18 anys el 61,5%; 19 anys el 72,7%. Nois: 15 anys el 25,0%; 16 anys el 45,5%; 17 anys el 53,3%; 18 anys el 68,8%; 19 anys el 58,3%

FIGURA 7. NOMBRE DE JOVES QUE HAN MANTINGUT RELACION SEXUALS COMPLERTES PER EDAT I SEXE. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

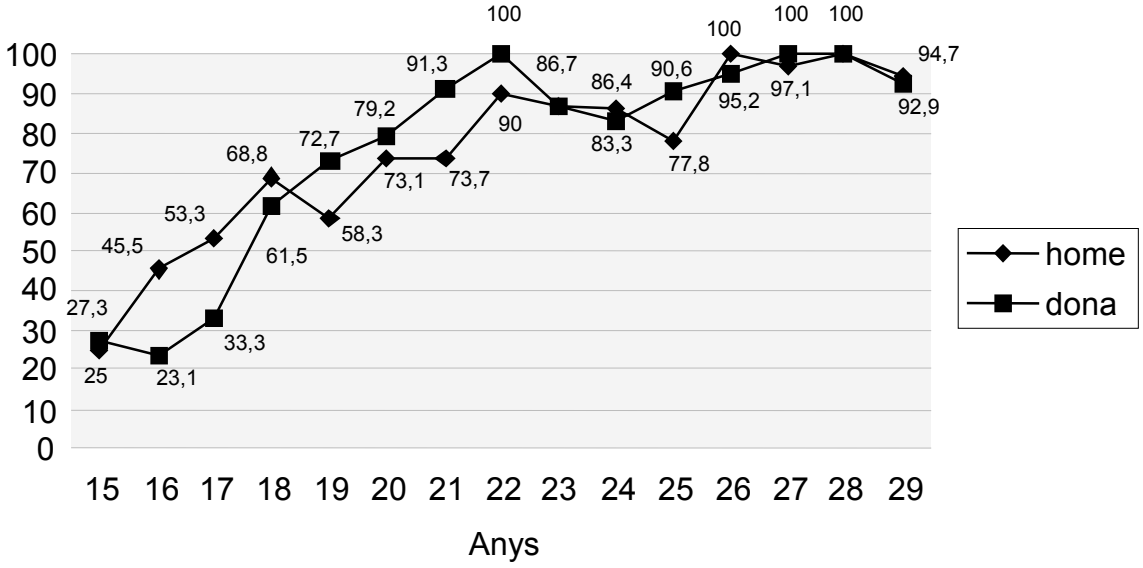

Font: Elaboració CIIMU a partir dades de l'enquesta "joves a Barcelona". Departament d'Estudis i avaluació I.M.I. Ajuntament de Barcelona.

Però aquí poden intervenir altres factors explicatius de les dades: *Sembla que la tendència a mentir davant una enquesta és a exagerar l'historial i experiència sexual per part dels homes, mentre que les dones tendeixen a minimitzar-lo. Això també es reflecteix a les dades, no només l'experiència sexual real. En segon lloc, no és el mateix tenir relacions sexuals que tenir relacions de parella i, en els nois, sobretot les primeres vegades, hi ha una major desvinculació entre una i altra cosa (encara hi ha nois que perden la virginitat amb professionals del sexe, per exemple). Finalment, l'accés femení al sexe coital està molt més restringit pel que fa a les sancions socials, familiars o personals que en general s'han de superar, però, d'altra banda, és molt més fàcil pel que fa a les possibilitats fàctiques de tenir relacions, precisament per la major predisposició masculina a tenir relacions coitals. Així, en cas de voler-ho, una noia adolescent pot tenir-ho més fàcil per tenir relacions coitals que un noi amb la mateixa voluntat*. (Romaní, 2002: 216).

Les dades que es tenen sobre embarassos de noies menors de 20 anys no són complertes, ja que només es tenen dades de serveis específics de la xarxa pública. Això fa que s'hagi d'aprofundir més en què passa en relació a la situació i origen social. A Catalunya, citat per Romaní (2002), entre l'any 1997 i el 2000, el nombre de noies entre 14 i 17 anys que es van quedar embarassades va passar de 759 a 1023, representant un increment del 80% en la taxa d'embarassos adolescents (que va passar d'un 5,1 per mil a un 9,2 per mil), com a conseqüència de l'increment de casos i la davallada en el pes demogràfic d'aquests grup d'edats. En el segon Informe del CIIMU en el bloc de salut, Martínez diu que amb dades dels serveis d'Atenció a la Salut Sexual i Reproductiva de Barcelona, les dones embarassades ateses menors de 20

anys representen el 3,7% de les usuàries. Els percentatges de IVEs en menors de 20 anys són del 27,8% per al 2002, però el que Martinez senyala com significatiu és que ¾ parts d'embarassos de noies entre 15 i 19 anys acaba en IVE (més alt que en altes franges d'edat).

Romaní (2002), en relació a embarassos d'adolescents, es fa unes preguntes interessants. Existeix un relaxament en l'ús dels anticonceptius? Un descens de l'edat mitjana en l'inici de les relacions coitals? Pot ser que hi hagi una major sistematicitat en el registre d'embarassos i avortaments? Pot ser conseqüència de l'arribada d'algun contingent de població adolescent immigrant que tendeixi a iniciar el seu itinerari familiar de manera més precoç? Considera que és una dada que ha de ser analitzada amb molta cura per no arribar a conclusions precipitades. Carrasco al primer Informe del CIIMU considera que cal analitzar en profunditat els embarassos adolescents de noies estrangeres menors de 16 anys, i que cal tenir en compte que s'ha observat una acomodació progressiva a les estratègies reproductives de la societat d'acollida després d'un cert temps. (Carrasco 2002:38).

Actualment, únicament es preveu l'educació sexual en el segon cicle de l'ESO, en el qual apareix un crèdit titulat "Cos, sexualitat i reproducció". És una idea equivocada associar sexualitat a maduresa sexual i reproducció. Es dibuixa, d'aquesta forma, un model d'educació sexual que informa dels processos biològics i avisa dels perills associats a la pràctica sexual. Queda fora la reivindicació de la sexualitat com a font de plaer, autoconeixement, relació. Es presenta com a norma l'heterosexualitat, no reconeixent en peu d'igualtat la resta de pràctiques sexuals.

Existeixen vivències i expectatives diferents quant a la percepció de risc de nois i noies i estils de vida diferents en temes de salut: sexualitat, consum de drogues, seguretat viària, trastorns alimentaris, salut mental, que tenen molt a veure amb les diferents identitats de gènere. En aquests temes remetem a l'anàlisi que es fa al bloc de salut on s'analitzen i es fan explícites les diferències de gènere interelacionades amb les de classe social. Només volem afegir l'opinió d'expertes com Carme Valls, que assenyala com, en les enquestes i investigacions, manquen indicadors claus sobre aspectes que poden ser importants en les adolescents: per exemple els problemes d'ovulació i les anèmies ferropèniques causades per menstruacions abundants.

Una limitació molt important per a conèixer l'estat de salut de la gent jove és el fet que les enquestes a menors de 15 anys són realitzades de manera indirecta (a partir de les respostes de pares o mares o tutors). I és significatiu que, pel què fa a la percepció de salut, quan es poden comparar les opinions subjectives de nois i noies amb les opinions dels pares, aquestes sempre són més favorables que les que expressen les noies sobre sí mateixes.

11. RECOMANACIONS

En relació a la "Manca d'equitat a les relacions familiars",

Els nous models de família han de permetre oferir referents diferents en la construcció de les identitats d'infants i joves.

- És necessari insistir en una educació adulta envers als homes, a través de la qual han d'aprendre les noves formes de relació i de comportament familiar, que impliquen els temes ja coneguts de compartir -no ajudar- l'atenció dels fills, de repartir equitativament les feines de casa, i de compartir les responsabilitats econòmiques i les feines de comandament. Hem de saber fer pedagogia també en la manera d'explicar les coses. Per exemple, cal posar en evidència, en primer lloc, les hores que els homes treballen de menys en l'àmbit domèstic: si fem servir així els indicadors ens poden ensenyar una realitat diferent, i ajuden a crear una perspectiva diferent de tipus social, revaloritzant feines i espais actualment feminitzats, i mostrar els dèficits socials dels homes.

- Cal pensar d'una altra manera els horaris laborals, conciliar la salarització de la força de treball de mares i pares amb la seva presència dins la llar, a través de polítiques familiars i laborals adequades, que alhora estimulin la participació dels homes cap a un repartiment més equitatiu de les feines domèstiques. És necessari recuperar i transmetre, tant per part dels pares com de les mares, el valors dels sabers pràctics familiars i de la cura a través del reconeixement d'aquests per l'escola i la comunitat.

- Són necessàries polítiques públiques que considerin els drets i responsabilitats del pare d'ocupar-se del treball familiar i dels seus fills i filles, i responsabilitzi els homes de les tasques de cura. Ens calen doncs, unes polítiques públiques referents a la vida quotidiana i una reorganització dels temps de treball i de vida, alhora que la creació de serveis públics de suport a l'atenció de les persones (nens i nenes i persones dependents). És a dir, legislar i actuar des d'una perspectiva ben diferent de la que s'expressa en la Llei de Conciliació familiar basada en la perpetuació del model de doble presència exclusiva de les dones. Però també hem de promocionar fórmules d'una més gran corresponsabilització social i comunitària en la tasca d'atenció a les criatures i altres persones depenents, en la promoció d'experiències com els bancs del temps directament adreçades a compartir i intercanviar l'atenció a altres.

- És important una revalorització social dels sabers pràctics associats a la cura de les persones. Reconèixer com a valors ciutadans els defensats per les teories i les pràctiques coeducatives: l'autonomia personal, l'autoestima, la participació, el compromís i la responsabilitat, l'expressió de sentiments, la cura de les persones i les coses, el respecte, la solidaritat i el diàleg.

- Hem d'insistir en la realització de campanyes de sensibilització sobre la necessitat d'aconseguir un canvi en el repartiment entre homes i

dones en tot allò que fa referència a les responsabilitats familiars, incidint en el fet que la conciliació de la vida laboral i la familiar ha d'afectar dones i homes en la mateixa mesura. Ha de quedar molt clar que únicament quan els homes assumeixin i comparteixin les responsabilitats familiars en la mateixa proporció que les dones, podrem parlar de canvis en models de relació i de referència que tenen nens i nenes.

En relació a "Educació: escola i societat"

L'escola i la comunitat han d'interelacionar-se en la tasca coeducativa

- La coeducació ha de ser un principi pedagògic de tota l'escola, que ha de visibilitzar els mecanismes de transmissió i interiorització dels codis de gènere en tant que models de conducta i regles socials que ordenen l'univers conceptual i vital de les persones. Des d'aquest punt de vista, treballar per l'equitat de gènere des de l'escola implica, en primer lloc, contemplar les manifestacions de sexisme que es presenten, analitzant els canvis d'actitud del professorat, el canvi de pràctiques educatives i la implicació de la família a l'àmbit escolar. La coeducació ha de ser un objectiu institucional prioritari als centres docents.

- Una de les tasques centrals a les escoles, ha de ser l'educació en valors, que va més enllà del nivell curricular i es centra en la cerca dels valors subjacents que s'amaguen sota les actituds i pràctiques educatives. En aquest sentit, cal destacar la importància de la trama organitzativa de la vida escolar, de les pràctiques educatives i de les relacions que s'estableixen dins l'aula, on juga un paper essencial la relació entre professorat i alumnat.

- També els temps de pati són educatius. Per exemple, la utilització de més espais per part de les noies al pati, on sovint es troben arraconades, pot ajudar a discutir i elaborar des d'un punt de vista simbòlic, una distribució més equilibrada dels espais públics. També ensenyar a jugar a d'altres coses diferents que el futbol, pot incidir en el desenvolupament d'uns interessos diferents i més cooperatius.

- Des del Departament d'Ensenyament s'ha de fer un salt qualitatiu per tal que es concretin plans per a la introducció de la coeducació als centres i es dotin dels recursos materials i humans. Les administracions han de garantir que les activitats que programin, els materials que produeixin i difonguin no siguin androcèntrics ni sexistes, tot incentivant la producció d'eines per a la coeducació. Les editorials han de complir la normativa vigent del Departament d'Ensenyament sobre l'androcentrisme i el sexisme als llibres de text, i en el cas d'incompliment s'hauria d'evitar la seva publicació[50].

- Cal dissenyar una planificació curricular, incorporant el fil conductor de la construcció dels gèneres com un element bàsic, on poguessin ser abordades qüestions en relació a la sexualitat, els treballs, els models, etc., adaptat als diferents nivells de l'ensenyament i perllongat en les diferents etapes educatives. Això requereix un seguiment constant i que, entre els indicadors de qualitat per avaluar els centres escolars, s'inclogui l'assumpció en el seu projecte de centre d'accions i pràctiques coeducatives.

- Per un canvi substancial en les pautes de socialització dels gèneres és imprescindible propiciar la democràcia en les relacions primàries i, en aquest sentit, caldria pensar en la incidència de les pràctiques i els models d'expectatives de la institució escolar en termes de suport a la tasca socialitzadora de la família, de les diferents formes de famílies avui existents, i de les necessitats que es plantegen a les dones en aquest terreny. Molts dels desajustaments i malestars que es poden observar en l'alumnat són interpretats en termes de desatenció o de desautorització de les formes d'educació familiar que no deixen de ser formes de culpabilització de les mares.

- En aquest sentit, és important introduir formes de relació entre la família i l'escola que es fonamentin en la recuperació del capital educatiu del saber de les mares. Es tracta de crear contextos d'aprenentatge que permetin el desenvolupament d'habilitats imprescindibles per a la vida, i alhora la visibilitat i reflexió sobre tot allò que "es cuina" en l'esfera domèstica, com a forma de "resignificació" de l'experiència femenina. És interessant promoure experiències de cura i suport i d'implicació en tasques de manteniment de l'alumnat als propis centres escolars, que tradueixin al llenguatge de l'experiència el discurs d'una nova ètica de la cura. Es tracta d'introduir la vida quotidiana a l'escola, de responsabilitzar de tasques de cura, de neteja del centre, perquè també són tasques educatives.

- Cal promoure grups de reflexió sobre la masculinitat d'adolescents, tant en l'ensenyament formal com no formal. Haurien de ser actuacions àmplies, i fer-se a escoles i instituts, treballant en relació a la

[50] Reflexions de gènere al Projecte Educatiu de Ciutat.

construcció de les identitats. És necessari treballar quotidianament sobre la resolució de conflictes vinculant-ho a altres models d'autoritat.

En relació a "Les "opcions" formatives: segregació en relació a les expectatives professionals"

Davant el pes dels models socials de gènere, les insuficiències en la coeducació i l'estructura del mercat laboral que coarten les eleccions, fan necessàries actuacions integrals.

- Hem constatat els grans avenços pel que fa a l'escolarització de les noies i a seu èxit escolar. Alhora, també, que existeixen diferents actituds i expectatives de nois i noies en relació a la tecnologia, les ciències socials i la cura de les persones, per exemple. Això està tenint conseqüències en les tries formatives professionalitzadores d'unes i altres. I això no és una cosa del passat, està consolidant-se contínuament com veurem amb les NTI, on es reprodueix novament la segregació.

- Com actuar amb les diferències existents en relació als aprenentatges?. Cal assajar diferents respostes davant la tecnologia, plantejar un model de ciència menys abstracta i més propera a la realitat de les persones, enfocada a la resolució de problemes socials, que destaqui la responsabilitat de la comunitat científica davant els problemes socials, econòmics i mediambientals.

- Hem de fer visible i donar reconeixement a l'existència d'una autoritat científica femenina que ha contribuït al llarg de la història a la construcció del coneixement[51]. Saber incorporar el reconeixement del saber i de l'aportació de les dones en clau científica i digna i introduir-ho transversalment als currículums escolars, fent visibles els valors de les dones, que han estat amagats per l'educació androcèntrica.

- Sabem que existeixen dificultats per orientar les noies cap a altres estudis que no siguin els feminitzats, però hem de ser conscients que també passa amb els nois, a la inversa: massa vegades trien una carrera tecnològica per pura inèrcia, per models propers majoritàriament masculins i sense saber que hi ha darrera d'uns estudis tecnològics. Allò que hem vist a la casa, allò amb què hem jugat, la TV i els models de referència que es presenten influeixen en gran mesura en les tries personals de noies i nois.

- És important la sensibilització i orientació sobre les noies per facilitar que s'imaginin realitzant feines diferents a les que actualment desenvolupen; per poder escollir-les, si és això el que elles volen; per informar que poden accedir a molts llocs de treball; que tenen més possibilitats d'ocupació a curt i llarg termini; que molts dels obstacles

[51] Núria Solsona (USTEC)

actualment existents per a la seva incorporació a aquestes feines es poden canviar per mitjà d'intervencions sindicals i institucionals. Però també, sensibilització amb els nens i nois, per tal que valorin feines que actualment desenvolupen les dones i s'incorporin a elles, per tal que entrin en espais laborals de cura i atenció sobre les persones, en la línia de repartir totes les feines (i tots els treballs: al mercat laboral i a l'àmbit domèstic).

- Cal intervenir amb propostes integrals en la pràctica, per tal de potenciar la diversificació professional, per a nois i per a noies, tant en el moment que es tria un ofici o professió, com en la inserció professional i en la qualitat de l'ocupació. S'han de donar a conèixer aspectes de la formació i del treball que resten apartats dels canals habituals, i especialment, s'ha de fer en edats primerenques, quan nois i noies fan eleccions que posteriorment determinaran la resta de les seves activitats.

- Ha de ser un procés adequat d'orientació, que permeti elaborar una interpretació de la realitat, que ajudarà a les noies joves a veure aquesta realitat, no des d'un punt de vista d'inferioritat o dèficit envers els nois, sinó des del punt de vista dels canvis que han de fer per sí mateixes, assumint els propis objectius per tal de poder accedir a opcions diverses de treball, per triar allò que creguin compatible amb les seves necessitats i no amb allò que marca la inèrcia cultural i social.

- Insistir en la sensibilització també sobre el professorat: de secundària, de formació professional i contínua, universitari, persones que tenen responsabilitats en l'orientació i la planificació de la formació, per tal de trencar estereotips sexistes, i per tal de proporcionar-los eines per desenvolupar la seva tasca amb una perspectiva no segregadora.

En relació a "Treball assalariat: precarització i segregació"

Trencar la segregació laboral, la precarietat i la desvalorització de les feines "feminitzades" requereix la premissa que atendre una màquina no té perquè estar més valorat que atendre una persona.

- Hem vist com en el mercat laboral s'infraocupa a moltes dones amb molta capacitat, les empreses menyspreen un alt percentatge de persones ben formades. Ens podem plantejar augmentar la presència de les noies en oficis, categories laborals i professions de les quals està exclosa com a conseqüència dels estereotips socials i laborals existents en relació a què és el més adequat per a cada gènere. Però això ha d'anar acompanyat a la vegada, d'una revalorització de les feines i treballs que actualment desenvolupen les noies i les dones: moltes d'aquestes activitats són essencials per a la societat, malgrat que no estiguin valorades precisament pel fet que les realitzen majoritàriament les dones[52].

- És necessari que la societat reconegui que atendre una màquina no té per què estar més valorat i millor pagat que tenir cura d'una persona. Les noies i dones per la seva socialització han desenvolupat unes competències que són importants, encara que no siguin valorades convenientment en el món professional. Ens cal fer una revalorització de les professions i oficis feminitzats, ja que les classificacions professionals no són construccions tècniques de caràcter neutre i objectiu, sinó que es construeixen, no tan sols a partir de la correlació de forces entre empresa i gent treballadora, sinó també des dels valors dominants en una societat, incorporant criteris implícits relacionats amb les tradicions, els prejudicis i els estereotips vigents.

- Seguint amb aquesta preocupació, de com incidir envers la segregació laboral en relació als gèneres, cal considerar, en primer lloc, com, en les propostes relacionades a trencar la segregació ocupacional, sovint s'ha posat tot l'èmfasi en la preocupació del per què les noies no trien espais laborals tecnològics, i no tant en per què els nois no trien opcions vinculades a la cura de les persones.

- Per tant, ens ha de preocupar que, de la mateixa manera que les dones han de poder entrar en molts oficis i professions que avui realitzen els homes, és tant o més important, que ells s'incorporin al tipus de feines que les dones han desenvolupat tradicionalment, tant en l'àmbit públic com en el treball reproductiu i domèstic. Ocupar més espais en l'àmbit laboral per part de les noies i de les dones, s'ha de plantejar des de la voluntat de trencar barreres establertes culturalment, i per tal de no acceptar la pèrdua de cap opció o oportunitat per raó de gènere. El mateix caldrà, però en relació als nois, en els treballs de cura.

- Si volem que les noies s'incorporin a més espais professionals i laborals, tot això ha d'anar acompanyat també de canvis substancials, que han de provocar transformacions tant en el mercat de treball com

[52] Les consideracions i propostes en relació a trencar la segregació formativa i laboral estan plantejades a l'estudi de Bonet, Díaz, Díez i Pinto (2002), realitzat des de la Secretaria de la Dona de CCOO de Catalunya i el CERES. També s'han considerat les propostes i pràctiques que es realitzen des del Programa Dona de la UPC.

en l'àmbit domèstic. Actualment existeix una organització del treball pensada en un model de temps masculí diacrònic i basada en les responsabilitats domèstiques per part de les dones.

- Les propostes han de ser integrals, per tal que no es produeixi segregació en el moment de la incorporació al mercat laboral i que existeixi un control de compliment de la no discriminació per part de l'empresa. Interessa potenciar projectes de formació vinculada a la inserció laboral de qualitat en oficis i professions on hi ha subrepresentació; evitar que en els Programes de Garantía Social, la formació ocupacional, i escoles taller es reprodueixin les clàssiques segregacions. I, evidentment, plantejar actuacions integrals des de la legislació i les institucions públiques que posin fre a la precarització sistemàtica de les condicions de treball que pateix una gran majoria de la població assalariada jove i, de manera més forta, en les noies.

- Ha d'haver-hi un compromís des de la negociació col·lectiva, per tal de realitzar intervencions i propostes amb una perspectiva de gènere que incideixi en aconseguir unes relacions laborals més equitatives: en accés a la feina, en salaris, promocions. Canvis en la denominació dels llocs de treball, fent servir un llenguatge no sexista, per tal de trencar estereotips en relació a feines considerades d'homes i de dones, però sobretot cal una valorització de les categories laborals i espais professionals ocupats actualment per les dones.

En relació als "Mitjans de comunicació i publicitat: les imatges socials de "masculinitat" i "feminitat""

Trencar la transmissió d'estereotips de gènere en la publicitat i els mitjans de comunicació per uns models més plurals.

- Ens cal donar la importància que té al fet que, actualment, un dels transmissors principals d'estereotips i de valors passa pels mitjans de comunicació, que interfereixen enormement en el sistema educatiu i, per tant, cal crear més mecanismes de participació en l'orientació dels continguts. Cal conèixer quin ús fan els infants de la televisió a l'àmbit domèstic i quina interpretació fan els infants dels programes que miren.

- Hem de destacar el paper actiu del receptor, també el receptor infantil, en l'ús dels mitjans de comunicació i en la interpretació selectiva que en fa dels seus continguts. Hem de construir-nos i ajudar a construir persones lectores, espectadores i receptores crítiques. Necessitem educar a nens i nenes i al jovent en la descodificació dels missatges dels mitjans de comunicació, en fer possible que tinguin un pensament crític per analitzar el món.

- És necessari fer una lectura en clau de sexisme i androcentrisme dels mitjans, de tot el seu llenguatge, i no tan sols d'aquells programes i

anuncis que s'adrecen al públic infantil. Analitzar el conjunt de la programació, quins models i estereotips s'estan llançant de manera permanent i continuada sobre homes i dones. I fer-ho en relació a tots els mitjans, no sols els audiovisuals.

- S'han de reforçar els codis deontològics per a professionals dels mitjans i fer-los conscients del seu paper socialitzador i educador. Però també, articular la possibilitat de resposta social per reaccionar davant els continguts sexistes de dibuixos animats, anuncis, etc. de manera sistemàtica i continuada davant els continguts dels mitjans de comunicació. Reflexionar sobre el que s'anomena contingut de risc, quins components li donem a aquest concepte. És fonamental establir un espai d'intervenció amb la indústria i els operadors, l'Administració i les institucions polítiques, educadors/res, les famílies, la infància i el jovent, per arribar a acords d'equilibri i pluralitat de valors.

En relació a "Imatges dels cossos: una violència simbòlica"

És necessari combatre els models corporals estereotipats

- Cal intervenir en molts espais i amb propostes diversificades per acabar amb el seu ús mercantilista, que només fa que perpetuar els rols tradicionals i que, a més, pot ajudar a augmentar problemes de salut com l'anorexia i la bulimia.

- Hem de potenciar uns mitjans de comunicació que mostrin una diversitat de models d'homes i dones, per tal que la gent jove pugui decidir i optar per diferents models de vida, d'oci, de consum, de relacions, etc. Es És important mantenir una estreta coordinació de tots els recursos comunitaris i, des de criteris conjunts i integrals, dels diferents àmbits implicats: administracions públiques, associacions juvenils, pediatres, metges de família, associacions de mares i pares, agents de salut, monitors i monitores d'escoles esportives i de menjadors escolars, mestres. Animar a les entitats juvenils a treballar temes d'educació per la salut alimentària: nutrició i salut, estratègies per una alimentació sana, efectes de la publicitat i l'estètica imperant, fomentant factors protectors d'aquests trastorns entre la gent jove.tablir un codi ètic en els mitjans de comunicació, les revistes adreçades a les dones i les noies i als nois joves en particular, en el qual hi hagi un compromís real per donar una correcta informació sobre nutrició, per deixar de recomanar dietes autoimposades i de mostrar només noies amb talles inferiors a la 38.

- És important mantenir una estreta coordinació de tots els recursos comunitaris i, des de criteris conjunts i integrals, dels diferents àmbits implicats: administracions públiques, associacions juvenils, pediatres, metges de família, associacions de mares i pares, agents de salut, monitors i monitores d'escoles esportives i de menjadors escolars, mestres. Animar a les entitats juvenils a treballar temes d'educació per

la salut alimentària: nutrició i salut, estratègies per una alimentació sana, efectes de la publicitat i l'estètica imperant, fomentant factors protectors d'aquests trastorns entre la gent jove.

En relació a "Participació, oci, vida social: poca presència de les noies o invisibilitat dels espais amb noies"

Fer visible i donar importància a les formes i espais de participacions de les dones: una manera diferent de conceptualització.

- Hem vist que hi ha una invisibilitat de les noies i les dones en molts espais socials, d'entrada perquè en espais on estan presents són invisibles. Per una altra banda l'aparició de noies i dones en alguns espais públics es fa de manera esbiaixada i es donen a conèixer, sobretot, en relació a algunes activitats: la moda, la música.

- Hem de pensar indicadors de presència femenina activa en tot tipus d'activitat social, "pública" o "privada", posant en evidència la feina que realitzen i donant-li rellevància. Aquesta presència activa de les noies moltes vegades no es té en compte, o l'activitat que fan és una altra que no queda recollida. Això ens permetrà alhora fer pedagogia i sensibilització sobre el fer de les noies i les dones. Alhora també, obviar el noi com element de comparació en relació a un únic paràmetre, vinculant les qüestions de manera més complexa: per exemple, quan diem que els nois participem més en activitats esportives, cal remarcar, també, que participen menys en activitats de lectura.

- Cal contemplar els interessos i les característiques de les noies en els espais de participació social i d'oci ja que, sovint, els interessos que es consideren són els generals, i en els "generals" s'inclouen els masculins i no els femenins. Com deia Feixa (2002) al primer informe, la qüestió no és l'absència o presència de les noies en cultures definides en termes masculins, sinó les formes complementàries amb què interactuen entre elles i amb altres per articular formes culturals diferenciades, per negociar un espai propi, oferint diversos tipus de respostes i resistències.

- Massa vegades diem que les noies estan infrarepresentades en espais de decisió i poder, però per què no dir-ho d'una altra manera, que és l'altra cara amagada de la realitat: els nois i els homes estan sobrerepresentats en determinats espais públics i infrarepresentats en el domèstic. Així, mentre plantegem formules de paritat o percentatges de representativitat en organitzacions i associacions, també haurem de dir que els nois tenen una quota més alta que aquella que els pertoca. Per tant, si volem que les noies i les dones tinguin la presencia necessària en alguns àmbits, el que cal és que sigui paritària, i els homes hauran de deixar els llocs que no els corresponen, ja que molts cops, la seva representació no respon tant a mèrits personals com a

les inèrcies socials. Es precís transformar molts espais, fins ara amb alta presència masculina, per tal que les formes de relació, de funcionament i d'horaris responguin als interessos de nois i noies.

En relació a "Violència de gènere"

Posar l'èmfasi en la construcció de relacions no vinculades a la imposició i la violència de gènere.

- Hem vist que la violència de gènere té com a víctimes principals dones de totes les edats i situacions. La prioritat de les accions, tant preventives com socials ha d'estar dirigida envers la protecció, dignificació, presa de poder i autonomia de les dones, per tal de poder viure sense violència i amb equitat. Cada vegada més existeix una consciència social més àmplia contrària a la violència de gènere, malgrat que les mesures per la seva prevenció i per combatre-la són clarament insuficients.

- S'han de desenvolupar polítiques actives per la prevenció, detecció i eradicació de la violència: polítiques actives per part de les administracions públiques competents, que aconsegueixin generar un rebuig social de la violència de gènere, fent visibles models i formes de convivència alternatius. És necessària l'elaboració i adopció d'un pacte deontològic que obligui a tractar el tema de la violència vers les dones com el que és, un fet social, analitzant-ne les causes i lliurant-la de la càrrega morbosa actual.

- Calen més actuacions i, sobretot, realitzar-les en moments com la infància i adolescència, tot procurant fer reflexions que ajudin a conèixer les causes que la generen i relacionant-les amb les construccions culturals de les identitats masculines i femenines. Encara coneixem poc, ens cal realitzar estudis sobre les relacions entre noies i nois, per tal de conèixer la seva pròpia identificació de les conductes abusives o violentes.

- El model preponderant de masculinitat, lligada a la imatge del mascle autoritari (tot i que sense autoritat), impositiu, exitós (pel que fa al reconeixement social, els diners,...) té impacte en els nois i les noies. A uns, posant-los referents de quin camí seguir i, per tant, desembocant en la frustració o la violència. A elles, portant-les a la submissió o a haver de seguir models masculins. Però aquesta no és l'única identitat masculina possible, ni l'única identitat femenina possible.

- En la construcció d'una nova masculinitat, i d'una nova feminitat, tal com diu l'educador Paco Cascón, cal desenvolupar un concepte de força i de poder no lligat a la imposició i a la violència, sinó a l'agressivitat constructiva, a la força empleada en portar endavant coses amb l'altri, el poder cooperatiu; al poder "amb", en comptes del poder "contra", desenvolupar l'autoritat davant l'autoritarisme. Autoritat

que es perd tant amb permissivitat com amb autoritarisme, autoritat amb els i les altres en base a la legitimitat, dels que et reconeixen un poder que no fa mal sinó que fa créixer. Aprendre a cooperar, que l'altri és algú a qui puc donar suport i en qui em puc recolzar, no algú amb qui sempre he de rivalitzar. L'espai per tenir, reconèixer, expressar els sentiments, en comptes de contenir-los i caure en la frustració, en l'ira i en explotar-la amb violència envers als altres.

- Cal educar des de petits a expressar assertivament l'ira, fomentar un llenguatge expressiu, utilitzant formes descriptives, fent saber el que se sent, quin és el problema intentant plantejar possibles solucions. Hem de trobar espais de comunicació i donar valor a la paraula, expressar les emocions és saludable. La higiene emocional es defineix com la capacitat de posar nom, reconèixer i identificar una emoció i permetre descarregar-la per les vies adequades, la comunicació és una d'aquestes vies. Aprendre a afrontar els conflictes reconeixent la seva consubstancialitat a l'ésser humà, el seu potencial de canvi, de transformació, la seva potencialitat educativa. Des d'estratègies guanyo/guanyes, no des d'estratègies d'imposició. Nens i nenes tenen dret a sentir, a expressar allò que senten i a defensar els seus drets i necessitats. Si no eduquem donant-los eines per a això, els estem abocant a la violència o la submissió.

- És necessària una sensibilització específica, prèvia a la inserció laboral, sobre l'assetjament sexual (quan noies i nois estan en formació per al treball, quan es rep assessorament per a la inserció i, de forma més general, en centres de secundària i formació professional). Donar eines a les noies per tal que sàpiguen reconèixer les situacions d'assetjament i coneguin els mecanismes sindicals i legals de resposta. Però, sobretot, com en altres aspectes de violència, cal treballar per tal que tinguin els recursos personals d'autonomia que els farà possible enfrontar-se a aquestes situacions.

En relació a "Afectivitat i sexualitat"

Afectivitat i sexualitat: oferir possibilitats per elaborar relacions afectivo-sexuals més assertives

- Un tema clau a treballar en diferents espais educatius, és el fet de com es construeix el desig sexual en l'adolescència, de com hi ha una identificació enorme del desig sexual al que és la identitat masculina i femenina. El camp de l'afectivitat i la sexualitat ofereix moments privilegiats per posar en evidència, contrastar i criticar els comportament i valors que socialment atribuïm a cada sexe.

- Per abordar les diferències de gènere, es pot fer especial incidència en els aspectes que reivindiquen el desig i el protagonisme en l'activitat sexual per a les noies, juntament amb la crida a una més gran comunicació dels afectes i els sentiments en el cas dels nois.

- Els joves tenen sentiments i pensaments que no explicaran als adults que tinguin al costat. Per a molts nois i noies, aquesta etapa és on s'estableixen les relacions, la creació de la seva pròpia identitat i una vida més o menys independent. No resulta fàcil parlar amb els fills de temes que potser mai els hi van explicar els mateixos pares o mares, o es va fer d'una forma poc adequada i que, a més, aniran impregnats de dubtes, inhibicions, temors i timidesa. Més difícil serà encara que els aspectes més positius de la sexualitat, com el desig, la passió, el plaer, els sentiments, etc. siguin tractats de forma còmoda i tranquil·la per part de pares o mares.

- Es pot educar sentimentalment nenes i nens53, una educació per a l'amor, des d'una perspectiva de gènere, des de la coeducació, on nois i noies siguin educats en la presa de consciència, expressió i transformació de tot tipus de sentiments, sense imposar o supeditar el propi desig o mentalitat a altres persones. Defensar la necessària integració d'afectes i pensaments en el desenvolupament psicològic i fer visible l'articulació de les representacions, creences i estereotips de gènere que conformen la dimensió psicosocial de les persones. Això es pot fer tot centrant-ho en tres eixos, el cos, la sexualitat i la identitat en el període adolescent.

- És precís establir una xarxa de centres d'assessorament i atenció a la salut sexual per a joves, que estigui situada en espais diferenciats dels Centres d'Atenció Primària i que han d'oferir un assessorament de tipus integral, i comptar amb personal especialitzat en diferents matèries. D'altra banda, aquests centres haurien d'oferir, a més del servei d'atenció directa, altres serveis: activitats educatives, formatives, etc. Que estiguin adaptats a la realitat de la gent jove; s'han de convertir en espais pròpiament joves[54].

- S'ha de garantir una fàcil accessibilitat (en espais i amb gratuïtat o preus adients) a tots els mitjans de prevenció i anticoncepció, també la d'emergència (píndola del dia després). En últim cas, les dones joves han de tenir el dret a decidir què poden fer amb el seu cos. Cal observar i investigar per què es hi ha tants embarassos en noies adolescents, ja que tenim una idea global però no sabem què passa.

[53] Charo Altable (2000)
[54] Segons propostes del Consell de la Joventut de Barcelona, és necessari que se situïn a prop dels espais relacionals del col·lectiu juvenil (com, per exemple, les zones d'oci o els centres d'ensenyament secundari) i que tinguin horaris adaptats a les seves activitats. Per tant, han de preveure l'obertura a les nits i els caps de setmana, cosa que no passa si es fa en l'horari habitual dels CAP.

- És necessari que, al marge de campanyes genèriques, es duguin a terme polítiques preventives en relació a les malalties de transmissió sexual, que s'adeqüin a les necessitats particulars del diferents col·lectius. És imprescindible incloure la perspectiva de gènere en les estratègies i programes de prevenció i assistència en VIH[55].

- Ens cal conèixer les percepcions subjectives de nens i nenes, nois i noies sobre el propi estat de salut en les enquestes de salut que es realitzin (de manera directa només es pregunta a partir dels 15 anys). S'han d'elaborar uns indicadors específics sobre salut que ens puguin informar en relació a les diferències de gènere en infància i adolescència.

- Pel que fa a altres aspectes de salut, com diu Artacoz (2003) i Carme Valls, si les polítiques de salut volen atendre amb èxit les necessitats de salut dels homes i les dones, hauran de tenir en compte no només les diferències de sexe en la planificació i la provisió de serveis sociosanitaris, sinó també les diferències de gènere que expliquen les diferents formes d'emmalaltir dels homes i de les dones. Això en el cas de la gent jove cal interpretar-ho des de la seva especificitat.

12. CONCLUSIONS

> *Cada generació de dones, incloses les que ara es troben entre el personal docent universitari amb experiència, començava creient que la discriminació per raó de gènere es "va resoldre" en la generació anterior i que no les afectava. No obstant això, mica en mica s'adonaven que les condicions no són igualitàries i que, per causa d'això, han pagat un preu molt alt, tant personalment com professional. Mary-Lou Pardue i col·legues (MIT) (1999), citada a Nature, nº 401, p 99.*

Les noies i les dones actuals tenen desigs diferents a generacions anteriors, han conquerit espais socials educatius, participatius i professionals, però potser el preu que s'ha pagat per l'autonomia personal és excessiu i s'està fent en un termes des del punt de vista civilitzador massa inhumans.

Hi ha un discurs social i polític segons el qual la igualtat d'oportunitats ja s'ha aconseguit, i moltes noies creixen creient que això és real. Pels avenços aconseguits en els darrers anys, també les percepcions sobre les discriminacions existents en relació al gènere no són tan fortes com en altres moments. Mentre les noies són joves i no són responsables de la seva supervivència, amb tot el que això implica, sovint no són conscients que existeix una distribució desigual de responsabilitats i treballs i les repercussions que comporta en els projectes de vida de les unes i dels altres. Molts cops, les dones joves pensen que moltes de les situacions de discriminació de gènere existents, elles no les viuran, que són coses de les anteriors generacions de dones.

Una de les limitacions d'algunes polítiques d'igualtat desenvolupades fins ara, incloses les polítiques d'acció positiva, és que mantenen implícit el model

[55] En els darrers 3 anys s'ha produït un increment del 13% de casos de sida entre les dones.

masculí com a model d'excel·lència al que les noies han d'arribar i, paral·lelament, existeix una desconsideració del conjunt de coneixements, pràctiques i valors associats a l'experiència femenina. El model de la doble presència per les dones no qüestiona les arrels de la manca d'equitat dels gèneres.

Què passa amb els nois? Els nois adolescents ni tenen ni se'ls ofereixen massa elements per reflexionar sobre els conflictes de la seva masculinitat, se'ls obliga a ser "homes". En els nens i nois la penalització de no ajustar-se al model esperat és molt alta, allò que es considera masculí en la nostra societat es presenta com el model sobre el que han de construir la seva identitat.

I és que les estructures més profundes i les construccions culturals no han canviat tant en relació al gènere. El nucli "dur" dels referents culturals i simbòlics es reprodueix tant per mecanismes intencionals actius com per les pròpies inèrcies socials. Aquests referents conformen un procés de socialització del nen i la nena que porta a viure la vida d'una forma determinada i conforma una manera de sortir al món i d'entendre les pròpies identitats.

En les noies i els nois hi ha concordança entre allò que diuen i el que "són"? Entre el discurs i la realitat? Ha canviat la manera de relacionar-se amb l'altri? Per a les dones joves actuals no hi ha models?

Noies i nois, continuen sense tenir models de referència positius i diversos, com pot ser fer una vida més plural en què el projectes masculins i femenins no siguin tan estereotipats. Algunes noies no volen fer com feien les mares amb paper tradicional, tal com va passar en generacions anteriors. Però també d'altres, com diu Teresa Torns (2002), quan veuen la doble presència de les mares i el seu malestar, no volen viure així. A grans trets, les dones ens hem mogut més cap a fora, des de l'àmbit domèstic, que els homes cap a dins. Què provoca això? Aquest moviment unidireccional ha provocat una desvalorització del treball domèstic i reproductiu. Això té relació amb l'univers simbòlic i polític sobre el que s'han assentat les propostes de canvi, on no s'ha qüestionat a fons els models de relacions entre els gèneres i on es continua sobrevalorant i jerarquitzant en relació als espais socials masculins.

S'ha fet molt èmfasi, i s'han posat molts esforços, en els darrers anys, en provocar canvis envers les noies i les dones, focalitzant en elles les actuacions com si fossin el "problema". Però el problema és social i cultural, així que quelcom més ha de canviar: sobretot els homes i el conjunt d'estructures socials que mantenen les desigualtats. Ens cal un procés intencionat d'intervenció que qüestioni els estatus i posicions socialment dominants i que comporti la incorporació del món i de les experiències de les dones als nostres coneixements socials i a la nostra realitat quotidiana. Una interacció personal amb una finalitat superadora d'estereotips i discriminacions, i que faci impacte en la modificació de les nostres pròpies actituds i comportaments sexistes.

Buscar la transformació de les actuals relacions de gènere implica una reconstrucció de l'ordenament simbòlic d'allò "femení" i allò "masculí" en la

interacció social. No es tracta sols de limitar-se a una transformació dels nivells d'accés i control en l'àmbit material, ja que això solucionaria sols parcialment el problema. Cal orientar-la cap a una transformació més estructural del sistema de relacions masculí-femení, que tingui el fonament en l'equitat, en la diferència.

És necessari donar valor social als aspectes relacionats amb la cura i atenció de les persones i els treballs per la supervivència i benestar quotidià de les persones, per tal que, sobretot nens, nois i joves, vegin i interioritzin la importància d'aquests tipus de treballs i les formacions i estudis que s'hi relacionen. Nens i nenes han de rebre en la família, en els mitjans de comunicació, en l'escola, nous i diversos models d'homes i dones, per tal que es puguin imaginar fent coses diferents i intercanviables a les que actualment els estereotips les condicionen i aboquen.

Un dèficit important que hem pogut constatar en la present recerca és com, de manera casi exclusiva, les investigacions i les propostes sobre polítiques de gènere s'adrecen fonamentalment a la població adulta. S'ha parat, fins ara, poca atenció als moments claus on es construeixen les identitats: la infància i l'adolescència. Qui ho ha considerat d'una manera intencional, tot i que amb limitacions, ha estat l'escola (des de la coeducació), pares i mares en alguns casos...

També massa sovint es mira la infància i adolescència com quelcom homogeni, però no és el mateix ser noi que noia, immigrada (amb la gran variabilitat existent) o nascuda aquí, d'un barri o un altre o d'un poble o de ciutat, amb uns estudis o uns altres, que pertanyi a una classe social o una altra. No existeixen actuacions ni polítiques neutres, ja que qualsevol de les polítiques que es diuen neutres acaben discriminant els col·lectius que es troben desfavorits. Per tant, cal tenir una visió que consideri les diferències i les construccions de desigualtats que es generen dins la societat, amb la seva complexitat i interacció. Ens calen doncs, més estudis sobre infància i adolescència on es contemplin les interelacions de gènere, grups d'edats, classe social, immigració...

Per poder tenir respostes, hem de saber quines preguntes volem fer, com les fem, i a qui les fem. Massa vegades s'obté la informació sobre la infància i adolescència de manera indirecta, a partir de pares o tutors, que està mediatitzada per les seves pròpies percepcions, entre elles les de gènere i la seva situació relacional d'autoritat. Hi ha molt pocs estudis regulars que s'interessin per les respostes directes de nois i noies, i encara menys de nens i nenes. S'hauria de tenir en compte quines són les percepcions de nens i nenes, nois i noies en els àmbits analitzats socialment i fer estudis monogràfics al seu voltant.

Ja hem dit que ens manquen recerques que ens permetin conèixer en profunditat tot el procés de la construcció de les identitats de gènere durant les etapes d'infància i adolescència: els valors implícits i explícits que reben contínuament des d'instàncies diverses; la manca de repartiment del treball

domèstic dins la família i el seu impacte en la construcció de rols masculins i femenins en nens i nenes; la menysvaloració del treball domèstic i de cura en relació a la construcció del valor social dels treballs; l'impacte dels mitjans de comunicació; la importància de les relacions amb els grups "d'iguals"; el pes dels models de les persones adultes, els més propers i també els més simbòlics i els mediàtics; en la interiorització dels propis models corporals, de les seves expectatives i la seva acomodació en base a determinats referents.

Ens cal fer una aproximació als subjectes (nens i nenes, nois i noies) des d'una mirada integral que permeti aprofundir en mecanismes, factors, relacions, institucions que afecten les construccions identitàries en una societat tan complexa com la nostra. Existeix una separació tan nítida entre les anomenades instàncies de socialització primària i secundària? Podem graduar la importància de cadascuna per separat? Com interfereixen, es reforcen, o es contradiuen entre elles? Hem d'entendre l'educació i la socialització vinculada a tots els àmbits socials en què nens i nenes, nois i noies aprenen quotidianament i tenir aquest coneixement multifactorial i interrelacionat. Hem de construir noves mirades per poder fer un bon diagnòstic i proposar actuacions acurades.

Fer ús de les relacions de gènere com una categoria d'anàlisi permet veure que els grups humans, a partir de les diferències biològiques, construeixen els conceptes de masculinitat i feminitat i atribueixen simbòlicament característiques i possibilitats d'actuació i valoració diferents a les dones i els homes produint, en la majoria de les societats, sistemes socials no equitatius. El gènere com a categoria d'anàlisi permet també desplaçar la focalització fins ara centrada en exclusiva sobre les dones. Això possibilita centrar-se en les relacions socials tot transformant l'anàlisi de les dones i els homes com a categories aïllables en l'estudi de relacions interconnexes més àmplies, qüestionant alhora l'univers simbòlic i polític sobre el que s'han assentat les propostes de canvi; quan les propostes de canvi es sustenten en una visió de la realitat femenina com a deficitària aquest és un element que distorsiona i neutralitza en molts aspectes la construcció d'una identitat femenina sòlida i autorreferenciada. Pel que fa als nois, se'ls abandona a un rol passiu que, en el millor dels casos, entorpeix la possibilitat de desenvolupar habilitats i actituds imprescindibles per a construir formes alternatives d'identitat masculina.

Per poder avançar i donar un salt qualitatiu, tant en el coneixement com en les actuacions, ens cal, en primer lloc, construir uns indicadors de gènere. Hem comprovat, en la nostra recerca, que ni tan sols està feta la desagregació sistemàtica per sexe de les dades en els sistemes estadístics regulars, ni en els estudis i investigacions periòdics que es realitzen. La utilització del concepte de "sexe" com a variable de l'anàlisi facilita la comparació de dades, pas imprescindible per donar compte de la situació de nens i nenes, nois i noies, i per reconèixer les diferents realitats en les que es poden trobar. Però amb això podem saber què passa? L'anàlisi de gènere, tal com hem dit, és quelcom més que quantificar per sexe. És un procediment més complert i complex que ens ha de permetre tenir unes claus interpretatives per poder comprendre i donar

significació a les dinàmiques específiques i d'interelació. Això, actualment, encara està menys desenvolupat.

Cristina Carrasco (2003)[56] critica que els indicadors en les nostres societats mesuren la participació en el que s'anomena el món masculí, és a dir, el treball de mercat, la participació en el món públic, etc., desconsiderant els espais més privats de relació social, el treball domèstic, que són assignats socialment a les dones. Fent visible només la part pública, aquesta es fa universal i és la que surt reflectida en indicadors i estadístiques. És per això, com planteja Carrasco, que a les dones no se les mesura per elles mateixes sinó per fins a quin punt s'estan integrant al món masculí i, per tant, calen nous indicadors que facin visible allò invisible, no tant per agregar-lo sinó per integrar-lo per tal d*'analitzar* el món en el seu conjunt, amb totes les seves diferències, particularitats i valors, i reflectir-lo en indicadors específics que captin les identitats femenines i masculines.

Finalment, en aquesta tasca de construcció d'uns indicadors, segueixen unes propostes necessàries per a poder analitzar la dimensió de gènere en relació a la infància i l'adolescència, i que caldrà construir en relació als diferents contextos que vulguem abordar[57]. Malgrat la presentació en diferents propostes, aquestes han de ser enteses com el conjunt d'un procés que conforma una trama, ja que la seva eficàcia radica en la interrelació dels seus elements. Per això ens cal:

- Introduir la variable sexe, i després analitzar en relació a aquesta variable, tots i cadascun dels estudis, regulars o esporàdics que es duen a terme. Sobretot en aquells que depenen d'organismes públics, tant si els realitzen ells, com si són encarregats a altres entitats o persones.

- La diferenciació, per fer visibles els protagonismes i les diferències entre noies i nois, nens i nenes, al voltant de la qüestió que s'analitza, per comparar i concloure en les propostes per atendre el desequilibri.

- La visibilitat de molts espais relacionals de l'àmbit domèstic i la integració de nous indicadors en l'anàlisi del conjunt social.

- La particularitat, és a dir, buscar les qualitats, valors, actituds, comportaments, etc., que es mostren com específics de nois i noies, dones i homes; allò que es mostra com a comú a elles o a ells per tal de trobar la singularitat; allò que en cada moment "significa" a un grup de manera diferent a un altre grup. La interacció o anàlisi de com s'han donat i es donen les relacions entre nens i nenes, nois i noies, homes i dones: quin és l'efecte que es produeix en la interacció? Quines són les conseqüències per unes i altres? Què guanyen o què perden en la

[56] "Nous indicadors de treball i gènere. Una proposta metodològica". *Barcelona Societat 12*
[57] En tot aquest apartat seguim el fil i reproduïm bona part de les propostes plantejades per LIKADI (2001)

transacció? Estudiar les relacions entre unes i altres, ja que en la nostra societat les seves diferències produeixen desigualtat.

- Posar en escena el principi de multiplicitat d'elements que constitueixen la identitat del subjecte, al mateix temps que el gènere serà experimentat i definit de manera particular d'acord a la seva pertinença ètnica, de classe, d'edat, etc. D'aquesta manera, es pot comprendre als subjectes, nois i noies, nens i nenes, nos sols des dels seus perfils (de gènere) sinó des de les categories que viuen en ell simultàniament i que modelen i especifiquen el seu ésser femení i masculí. Hem de poder diferenciar el ser i l'estar en diferents contextos.

- Les dinàmiques de canvi: quins valors i tendències s'estan generant com a conseqüència dels canvis socials, dels canvis de rols i dels nous papers que van adoptant homes i dones, nois i noies. Cal l'estudi del context en què es donen les relacions de gènere, nois i noies, i de la diversitat de posicions que ocuparan.

- L'impacte diferencial de gènere: resultats desiguals entre nens i nenes, nois i noies, homes i dones, d'una intervenció concebuda aparentment com a neutra.

En conclusió, tot i que constatem millores significatives en l'estatus i possibilitats de les dones, noies, i joves en general, creiem que es manifesta una manca de correlació d'aquests amb els canvis que han operat tant en les estructures socials com en els homes, nois i joves. Existeixen grans dificultats per una anàlisi satisfactòria dels processos que afecten al nucli dur de la construcció identitària. Però, per això, ens cal conèixer i poder treballar amb nous i diferents instruments que ens permetin entrar en aquestes noves realitats, i reconsiderar els referents culturals en els que s'assenta el canvi, tot incorporant les pràctiques, sabers i experiències de les dones en les polítiques de transformació per tal que incideixin en els referents identitaris dels nens i nenes.

BIBLIOGRAFIA

AJUNTAMENT DE BARCELONA. (2003). "Taller de Prevenció de Relacions Abusives". (en fotocòpia). Pla Operatiu contra la Violència de Gènere. Ajuntament de Barcelona.

ALBERDI, I., ESCARIO, P. i MATAS, N. (2000). *Les dones joves a Espanya*. Barcelona: Fundació La Caixa. Col·lecció Estudis Socials, 4.

ALTABLE, CH. (2000). *Educación sentimental y erótica, para adolescentes.* Madrid: Miño y Dávila.

ÁLVAREZ ROLDÁN, A.(2002). "Jóvenes, drogas y culturas de riesgo", *9è Congrés d'Antropologia*. Barcelona: ICA

ANKER, R. (1997) "La segregación profesional entre hombres y mujeres:repaso de las teorias". *Revista Internacional del Trabajo*, núm. 116, 3-70. Organització Internacional del Treball (OIT)

ARTACOZ, L. (2003). "Salut i gènere. La població de 25 a 64 anys de Barcelona". *Barcelona Societat* 12. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Observatori Barcelona.

ARTAL, M., BRICALL, M., FONTANALS, A i SOLÉ, F.(2000). *Dones i carreres tècniques I. Perfil de les estudiants a la UPC 1998/99*. Barcelona: Programa Dona de la UPC.

ARTAL, M., COVES, A.M., LUSA, A., MARTÍNEZ, C. i RODERO, F. (2003). *Llibre Blanc de les dones de Catalunya en el món de la ciència i la tecnologia.* Barcelona: Institut Català de la Dona. Col·lecció Dona i Societat. Estudis,14.

ASSOCIACIÓ SALUT I FAMÍLIA (2003) Memòria d'Avaluació 2002 del "Programa d'Atenció a la Maternitat en Risc".

BARRAGAN, F. i TOMÉ, A. (1999). "El proyecto Arianne. Ampliar los horizontes de las masculinidades". Cuadernos de Pedagogía 248: 44-47.

BERTAUX-WIAME, I., BORDERÍAS, C. i PESCE, A. (1998). "Trabajo e identidad femenina: una comparación internacional sobre la producción de las trayectorias sociales de las mujeres en España, Francia e Italia". *Sociología del Trabajo ,* núm.2; p. 71-90.

BLANCO, N. (2003). "Representaciones visibles y simbólicas de las mujeres en los textos de secundaria" a *Un acercamiento a los estudios de género* 155-170. Valencia: Germanía.

BLANCO, N. (2000). "Mujeres y hombres para el siglo XXI: El sexismo en los libros de texto" a M.A. Santos (comp.) *El harén pedagógico. Perspectiva de género en la organización escolar*. Barcelona: Graó, 119-147.

BONET, X., DÍAZ, P., DÍEZ, E. i PINTO, M.J. (2003). *La Segregació laboral de gènere a Catalunya*. CERES, Secretaria de la Dona CCOO de Catalunya. Barcelona: Institut Català de la Dona. Col·lecció Dona i Societat. Estudis, 13.

BONINO, L. (1997). "Micromachismos: la violencia invisible en la pareja". *Primeras Jornada sobre la Violencia de Genero en la Sociedad Actual.* València: Generalitat Valenciana.

BONINO,L (2003). "El problema de la violencia masculina". Edualter. http://www.edualter.org

BORDIEU, P. (2000). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama.

BRULLET, C. i TORRABADELLA, L. (2002). " Infants i famílies. Situacions i condicions de vida" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 1. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

BUSQUET, J. (coord.) (2002). "Infància, violència i televisió. Usos televisius i percepció infantil de la violència a la televisió". Barcelona: Consell Audiovisual de Catalunya.

CAÑADA, E., RODRIGUEZ, A. i ZABALA, M. (2003). "Unitat didàctica sobre masculinitat". Edualter. http://www.edualter.org

CARRASCO, C. i DOMÍNGUEZ, M. (2003). *"*Nous Indicadors de treball i gènere. Una proposta metodològica*". Barcelona Societat* 12. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Observatori Barcelona.

CARRASCO, S., BALLESTÍN, B., HERRERA, D. i MARTÍNEZ, C. (2002). "Infància i immigració: entre els projectes dels adults i les realitats dels infants" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 4. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà. CIIMU.

CASAL, J. i ALBAIGÉS, B. (2002). "La transició al treball en la minoria d'edat" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 2. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

CASCÓN, P. (1998). *Educar en y para el conflicto*. Barcelona: Cátedra Unesco sobre Paz y Derechos Humanos.

CENTRE JOVE D'ANTICONCEPCIÓ I SEXUALITAT (www.centrejove.org)

COMAS D'ARGEMIR, D. (1995). *Trabajo, género y cultura. La construcción de desigualdades entre hombres y mujeres.* Barcelona: Icària-Institut Català d'Antropología.

COMISSIONS OBRERES DE CATALUNYA-CEPROM. (2001). *Guanyar espais* [CD-ROM]. Barcelona.

CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA. (2004). *La publicitat de joguines durant la campanya de nadal 2003-2004.* informe 3/2004. Servei d'anàlisi de continguts Barcelona, 26 de gener de 2004.

CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA (2003) "Llibre Blanc: L'educació en l'entorn audiovisual". Quaderns del CAC. Número extraordinari, novembre 2003. www.audiovisualcat.net

CONSELL DE LA FORMACIÓ PROFESSIONAL DE BARCELONA (2003*) Informe 4: Formació Professional, Universitat i Treball. Promoció 2001*. Observatori de la Formació Professional i transició al món del treball a Barcelona. Ajuntament de Barcelona.

CONSELL JOVENTUT BARCELONA (2003) "La gent jove i els trastorns de la conducta alimentària". *L'estat de la qüestió 44*: 18 setembre 2003. Internet

CONSELL JOVENTUT BARCELONA. (2003)."És accessible per a la gent jove l'atenció a la salut sexual?". *El Punt sobre la J. Núm. 3* (novembre 2003)

CONSELL JOVENTUT BARCELONA. (2003). "La gent jove i la violència de gènere". *Estat de la qüestió 40.*

CORSI, J. (1994). *Violencia familiar: Una mirada interdisciplinaria sobre un grave problema social*. Buenos Aires: Paidós

DE LA CRUZ, C. (1998). *Guía metodológica para integrar la perspectiva de género en proyectos y programas de desarrollo.* Vitoria: Emakunde.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. Servei d'Estadística i Documentació.

DEPARTAMENT DE SANITAT. *Enquesta de Salut de Catalunya 2002*.

DEPARTAMENT DE TREBALL DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA. www.gencat.es/treball.

ENGENDER (1997). *Manual para la integración de la perspectiva de género en el desarrollo local y regional.* Vitoria: Emakunde.

ENQUESTA: JOVES A BARCELONA (2004). Departament d'Estudis i Avaluació I.M.I. Institut Municipal d'Informàtica. Ajuntament de Barcelona.

ESTEBAN, M.L. (2002). "Género, cultura y poder: el cuerpo como agente". *9è Congrés d'Antropologia*. Barcelona: ICA

ETAN (Red Europea de Evaluación de Tecnología sobre las mujeres y la ciencia). (2001). *Política científica de la Unión Europea. Promover la excelencia mediante la integración de la igualdad entre géneros.* Bruselas: Comisión Europea. Informe del Grupo de Trabajo.

FEIXA, C., GONZÁLEZ, I., MARTÍNEZ, R. i PORZIO, L. (2002). " Identitats culturals i estils de vida" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 3. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà. CIIMU.

FLAQUER, L. i OLIVER, E. (2002). "Polítiques de suport a les famílies" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 1. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

GILMORE, D.D. (1994) Hacerse hombre. Concepciones culturales de la masculinidad. Barcelona: Paidós.

GÓMEZ-GRANELL, C; GARCIA-MILÀ, M; RIPOLL-MILLET, A; PANCHÓN, C (coords.) (2002) Informe 2002. La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà. CIIMU

GÓMEZ-GRANELL, C; GARCIA-MILÀ, M; RIPOLL-MILLET, A; PANCHÓN, C (coords.) (2004). Infancia y familias: realidades y tendencias. Barcelona: Ariel

GONZÁLEZ, R. i SANTANA, J. (2001). Violencia en las parejas jóvenes. Análisis y prevención*. Madrid: Ediciones Pirámide.*

GRACIA ARNAIZ, M. (2002). "Por qué la comida, por qué no comer: discursividad y poder en la construcción social de la anorexia nerviosa". *9è Congrés d'Antropologia*. Barcelona: ICA.

HERNÁNDEZ MORALES, G. i JARAMILLO, C. (2000). "Violencia y diferencia sexual en la escuela" a M. Angel Santos (coord.). *El harén pedagógico.* Barcelona: Grao: 91-103.

INE: "Encuesta de Población Activa" (EPA)

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (IDESCAT). www.idescat.es
Mercat de treball 2002. Ampliació de resultats anuals de l'enquesta de població activa. Institut d'Estadística de Catalunya. Barcelona. Maig 2003.

INSTITUT MUNICIPAL DE SALUT PÚBLICA (2001). *Enquesta de Salut de Barcelona 2000.*

INSTITUTO DE LA MUJER (2000*). La violencia contra las mujeres. Resultados de la macroencuesta.* Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

LIKADI. (2001). *Mainstreaming o Enfoque Integrado de Género.* Madrid: Likadi

MARTÍN, R., PUJOL J., RAMOS J., RENES R. i TORRES H. (2002). "Fabricaciones Culturales de la Corporeidad". *9è Congrés d'Antropologia*. Barcelona: ICA

MARTÍNEZ MORENO, R. M. (2002). "La moda. Esa suave violencia". *9è Congrés d'Antropologia*. Barcelona: ICA

MARUANI, M., ROGERAT, CH. i TORNS, T. (2000). *Las Nuevas fronteras de la desigualdad hombres y mujeres en el mercado de trabajo*. Barcelona: Icària. Antrazyt.

MIEDZIAN, M. (1995) *Chicos son, hombres serán. Cómo romper los lazos entre masculinidad y violencia.* Madrid: Horas y Horas.

OBSERVATORI BARCELONA JOVENTUT (2004) "Enquesta de la Joventut de Barcelona". Realitzada entre desembre 2003 i febrer 2004. Sector de Serveis Personals . Direcció de Planificació Recerca i Desenvolupament. Departament d'Estudis i Avaluació I.M.I.

PETRUS, A., PANCHÓN, C. i GALLEGO, S. (2002). "La infància en situació de risc" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 5. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà. CIIMU.

PROJECTE EDUCATIU DE CIUTAT. Grup de Treball "Acció coeducativa". Coordinadora Bea Porqueras.

PROJECTE EDUCATIU DE LA CIUTAT (PEC) (2003) Document de Treball: Comissió Educació en Valors i Ciutadania Activa (13/02/03). Miquel Martinez; Amparo Tomé.

REVISTA DOCÈNCIA. Monogràfic Dona. USTEC.STES. Edualter. http://www.edualter.org

RIBA, R. i SINTES E. (2002). *Condicions de vida dels joves de la província de Barcelona.* Enquesta de la Regió de Barcelona 2000. Condicions de vida i hàbits de la població. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.

RODRIGUEZ, C. (2003). "Investigaciones sobre las desigualdades de género en el sistema educativo" a *Un acercamiento a los estudios de género 1*21-154. València: Germanía.

ROMANÍ, O. i GONZÁLEZ, I. (2002) "La salut dels menors: vulnerabilitat, dependència i estils de vida" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 3. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

RUBY, J. (2002). "De tal palo tal astilla: Cómo los niños se hacen hombres". Edualter. http://www.edualter.org

SINDIC DE GREUGES.(2003). Informe al Parlament de Catalunya. Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya núm 409.

SINTES. E. (2003). "Les condicions de vida de les dones de Barcelona". (2003). *Explotació enquesta any 2000 Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona*. Barcelona Societat 12. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Observatori Barcelona.

SOCIEDAD GENERAL DE AUTORES DE ESPAÑA (SGAE). (2003). Anuario de Audiencia de Televisión. Anuario SGAE. Barcelona 2003

SUBIRATS, M. (2003). *"*Els nivells educatius de les barcelonines, un gran salt endavant". *Barcelona Societat* 12. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Observatori Barcelona.

SURIS, JC. i PARERA, N. (2002). *Enquesta de salut als adolescents escolaritzats de Catalunya.* Barcelona: Fundació Santiago Dexeus

TOMÉ, A. (2003). "Las construccionmes de feminidades y masculinidades en los centros escolares" a *Un acercamiento a los estudios de género* 171-184. València: Germania.

TORNS, T. (2001). "El tiempo de trabajo de las mujeres: entre la invisibilidad y la necesidad". A Carrasco, C. (dir.) *Tiempos, trabajos y género.* Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona.

TORNS, T. (2002). "La perspectiva de la vida quotidiana en les polítiques públiques*". Barcelona Societat 12*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Observatori de Barcelona.

TORRES, I. i MUÑOZ, I. (2000). *Fuentes de información para los Estudios de las mujeres.* Universidad de Granada: Colección Feminae.

TRILLA, J. i GARCIA, I. (2002) "Infància, temps lliure organitzat i participació social" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 3. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

VILA, I., GÓMEZ-GRANELL, C. i MARTÍNEZ OLIVE, C. (2002). "Educació i escola. Entre la qualitat educativa i l'equitat" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 2. Barcelona: Institut d'Infància i món urbà. CIIMU.

VILLAGRASA, C., VIZCARRO, C. i RAVETLLAT, I. (2002) "Infància i legislació" a *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002*. Volum 5. Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà. CIIMU.

GLOSSARI DE SIGLES

CIIMU: Consorci Institut d'Infància i Món Urbà
ESO: Educació Secundària Obligatòria
UPC: Universitat Politècnica de Catalunya
FP: Formació Professional
NTI: Noves Tecnologies de la Informació
EPA: Enquesta de Població Activa
CCOO: Confederació Sindical de Comissions Obreres
CERES: Centre d'Estudis i Recerca Sindicals
CAC: Consell de l'Audiovisual de Catalunya
CJAS: Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat
CAP: Centre d'Atenció Primària
IVE: Interrupció Voluntària de l'Embaràs

ÍNDEX DE TAULES

TAULA 1. MITJANA D'ANYS DE FORMACIÓ DE LA POBLACIÓ DE 16 ANYS I MÉS. CATALUNYA. 3R. TRIMESTRE DEL 2003

TAULA 2. ALUMNAT DE PRIMER I SEGON CURS DE BATXILLERAT PER MODALITAT ESCOLLIDA I SEXE. CATALUNYA. CURS 2002-2003

TAULA 3. FREQÜÈNCIA D'APARICIÓ DE ROLS ESTEREOTIPATS EN FORMES PUBLICITÀRIES DIFERENTS PER TIPOLOGIA D'ESTEREOTIP SEGONS EL SEXE. CATALUNYA. 2004

TAULA 4. UTILITZACIÓ DE PRODUCTES COSMÈTICS PER A DONES, PER GRUPS D'EDAT. ESPANYA. OCTUBRE DE 2002 – MAIG DE 2003

TAULA 5. GRAU DE SIMPATIA DELS/LES JOVES CAP ELS MOVIMENTS SOCIALS PER TIPUS DE MOVIMENTS, SEXE I GRUPS D'EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

TAULA 6. ACTIVITATS DE LLEURE DELS JOVES A CASA PER GÈNERE I EDAT. PROVINCIA DE BARCELONA. 2000

TAULA 7. PRINCIPALS ESPORTS PRACTICATS PELS JOVES DE LA PROVINCIA DE BARCELONA SEGONS GÈNERE. 2000

ÍNDEX DE FIGURES

FIGURA 1. NOMBRE DE NOIES I DE NOIS PER ÀMBIT D'ESTUDI. LLICENCIATURES, ENGINYERIES I ARQUITECTURA. CURS 2000-2001

FIGURA 2. NOMBRE DE NOIES I DE NOIS PER ÀMBIT D'ESTUDI. DIPLOMATURES, ENGINYERIES I ARQUITECTURA TÈCNICA. CURS 2000-2001

FIGURA 3. NOMBRE D'ACORDS AMB LES SEGÜENTS AFIRMACIONS PER SEXE. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

FIGURA 4. GRAU D'INTERÈS VERS LA POLÍTICA PER SEXE I EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

FIGURA 5. ÚS HABITUAL D'INTERNET PER SEXE I EDAT. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 – FEBRER DE 2003

FIGURA 6. GRAU DE JUSTIFICACIÓ DE LA VIOLENCIA PER TIPUS DE SITUACIONS, SEXE I EDATS. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 – FEBRER DE 2003

FIGURA 7. NOMBRE DE JOVES QUE HAN MANTINGUT RELACION SEXUALS COMPLERTES PER EDAT I SEXE. BARCELONA. DESEMBRE DE 2002 - FEBRER DE 2003

ANNEX

ELS GÈNERES: LA CONSTRUCCIÓ DE LES IDENTITATS DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA

ANNEX METODOLÒGIC

Grups de discussió amb persones expertes

El grup de discussió de persones expertes ha portat a terme tres sessions de debat (*veure punt 1. Introducció*). Les persones que van participar en aquests grups de discussió són:

- Immaculada Campos (Metgessa. Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat)
- Àlex Rodríguez (CEPS, EDUALTER)
- Paco Cascón (Educador, expert en metodologies formatives de Resolució no violenta de conflictes)
- Maribel Cárdenas (Pla Operatiu contra la Violència de Gènere. Ajuntament de Barcelona)
- Dolors Vique (Educadora. Directora Servei de Formació de Drecera)
- Mirem Izarra (Codirectora del capítol *Els gèneres: La construcció de les identitats de la infància i l'adolescència.* Informe 2004. Institut d'Infància i Món Urbà)
- Maria Jesús Pinto (Codirectora del capítol *Els gèneres: La construcció de les identitats de la infància i l'adolescència*. Informe 2004. Institut d'Infància i Món Urbà)
- Cristina Martínez (Becària de l'Institut d'Infància i Món Urbà)

Grups de discussió amb nois i noies

Aquest grup de discussió es va realitzar amb 4 nois i 4 noies de 4art d'ESO d'un IES de la província de Barcelona (*veure punt 1. Introducció*). Es van portar a terme dues sessions amb el grup a les quals van participar els mateixos 4 nois i les mateixes 4 noies.

Entrevistes

- Teresa Torns (Professora de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona)
- Helena García (Consell de la Joventut de Barcelona)

- Montse García. Antropòloga (Coordinadora Pedagògica del Taller de Prevenció de Relacions Abusives. Pla Operatiu contra la violència de gènere de l'Ajuntament de Barcelona)

- Sara Berbel (Comissionada de l'Alcaldia per a les Polítiques d'Igualtat d'Oportunitats. Ajuntament de Barcelona)

- Milagros Pérez Oliva (Periodista. Responsable pàgines de Salut de "EL PAIS")

- Carme Valls Llobet (Metgessa. Programa Dona i Qualitat de Vida. Presidenta CAPS. Centre d'Anàlisi i Programes Sanitaris)

INFÀNCIA EN SITUACIÓ DE RISC SOCIAL

Antoni Petrus
Carme Panchón
Sandra Costa
Esther Gil

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

2. NECESSITATS, RECURSOS I SERVEIS.

   2.1. POBLACIÓ ATESA DES DELS SERVEIS SOCIALS D'ATENCIÓ PRIMÀRIA
   2.2. PRINCIPALS PROBLEMES I RECURSOS FACILITATS
   2.3. INFANTS ATESOS DES DELS SERVEIS D'ATENCIÓ ESPECIALITZADA
   2.4. LA INFÀNCIA I ELS RECURSOS DE PROTECCIÓ
   2.5. ADOLESCENTS I JOVES EN ELS PROGRAMES DE JUSTÍCIA JUVENIL
   2.6. SÍNTESI

3. SALUT MENTAL I RISC SOCIAL

   3.1. INTRODUCCIÓ
   3.2. ANÀLISI DE NECESSITATS I PROPOSTES

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES

BIBLIOGRAFIA
FONTS ESTADÍSTIQUES
GLOSSARI DE SIGLES
ÍNDEX TAULES
ÍNDEX FIGURES
ANNEX

1. INTRODUCCIÓ

Una de les principals finalitats d'un informe periòdic sobre la situació de la infància i les famílies que es troben en situació de risc social és treballar amb informació actualitzada, poder fer propostes per millorar la qualitat de vida, i orientar les polítiques públiques de la infància. En el bloc específic d'infància en situació de risc, volem partir d'algunes recomanacions amb les que concloíem l'Informe anterior. La finalitat fonamental del nostre treball ha estat, per una banda, oferir continuïtat a alguns aspectes ja estudiats anteriorment, i, per altra, aprofundir en un espai que considerem preferent amb relació al benestar dels infants: "la promoció de la salut, l'atenció a les famílies, la prevenció i atenció a la infància i les famílies en situació de dificultat social o en situació de risc social".

Entenem per risc social "aquelles situacions en les quals un determinat factor de risc, o la concurrència de diferents factors, donen lloc a situacions que impedeixen oferir una atenció adequada a una nena o un nen, i que poden afectar el seu desenvolupament personal i social" (Petrus, Panchón, Gallego, 2002), és evident que en un context cada vegada més exposat als condicionaments estructurals (econòmics, polítics, socials i culturals), les situacions de risc per a la infància es van incrementant.

Les dades de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA) i les dels Serveis Socials Municipals constaten aquesta tendència, destacant especialment les demandes que provenen de les escoles i les relacionades amb la salut mental. Per això en l'Informe 2002 remarcàvem la importància de conèixer les necessitats dels infants i les seves famílies, ja que l'anàlisi ens permet no només visualitzar tendències sinó apuntar propostes d'acció, orientades tant a la prevenció com a la intervenció. Aquest document vol, no només expressar alguns objectius que considerem prioritaris en el marc d'actuació de les polítiques adreçades a la infància, sinó també aportar dades de forma descriptiva al voltant de les temàtiques que s'hi desenvolupen.

Un dels primers objectius del nostre treball és conèixer quin és l'estat de la infància i l'adolescència en situació de risc social i els recursos i serveis que han de donar-hi resposta. La intenció de qualsevol informe periòdic parteix de les dades apuntades en informes anteriors per constatar quina és l'evolució i quina tendència s'apunta. A partir d'aquest objectiu pretenem analitzar les dades obtingudes procedents de diferents fonts, amb el propòsit de conèixer quina és la situació actual. En segon lloc, i donant resposta a una de les observacions que apareixien al passat informe, volem conèixer la possible relació entre situacions de risc social i els problemes relacionats amb la salut mental. L'últim objectiu d'aquest informe és incloure el recull de propostes i consideracions que pensem que són importants de tenir en compte de cara a la millora en les intervencions socioeducatives adreçades a la infància i a l'adolescència en situació de risc social.

El treball que presentem a continuació sorgeix del convenciment que el coneixement de la infància i l'adolescència en situació de risc social (els problemes i les dificultats, les possibles causes, els recursos i possibilitats de canvi, etc.) és una oportunitat per:

- Garantir el compliment dels drets individuals, socials i civils bàsics de la infància i l'adolescència que, per determinades circumstàncies, circulen pels serveis d'atenció i de protecció a la infància.

- Conèixer i identificar les mancances que afecten a la infància per tal de donar respostes adequades.

- Comptar amb la veu dels agents socials i professionals de la intervenció socioeducativa, ja que són ells/es qui atenen, acompanyen i donen suport als infants i a les seves famílies.

- Oferir una informació complementària al conjunt de professionals que treballen directament amb la infància i les seves famílies.

- Conèixer i valorar les accions realitzades pel conjunt d'entitats i moviments socials que reflexionen i fan propostes sobre aquest àmbit.

- Oferir reflexions i propostes que puguin servir als responsables polítics en la seva tasca de donar resposta a les demandes socials, i d'una manera especial les que afecten a la infància.

Per poder desenvolupar aquests objectius hem utilitzat fonts d'informació de diferent procedència, tot i la dificultat que suposa, encara avui, poder accedir-hi. Els continguts que presentem han estat elaborats tenint en compte dades quantitatives i qualitatives. Pel que fa a la informació quantitativa, hem intentat actualitzar les dades que apareixien a l'Informe 2002, recollides, la gran majoria d'elles, a l'annex. S'ha fet, també, una anàlisi de les Memòries de Treball dels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, informació qualitativa de gran importància, com ho és la informació obtinguda de la participació directa d'experts en els grups de discussió i en entrevistes en profunditat.

És evident que la realitat de la infància en general i de la infància en situació de risc social especialment, a Catalunya, no es coneix suficientment. Es podria afirmar que la tasca endegada amb la presentació de l'Informe 2002 sobre la Infància i les famílies als inicis del segle XXI és una iniciativa pionera en la promoció d'estudis aplicats a les polítiques d'infància i adolescència.
Allò que és important no és la informació que es pugui acumular, sinó què es fa amb aquesta informació i el coneixement derivat de la integració d'informacions quantitatives amb les qualitatives. En aquest Informe s'ha fet un esforç per incloure l'anàlisi de documents que han servit d'instruments de treball a les plataformes i col·lectius professionals vinculats directament amb les persones que es troben en situacions de risc social i/o d'exclusió social.[1] A més, com ja hem apuntat anteriorment, la metodologia qualitativa ens ha permès treballar amb dades i informacions derivades de l'experiència i els coneixements dels diferents agents socials.

1 Entre elles destaquem les aportacions del Fòrum de les Organitzacions per la Inclusió Social i el Fòrum de la FEDAIA.

2. NECESSITATS, RECURSOS I SERVEIS

Malgrat el notable avenç en el reconeixement dels drets de la infància, s'ha de seguir treballant per fer visible no només la infància i les seves necessitats sinó també poder aconseguir la universalitat dels serveis i l'accés als recursos per a tothom. Com sabem, cada tipologia de família és un sistema de relacions interpersonals, on els factors emocionals i educatius serveixen per estructurar la socialització, la sociabilitat i l'autonomia personal. I el risc social es dóna, en part, quan es trenquen els lligams que vinculen l'entorn familiar, de la nena o del nen, amb el context social. Les polítiques d'infància no s'han de limitar, doncs, al tractament individual dels problemes de la infància en risc, sinó fer una aposta important en la prevenció de les causes que els generen.

El concepte i l'estat de benestar de les persones és quelcom canviant, per tant, per a l'estudi de les necessitats s'han d'incorporar, a més dels contextos tradicionals, altres espais que cada dia van adquirint més importància per a la socialització de la infància i per a la seva plena integració social. La immigració, la seva heterogeneïtat cultural i familiar, els problemes lligats als reagrupaments familiars, els nens del carrer, l'estil dels mitjans de comunicació alhora d'abordar aquests temes, etc., han generat un conjunt de noves situacions socials que també afecten a la infància en risc. Aquesta realitat, conjuntament amb els canvis en les estructures familiars, l'increment de persones que necessiten prestacions econòmiques per poder fer front a les seves necessitats vitals, entre d'altres, constitueixen alguns dels nous reptes pel conjunt de les polítiques europees. Tenir una visió actualitzada i precisa de les causes, l'evolució i la realitat dels problemes que afecten a aquesta població, és el primer pas per gaudir d'unes polítiques socials d'infància de qualitat.

Si els sistemes de protecció social i el conjunt de serveis públics s'estructuren per donar respostes a les necessitats de la ciutadania i garantir els drets socials universals recollits en les normatives vigents, s'han de posar en marxa els mecanismes oportuns per detectar i evitar processos d'exclusió que poden afectar a sectors de la població especialment vulnerables.

El IV Pla d'Actuació Social (2003-2006) - document marc d'orientació de la política social en l'àmbit dels serveis social i aprovat el 8 d'octubre de 2003, reconeix que encara es treballa amb un model assistencial centrat en les estructures i els serveis, però que s'ha d'orientar cap a un model centrat en la promoció i la inclusió de la persona. Destaca també que els serveis socials s'han de posar a l'abast de tots els ciutadans/es de Catalunya, superant la clàssica associació entre serveis socials i població més desfavorida. En definitiva, insta a unir esforços, tant públics com privats, per dissenyar un sistema de serveis socials que pugui donar resposta a les necessitats que té Catalunya en l'àmbit social, que a la vegada són els reptes més significatius que afecten al conjunt de la política social europea.

A continuació es recullen i analitzen les dades quantitatives que han estat facilitades per diferents institucions i organismes oficials (Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona, Departament de Benestar i Família i Departament de Justícia Juvenil de la Generalitat de Catalunya, etc.) La informació que aporten els diferents documents analitzats no sols indiquen quines són les necessitats i com afecten a les persones,

sinó que també permeten conèixer les situacions de risc i les possibles respostes als problemes. L'observació d'aquestes situacions no és un instrument de control social, sinó una oportunitat per detectar les mancances del sistema, donar respostes adequades i posar esforços per assolir canvis i millores.

2.1. POBLACIÓ ATESA PELS SERVEIS SOCIALS D'ATENCÓ PRIMÀRIA. CIUTAT DE BARCELONA

A la ciutat de Barcelona s'evidencia un notable augment d'usuaris[2] atesos des dels Serveis Socials d'Atenció Primària (SSAP) al llarg d'aquests darrers anys (1996-2002). Si tenim en compte les dades de l'any 1996, l'augment de la població usuària dels Serveis Socials de la ciutat de Barcelona ha estat d'un 75%. Es constata que els centres de Serveis Socials estan atenent un volum de persones que progressa, també, d'any en any. (*Veure Figura 1*)

FIGURA 1. EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'USUARIS/ES ATESOS PER SSAP. BARCELONA CIUTAT. 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

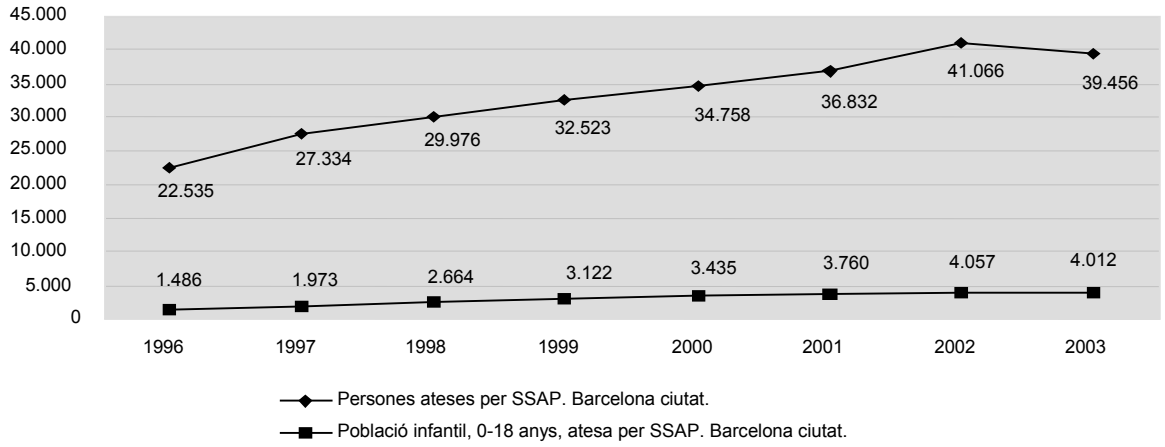

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona. 1996-2003.

Pel que fa al nombre d'usuaris menors d'edat atesos pels SSAP també ha augmentat aquests darrers anys, fet indicatiu de les condicions de vida amb què es troben els infants i les seves famílies. Des de l'any 1996, s'ha passat de 1.486 usuaris menors d'edat, a 4.057 l'any 2003, augment del 170%. Les possibles causes d'aquest augment poden ser, entre d'altres: la millora en la recollida de dades, el desplegament dels Serveis Socials d'Atenció Primària, la millora en la detecció de casos, així com l'augment real en el nombre d'usuaris atesos per les dificultats que afecten a les seves famílies.

[2] Cal recordar que el terme Usuari, es fa servir als Serveis Socials d'Atenció Primària a la ciutat de Barcelona. Usuari és aquell subjecte que acudeix a un centre de serveis socials per fer una demanda d'ajuda, demandes que queden registrades a la base de dades de l'USUFAM del Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona. Usuari atès es considera quan hi ha hagut un mínim d'una entrevista registrada amb algun dels professionals del servei.

Un altra dada a destacar és el descens de la població catalana menor de 18 anys. Dels 1.386.584 infants de 0 a 17 anys de l'any 1996, vàrem passar a 1.068.883 a l'any 2002. Aquesta davallada representa 23% en 10 anys. Aquest incís permet relacionar l'augment del nombre d'usuaris menors d'edat a SSAP, no tant per les dades del creixement demogràfic entre la població 0-18, sinó més aviat per les condicions de vida amb què es troben els infants i les seves famílies; condicions que generen noves necessitats socials i, per tant noves, demandes socials. A Barcelona, per exemple, la població menor d'edat disminueix 8,9 % entre l'any 1996 i l'any 2002. Mentre que el percentatge de la població infantil atesa pels SSAP respecte el total de població de 0-17 anys augmenta 1,4 punts. El percentatge del total d'usuaris atesos pels SSAP respecte la població total de Barcelona, entre 1996 i 2002 augmenta 1,2 punts. (*Veure Taula 1 i complementar les dades amb la taula R1 de l'annex CD*)

TAULA 1: EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE DE LA POBLACIÓ ATESA PELS SERVEIS SOCIALS EN RELACIÓ A LA POBLACIÓ GENERAL. BARCELONA CIUTAT. 1996, 1999, 2001 i 2002

Anys	Població general	Població atesa per SSAP	% respecte població total	Població 0-17 anys	Població 0-17 atesa per SSAP	% respecte població infantil
1996	1.508.805	22.535	1,5	233.248	1.486	0,6
1999	1.503.451	32.523	2,2	207.948	3.122	1,5
2001	1.505.325	36.832	2,4	216.415	3.760	1,7
2002	1.527.190	41.066	2,7	212.427	4.057	2

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades estadístiques de IDESCAT, Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona. Serveis Personals. 1996-2002

Segons les dades publicades a "l'Informe sobre la pobresa"[3], es calcula que a Catalunya hi ha uns 105.000 menors de 16 anys pobres, xifra que representa l'11% de la població catalana d'aquesta edat. Dels 105.000 menors de 16 anys pobres, aproximadament el 50% (uns 60.000 menors), pateix una pobresa extrema (llars pobres amb una despesa inferior a 240 €).

De les dades obtingudes, del nombre de menors atesos pels Serveis Socials de la ciutat de Barcelona segons la distribució per sexes, un 65% són nenes i un 35% són nens. *(Veure Taules R2, R3, R4 i R5 a l'annex CD).*En aquest sentit cal destacar una de les aportacions que també fa l'Informe sobre la pobresa a Catalunya: augmenta la feminització de la pobresa a Catalunya.

Si tenim en compte la variable territori s'observa que els districtes que atenen a més usuaris en els diferents centres de serveis socials són Ciutat Vella, Eixample i Sant Martí. Mentre que els districtes que atenen a menys persones, respecte el total del nº d'usuaris atesos pels SSAP de la ciutat de Barcelona, són Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts. La diferència percentual entre els anys 1996 i 2003 ha disminuït lleugerament en aquests tres districtes, i ha augmentat en els districtes de Sants-Montjuïc i Horta-Guinardó. Pel que fa els usuaris menors d'edat, el percentatge de la població infantil atesa pels serveis socials dels diferents districtes es manté en alguns, al llarg d'aquest darrers tres anys. Per exemple, Sants-Monjuïc, Horta-Guinardó i Sant Martí són els tres

[3] Oliver, J. (Dr). 2001. La pobresa a Catalunya. Informe 2001. Barcelona: Fundació un sol món-Caixa de Catalunya.

districtes amb un % més elevat i Ciutat Vella es manté en 7è posició, 0,3 punts per sota del districte de l'Eixample. *(Veure Taules R6 i R7 a l'annex CD)*

2.2. PRINCIPALS PROBLEMES[4] I RECURSOS FACILITATS

En l'anterior Informe manifestàvem que era imprescindible disposar d'un mapa de necessitats i de recursos per poder veure quina és la situació real de l'adaptació dels recursos als problemes manifestats per la ciutadania.

FIGURA 2: PRINCIPALS PROBLEMES DELS USUARIS ATESOS PELS SSAP DE BARCELONA CIUTAT. BARCELONA. 1999, 2000, 2001 i 2002.

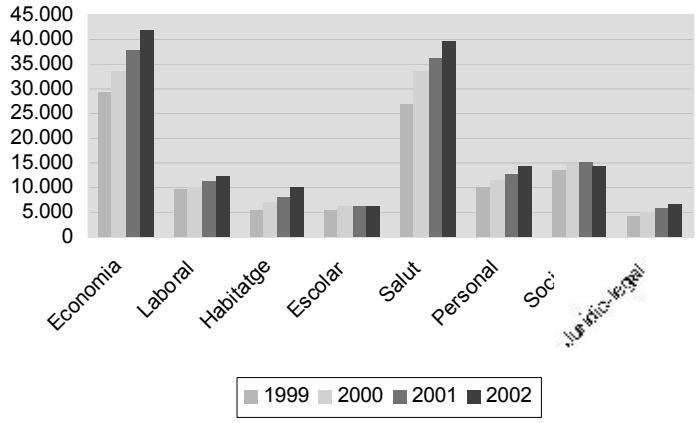

Font: Elaboració CIIMU, a partir de les dades de Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona. 1999-2002

Tal i com succeïa en el darrer període estudiat (1999-2001), els principals problemes que presenten els usuaris/es atesos en els serveis socials estan relacionats amb *l'economia.* L'any 2002 representaven un 29% del total de problemes atesos (41.736), la majoria es corresponia a usuaris/es que manifesten "mancança relativa" o "insuficiència i mancança absoluta de recursos econòmics". Aquestes dades coincideixen amb el document del Fòrum d'Organitzacions Catalanes per a la Inclusió Social on es diu que el principal problema és "l'exclusió econòmica" que es manifesta tant "en el sistema de prestacions econòmiques de subsistència (transferències)" com en els "recursos de tipus econòmic per a la intervenció que es posen a disposició dels agents implicats (subvencions)".

Els altres dos problemes més significatius són els que es relacionen amb la *salut i els problemes socials*. Els problemes de salut, l'any 2002, representaven un 27% del total de problemes atesos. Destaquen, com a problemes importants, "la manca d'autonomia funcional*",* "les malalties orgàniques cròniques", "els trastorns mentals" i "la demència". La categoria "altres problemes de salut" aglutina, també, un important nombre

[4] Els problemes registrats s'obtenen del total d'usuaris en actiu (és a dir usuaris que han tingut l'expedient obert, en algun moment de l'any, si bé no tenen perquè tenir una entrevista enregistrada); per tant, els problemes registrats es corresponen no només al nº d'usuaris atesos sinó d'aquells que han realitzat alguna consulta. També és important fer una distinció entre la demanda que fa l'usuari de SSAP i el problema pel qual se l'atén, doncs no sempre coincideixen, o bé s'accedeix als Centres de Serveis Socials per una demanda i s'actua per més d'un problema. Demanda és quan l'usuari fa explicita una situació de necessitat, i resposta és amb allò que se li atorga una ajuda.

d'usuaris. En l'anterior Informe, la manca d'autonomia funcional, els trastorns mentals i les malalties orgàniques, sobrepassaven el 73% del conjunt de problemes de salut registrats. Enguany, suposen el 71% dels problemes detectats.

Els *problemes socials* ocupen el tercer lloc de l'escala: un 9,9% del total de problemes. Si bé l'any 1999 els problemes socials significaven el 13,1%, és a dir quatre punts més que els problemes personals, l'any 2002, els problemes socials i personals s'han equiparat i, cada una d'aquestes categories (problemes socials i problemes personals), ocupen el 10%, respecte el total.

Si ens atenem a les possibles problemàtiques que poden afectar més directament a la infància, observem que, l'any 2002, dels 13.268 problemes registrats com a problemes socials, 725 corresponen a "absència permanent membre familiar", 603 a "desatenció infantil", 632 a "maltractament", 40 a "abús sexual" i 9 a "explotació infantil". Altres tipologies que poden tenir també una important incidència en infants i adolescents són: "conjuntura temporal problemàtica" 2.307 casos, "desestructuració" 1.092 casos, "aïllament social" 811 casos, "no pot tenir la llar en condicions" 493 casos.

A més dels problemes anteriors, cal esmentar la gran repercussió que tenen *els problemes laborals i els problemes d'habitatge*. Hi ha persones que es troben en situació de risc social i que tenen autèntiques dificultats per poder accedir a l'ocupació reglada. Així doncs, les dificultats per incorporar-se al mercat laboral, i de mantenir-s'hi dins, en una situació que no sigui de precarietat, és cada cop més difícil (en especial per les dones). La manca de treball i la inestabilitat laboral incideixen directament en la manca de recursos econòmics i en l'increment de les possibilitats de caure en situacions de pobresa i/o exclusió social.

Pensem que el fet de no gaudir d'un habitatge digne, i les barreres a l'accés a l'habitatge, pot arribar a provocar una situació d'exclusió "urbana-territorial". La llista de mancances, dèficits i obstacles entorn aquest tema és amplíssima, però hi ha acord en considerar que: a) existeix una gran especulació en matèria d'habitatge i b) s'estan instaurant "ghettos" urbanístics i amuntegament de persones en espais molt reduïts i en condicions infrahumanes, entre d'altres.

Tot i que moltes de les dades referides anteriorment als problemes detectats en els Serveis Socials d'Atenció Primària de la ciutat de Barcelona, no es refereixin exclusivament a la infància, l'experiència demostra que part d'aquestes demandes poden tenir relació, directa o indirecta, amb les necessitats infantils.

En aquest sentit, s'han de destacar els problemes referits a l'escolarització, que d'una manera més directa afecten a la població infantil, tenint present que no se n'exclou ni se'n redueix l'abast a d'altres sectors de la població.

Els problemes d'escolarització, atesos des dels SSAP, també han experimentat un notable creixement durant l'any 2002, quan es van comptabilitzar 6.279 casos. Al nostre entendre, preocupa, per una banda, els 3.159 casos que es troben en situació de "manca d'escolarització obligatòria", "d' absentisme escolar", de "fracàs escolar", "retard", i per l'altra, els 2.102 casos que queden en el grup "d'altres problemes d'escolarització". Si comparem les dades de l'any 1999 amb les del 2002, pel que fa els

problemes relacionats amb la manca d'escolarització obligatòria, la diferència és del 80%, mentre que els relacionats amb l'absentisme escolar és del 33,6%.

Entre les diferents aportacions del Fòrum 2003 en relació als problemes d'escolarització, volem destacar:

- Els centres educatius estan desvinculats del treball en xarxa, pel que fa a l'atenció dels infants en risc.
- El model educatiu no respon a les necessitats educatives dels nois i les noies.
- Les Unitats d'Escolarització Compartida (UEC) esdevenen un recurs fàcil per a resoldre problemes que s'haurien d'atendre dins el mateix centre escolar. (Malgrat això, es constata que, per a molts usuaris la UEC, "ha suposat l'única experiència gratificant i positiva amb relació a l'ensenyament").

No hem d'oblidar que l'exclusió formativa pot provocar altres tipus d'exclusions i que pot dificultar a les persones poder sortir dels processos de marginació en els que es troben immersos. La manca de preparació comporta haver de desenvolupar tasques laborals poc reconegudes i amb poca regulació laboral. A més, les empreses d'inserció "no reben ajudes adequades", generant treball en precari i amb poques possibilitats de poder reunir, en poc temps, els requisits de formació i de competències personals que requereix el mercat laboral. S'entra així en un cercle del qual és difícil sortir-se'n: treball en precari, sous baixos, necessitat de fer més d'una feina, dobles jornades i desajust d'aquestes jornades amb els horaris escolars, pocs recursos econòmics per molts esforços personals, dificultats per poder tenir un habitatge en aquestes condicions, cansament, poca alimentació, estrès personal i familiar, dificultats relacionals, etc. (*Veure les Taules relacionades amb cadascuna de la problemàtiques esmentades R9, R10, R11, R12, R13, R14 i R15 a l'annex CD*).

En relació *als usuaris menors d'edat i les seves famílies* recollim algunes de les conclusions expressades en el document elaborat pel Fòrum de les Organitzacions Catalanes per a la Inclusió Social (2003)[5]. Del conjunt de necessitats detectades al voltant d'aquest tema, volem destacar la necessitat, entre d'altres:

- De preveure l'atenció d'aquests infants des de tots els àmbits de la seva vida.
- De disposar de més recursos per atendre la diversitat.
- D'actuar sobre les famílies amb les que es treballa, atès que el treball amb les famílies és insuficient, no hi ha noció ni voluntat de prevenir.
- De dissenyar i aplicar polítiques universals, fugint d'aquelles que van destinades a les persones considerades grups de risc i que deriven en una societat subvencionada i estigmatitzada.
- De desenvolupar polítiques de caràcter social/integral que responguin a les necessitats actuals de les famílies: habitatge, ocupació i salut mental.

Al mateix temps, es destaca que els problemes de relació en l'àmbit de la família influeixen en les relacions que aquestes persones estableixen amb d'altres àmbits, ja sigui amb la comunitat, amb els propis professionals i amb l'administració pública. Freqüentment, quan es comença a intervenir amb els adolescents, les relacions

[5] En aquest Fòrum, promogut per 14 entitats que treballen dia rere dia amb persones en situació d'exclusió social, hi van participar 104 persones, representant a 50 entitats.

intrafamiliars estan tan deteriorades que manca recolzament familiar als propis nois i noies, i també a la tasca que desenvolupen les entitats envers ells. Al mateix temps, es destaca que, en general, per a les dones, aquests contextos suposen un cost humà més elevat i que en determinades circumstàncies és un obstacle per poder tirar endavant, ja que trobem:

- Una manca de conciliació laboral i familiar.
- L'abandonament dels nens/nenes per part dels pares que han de treballar, deixats al carrer o a casa.
- La desvalorització del treball de cura i d'atenció als fills.
- La dificultat de les famílies monoparentals per poder sortir endavant.

Quant als recursos, es fa referència a "la manca de suport institucional a les famílies", i a les "dificultats per treballar l'autonomia familiar", especialment per la "rigidesa del sistema".

Les respostes que s'han donat als problemes detectats des dels diferents Centres de Serveis Socials de la ciutat de Barcelona, han augmentat al mateix ritme que han augmenta els problemes. *(Veure les Taules dels Recursos atorgats als usuaris/es de Serveis Socials d'Atenció Primària per tipologia de la problemàtica, R16, R17, R18, R19 i R20 a l'annex CD)*

L'any 1999 s'havien comptabilitzat un total de 104.202 problemes, als quals se'ls va facilitar un total de 57.174 recursos. (El nombre d'usuaris atesos aleshores fou de 32.523). L'any 2002, el nombre d'usuaris augmentà a 41.066 usuaris amb un total de 145.480 problemes atesos i 69.166 recursos atorgats. Es dedueix, per tant, que el nombre d'usuaris augmentà en un 26,2% i, paral·lelament, es recompten més problemes; com a conseqüència s'atorguen més recursos. No obstant aquest fet, encara existeix un notable decalatge entre el conjunt de demandes fetes i el de recursos concedits.

S'observa que els recursos més facilitats als usuaris de SSAP de Barcelona són d'àmbit social, seguit de les respostes/recursos econòmics. L'any 2002, les respostes i recursos suposaven un 44% del total (30.413), mentre que les respostes/recursos econòmics en representaven un 26% (17.892). Si bé els principals problemes detectats des de serveis socials són els econòmics, les principals respostes que es faciliten són de caire social. Ara bé, en els recursos socials s'inclou "la percepció de la renda mínima" i "l'ajuda domiciliària de les treballadores familiars". Per tant, aquest matís pot ajudar a entendre que sigui la categoria resposta/recursos socials, la que obtingui una puntuació més elevada, ja que es tracta d'un Servei Social.

Els problemes que presenta la societat Catalana i que afecten a la política social autòctona són els mateixos amb què es troben la majoria de països del nostre entorn. Els serveis socials, conjuntament amb la sanitat, l'educació, les pensions, el treball i l'habitatge haurien de configurar el conjunt de serveis que assegurés el benestar de les persones.

Alguns documents d'avaluació i aportació de propostes de millora sobre els Serveis Socials van ser presentats al llarg de l'any 2003 i 2004 (Departament de Benestar i Família; Fòrum d'Atenció a les Persones, els Serveis Socials; Llibre Blanc dels SSAP),

coincideixen en què l'objectiu marc dels Serveis Socials és dinamitzar les relacions socials per promoure el benestar social. Des de l'any 1988, quan es va posar en marxa el I Pla d'Actuació Social a Catalunya, es reconeix que s'ha produït un gran avenç en l'estructuració i el desenvolupament de la Xarxa Bàsica de Responsabilitat pública, però, tot i així, el conjunt de serveis i prestacions encara no estan configurats. Com a conseqüència d'aquesta situació, s'impulsa el IV Pla d'Actuació Social amb la convicció que cal reorientar l'actual organització del Sistema i de la Xarxa, amb l'objectiu d'aconseguir una major flexibilització, de manera que s'adeqüi a les necessitats de les persones i dels territoris. En aquest sentit, és prioritari assignar els recursos materials i humans per poder atendre tant les necessitats manifestades com les emergents. Hi ha una tendència a traspassar responsabilitats als Municipis sense l'assignació dels recursos adequats.

2.3. INFANTS ATESOS DES DELS SERVEIS D'ATENCIÓ ESPECIALITZADA

Les dades aportades pels Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA) ens apropen molt més a la realitat de la infància que es troba en situació de risc, ja que els professionals treballen principalment amb les nenes i els nens que es troben en alt risc social, així com amb les seves famílies. Recordem que l'EAIA és l'equip especialitzat que procura donar resposta a les demandes derivades des dels SSAP, així com de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), o d'instàncies judicials.

Si bé l'interès superior en el treball d'atenció està centrat en el nen/a, no podem concebre el treball socioeducatiu separat i desvinculat d'un entorn familiar que és el responsable del procés socialitzador i educatiu. Les circumstàncies que envolten moltes famílies provoca que llurs infants visquin desprotegits i desemparats i sigui difícil garantir el seu desenvolupament de manera integral i harmònica. És per aquest motiu que els Equips d'atenció especialitzada treballen amb situacions complexes i aborden les intervencions des d'una perspectiva global i integradora. En l'anàlisi i diagnòstic dels casos, l'equip pren una determinació sobre el tipus de recursos i mitjans que cal portar a terme per tal d'evitar, en última instància, la separació del menor del seu nucli familiar. Els EAIA són coneixedors tant dels recursos socials, educatius, sanitaris i de l'entorn comunitari, com dels diferents recursos que el sistema de protecció a la infància disposa, pels casos en què s'ha de determinar una mesura de desemparament. Els EAIA, a partir de l'estudi i la valoració del cas, han de proposar la mesura de protecció més adient, amb la corresponent proposta tècnica referida als recursos i al pla d'intervenció a aplicar. És la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència qui assignarà la mesura i el recurs corresponent.

A l'anterior informe s'inicià l'explotació de les Memòries tècniques dels EAIA de la ciutat de Barcelona. La continuïtat del treball ha permès ampliar l'abast territorial a nivell comarcal. Treballar amb totes les informacions permet tenir un bon coneixement i anàlisi des del criteri de territorialitat. Recordem que el Nou model d'atenció i protecció a la infància aposta amb tota claredat per la territorialització dels serveis especialitzats. Un bon coneixement de la situació permet detectar les necessitats i orientar la presa de decisions per a la planificació de les polítiques socials destinades a la infància.

Per a la realització d'aquest informe s'ha comptat amb les dades dels EAIA de la ciutat de Barcelona, l'EAIA comarcal del Baix Llobregat i de les dades totals de tots els equips

de Catalunya -dades agrupades segons el criteri territorial de la província-. *(S'han inclòs les taules d'altres equips comarcals de la R36-R41 a l'annex CD)*

Un dels motius que ens ha portat a prendre aquestes dues àrees geogràfiques (i aquests dos equips[6]) com a exemples per analitzar, ha estat el nombre de població atesa entre els dos equips. Si bé un EAIA és comarcal i l'altre és municipal, és pel fet que no tan sols el 31% de la població de 0-17 anys de Catalunya[5] viu entre aquestes dues àrees geogràfiques (Barcelona ciutat i la Comarca del Baix Llobregat) sinó també perquè el 46% dels infants i adolescents atesos pels EAIA de Catalunya, estan essent atesos pels equips d'aquestes dues àrees.

Evolució del número de casos atesos

Els EAIA de Catalunya van atendre, l'any 2003, 9.595 infants, dels quals 3.329 han estat atesos pels EAIA de Barcelona (el 34% del total d'infants), i el 12% han estat atesos per l'EAIA del Baix Llobregat. Si sumem els dos percentatges es constata que el 46% es concentren a la zona de la capital catalana i a una de les comarques de la Regió Metropolitana (gairebé la meitat dels infants atesos pels EAIA en tot el territori català).[6]

A la següent figura es presenten les corbes d'evolució del total de casos atesos pels EAIA de les àrees geogràfiques estudiades (totals de Catalunya, totals de Barcelona ciutat i totals de l'EAIA Comarcal del Baix Llobregat). *(Veure Figura 3)*

[6] A Barcelona ciutat hi ha 11 EAIA distribuïts entre els diferents districtes. El Baix Llobregat compta amb quatre equips que es distribueixen els infants i adolescents procedents de diferents municipis. Els municipis que tenen com a referència els diferents EAIA del Baix Llobregat són: *EAIA Baix Llobregat I*: Cornellà, Esplugues, St. Feliu de Llobregat, St. Joan d'Espí i St. Just Desvern. *EAIA Baix Llobregat II:* Begues, Castelldefels, Gavà, El Prat, St. Climent, Sta. Coloma de Cervelló, Torrelles i Viladecans. *EAIA Baix Llobregat III-IV:* Abrera, Castellví de Rosanes, Cervelló, Collbató, Corbera, El Papiol, Esparreguera, La Palma de Cervelló, Martorell, Molins de Rei, Olesa de Montserrat, Pallejà, St. Andreu de la Barca, St. Boi de Llobregat, St. Esteve Sesrovires, St. Vicenç dels Horts i Vallirana.

FIGURA 3: EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'INFANTS ATESOS PELS EAIA. CATALUNYA, COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT I BARCELONA CIUTAT. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003

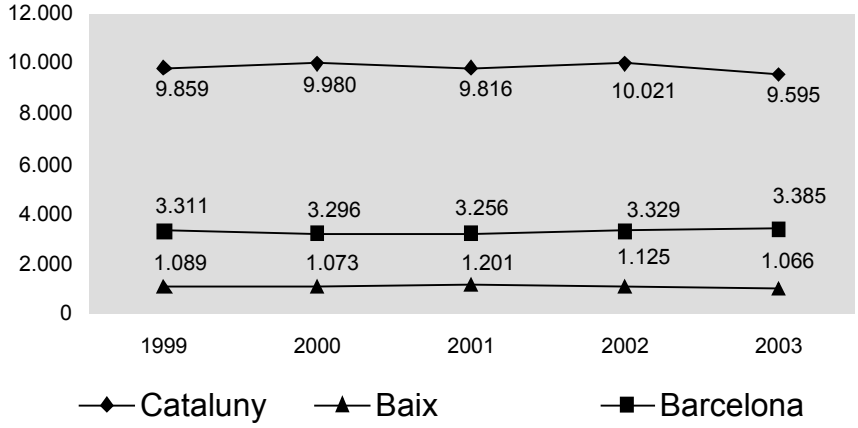

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 2001-2003.

Les dades demostren que el nombre d'infants atesos pels EAIA, en tot el territori català, es mantenen, en general, amb poca variació respecte als anys anteriors. Per exemple, l'any 2002, s'atengueren 10.021 infants, el que suposà un increment de l'1,6% respecte a l'any 1999.

El percentatge del nº d'infants atesos pels EAIA respecte el total de menors (0-17 anys) tant de Catalunya com de Barcelona ciutat es manté en equilibri entre els anys 1999 i 2001. A la ciutat de Barcelona el nº d'infants atesos pels onze equips de la ciutat representa un 1,54% del total d'infants de la ciutat. Mentre que a Catalunya la totalitat dels EAIA atenen a al 0,92% dels infants catalans. (*Veure Taula 2)*

TAULA 2: PERCENTATGE D'INFANTS 0-17 ATESOS PELS EAIA RESPECTE AL TOTAL DE POBLACIÓ. CATALUNYA. BARCELONA CIUTAT. ANY 1999 i 2001.

Població	1999*		2001	
	Catalunya	Barcelona ciutat	Catalunya	Barcelona ciutat
Població 0-17 anys	1.060.014	207.948	1.068.883	212.427
Població 0-17 atesa pels EAIA	9.859	3.311	9.816	3.256
% respecte el total	**0,93**	**1,59**	**0,92**	**1,54**

Nota*: El nombre total de població 0-17 es correspon a les dades disponibles de l'IDESCAT. Estimacions Post-Censals. 2001

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de l'Institut Català d'Estadística. Generalitat de Catalunya. 2001.

Situació tècnica dels casos

La situació tècnica dels infants atesos pels EAIA de Catalunya és que el 61% dels infants es troben en seguiment d'una mesura, mentre que gairebé el 14% es troben en

contenció en el nucli familiar[7], i el 18,8% en situació d'estudi. L'important davallada d'infants en el nucli familiar posa de manifest que les diferents propostes de separació de l'infant del seu nucli familiar no s'apliquen com a última instància sinó, tal i com veurem a continuació, les mesures tècniques d'acolliment en família extensa, o per exemple, en recurs residencial, són les que es donen amb més freqüència. Aquest fet fa pensar que els recursos i les polítiques que haurien de permetre no separar l'infant del seu nucli familiar, tal i com preveu la legislació vigent, són escassos i insuficients. Ens referim, per exemple, als recursos d'ajuda a domicili, entre d'altres. *(Veure Taula 3)*

TAULA 3: POBLACIÓ INFANTIL ATESA PELS EAIA PER SITUACIÓ TÈCNICA I ANYS. CATALUNYA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

Situació tècnica	1999		2000		2001		2002		2003	
	Nª	%	Nª	%	Nº	%	Nº	%	Nº	%
Derivats per a estudi	1.407	14	1.211	12	942	10	816	8	590	6,149
En estudi	1.829	19	1.787	18	1.796	18	1.774	18	1.804	18,801
Contenció en el nucli	1.610	16	1.651	17	1.663	17	1.610	16	1.330	13,861
Seguiment d'una mesura	5.013	51	5.331	53	5.415	55	5.821	58	5.871	61,188
TOTAL	**9.859**	**100**	**9.980**	**100**	**9.816**	**100**	**10.021**	**100**	**9.595**	**100**

Nota: Els menors que atenen els EAIA de Catalunya inclouen el total de casos que es troben en seguiment d'una mesura que tant pot ser de guarda com de tutela, així com el seguiment d'alguna mesura per aquells joves que es troben en els recursos de justícia juvenil).

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 2001-2003.

Si ens fixem amb les dades de l'any 2003, sorprèn, la davallada del número d'infants que es troben en contenció en el nucli familiar: un 17,3% al llarg d'aquests darrers cinc anys. I, pel contrari, el seguiment de mesures ha augmentat en detriment de la contenció en el nucli familiar.

Dades dels EAIA de la ciutat de Barcelona

Número de casos i situació tècnica

Prenent com a referència el cas de Barcelona ciutat, podem observar que la tendència dels infants atesos pels EAIA es manté al llarg d'aquests darrers anys. Un fet destacable és l'augment dels que es troben en seguiment de mesura administrativa i, pel contrari, un descens dels que estan en contenció en el nucli familiar. Aquestes dades es corresponen a la tendència general del conjunt del territori de Catalunya, comentades anteriorment.

[7] Recordem que les mesures poden ser: "contenció en el nucli familiar" o "tractament substitutiu" (mesura administrativa que consisteix en la separació del nucli familiar, temporal o amb més possibilitats de ser definitiva en casos de tutela). Les alternatives per aquestes situacions són: l'acolliment simple en família, l'acolliment simple en centre residencial, l'acolliment permanent, l'acolliment preadoptiu i l'adopció.

TAULA 4: INFANTS ATESOS PELS EAIA PER SITUACIÓ TÈCNICA DELS CASOS. BARCELONA CIUTAT. 1998, 1999, 2000, 2001 i 2002

Situació casos	1998	1999	2000	2001	2002
En estudi	615	650	628	596	530
Pendent assignació	–	69	15	25	49
Contenció nucli familiar	568	493	492	554	418
Seguiment mesura administrativa	1361	1409	1439	1488	1641
Baixes	1019	690	722	612	631
TOTAL	**3563**	**3311**	**3296**	**3256**	**3269**

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 1999-2002.

Respecte a la procedència dels casos que arriben als EAIA, més d'un 50% dels infants atesos pels EAIA de la ciutat de Barcelona arriben a través de la DGAIA, seguit dels SSAP, en un 40%. Aquesta dada, d'alguna manera, pot sorprendre, ja que si se segueix el circuit d'atenció dels serveis de protecció, s'espera que la derivació dels casos als EAIA provingui de l'Atenció Primària, més que no pas de la pròpia Direcció General. Aquest és, per tant, un element d'estudi interessant. *(Veure Taules R25, sobre la procedència dels casos atesos pels EAIA i Taules R26 i R27 sobre la tipologia de mesures a l'annex CD)*

Una informació rellevant que no pot passar desapercebuda és la comprovació de si el nombre de casos derivats a l'EAIA i que procedeixen dels SSAP coincideix amb el nombre de casos que consten en els equips especialitzats que provenen de SSAP. La correlació de casos derivats pels SSAP i rebuts per l'EAIA no es corresponen. El fet que s'hagi produït una millora entre l'any 1999 i l'any 2001 fa pensar en l'optimització de la relació i la coordinació entre l'atenció primària i l'atenció especialitzada. (*Veure Figura 4)*

FIGURA 4: RELACIÓ DE CASOS DERIVATS ALS EAIA I PROCEDÈNCIA DE LA DEMANDA SEGONS SSAP I EAIA. BARCELONA CIUTAT. 1999 i 2001.

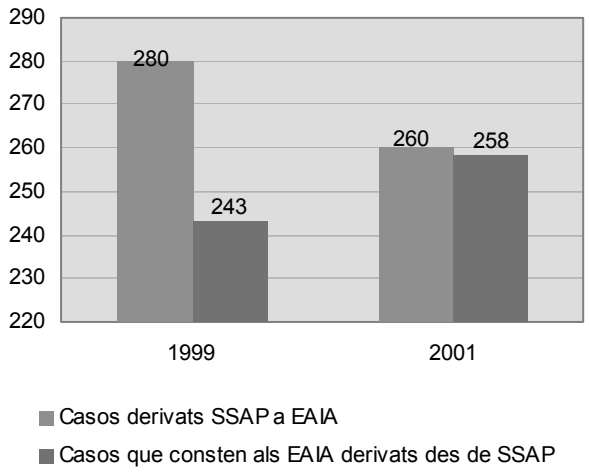

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència i de les Memòries dels Serveis Socials d'Atenció Primària de l'Ajuntament de Barcelona. Anys 1999-2001

Ràtio de casos/professionals

A la ciutat de Barcelona es compta amb un total d'onze equips i 50 professionals. A la taula s'observa l'evolució, per districtes, del nombre de professionals i la ràtio de casos atesos per cada professional. Cal remarcar que en aquests darrers anys hi ha hagut una millora respecte a la ràtio de professionals per cas. La mitjana de casos per professionals, l'any 2003, és de 66, superada aquesta mitjana per 7 equips. *(Veure Taula 5)*

TAULA 5: RÀTIO CASOS ATESOS ALS EAIA PER PROFESSIONALS PER DISTRICTE. BARCELONA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003

Equips	1999			2000			2001			2002			2003*		
	nº de professionals	Casos	Ratio	nº de professionals	casos	Ratio	nº de professionals	casos	Ratio	nº de professionals	casos	Ratio	nº de professionals	casos	Ratio
Raval Sud	3	358	119	3	311	104	3	246	82	3	253	84	5	286	57
Raval Nord	3	231	77	3	231	77	3	228	76	3	232	77	3	227	76
Casc-Antic	2	196	82	2	197	82	3	175	58	3	169	56	3	158	53
Gòtic i Barceloneta	3	243	93	3	255	98	3	248	83	3	212	71	3	203	68
Eixample i Gràcia	3	267	89	3	347	116	4	312	78	4	342	86	5	355	71
Sants-Montjuïc	4	437	109	4	419	105	6	449	75	6	443	74	6	428	71
Les Corts-Sarrià-Sant Gervasi	3	142	47	3	146	49	3	149	50	3	155	52	3	145	48
Horta-Guinardó	3	356	119	3	347	116	5	358	72	5	370	74	5	335	67
Nou Barris	4	470	118	4	423	106	6	454	76	6	463	77	7	462	66
Sant Andreu	3	268	89	3	291	97	4	317	79	4	324	81	4	305	76
Sant Martí	3	343	114	3	329	110	5	320	64	5	406	81	6	425	71
Total	**34**	**3311**	**96**	**34**	**3296**	**96**	**37**	**3256**	**72**	**45**	**3369**	**74**	**50**	**3329**	**66**

Font: Elaboració pròpia del CIIMU a partir de les Memòries Tècniques dels EAIA de la ciutat de Barcelona. Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Generalitat de Catalunya. 1999-2003.

En el transcurs d'aquests darrers tres anys (2001, 2002 i 2003), la ràtio de casos/professionals ha disminuït considerablement respecte a l'any 1999 i l'any 2000.

A Barcelona l'EAIA que més casos atén és el de Nou Barris. Des de l'any 1.999 aquest equip atén a més de 400 casos. Per exemple, l'any 1999 la ràtio de casos/professional era de 118, mentre que l'any 2003, la ràtio se situa a 66 casos per professional. La incorporació de més personal tècnic facilita el treball que els equips realitzen. Una situació similar ha succeït en els equips de Raval Sud, Casc Antic, Sants-Montjuïc, Horta-Guinardó i Sant Martí. L'any 2003, la disminució de ràtio de casos/professional, se situa, respecte a l'any 1999, entre el 35 i 50%.

Els principals indicadors de risc

L'anàlisi de les memòries dels EAIA permet observar quins són i com es recullen els diferents indicadors de risc social referits tant a la infància com als seus progenitors. Amb l'anàlisi de les memòries del 2001 i 2002 es constata una homologació en la recollida i redacció dels indicadors en la majoria dels equips. Un dels principals problemes que s'havia detectat a les memòries anteriors (1999-2000) era la confusió entre la utilització de descriptors i la utilització d'indicadors. Actualment, gairebé es pot afirmar que, en la totalitat dels Equips, els indicadors que s'utilitzen són els mateixos. Es tracta de trobar la manera d'indicar la problemàtica o necessitat de l'infant amb una categoria que sigui suficientment vàlida per observar, analitzar i proposar la consegüent intervenció.

Els indicadors de risc més detectats són[8]: "negligència o abandonament" (573 casos l'any 2001; i, de l'any 2002, s'han detectat 418 casos que corresponen a 8 dels 11

[8] Les Memòries analitzades de la ciutat de Barcelona han estat les següents:

equips de la ciutat, dels quals hem pogut disposar de la informació). Centrant-nos en les dades del 2001, s'han detectat 282 casos de "maltractament psíquic o emocional" i 112 casos de "maltractament físic", i 47 casos "d'abús o sotmetiment sexual". Aquestes dades coincideixen amb les de l'any 1999 i 2000 on, aleshores, tal i com destacàvem a l'Informe passat, el principal indicador fou per "negligència o abandonament", també seguit de "maltractament psíquic i emocional". Aquestes dades estan relacionades directament amb els indicadors de risc que afecten als progenitors. Pel que fa als motius d'intervenció, respecte als progenitors, els més freqüents són: la "incapacitat educativa dels pares"; "drogodependència"; "conductes inadequades"; "insuficiència de recursos materials"; "absència de la llar"; "malaltia mental", i "orfandat" o "abandonament". És a dir, l'indicador més freqüent segueix sent la "negligència o abandonament", acompanyat del motiu més freqüent "incapacitat educativa dels pares", que és una de les situacions més destacables i treballables des dels serveis d'atenció primària i comptant amb el suport de l'atenció especialitzada.

Els Recursos utilitzats

Els recursos que els diferents equips proposen per a pal·liar les situacions que afecten a la infància i l'adolescència també queden reflectits en les memòries anuals. Per exemple, a la ciutat de Barcelona, un dels recursos més proposats és "l'acolliment familiar en família extensa". Les dades representades posen de manifest el creixement d'aquest recurs respecte als anys 1999 i 2000. Si bé l'any 2000 es va proposar l'acolliment en família extensa en un 12,9% dels casos, l'any 2001 augmenta fins a un 18,7%. Una altra dada que crida l'atenció és el descens en les propostes "d'acolliment en centre residencial". Si bé els anys 1999 i 2000 es va proposar en un 17,7%, l'any 2001 es proposà en un 12,5% dels casos (tot indica que, a l'any 2002, hi ha hagut un lleuger descens). Les dades de l'any 2002 no pertanyen a la totalitat dels EAIA de la ciutat de Barcelona, és per aquest motiu que aparentment s'observi una davallada. No pot passar per alt l'augment del nombre de recursos proposats l'any 2001, a diferència dels anys anteriors.

En l'anàlisi i comparació de les memòries es percep que, no sempre, els recursos i les propostes que fa l'EAIA són acceptats per la Direcció General. Recordem que les mesures que proposen els EAIA han de passar vist-i-plau per la DGAIA. A l'any 2001 es van sol·licitar un total de 941 recursos, dels quals 771 es van aprovar, quedant 171 sol·licituds pendents d'aprovació, o bé sol·licituds que en el seu moment van ser denegades. L'any 1999, la diferència entre els recursos proposats i els recursos assignats fou de 80 i l'any 2000 de 90. En aquests dos darrers anys veiem que la tendència ha augmentat força respecte l'any 1999. *(Veure taules R28, R29 i R30 a l'annex CD)*

2001- EAIA Ciutat Vella, EAIA Gòtic- Barceloneta, EAIA Raval Sud, EAIA Raval Nord, EAIA Eixample-Gràcia, EAIA Horta- Guinardó, EAIA, Sant Martí, EAIA Nou Barris, EAIA Les Corts-Sarrià i Sant Gervasi, EAIA Sants-Montjuïc, EAIA St. Andreu.
2002- EAIA Ciutat Vella, EAIA Gòtic- Barceloneta, EAIA Raval Sud, EAIA Raval Nord, EAIA Eixample-Gràcia, EAIA, Sant Martí, EAIA Nou Barris, EAIA Les Corts-Sarrià i Sant Gervasi. A l'annex, s'adjunten les gràfiques de l'evolució dels indicadors de risc detectats, tant en la infància com en els seus progenitors. Les xifres apareixen amb percentatges. Tot i la manca de tres memòries de l'any 2002, les dades relacionades amb aquests districtes no fan variar la mitjana del número d'indicadors detectats.

Expedients tancats i motius de tancament en els EAIA de la ciutat de Barcelona.

Quant al nombre d'expedients tancats i els motius de tancament, s'observa que la tendència, en aquests darrers anys, continua mantenint la mitjana d'uns 700 casos per any. Hi ha hagut una lleugera davallada, l'any 2001, passant dels 722 casos tancats de l'any 2000, a 612 casos. Si es prenen com a referència les dades que apareixien a l'anterior Informe, s'observa que, si aleshores el principal motiu de tancament de cas fou *el canvi de domicili dins el territori català*, (any 1998), les últimes dades disponibles (l'any 2001) ens indiquen que el principal motiu és el de la *majoria d'edat*. (*Veure Figura 5 i completar amb les Taules R31 i R32 a l'annex CD)*

FIGURA 5 : MOTIUS DE TANCAMENTS EN ELS EAIA. BARCELONA. 1998, 1999, 2000, 2001 i 2002

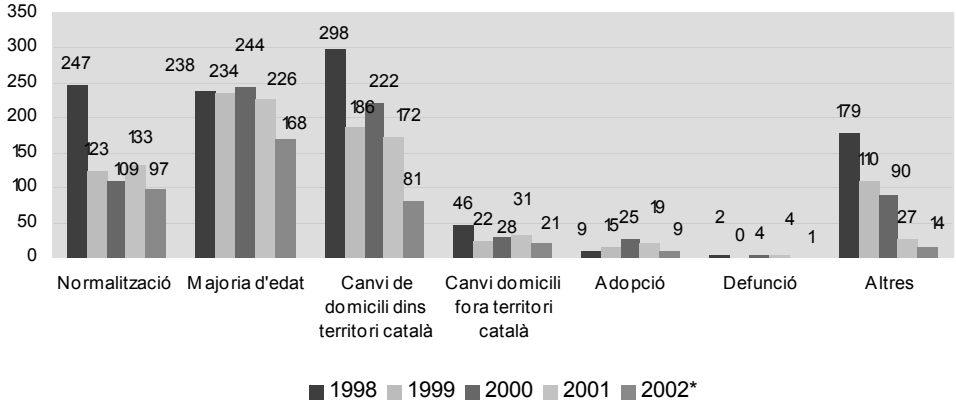

Nota: Les dades de l'any 2002 són incompletes, per manca de dades de dos dels equips de la ciutat.

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 1999-2002.

Dades de l'EAIA comarcal del Baix Llobregat

A continuació s'exposen les dades obtingudes de l'anàlisi de les Memòries dels EAIA de la Comarca del Baix Llobregat. Aquesta comarca compta amb quatre equips, entre els que es distribueixen els diferents municipis de la comarca[9], l'últim (EAIA IV) és de recent creació.

[9] Els municipis que tenen com a referència els diferents EAIA del Baix Llobregat són: *EAIA Baix Llobregat I*: Cornellà, Esplugues, St. Feliu de Llobregat, St. Joan d'Espí i St. Just Desvern. *EAIA Baix Llobregat II:* Begues, Castelldeels, Gavà, El Prat, St. Climent, Sta. Coloma de Cervelló, Torrelles i Viladecans. *EAIA Baix Llobregat III-IV:* Abrera, Castellví de Rosanes, Cervelló, Collbató, Corbera, El Papiol, Esparreguera, La Palma de Cervelló, Martorell, Molins de Rei, Olesa de Montserrat, Pallejà, St. Andreu de la Barca, St. Boi de Llobregat, St. Esteve Sesrovires, St. Vicenç dels Horts i Vallirana.

Usuaris/es atesos per edat, sexe i situació tècnica

Els quatre Equips que integren l'EAIA comarcal del Baix Llobregat han atès una mitjana de 1.177 infants l'any 2001, i 1.124 infants l'any 2002; l'augment ha estat molt poc significatiu.

Les memòries dels equips del Baix Llobregat incorporen la variable sexe i edat, dada que permet completar la informació sobre el perfil d'usuaris atesos des d'aquests equips. Per exemple, l'any 1999, el 55% de casos atesos eren nens; amb l'evolució dels anys s'observa la tendència a l'equilibri entre el nombre de nens i el nombre de nenes. *(Veure Figura 6 i completar amb les taules R33, de l'annex CD)*

FIGURA 6: POBLACIÓ DE 0 - 18 ANYS ATESA PELS EAIA DE LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT, PER FRANGES D'EDAT. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 2001 i 2002.

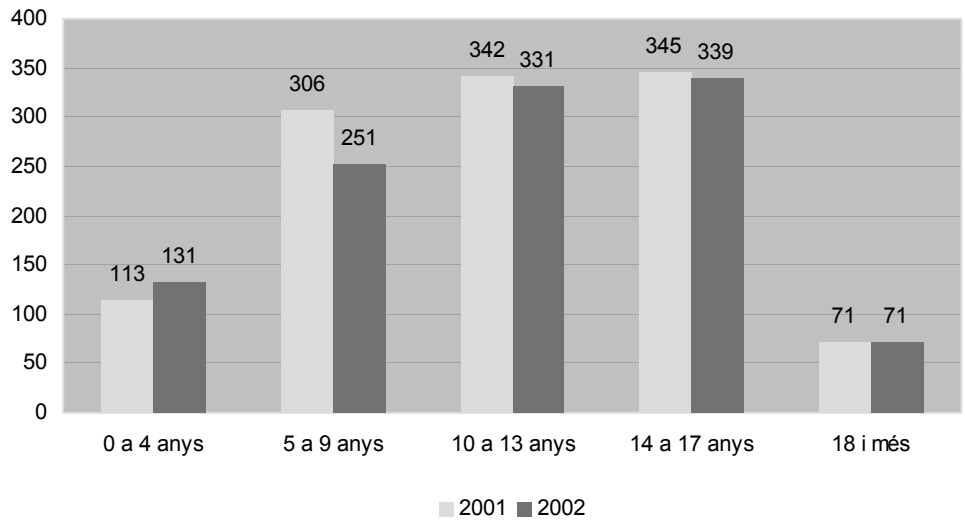

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 1999-2002.

Pel que fa a la variable edat, durant l'any 2002 el nombre d'infants de 0 a 4 anys va augmentar respecte l'any anterior en un 15,9%. No succeeix el mateix amb les altres franges d'edat, on disminueix el nombre d'infants atesos. La proporció d'infants de 5 a 9 anys atesos per l'EAIA del Baix Llobregat l'any 2002, disminueix en un 17,9% respecte a l'any 2001. D'altra banda, no pot passar per alt una dada important i que posa de relleu la realitat actual del sistema d'atenció i protecció a la infància, es tracta de l'elevat nombre d'infants atesos entre les edat de 10 i 17 anys.

A la següent figura s'observa la situació amb què es troben els infants atesos pels EAIA del Baix Llobregat. Tal i com s'ha comentat, respecte a la ciutat de Barcelona, l'augment dels casos atesos que es troben en seguiment de mesura administrativa i la disminució dels que estan en contenció en el nucli familiar es repeteix de la mateixa manera a la comarca del Baix Llobregat. *(Veure Figura 7)*

FIGURA 7: EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'INFANTS ATESOS PELS EAIA DEL BAIX LLOBREGAT, PER SITUACIÓ TÈCNICA DELS CASOS. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 1999, 2000, 2001 i 2002

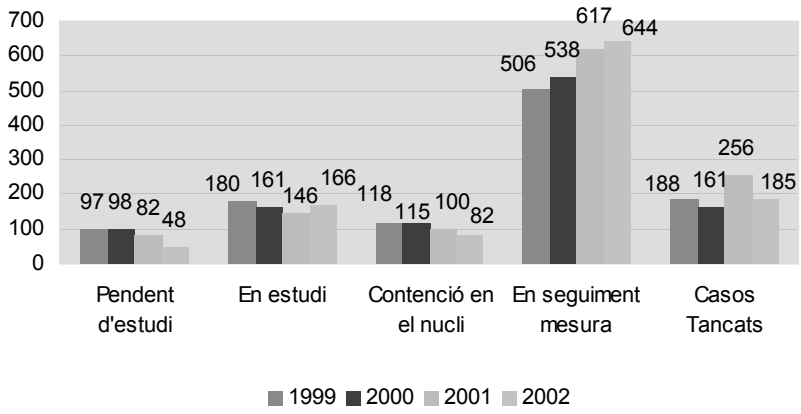

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 1999-2002.

En el cas del equips del Baix Llobregat, és significativa la dada relacionada amb els casos pendent d'estudi de l'any 2002. Es passà de 82 casos pendents d'estudi, l'any 2001, a 48, l'any 2002 -any d'inici de l'equip del Baix Llobregat IV-, i, per tant, és notòria la millora quant a l'agilització dels casos que estaven pendent d'estudi. Durant l'any 2002 va augmentar el nombre d'infants en seguiment de mesura, circumstància que contrasta amb la davallada de casos que es troben en contenció en el nucli familiar. És significativa la dada: *pendent d'estudi* de l'any 2002, ja que es passà de 82 casos, l'any 2001 a 48 l'any 2002. Aquest any coincideix amb l'inici de l'equip del Baix Llobregat IV i per tant és notòria la millora quan a l'agilització dels casos que estaven pendent d'estudi. (*Veure taula R34 de l'annex CD)*

A la figura s'observa el nombre de casos tancats. És significatiu perquè, d'aquests últims quatre anys, l'any 2001 és el moment en què es tancaren més casos en relació a la resta d'anys. El principal motiu de tancament (durant el 2001) fou per normalització*, motiu que no s'ha mantingut l'any següent, el qual el principal motiu de tancament d'expedients fou el de la* majoria d'edat*, seguit del* canvi de territori*.* (V*eure Taula R35 de l'annex CD).*

Mesures i recursos proposats

Pel que fa al seguiment d'una mesura de protecció, de nou es confirma el que s'ha exposat amb anterioritat respecte a Barcelona ciutat, o fins i tot de les dades generals de Catalunya. L*'acolliment en família extensa i l'acolliment en centre residencial* són les dues mesures que més s'utilitzen. *(Veure Figura 8)*

FIGURA 8: NOMBRE D'INFANTS I ADOLESCENTS ATESOS PER L'EAIA DEL BAIX LLOBREGAT, PER SEGUIMENT DE MESURA. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 1999, 2000, 2001 i 2002

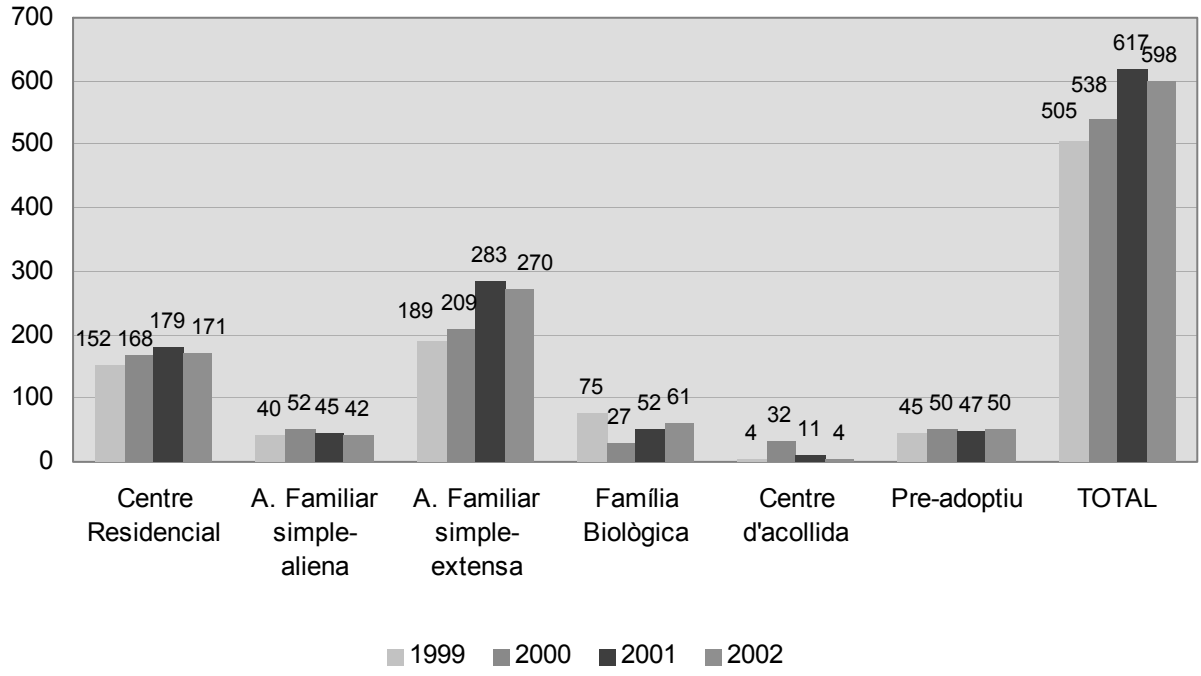

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 1999-2002.

A la figura anterior es posa de manifest que, l'any 2002, el 45,1% dels casos que es trobaven en seguiment d'una mesura ho feien en la mesura d'acolliment en família extensa, i un 28,5% en un centre residencial.
La diferència entre els anys anterior s'observa en l'augment, poc significatiu, de casos en què han estat atesos en el nucli familiar i les mesures de pre-adoptiu. L'any 2002, aquestes dues mesures han crescut lleugerament.

Després d'analitzar les diferents memòries dels EAIA de Barcelona ciutat i Baix Llobregat, així com les dades generals de tots els equips de Catalunya, facilitades per la DGAIA, es pot constatar que el nombre d'infants no ha augmentat considerablement respecte els darrers anys anteriors. Les xifres indiquen que no hi ha hagut un augment significatiu i, per tant, cal valorar el treball que es fa des de l'Atenció Primària o, per exemple, en la millora i major utilització dels recursos de la comunitat, alhora que poden contenir algunes de les situacions considerades d'alt risc social.

Les dades quantitatives que aporten les memòries dels EAIA han estat utilitzades per descriure i poder difondre la situació amb què es troben els infants i adolescents en situació de risc social i que estan sent atesos per aquests equips.

Una anàlisi merament quantitativa de les memòries dels EAIA aportaria una informació parcial de la realitat. En aquest sentit, no s'ha volgut passar per alt l'anàlisi de les valoracions que els mateixos professionals fan respecte als diferents recursos utilitzats, la dinàmica interna de treball, el sistema de relacions institucionals, etc. Aquestes

informacions prenen un caràcter de complementarietat i permeten conèixer més de prop el treball i la professionalitat amb què opera l'equip, el grau d'anàlisi del context on s'intervé i la detecció de les principals necessitats, així com les propostes de millora que expliciten. Algunes de les aportacions que els equips fan han estat incorporades en la redacció d'aquest informe i, per altra banda, s'ha fet un esforç de síntesi i esquematització-categorització (mitjançant una taula-resum) que incorporem a l'annex d'aquest informe. *(Veure l'esquema a l'annex de l'informe)*

2.4. LA INFÀNCIA I ELS RECURSOS DE PROTECCIÓ

Infants en seguiment de propostes protectores

A continuació es comenten els diferents recursos i mesures proposades als infants una vegada declarat el seu desemparament. Aquesta declaració comporta l'assumpció de les funcions tutelars per part de l'Administració, suposant la suspensió automàtica de la pàtria potestat o la tutela ordinària[10]. Malgrat que l'Administració és qui assumeix la guarda de l'infant, pot delegar el seu exercici a una persona o institució. Segons la normativa en matèria de protecció s'explicita que prevaldran, com a primeres, les mesures de protecció que no requereixin la separació dels menors del seu entorn familiar.

A Catalunya, el nombre d'infants i adolescents que es troben sota alguna de les mesures protectores ha augmentat en un 21,5% respecte a l'any 1999. L'any 2002, la població de 0-17 anys era de 1.086.600. Aquest mateix any el nombre d'infants i adolescents que es trobaven sota mesura protectora era de 5.881 infants, (un 0,54% dels infants de 0 a 17 anys). Si tenim en compte les dades de l'any 1999, el percentatge d'infants que es trobaven en el sistema de protecció, respecte al total d'infants, era de 0, 47%. Aquesta dada confirma la tendència de creixement. *(Veure* Taula *6 i per completar la informació veure Taula R43 a l'annex CD)*

[10] Llei 37/1991, de 30 de desembre, de protecció dels menors desemparats.

TAULA 6: POBLACIÓ INFANTIL EN EL SISTEMA DE PROTECCIÓ, PER TIPOLOGIA DE LA MESURA I PROPOSTA. CATALUNYA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003

Mesura	Proposta	1.999	2.000	2.001	2.002	2.003
Intervenció en el nucli familiar	**Família d'Origen**	**2.232**	**2.244**	**2.773**	**3.069**	**3.258**
	Atenció en la pròpia família	685	732	825	805	866
	Acolliment en família extensa	1.547	1.512	1.948	2.264	2.392
Separació del nucli d´origen	**Família aliena**	**874**	**870**	**957**	**999**	**1.039**
	Acolliment en família aliena	352	338	420	467	514
	Acolliment en família preadoptiva	522	532	537	532	525
	Acolliment a Centre	**1.927**	**1.956**	**1.787**	**1.813**	**1.822**
	Atenció en un centre d´acolliment	231	263	259	265	296
	Atenció en un centre residencial	1.696	1.693	1.528	1.548	1.526
	TOTAL	**5.033**	**6.742**	**5517**	**5881**	**6.119**

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Anys 2000-2003.

A continuació es comenten els diferents recursos i mesures proposades, seguint la descripció de la taula 6.

En primer lloc, una de les propostes de protecció que més destaca és *l'acolliment familiar en família extensa* [11]**.** L'acollida de l'infant en la família extensa és una de les mesures que permet la seva permanència en un nucli familiar. A l'any 2003, dels 6.119 infants que es trobaven sota mesura protectora, 2.392 estaven acollits en la família extensa. L'acollida de l'infant en la família extensa és una de les mesures més proposades en aquests moments. La majoria dels acolliments familiars el realitzen els avis/es o els oncles, intentant evitar així la separació del menor del seu entorn familiar. No oblidem que la família (progenitors o família propera) és l'espai idoni per possibilitar el lliure desenvolupament i creixement de l'infant (sempre que les circumstàncies ho permetin).

Les informacions extretes de memòries dels EAIA demostren que algunes de les principals mancances que afecten a l'acolliment en família extensa són: a) el volum de tasques burocràtiques a realitzar (renovacions anuals, renovacions d'ajudes econòmiques, les restriccions en les ajudes econòmiques, -aquestes restriccions fa

[11] Segons la Llei 13/1997, de 19 de novembre, de creació de l'Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció, a l'article 3, funcions de l'ICAA, s'inclou, entre les diferents funcions, la de fer el seguiment dels menors en situació d'acolliment simple, en família extensa i aliena, i d'acolliment preadoptiu. Al decret 77/1998, de 17 de març, pel qual es reestructura la Direcció General d'Atenció a la Infància i s'estableix l'estructura de l'organisme autònom: Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció, incorpora, en l'apartat de disposicions transitòries, el següent redactat: *Les funcions assignades pels articles 11.1.i) i 12.c) al Servei de Recursos (de la DGAIA) per als Menors respecte del seguiment dels menors en situació d'acolliment en família extensa, les durà a terme aquesta unitat mentre no s'assigni a l'Institut Català de l'Acolliment i de l'Adopció, d'acord amb el que estableix la disposició transitòria 3 de la Llei 13/1997*

dotze anys que no es revisen-), b) la insuficient tasca de seguiment i l'acompanyament a la família extensa, i c) la necessitat d'establir dinàmiques de mediació entre els dos nuclis familiars.

Els mateixos professionals dels EAIA proposen augmentar el suport tècnic per garantir el seguiment dels infants que es troben en les famílies extenses i clarificar els criteris que l'administració segueix per l'assignació d'expedients econòmics a les famílies.

Pel que fa a la proposta *d'acolliment en família aliena*, tal i com s'observa a la taula 6, representa el 12% del total d'acolliments que tenen lloc en famílies i el 8,4% del conjunt de mesures i propostes. El nombre d'infants en família aliena al llarg d'aquests últims 7 anys ha passat de 278 infants, l'any 1997, a 514 infants, l'any 2003; és a dir, s'ha donat un creixement del 85%. És significatiu, per exemple, l'augment del nombre d'infants entre els anys 2000 i 2003. El creixement ha estat del 57,7% en gairebé 4 anys. Tot i així, les xifres del nombre d'infants acollits en família aliena, respecte al total dels que es troben sota mesura protectora, continua sent baix. Aquestes dades ens remeten a preguntar-nos pel nombre de famílies que en aquests moments estan assumint el total d'infants de Catalunya que es troben sota mesura d'acolliment en família aliena. Segons dades facilitades per l'Institut Català de l'Acolliment i l'Adopció, durant l'any 2003, un total de 344 famílies acollien els 514 infants. La mitjana d'infant per família és de 1,5 nens/es. *(Veure Taules R46i R47a l'annex CD)*

Una de les necessitats expressades pels mateixos EAIA i els Fòrums i plataformes d'agents socials que treballen amb la infància, és la manca de famílies d'acollida. Es considera que és una bona mesura alternativa a l'acolliment residencial, però la manca de recursos limita i dificulta que els equips especialitzats proposin aquesta mesura a infants que podrien beneficiar-se'n. L'acolliment familiar és un recurs idoni, principalment a determinades franges d'edat.

Una de les crítiques que s'expressen és que no hi ha directrius clares amb relació a les tasques de coordinació o, per exemple, en resoldre la fiscalitat de l'ajut que reben les famílies d'acollida. Tot i que l'ajut econòmic és una mica més alt que el de la família extensa, també es reclama la seva revisió. Avui en dia, les propostes que es formalitzen, d'acolliment familiar, són, principalment, amb infants de 0 a 5 anys (sota un model d'urgència o de diagnòstic) i amb una important dificultat de trobar famílies que vulguin acollir adolescents. Tanmateix, els dèficits que es detecten en la xarxa d'atenció a la infància (per exemple, la manca de places en centres residencials per a nadons, la no idoneïtat del recurs residencial) precipita la realització de propostes d'acolliments d'urgències.

Quant *als acolliments preadoptius*, tal i com s'observa a la Taula R1, la tendència del nombre d'infants en seguiment, que estan en una família preadoptiva, es manté estable al llarg d'aquests cinc anys. (522 l'any 1999 i 525 l'any 2003). Una de les dades importants és el nombre d'acolliments formalitzats en família preadoptiva. S'ha passat de 98 acolliments formalitzats l'any 2002, a 79 el 2003; un descens del 19,3%. Aquest descens fa pensar, més aviat, en la lentitud dels tràmits que s'han de realitzar i la complexitat de determinades situacions.
Aquests dos últims anys l'edat dels acolliments preadoptius formalitzats es corresponen a nens i nenes de 0 a 12 mesos; a diferència de l'any 1999, quan el major nombre de

formalitzacions es van dur a terme amb nens/es de 4 a 5 anys. *(Veure Taules R48 i R49 a l'annex CD)*

Amb relació al nombre de sol·licituds d'adopció realitzades, contrasta la diferència que hi ha entre les adopcions nacionals (internes) i les internacionals. L'any 2003, de les 3.224 sol·licituds d'adopció realitzades, 2.939 (91%) van ser adopcions internacionals, i només 285 (9%) nacionals/internes. Cada cop queden més clars i es compleixen més els marcs legals i competencials a diferents nivells (autonòmics, estatals, internacionals) que determinen les condicions que s'han de respectar per constituir una adopció internacional. *(Veure Taula R50 a l'annex CD)*

Actualment, davant la diversitat de models familiars existents, sembla que un dels reptes importants és equiparar els drets entre les famílies amb fills/es biològics i les famílies amb fills/es adoptius. Aquesta diversitat de models familiars, present també en l'àmbit escolar, hauria de quedar reflectit en el currículum, dins del marc de la diversitat social, ètnica i cultural.

Pel que fa a les mesures de separació de l'infant del seu nucli familiar, aquestes es porten a terme mitjançant la proposta d'internament a un centre d'acollida o bé a un centre residencial.

Recordem que la mesura *d'acolliment en Centre* consisteix en l'ingrés de l'infant a una institució pública o en un centre privat col·laborador adequat a les característiques del nen/a, amb la finalitat d'oferir-li l'atenció i l'educació necessàries. L'acolliment residencial és una proposta que separa l'infant del seu nucli familiar però no el trencament dels llaços relacionals. Ni l'acolliment en família aliena, ni l'acolliment residencial no priven a l'infant de les visites i els contactes amb les famílies biològiques, exceptuant casos i situacions que siguin dictaminades per salvaguardar l'infant de circumstàncies que puguin afectar el manteniment del seu equilibri i integritat física, psíquica i emocional.

D'entre els acolliments residencials, cal distingir els centres d'acolliment dels centres residencials. Els centres d'acolliment són institucions que acullen els infants previament a la realització d'una proposta administrativa i tècnica.[12]

Tal i com es pot observar a la *Taula 6* el nombre d'infants atesos en centres d'acollida ha augmentat respecte a l'any 1999, en les quatres províncies de Catalunya. El nombre d'infants atesos en els centres d'acollida de la província de Girona ha incrementat en un 62%, seguit de la província de Tarragona, amb un 42% respecte a l'any 1999. Actualment, a tot el territori català hi ha 296 infants atesos des dels centres d'acollida. L'any 1999, el nombre d'infants era de 231, un increment del 28% en cinc anys. (V*eure Taules R51 i R52 a l'annex CD)*

[12] L'equip tècnic dels centres d'acolliment són els responsables d'elaborar el diagnòstic de la situació de l'infant i de la seva família i proposar la mesura administrativa i tècnica corresponent. L'estada dels infants als centres d'acollida és preveu que sigui breu, just el temps necessari per poder determinar la resposta necessària per l'infant. Un equip multidisciplinar és responsable de garantir la convivència, la cobertura de les necessitats bàsiques, l'educació integral, etc., procurant mantenir una continuïtat i normalitat en la vida dels infants.

L'augment d'infants als centres d'acollida coincideix amb un increment del nombre de places existents. Durant el període comprès entre els anys 2000-2002, els menors immigrants desemparats que arribaren al territori català van ser atesos, inicialment, en centres d'acollida, per ser un dels primers recursos del sistema de protecció.

Una de les consideracions fetes pels professionals que tenen contacte amb aquest recurs és l'allargament de l'estada dels infants en els centres d'acollida. L'estada d'un infant a un centre d'acollida pot arribar a oscil·lar entre els sis mesos i un any. La falta de places en centres residencials, o la lentitud en les resolucions de les mesures, condiciona el temps d'estada d'un infant en aquests espais.

Si bé la primera proposta de protecció a la infància, en aquests moments, és l'acolliment en família extensa, en segon lloc se situa *l'acolliment en centre residencial*,[13] tot i la disminució respecte les dades de l'any 1999. Aquesta davallada coincideix amb una reducció del nombre de places disponibles en el conjunt del mapa de recursos residencials del territori català.

L'any 2001 es produeix un descens important: de 1.633 infants atesos en centres residencials es passa a 1.528 l'any 2001, i 1.526 l'any 2003. Del conjunt de mesures que impliquen la separació de l'infant del seu nucli familiar, l'internament a centres continua sent de les més habituals. Si tenim en compte les dades actuals, l'any 2003, el nombre d'infants atesos en els recursos residencials, respecte el total d'infants amb mesura protectora suposava un 25% dels casos. *(Veure taules R54 i R55 de l'annex CD).*

Dels 1.526 infants atesos en CRAE, durant l'any 2003, el 74,7% d'infants vivien a un centre residencial de la província de Barcelona, sumant un total de 1.140 infants. Els infants que actualment resideixen en els CRAE procedeixen, en la majoria dels casos, en primer lloc de la seva família, en segon lloc dels centres d'acollida i, en tercer lloc, d'un altre centre residencial. *(Veure taules R55 de l'annex CD)*

El mapa de recursos residencials de Catalunya compta amb una diversitat de centres, alguns d'ells especialitzats en diferents franges d'edat i d'altres són verticals[14]. L'existència de centres especialitzats en franges d'edat provoca que, quan s'arriba al límit d'edat, -i en els casos que sigui necessària la continuació de la proposta d'internament- s'hagi d'efectuar el trasllat de nois i noies a d'altres centres. Les dades mostren que, en un 25%, la procedència dels infants a un centre sigui d'un altre centre residencial.

Pel que fa als motius de desinternament d'un recurs residencial, tant a l'any 2002 com al 2003, ens consta com a primer motiu el trasllat a un altre centre. L'any 2003, per exemple, el nombre d'infants que van poder retornar al seu nucli familiar d'origen és més elevat que, per exemple, el desinternament per motius de "majoria d'edat". Val a

[13] L'acolliment en un centre residencial d'acció educativa, segons la normativa vigent d'atenció i protecció a la infància, es defineix com un recurs alternatiu al nucli familiar quan aquest no existeix, està deteriorat o presenta greus dificultats, amb caràcter temporal. Els destinataris són infants i adolescents de 0 a 18 anys en règim de guarda o de tutela.

[14] Un centre vertical abasta les franges d'edat de 0 a 18 anys.

dir que el nombre d'infants desinternats dels centres per majoria d'edat continuen mantenint-se a l'alça, que l'estada d'un infant en un centre sovint s'allarga i que el criteri que estipula la normativa "el mínim de temps necessari" no s'aplica en la realitat. *(Veure Taula R56a l'annex CD)*

Atès que un dels recursos més utilitzats són els centres residencials, sembla oportú dedicar uns paràgrafs per descriure el nombre de recursos i el nombre de places disponibles, així com les principals característiques i la seva ubicació. En el transcurs d'aquests darrers onze anys el nombre de places ha disminuït notablement. Si bé a l'any 1992 es disposaven de 2.423 places per donar resposta a les propostes d'ingrés a centres residencials, a l'any 2003, el número total de places disponibles se situa al voltant de les 1.600: una diferència del 34%. A l'apartat anterior vèiem que el número d'infants que durant l'any 2003 van utilitzar un recurs residencial fou de 1.526 i que el total de places disponibles havien quedat cobertes. Tot i aquest fet, s'evidencia que en el transcurs d'aquests anys la davallada del nombre de places disponibles coincideix amb el període de temps en què s'han tancat diferents centres, la gran majoria d'ells centres col·laboradors de la DGAIA. *(Veure Figura R58 de l'annex)*

Una de les consideracions fetes pels professionals que treballen als EAIA, és la necessitat que hi hagi més places disponibles de recursos residencials. Es considera imprescindible adequar les característiques dels recursos al perfil i característiques del nen/a que és derivat als centres, atesa la demanda que els centres residencials "s'adaptin a les necessitats actuals dels infants, adolescents i joves". Altrament, es destaca que existeix un retard excessiu en "l'assignació de plaça per a infants i adolescents*",* ja sigui *"*per la insuficiència de places o per la lentitud en les resolucions administratives*",* afectant "la concessió d'una primera plaça o bé en les peticions de trasllat de centre*".*

Segons la normativa vigent, el criteri de territorialitat és un dels prioritaris a l'hora d'assignar un recurs residencial a un infant o jove. Sempre que sigui possible, es procurarà que l'acolliment es realitzi prop del domicili familiar. Les informacions extretes de les Memòries dels EAIA assenyalen que alguns recursos encara estant "allunyats del medi familiar i social dels infants i adolescents*".* Una de les demandes recollides és que no només es pugui comptar amb els recursos de la província sinó que des de la mateixa comarca es doni cobertura a la necessitat d'acolliment residencial.

A la província de Barcelona, la gran majoria de centres residencials es concentren a les comarques del Barcelonès, Baix Llobregat i Vallès Occidental, i a la resta de províncies els centres s'ubiquen a les principals capitals, Girona, Lleida, Reus, Tarragona i Tortosa. *(Veure Taules R57, R58, R59, R60 a l'annex CD)*

L'any 2003, a la ciutat de Barcelona hi havia un total de 26 CRAE amb 382 places. D'aquests 26 centres, el 81% són centres col·laboradors de la Generalitat de Catalunya. Una dada significativa és la proporció de centres residencials col·laboradors de la DGAIA, respecte el total de centres i de número de places disponibles. La dependència dels centres col·laboradors, a tot el territori català, tal i com es pot veure a la següent figura, mostra com, de les 1.600 places, un 68% correspon a aquesta tipologia de centres i com, d'aquest 68%, el 77% de les places estan concentrades a la província de Barcelona. Les places en centres propis només representen el 20% del total, i les dels centres de gestió delegada, un 11%. *(Veure Figura 9)*

FIGURA 9: NÚMERO DE PLACES EN ELS CENTRES RESIDENCIALS DE CATALUNYA, PER PROVÍNCIES I DEPENDÈNCIA. CATALUNYA. ANY 2003.

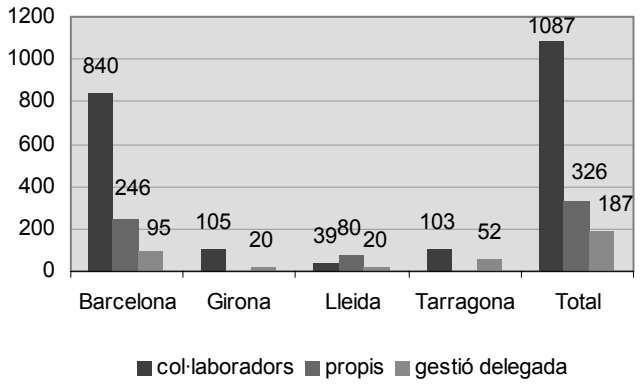

Font: Elaboració CIIMU a partir de les Memòries estadístiques de la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. Any 2003.

Una de les necessitats del moment present són els centres per a adolescents. A Catalunya hi ha 26 centres destinats a adolescents, que comprenen les franges d'edat de 14 a 18 anys i, en algunes ocasions, de 12/13 a 18 anys. Aquests centres específics compten amb un total de 360 places, per tant, es pot dir que el 22,5% de les places dels recursos residencials es corresponen a places ubicades en centres d'adolescents. A aquestes dades s'hi haurien d'afegir les corresponents al nombre d'adolescents que viuen en centres verticals, és a dir, que comprenen les franges d'edat 3-18 anys. Del total de centres d'adolescents, (26) 18 estan gestionats per entitats col·laboradores, (70%) i 6 (23%) són de titularitat pública, així doncs, la dependència del centre és de la DGAIA. D'aquests 26, 10 són mixtes, 11 són exclusivament per nois i 5 únicament per a noies*(Veure Taula R61 a l'annex CD)*

En un dels paràgraf de l'última llei[15] en matèria d'infància i adolescència en situació de risc social, s'expliciten les causes de modificació i es diu, literalment: ... *l'entitat de protecció de persones menors ha d'atendre cada vegada més nois i noies adolescents i menys infants perquè hi ha menys abandonaments i més adopcions i perquè les persones adolescents, amb problemes familiars o sense, tot sovint són més conflictives i refractàries a l'aplicació de les mesures de protecció que necessiten per a atendre'ls i per a promoure el desenvolupament integral de llur personalitat (...) El perfil d'adolescents atesos als diferents recursos d'atenció i protecció ja no es correspon al noi/a procedent de "famílies desestructurades".* Ateses aquestes consideracions i fruit del que l'administració constata, és important poder analitzar i conèixer en profunditat els recursos disponibles per a donar resposta a aquest sector de la població des d'uns criteris educatius, i adequar els recursos disponibles a les noves necessitats emergents.

[15] Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, del 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social.

Els recursos del Pla Interdepertamental de coordinació de mesures per a majors de 18 anys que han estat tutelats per l'administració

Un dels principals destinataris del Pla Interdepertamental són els joves majors de 18 anys que han estat tutelats per la DGAIA i que han viscut en un centre educatiu residencial. Aquests joves, una vegada han arribat la majoria d'edat, han d'abandonar el centre i, en alguns casos, davant la impossibilitat de tornar al nucli familiar d'origen, se'ls ofereix un recurs alternatiu.

Si bé hi ha hagut una evolució del nombre de joves que participen dels diferents recursos del Pla, la cobertura d'aquest recurs és encara insuficient. En aquests últims 4 anys l'augment de joves ha estat del 52% respecte l'any 2001. La creixent demanda de recursos pels joves que han estat tutelats ha condicionat l'augment de l'oferta. L'any 2001, l'augment de dotació pressupostària possibilità donar més cobertura a les necessitats existents. Dels 165 joves, a l'any 2000, es passà a 242 a l'any 2001.
Respecte a la variable edat cal dir que, del total de joves acollits al Pla, entre el 30 i el 37% són joves que tenen de 16 a 18 anys. Per tant, són, en la majoria de casos, places reservades a joves que es troben participant d'algun recurs residencial. En algunes ocasions no s'exclou la possibilit
at que s'ofereixi el Pla a menors d'edat que no han estat sota la tutela de l'Administració. Les últimes dades disponibles són de l'any 2003 i mostren com, del total de joves acollits, el 34,3% procedeixen del Servei de Recursos de la DGAIA, és a dir, prèviament es trobaven acollits en un centre residencial. *(Veure les taules de la R62-R71 a l'annex CD)*.

Els menors immigrants desemparats

Els immigrants, adolescents i joves, que es troben en situació de desemparament haurien de tenir les mateixes oportunitats alhora de participar dels recursos que la xarxa d'atenció i protecció a la infància i l'adolescència disposa per qualsevol infant o adolescent que ho requereixi. A l'Informe anterior ja apuntàvem que amb l'arribada i la detecció de nois adolescents i joves procedents, principalment, de l'àrea del Magrib, es posà en evidència quines eren les debilitats i fragilitats del sistema de protecció a Catalunya.

Una de les iniciatives creades per defensar un grup d'immigrants que arribaren a la ciutat de Barcelona fou la Plataforma Ciutadana en Defensa dels Menors Immigrants Desemparats[16]. Segons els membres de la Plataforma, es posava de manifest la obligació de cobrir les necessitats personals a través dels diferents serveis i recursos socials.

En l'esmentat informe dèiem que, sabent que moltes persones immigrades utilitzen els recursos de serveis socials, i ateses les circumstàncies amb què tota persona es troba quan arriba a un lloc, recomanàvem que els recursos han d'estar preparats per evitar possibles conflictes, tensions i fins i tot generació de falsos prejudicis i estereotips. Pel

[16] Aquesta Plataforma es constitueix l'any 1999 amb la intenció d'aconseguir que els adolescents i joves nou vinguts en situació de desemparament pugessin veure garantits els seus drets. És una experiència de ciutadans i ciutadanes que sorgeix com a resposta al fenomen de l'aparició de tot un seguit d'infants "immigrants que circulen sense cap tipus de protecció" pels carrers de Barcelona.

que fa als Menors Immigrants Desemparats (MID), s'observa que, en el transcurs d'aquests cinc anys, s'ha anat avançant progressivament, però hi ha aspectes que encara estan pendents de millora i s'espera que amb la voluntat de les diferents administracions i la coordinació i col·laboració de les entitats, agents socials i ciutadania, s'hi pugui continuar treballant. També es recomanava avançar en la corresponsabilitat entre les administracions (autonòmiques, municipals, comarcals...), ja que la intervenció administrativa en matèria de menors immigrants implica a administracions diferents[17].

Encara avui, resulta difícil conèixer les xifres reals del nombre de menors immigrants i en alguns casos les informacions poden arribar a ser contradictòries. Un dels estudis fets des de la pròpia administració[18] comenta que en el període de 1998- 2002, un total de 1.659 menors immigrants han arribat a Catalunya i que han estat identificats per la DGAIA mitjançant el sistema d'identificació, radiografia i fotografia.

L'any 2003, el 55% dels joves atesos des dels serveis d'urgències de la DGAIA procedien de l'àrea del Magrib, mentre que el 33,27% venien de l'Europa de l'Est. Entre els anys 2002 i 2003 el nombre de joves procedents dels països de l'Est ha augmentat considerablement. S'ha passat de tenir registrats 17 joves atesos des del serveis d'urgències, l'any 2001, a 175 l'any 2002 i 180 l'any 2003. *(Veure Taules R72-R73 de l'annex CD)*

El 97% dels menors immigrants desemparats són nois, i un 35,5% tenen estudis de primària complerts. Actualment, el nombre de noies, procedents dels països de l'Est que es troben pidolant pels carrers de la ciutat de Barcelona és molt alt, i això hauria de cridar l'atenció a les noves realitats de la immigració, que en determinades situacions podrien fer ús dels recursos de protecció.

Segons les últimes dades disponibles, els adolescents i joves que han utilitzat els recursos de la xarxa de protecció són també, majoritàriament, nois procedents del Marroc i, en un 27,7% dels casos, han utilitzat el recurs del Centre Residencial. Dels 380 joves que durant el 2001 van participar dels recursos de protecció, el 27% ho van fer mitjançant els recursos dels CRAE i un 19,7% en un Centre d'Acolliment.
(Veure taules R74 i R75 de l'annex CD).

L'administració ha de desenvolupar les següents tasques en relació als menors immigrants:

- L'acollida d'aquests infant i joves
- La recerca de recursos d'inserció sociolaborals.

[17] Un dels exemples que cal esmentar és l'Acord de coordinació i compromís per millorar la resposta interinstitucional al problema social de la immigració de menors i joves indocumentats en situació d'alt risc social, de 9 de març de 1999 (Generalitat de Catalunya, Departament de Governació i Justícia, Delegació del Govern de l'Estat a Catalunya, els Ajuntaments de Barcelona i Santa Coloma de Gramanet i la Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya).

[18] CAPDEVILA, M. & FERRER, M. (2003): Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA). Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

- La regularització de la situació documental del menor, condició necessària per a la seva integració, ja que permetrà accedir a la residència legal i al món laboral en assolir els divuit anys. Les dificultats en l'obtenció de la documentació, viola, per tant el dret a la identitat, a l'educació i al treball.
- Una protecció que garanteixi els drets fonamentals, atengui el desenvolupament integral del menor i respecti les seves especificitats (projectes migratoris, projectes vitals orientats a l'obtenció de la documentació, treball educatiu amb possibilitats d'inserció als recursos de la xarxa normalitzada).
- Millora en l'acompanyament i seguiment dels menors immigrants, assignant-los una figura de referència (tutor/a) que vetlli pels interessos del menor.
- Les repatriacions, en cas de portar-se a terme, han de ser segures i s'han de facilitar les garanties necessàries per al jove. Les deficiències dels serveis socials del país d'origen dificulta un treball de coordinació i col·laboració. La notícia de la realització de repatriacions provoca fugues massives dels nois dels centres on es troben, estroncant, d'aquesta manera, el seguiment d'un projecte educatiu i d'inserció a la xarxa normalitzada.
- Fer real el projecte migratori/laboral i formatiu de cadascun del joves, No podem oblidar que allò que va induir als joves a abandonar la família és la necessitat de millora en les seves condicions de vida mitjançant un treball i, per tant, de sosteniment econòmic.
- Donar molta importància a les inquietuds i interessos dels joves per introduir-se al mercat laboral, oferint l'adequada formació que els permeti accedir a les demandes i exigències del moment.
- Donar una correcta resposta a les necessitats socials, personals i culturals dels menors immigrants desemparats, atesos des dels diferents recursos, procurant donar resposta a la diversitat com a criteri que orienti el treball individualitzat.
- Millorar l'estat i les condicions d'habitabilitat d'alguns recursos específics: Centres d'estada limitada, Centres d'acollida i Albergs, Serveis d'atenció transitòria ....

2.5. ADOLESCENTS I JOVES EN ELS PROGRAMES DE JUSTÍCIA JUVENIL

L'aprovació de la Llei Orgànica de Responsabilitat Penal del Menor, 5/2000, de 12 de gener i la seva posterior entrada en vigor, 13 de gener de 2001, va suposar un important canvi dintre del sistema de Justícia Juvenil existent fins aquesta data. També a la Llei 27/2001 de Justícia Juvenil, aprovada a Catalunya el 17 de desembre de 2001, ajudaren a determinar el marc actual d'actuació dins l'àmbit de la justícia juvenil a Catalunya. Aquest nou marc legal comportà canvis tant importants com: a) l'augment de les funcions atribuïdes a les comunitats autònomes, b) la modificació dels trams d'edat de la població susceptible d'aplicació, c) la transformació del catàleg de mesures i de la seva durada, d) la possibilitat de combinar les mesures i els mecanismes de suspensió i de modificació.

Els criteris per imposar una mesura i la seva durada, segons la legislació vigent, s'han de regir pel criteri de flexibilitat, tenint en compte la prova, la valoració jurídica dels fets i, especialment, l'edat i les circumstàncies familiars i socials, la personalitat i l'interès del menor.

La principal finalitat educativa en aquest àmbit és incorporar els individus en els seus propis processos d'aprenentatge per tal que arribin a aconseguir un desenvolupament

integral. Amb aquest objectiu es dissenyen, per a les diferents mesures judicials, els seus corresponents programes educatius. En definitiva, es tracta d'aconseguir l'equilibri entre control, educació i inserció.

Un dels aspectes destacats en les dades recollides i en l'opinió dels experts té a veure amb el canvi de perfil dels menors que es troben en el circuit de justícia juvenil, factor que s'ha tenir en compte a l'hora de dissenyar els objectius, els continguts i la metodologia d'intervenció.

Si analitzem els casos totals de Catalunya atesos per primera vegada a la Direcció General de Justícia Juvenil (DGJJ) s'observen alguns canvis. Per exemple, s'observa que de l'any 2001 al 2003 hi ha hagut una disminució del nombre de casos, tant a Barcelona ciutat com a la resta de Catalunya. S'ha passat de 4.024 nois/es de 14 a 18 arribats per 1era. vegada a la DGJJ (Catalunya) a 2.818 l'any 2.003. El mateix ha succeït a Barcelona ciutat, de 966 casos l'any 2.001, s'ha passat a 639 l'any 2003. *(Veure Taules R76, R77, R78 i R79 i R85, R86 i R87 de l'annex CD).*

En relació a la variable sexe, entre l'any 2001 i l'any 2003, es constata un increment del nombre de noies arribades per primera vegada a la DGJJ: d'un 14,5% l'any 2001 es passa a un 18,2% l'any 2003. A Barcelona ciutat, però, tot i que el nombre de menors de 14 a 18 anys ha disminuït entre l'any 2001 i l'any 2003, el nombre de nois és manté molt més superior que el nombre de noies. (L'any 2003 es van comptabilitzar 521 nois i 118 noies a Barcelona ciutat. En aquest cas els nois representen el 82% del total de casos. Del total de Catalunya, el nº de nois representa un 81,7 % del total i el 18,2% les noies- 2.304 nois i 514 noies-. (*Veure Taula R80 de l'annex CD*)

Amb la intenció d'actualitzar les dades que apareixien a l'informe passat, a continuació, hem seleccionat les dades més rellevants de cadascun dels programes que inclou el sistema de Justícia Juvenil. D'aquesta selecció se'n desprèn, no només el perfil dels joves atesos (edat i sexe), sinó també, i en funció dels programes, la tipologia de delictes comesos i programes utilitzats per a reparar els danys o faltes comeses.

FIGURA 11: NOMBRE D'ADOLESCENTS I JOVES EN ELS DIFERENTS PROGRAMES DE LA DGJJ. CATALUNYA. 2003.

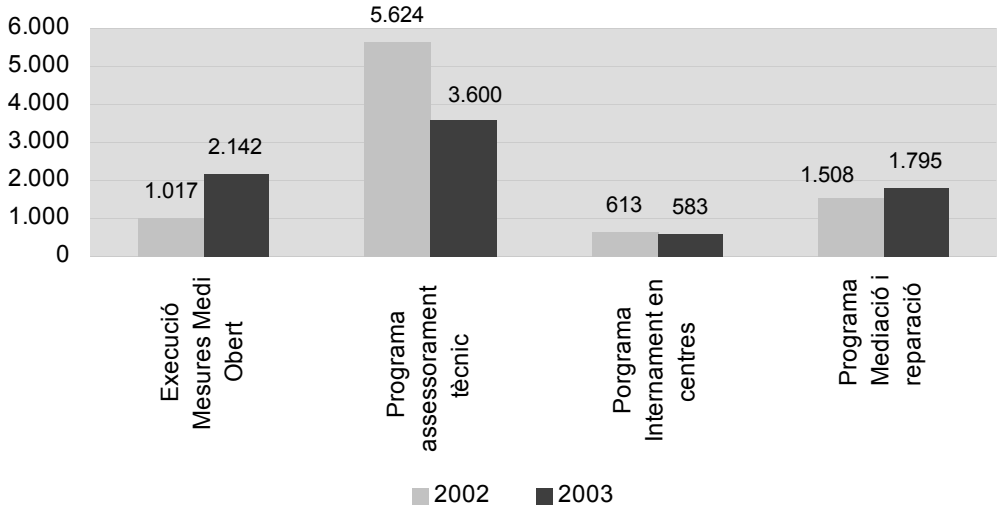

Font: Elaboració CIIMU a partir de les dades de la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. 2003.

L'evolució del nº d'adolescents atesos en els diferents programes de justícia juvenil permet veure a partir de l'entrada en vigor de la Llei de Responsabilitat penal del Menor l'augment del nº d'adolescents en el programa Execució de Mesures en Medi Obert i un lleuger augment del nº d'adolescents interns en centres educatius de justícia juvenil. El programa d'assessorament tècnic ha disminuït respecte anys anteriors.

Mesures i programes

Assessorament tècnic

L'assessorament tècnic consisteix en una intervenció psicosocial a través de la qual es dóna resposta a les demandes del ministeri fiscal o de l'òrgan judicial corresponent amb vista a elaborar l'informe tècnic preceptiu. La finalitat d'aquest informe és poder aportar a la instància judicial informacions sobre les circumstàncies personals, familiars, i de l'entorn immediat del noi o noia com a suport per a la decisió que ha de prendre. Els principis bàsics que orienten la sol·licitud d'un informe tècnic per part de Fiscalia de Menors són: "el principi d'intervenció mínima i el principi de respecte a la intimitat".

Segons les dades aportades per la Direcció General de Justícia Juvenil, el programa d'assessorament tècnic va realitzar un total de 6.067 intervencions, l'any 2001 (sumats també els assessoraments tècnics, mesures cautelars). L'any 2002 foren 7.392, creixement que suposa un 22%, respecte al nombre d'intervencions de l'any anterior. El major nombre d'intervencions realitzades s'han portat a terme en joves que tenen entre 16 i 17 anys: l'any 2002, dels assessoraments tècnics finalitzats, 3.188 es corresponen a joves de 16 a 17 anys, un 43% del total. Els principals delictes comesos

pels joves objecte d'assessorament tècnic són*: "*el delicte contra el patrimoni*"* (526 delictes) i "les lesions" (128 delictes*). (Veure Taula R83 a l'annex CD)*

Mediació i reparació a la víctima

La mediació i reparació a la víctima s'emmarca dins d'un model de justícia dialogant, reparadora i conciliadora "basada en la participació de les parts en la solució del conflicte". La Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors, preveu que el menor es conciliï i repari el dany causat a la víctima o perjudicat per un delicte. "La llei preveu expressament la mediació entre el menor i la víctima o perjudicat com a fórmula per assolir la conciliació o reparació, i s'atribueix aquesta funció a l'equip tècnic i regula els requisits i els possibles efectes jurídics". La mediació, entesa com una intervenció educativa a instància del Ministeri Fiscal, comporta la confrontació de la persona infractora amb les conseqüències de les seves accions, la responsabilització d'aquestes accions i la compensació posterior a la víctima. Segueix, entre d'altres, el principi de desjudicialització i per tant, es presenta dins el catàleg d'alternatives a les mesures judicials. La figura professional conductora d'aquests programes és un delegat/a d'assistència al menor (DAM) especialitzat en mediació. Catalunya ha estat pionera en aquests programes des de l'any 1990.

El nombre de joves sota mesura de mediació i reparació a la víctima ha augmentat al llarg d'aquests dos últims anys. Entre l'any 2000 i l'any 2002 es produeix un increment del 36% (de 1.232 casos finalitzats l'any 2001 a 1.676 l'any 2002). La majoria de joves que han participat en el programa de mediació i reparació a la víctima durant l'any 2002 tenen entre 16 i 17 anys. En aquest programa el principal delicte comès és contra el patrimoni, 1.238 delictes dels 1.918 delictes comptabilitzats (64% dels delictes). *(Veure Taula R84 a l'annex CD)*

Mesures en medi obert[19]

L'any 2001 es van realitzar 1.669 intervencions en medi obert, de les quals el 57,4% van participar del programa de Llibertat vigilada, seguit en un 33% dels casos del programa de Prestacions en benefici de la comunitat. Malgrat que la Llei de responsabilitat Penal del Menor doni molta importància a les mesures penals alternatives, les dades demostren que durant l'any 2001 la resta de programes no han estat executats (ens referim, per exemple, a "Convivència amb altres, convivència cautelar amb altres, assistència a un centre de dia, permanència durant el cap de setmana en domicili"...). L'any 2002, el nombre de menors que han rebut una intervenció de mesura en medi obert a través dels diferents programes ha augmentat

[19] El conjunt de programes d'execució de mesures en medi obert són: tractament ambulatori (intervenció de tipus terapèutic per ajudar a superar processos additius o disfuncions psíquiques significatives), assistència a un centre de dia (derivació a un centre plenament integrat a la comunitat on es porten a terme activitats socioeducatives), permanència de cap de setmana (romandre al seu domicili o en un centre fins un màxim de 36 hores, entre el divendres a la tarda/vespre fins el diumenge a la nit), llibertat vigilada (vigilància i supervisió d'un professional especialitzat durant el temps que determina la sentència),convivència amb una altra persona, família o grup socioeducatiu (durant el període de temps que estableixi la sentència),prestació de serveis en benefici de la comunitat (amb el consentiment del menor, activitats no retribuïdes d'interès social o en benefici de persones en situació de precarietat), i la realització de tasques socioeducatives (tasques de contingut educatiu que li facilitin la reinserció social).

respecte a l'any 2001: 2.182 intervencions en medi obert, un augment, respecte a l'any anterior, del 30%. El programa de Llibertat vigilada és el que més s'ha aplicat d'entre el conjunt de programes d'execució de mesures en medi obert. Val a dir que els anys 2001-2002, tot i que el nombre és poc significatiu, es registren intervencions realitzades des dels programes de "Tractament terapèutic ambulatori" (39 intervencions o, per exemple, 50 intervencions en la realització de "tasques socioeducatives*"). (Veure Taules R82)*

Mesures d'internament en centre

Una dada rellevant és l'increment del nombre de menors de 14 a 18 anys internats ens centres educatius de justícia juvenil, entre els anys 1998 i 2002. L'augment més fort es troba entre els anys 2000 i 2002 on, per exemple, es passa de 442 internaments en centres educatius (en la jurisdicció de menors: 12-16 anys) a 708 l'any 2001, i 902 l'any 2002. Si bé l'any 2000 es comptabilitzaven per separat els menors en la jurisdicció penal de justícia juvenil (16-18, aquests només eren 107 casos). Per tant, es pot dir que amb l'entrada en vigor de la Llei de Responsabilitat Penal del Menor que inclou la franja d'edat 14-18, el creixement de joves interns en centres educatius és notòria. Si es prenen com a referència l'any 2001 i l'any 2002, el creixement ha estat d'un 27%.

De les 902 intervencions realitzades l'any 2002 en el programa d'execució de mesures d'internament en la jurisdicció de menors, 482 (el 54%) van ser internaments cautelars en centres i 384 (42%) internament en centre educatiu.
El 90 % són nois i el 10%, noies. La franja d'edat més abundant dels nois/es internats en centres educatius, l'any 2002, és de 17 anys. De 140 joves, l'any 2001, s'ha passat a 223, l'any 2002. Destaca la disminució del nombre de joves internats de 14 i 15 anys. Les dades mostren, també, que el principal delicte comès pels joves interns a centres (casos finalitzats durant l'any 2002) fou "contra el patrimoni*",* seguit de "lesions comeses*". (Veure Taules R81 a l'annex CD)*

2.6. SÍNTESI

Aquesta primera part de l'informe ha pretès actualitzar les dades quantitatives sobre l'estat de la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc social. A continuació en ressaltem les més rellevant.

a) Usuaris atesos pels Serveis Socials d'Atenció Primària de la ciutat de Barcelona i principals problemes detectats.

- Entre 1996 i el 2003 el nombre d'usuaris atesos pels Serveis Socials d'Atenció Social Primària de la ciutat de Barcelona ha augmentat en un 75% pel que fa el nº total d'usuaris atesos i en un 170% respecte el nº d'usuaris menors d'edat. S'ha passat de 1486 usuaris menors d'edat atesos durant l'any 1996 a 4.012 l'any 2003; això significa un augment de 173%. D'aquests, el 65% són nenes i un 35% són nens.

- La població menor d'edat de la ciutat de Barcelona disminueix en un 8,9 % entre l'any 1996 i l'any 2002, mentre que el % de la població infantil atesa pels SSAP respecte el total de població de 0-17 anys augmenta 1,4 punts del percentatge. El percentatge del

total d'usuaris atesos pels SSAP respecte la població total de Barcelona, entre 1996 i 2002 augmenta 1,2 punts.

- A la ciutat de Barcelona els districtes que atenen a més usuaris en els diferents centres de serveis socials són Ciutat Vella, Eixample i Sant Martí. Mentre que els districtes que atenen a menys persones, respecte el total del nº d'usuaris atesos pels SSAP de la ciutat de Barcelona, són Sarrià-Sant Gervasi i Les Corts. La diferència percentual entre els anys 1996 i 2003 ha disminuït lleugerament en aquests tres districtes, i ha augmentat en els districtes de Sants-Montjuïc i Horta-Guinardó.

- El percentatge de la població infantil atesa pels serveis socials dels diferents districtes es manté en alguns districtes al llarg d'aquest darrers tres anys. En relació al nº d'usuaris menors d'edat atesos pels SSAP, podem observar com Sants-Monjuïc, Horta-Guinardó i Sant Martí són els tres districtes amb un % més alt. Ciutat Vella es manté en 7è posició, 0,3 punts per sota del districte de l'Eixample.

- Els principals problemes que presenten els usuaris atesos pels SSAP d'atenció primària són els problemes de tipus econòmic, els relacionats amb la salut i els problemes socials. Si comparem els anys 1.999 i el 2002, s'observa que els problemes econòmics continuen ocupant el 1er lloc (amb un 28,7%), els problemes relacionats amb la salut han augmentat 2,6 punts del % i els problemes socials es mantenen en tercera posició disminuint en un 3 punts del percentatge total.

- L'augment del nº d'usuaris i de problemes comptabilitzats en els SSAP ha comportat com a conseqüència l'augment del nº de recursos/respostes atorgades. El recurs/resposta més facilitada són les de tipus socials en un 44% respecte el total. En segon lloc segueixen les de tipus econòmic i en tercer lloc les relacionades amb l'habitatge. L'any 2002, respecte l'any 1999, augmentaren en 5,8 punts del % els recursos/respostes de tipus econòmic, mentre que les de tipus socials disminuïren lleugerament.

b) Usuaris atesos pels recursos d'atenció especialitzada a infants i adolescents: EAIA (Catalunya, Barcelona ciutat i Baix Llobregat)

- El nº d'infants atesos pels EAIA en tot el territori català, es mantén, en general, amb poca variació, respecte l'any 1.999, amb un increment del 1,6%. A la ciutat de Barcelona es manté la mateixa tendència general. En aquest cas l'increment del nº de casos entre l'any 1999 i 2003 és del 2,2%.

- El percentatge del nº d'infants atesos pels EAIA respecte el total de menors (0-17 anys) tant de Catalunya com de Barcelona ciutat es manté en equilibri entre els anys 1999 i 2001. A la ciutat de Barcelona el nº d'infants atesos pels onze equips de la ciutat representa un 1,54% del total d'infants de la ciutat. Mentre que a Catalunya la totalitat dels EAIA atenen a al 0,92% dels infants catalans.

- La situació tècnica dels casos atesos pels EAIA de Catalunya és que el 58% es troben en seguiment d'una mesura mentre que el 16,1% es troben en contenció en el nucli familiar. A Barcelona ciutat, l'any 2002 hi havia el 48,7% dels casos en seguiment de mesura i el 12% en contenció en el nucli familiar. Si tenim en compte l'evolució

respecte l'any 1.999, s'observa que el seguiment de mesures augmenta en detriment de la contenció en el nucli familiar.

- Un dels recursos, el més proposat pels EAIA de la ciutat de Barcelona és *l'acolliment familiar en família extensa*. Al Baix Llobregat, durant l'any 2002, el 45,1% dels casos que es trobaven en seguiment d'una mesura, ho feien en la mesura d'acolliment en família extensa, i un 28,5% en un centre residencial.

- La mitjana de casos per professionals als EAIA de la ciutat de Barcelona és de 66. Aquesta mitjana és superada per 7 equips de la ciutat. En el transcurs d'aquests anys (1999-2003), la ratio casos/professionals ha disminuït considerablement. L'equip amb una ratio més alta és el del Raval Nord i els equips amb una ratio intermitja i més baixa són Nou Barris i Les Corts-Sarrià-St. Gervasi. Tal i com s'observa la incorporació de més personal tècnic ha permès millorar la ratio en equips com Nour Barris, Raval Sud, Horta-Guinardó, i Sant Martí. Una millora que facilitat la qualitat del treball en els diferents equips.

- A partir de les dades disponibles s'observa que el principal indicador que afecta a la infància són les situacions de negligència i/o abandonament, seguit de les situacions de maltractaments psíquics o emocionals. I els indicadors més freqüents detectats en els progenitors són: la incapacitat educativa, les drogodependències i les conductes inadequades.

- S'observa un augment del nombre de pre-adolescents i adolescents atesos en els EAIA. Les dades dels equips del Baix Llobregat posen de manifest aquesta situació, i es podria pensar com aquest fet coincideix amb la realitat d'altres equips de Barcelona i Catalunya.

c) Recursos de protecció a la infància

- A Catalunya, el nombre d'infants i adolescents que es troben sota alguna de les mesures protectores, ha augmentat en un 21,5% amb referència a l'any 1999. El percentatge d'infants que es troben en el sistema de protecció a la infància i l'adolescència, respecte el nombre total d'infants i adolescents 0-17 anys de Catalunya augmenta progressivament, s'ha passat de 0,47% a 0,54% en 3 anys.

- Al llarg d'aquests cinc anys (1999-2003) es constata un augment de les propostes *d'acolliment en família extensa* i un lleuger creixement del nombre *d'acolliments familiars en família aliena*. Contrasta la diferència que hi ha entre les sol·licituds d'adopcions nacionals (internes) amb les adopcions internacionals. L'any 2003, de les 3.224 sol·licituds d'adopcions realitzades, 2939 (el 91%) van ser adopcions internacionals i només 285 (9%) adopcions nacionals.

- El nombre d'infants atesos des dels *centres d'acollida* ha augmentat respecte l'any 1999, dada que es dóna a les quatre províncies de Catalunya. L'augment d'infants en els centres d'acollida coincideix amb un increment del nº de places en els centres d'acollida donades les circumstàncies del moment. Per altra banda el descens de propostes d'acolliment en centre residencial ha disminuït en un total de 11 punts del percentatge total.

- Es constata una davallada del nombre de places en centres residencials. L'any 1999 es comptava amb 120 CRAE i un total de 1.796 places i a l'any 2003 hi ha 91 CRAE amb un total de 1.600 places disponibles. La gran majoria de centres residencials es troben a la província de Barcelona, per això es pot observar que, dels 1.526 infants atesos en CRAE, el 74,7% viuen a un centre residencial de la província de Barcelona, sumant un total de 1.140 infants. L'any 2003, el nombre total de places en centres específics per a adolescents era de 360 en tot el territori Català. D'aquestes, 297 es troben a la província de Barcelona i 53 a la ciutat de Barcelona.

- S'observa una evolució del nº de joves que participen dels diferents recursos del Pla Interdepartamental majors de 18 anys. En aquests últims quatre anys l'augment de joves ha estat d'un 52% respecte l'any 2.000. De 165 joves l'any 2000 es passa a 251 l'any 2003.

- L'any 2003, el 55% dels joves atesos des dels serveis d'urgències de la DGAIA procedien de l'àrea del Magrib, mentre que el 33,27% de l'Europa de l'Est.

d) Justícia Juvenil

- Si bé el nombre de menors d'edat arribats per primera vegada a la Direcció General de Justícia Juvenil, tant a Barcelona ciutat com a la resta de Catalunya ha disminuït respecte els anys anteriors, s'observen alguns canvis en el perfil dels casos que. Per exemple, en relació a la variable sexe, entre l'any 2001 i l'any 2003, es constata un increment del nombre de noies arribades per primera vegada a la DGJJ, d'un 14,5% l'any 2001 es passa a un 18,2% l'any 2003.

- L'evolució del nº d'adolescents atesos en els diferents programes de justícia juvenil permet veure a partir de l'entrada en vigor de la Llei de Responsabilitat penal del Menor l'augment del nº d'adolescents en el programa Execució de Mesures en Medi Obert i un lleuger augment del nº d'adolescents interns en centres educatius de justícia. El programa d'assessorament tècnic ha disminuït respecte l'any 1998.

- El principal delicte comès pels joves atesos en els diferents programes correspon a delictes "contra el patrimoni" i "l'ordre sòcioeconòmic", seguit de cometre "lesions i atemptar contra l'ordre públic".

3. SALUT MENTAL I RISC SOCIAL.

3.1. INTRODUCCIÓ

Amb el propòsit de continuar enfortint les línies de treball qualitatiu empreses en les recerques que realitza l'Institut Infància i Món Urbà (CIIMU), enguany, en el bloc d'Infància i risc social s'han dissenyat dos grups de discussió i un total d'onze entrevistes en profunditat amb professionals que treballen directament amb la infància i l'adolescència. El tema proposat ha estat conèixer la possible relació entre salut mental i situacions de risc social. Conscients que tractar un tema com la salut mental en la infància i l'adolescència suposa fer-ho des d'una perspectiva àmplia, global i suficientment representativa, hem volgut abordar aquest fenomen de manera transversal, és a dir, incloure els punts de vista i les realitats quotidianes que viuen tècnics i professionals que treballen amb i per la infància i que, a més, procedeixen

d'àmbits tant diversos com: l'atenció social primària, l'atenció especialitzada, la salut, l'atenció escolar, l'atenció psiquiàtrica, l'atenció i protecció de la infància i adolescència i el sistema de justícia juvenil. Tal i com dèiem a l'anterior Informe, l'escola o, per exemple, els centres d'atenció i protecció a la infància i l'adolescència són microcosmos de la societat on es fan ressò els problemes que en ella s'hi manifesten. Per tant, cal que es coneguin les situacions que els infants hi viuen, que s'estudiïn des d'una perspectiva multidimensional i que es busquin propostes de consens entre tots els estaments implicats. Per aquest motiu pensem que la salut mental és una realitat transversal present en els diferents espais i contextos que atenen a la infància i l'adolescència i, d'una manera especial, a la que es troba en situació de risc.

Amb aquesta aproximació a la temàtica ha estat possible recollir algunes de les necessitats que es detecten, i propostes que els i les professionals apunten. Una primera prospecció que permet començar a desdibuixar l'estat de la qüestió i a entreveure la necessitat de continuar investigant entorn a la Salut mental i la Infància. L'apartat de l'Informe destinat a la Salut dels Infants fa referència, entre d'altres aspectes, a la salut mental dels infants i joves de Catalunya. En ell s'hi aporten dades generals sobre els principals malestars relacionats amb la salut mental que afecten actualment a la infància; sentiments de soledat, tristesa, depressió, entre d'altres, així com les dades estadístiques del Departament de Sanitat sobre l'activitat als Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil, al consum de fàrmacs, etc. *(Veure Taules R88-R94 de l'annex CD)*

Els motius que han portat a focalitzar la recerca qualitativa en la salut mental i la infància en risc social sorgeix arran del primer informe on, aleshores, constatàvem i recomanàvem que *els problemes relacionats amb la salut mental, per la seva importància i repercussió en la infància i l'adolescència, haurien de tenir un tractament especial i prioritari, intentant conèixer quin podria ser l'abordatge als diferents problemes i necessitats derivades d'aquestes situacions*. Els professionals que treballen en diferents serveis d'atenció a la infància i l'adolescència constataven que, d'entre els problemes que presentaven els usuaris/es dels serveis socials, els relacionats amb la salut havien augmentat considerablement en el transcurs dels darrers anys i, d'entre ells, els problemes de salut mental eren significatius. A partir de l'anàlisi de les memòries dels Serveis Personals de l'Ajuntament de Barcelona, entre els anys 1998-1999, s'observava que entre les necessitats expressades pels usuaris/es de serveis socials, les més significatives, en primer lloc, eren les necessitats econòmiques (amb un 30%), en segon lloc, les relacionades amb la salut (amb un 25%) i, finalment, les necessitats socials (amb un 10%). Aquestes dades reflecteixen la complexitat dels serveis socials, ja que les necessitats dels usuaris/es que hi accedeixen no només estan relacionades amb problemàtiques "socials", sinó que, les problemàtiques que tenen relació amb la salut dels progenitors i els fills/es augmenten cada vegada més (situació que també es repeteix en el període 2000-2002). Els agents socials implicats en el sistema de serveis socials constaten que, entre els usuaris/es de l'atenció primària i especialitzada, hi ha hagut un augment dels problemes relacionats amb la salut, en especial els problemes que afecten a la salut mental, tant de les famílies com dels seus fills, i és que no podem oblidar que els canvis socials comporten l'emergència de noves necessitats i obren nous interrogants als i les professionals que treballen directament amb la infància.

L'últim l'Informe de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) de l'any 2001: *La Salut Mental; nuevos conocimientos, nuevas esperanzas*, senyala l'augment considerable dels problemes relacionats amb la salut mental, que afecten a tota la població. L'esmentat Informe anuncia que, a escala mundial, una de cada quatre persones es veurà afectada per trastorns mentals o neurològics en algun moment de la seva vida, i s'informa que, actualment, 450 milions de persones, pateixen alguna problemàtica relacionada amb la salut mental. S'insisteix, per tant, en la urgència d'incloure els problemes que afecten a la salut mental de les persones com un tema central per a les polítiques de salut, i afegiríem també per les polítiques socials.

A continuació presentem els resultats de la recerca qualitativa, exposant quins són els principals problemes o les situacions que es detecten entorn a la salut mental i la infància, i aportem algunes de les propostes, a fi que puguin ser tingudes en compte de cara a la planificació, reflexió i gestió dels serveis i les polítiques socials.

Anticipem una de les propostes, assumida pel propi Institut d'Infància (CIIMU): consisteix en la preparació d'un proper *monogràfic sobre Salut Mental i Infància,* aprofundint i fonamentant la possible relació entre les situacions de risc social i els problemes de salut mental. Els objectius amb els que ja s'ha començat a dissenyar la proposta s'encaminen a configurar un treball que permeti aglutinar la fonamentació teòrica-conceptual, la descripció i interpretació de les dades quantitatives relacionades amb la salut mental i, al mateix temps, ampliï i complementi el treball qualitatiu d'entrevistes en profunditat i grups de discussió realitzat amb diferents professionals. El propòsit és elaborar un material que sigui útil pels diferents agents socials que treballen amb la infància i l'adolescència (és a dir, que aporti reflexió, dades quantitatives, valoracions i que plantegi algunes propostes de treball: instruments, estratègies, etc.) i que, al mateix temps, reflecteixi la transversalitat de la salut mental a través dels diferents recursos per on circula la infància.

3.2. ANÀLI DE NECESSITATS I PROPOSTES

Les conclusions dels grups de treball i de les entrevistes en profunditat[20] han estat organitzades a partir d'unes unitats temàtiques (enteses com a aquells elements clau del discurs elaborat pel grup o per la persona entrevistada) que reflecteixen els principals problemes que detecten els participants i les propostes que s'apunten.

Però, a què ens referim quan parlem de Salut mental? Quins són els problemes que hi ha associats? Quines són les situacions, els factors de risc, que propicien l'aparició de problemes relacionats amb la salut mental en la infància i l'adolescència? Com influeixen i quina relació existeix entre les situacions de risc social i els problemes que tenen a veure amb la salut des de la visió bio-psico-social? Un dels primers propòsits ha estat constatar si realment podem parlar d'un augment del nombre de persones afectades per problemes que tenen a veure amb la salut mental, així com esbrinar, també, què volen dir els professionals quan parlen dels "canvis en les necessitats dels infants i dels adolescents atesos", o quan manifesten "dificultats per portar a terme el seu treball diari", principalment pels múltiples factors que incideixen en les condicions de vida de les persones ateses.

[20] Veure la metodologia emprada en el treball de camp a l'annex nº 1, així com la relació d'experts que han participat tant als grups de discussió com a les entrevistes en profunditat.

Les principals necessitats aparegudes en el transcurs de la recerca qualitativa han estat les següents:

Necessitat de definir el concepte de salut mental

La majoria dels/les professionals destacaren la necessitat de definir el concepte de salut mental per tal de no confondre la malaltia mental amb la salut mental. Després d'analitzar possibles conceptualitzacions s'ha consensuat definir salut mental des de la mateixa perspectiva que es defineix el concepte de salut, és a dir, definir-la en positiu i, per tant, des del punt de vista del benestar físic, psíquic i social.

Des d'aquesta perspectiva, el concepte de salut mental hauria d'incloure el benestar subjectiu, l'autonomia, la competència, i el reconeixement de l'habilitat de realitzar-se intel·lectualment i emocional. S'insisteix, al mateix temps, en la necessitat de tenir una visió integral i interrelacionada de les diferents dimensions de la persona des d'una perspectiva bio-psico-social, ja que només així es podrà concebre l'ésser humà com a una unitat. Un dels inconvenients amb què actualment es troben els diferents agents socials és la facilitat amb la qual es parla dels problemes de salut mental sense disposar, prèviament, d'un diagnòstic concret. És important, per tant, diferenciar el que són patologies catalogades i estandaritzades com a malalties mentals, del que poden considerar-se situacions que viu la persona i que poden afectar la seva salut mental.

La necessitat de tenir diagnòstics clars

Molts dels professionals consideren que establir un diagnòstic és intentar posar nom a una simptomatologia, per tal d'establir un possible pronòstic i treballar per la millora de la qualitat de vida de la persona. Per tant, només s'hauria de parlar de problemes de salut mental quan hi ha diagnòstics, però alhora s'insisteix en no confondre el *fer un diagnòstic* amb *posar etiquetes* que classifiquin i estigmatitzin les persones.

Els participants van destacar que els principals problemes relacionats amb la salut mental són: l'hiperactivitat, els trastorns d'aprenentatge, els trastorns emocionals, les depressions, l'esquizofrènia, la psicosis, els trastorns d'alimentació, els trastorns de personalitat, i els problemes conductuals: una denominació genèrica que sovint s'utilitza és l'expressió "transtorns conductuals". Es constata que augmenta el nombre d'infants i adolescents que presenten problemes de salut mental, i que es manifesten de diferents maneres. Els professionals que defensen aquesta tesi consideren que hi ha hagut un canvi en el perfil dels menors atesos. Altres professionals consideren que no han augmentat els problemes relacionats amb la salut mental, sinó el número d'infants que presenten situacions difícils, sovint relacionades amb entorns "familiars desestructurats" . Hi ha situacions viscudes pels infants que no només posen en perill la seva salut mental sinó també la física. Per exemple, les situacions d'abandonament, de negligència etc., fan a l'infant molt més vulnerable; per tant, un infant desprotegit ho serà en tots els sentits (físicament, psíquicament i socialment).

Alguns dels professionals entrevistats consideren que hi ha una tendència actual a patologitzar, situant la malaltia o el problema en el nen/a i no en allò que el context familiar, social, educatiu li ofereix a fi de poder créixer i desenvolupar-se.

Necessitat d'analitzar les causes i els possibles factors generadors

Preguntar-se per les causes i els possibles factors que han portat a la detecció i aparició de noves necessitats emergents, com per exemple les situacions de malestar que pateixen alguns infants, implica, sobretot, analitzar el context de referència des d'una perspectiva d'espai i temps.

Vivim en una societat globalitzada, fonamentada no en les normes sinó en l'ambigüitat dels valors, caracteritzada pel canvi com a valor i en la pèrdua de referents socials que donen lloc, amb freqüència, a la transmissió de missatges contradictoris. En aquest context no ha d'estranyar que sigui difícil identificar referents clars, tant en el si de la família, com en l'escola i en la mateixa societat. Actualment es conviu entre la idea que tot és possible i la baixa capacitat per tolerar i acceptar la frustració.

Convivim en un context de certa inseguretat, tant en els àmbits familiar, personal, social i del propi moment històric. Amb tot, cal anar una mica més al fons per poder descobrir quines poden ser les possibles causes o factors que influencien i incideixen en les situacions on la salut mental dels infants i les situacions de risc es posen en joc, tant pel que fa a factors estructurals (és a dir, trets característics del moment actual que fomenten els desequilibris i que condicionen la qualitat de vida de les persones, impedint que no sempre es pugui garantir la satisfacció de les necessitats bàsiques), com els factors educatius (entesos com els aspectes relacionats amb les funcions i responsabilitats de tenir cura, educar i garantir el desenvolupament i creixement harmònic i integral de la infància) o, per exemple, els factors personals-psicològics o altres factors socioculturals.

Necessitat d'augmentar la detecció

Podem afirmar que ha augmentat el nombre de professionals sensibilitzats per la detecció de problemes i factors de risc social que poden afectar a la salut mental de l'infant. Malgrat això, si comparem la nostra realitat amb altres països europeus, encara podem parlar d'una infradetecció generalitzada dels problemes que tenen a veure amb la salut mental. En general es constata que hi ha dificultats per detectar no només els problemes de salut mental, sinó també altres problemes que poden tenir algunes repercussions en la salut de l'infant o de l'adolescent. Per exemple els infants que han estat víctimes d'un abús sexual, i que en una gran majoria dels casos, han estat exposats a una situació de infradetecció.

Els professionals amb qui hem tingut contacte reconeixen la importància de la detecció precoç en la primera infància. Els primers moments de vida d'un infant són especialment importants, i els serveis responsables de fer-ho són molt necessaris per poder intervenir quan més aviat millor. Una de les principals fonts de detecció dels problemes de salut mental de l'infant són els i les "pediatres de l'atenció primària", lloc on la mare/pare acudeix amb el seu fill/a. Ara bé, una de les limitacions és la distància en la periodicitat amb què s'atén a l'infant; d'aquí, la importància de coordinar-se amb altres professionals.

Un altre espai privilegiat per a la detecció és l'escola. Allà, l'infant s'hi passa moltes hores i es poden observar moltes de les qüestions que tenen a veure amb la salut mental: els canvis de comportament, els aspectes relacionals, els trastorns

d'aprenentatge, els trastorns emocionals, així com les conseqüències de les situacions viscudes en l'entorn social i familiar més proper. En aquest sentit, cal destacar la bona tasca que desenvolupen els Equips d'Atenció Psicopedagògica (EAP)[21].

Les famílies són també una font important per a la detecció, sobretot perquè l'origen de moltes de les situacions o problemes en relació a la salut mental i situacions de risc dels infants tenen l'origen en el si de les seves famílies. Els professionals valoren el treball amb les famílies perquè elles puguin detectar quines dificultats poden tenir els seus fills. Això és sempre una bona estratègia preventiva. Altres institucions que poden ajudar a una primerenca detecció són els centres d'acollida i els centres residencials.

És evident que "*els instruments i els protocols d'observació"* poden ajudar a detectar els factors de risc i/o senyals d'alarma. Recordem que la creació del Protocol d'observació a l'etapa pediàtrica respon a un dels objectius del Pla de Salut de Catalunya 1996-1998[22]: millorar la detecció precoç dels problemes de salut mental i de les situacions de risc en aquesta població. Ara bé, una de les limitacions d'aquest protocol rau en la parcialització de la seva aplicació, i això fa perdre part de la informació referida al sistema de relacions de l'infant amb l'entorn, com poden ser-ho l'escola i la família. Malgrat alguns professionals de la pediatria i de l'educació hagin "abdicat" de la responsabilitat de detectar el més aviat possible els problemes de salut mental, existeixen altres factors que influeixen en la poca detecció que encara s'està fent. Pensem, per exemple, en la limitació del temps o la no suficient preparació d'alguns professionals.

La necessitat de la prevenció

Els/les professionals insisteixen, també, en la importància de la prevenció per tal de detectar factors de risc i evitar el desenvolupament de malalties mentals posteriors o d'altres problemes personals i/o socials. Reiteren, alhora, la necessitat de prevenir altres situacions de risc social relacionades amb els factors personals, familiars i de l'entorn social.

En aquest punt es considera que la prevenció no només és responsabilitat de les institucions amb finalitats socials i/o assistencials sinó que tots els recursos socioeducatius que tenen com a destinataris la infància i/o les famílies són susceptibles de desenvolupar una funció preventiva i veure l'infant des d'una visió global. Per exemple, cada vegada s'està demanant més implicació de l'escola en qüestions que van més enllà de les que pròpiament afecten a l'aprenentatge, la transmissió de coneixements etc. Es demana que l'escola doni respostes a determinades qüestions socials-personals que afecten als infants. L'augment del fracàs escolar, principalment a l'ensenyament secundari, porta a preguntar-nos no només pel propi sistema educatiu (les ofertes, les exigències, l'atenció a la diversitat...) sinó també per les circumstàncies

[21] L' Equip d'Assessorament Psicopedagògic, (EAP) fa la valoració, les propostes d'intervenció i el seguiment de l'alumnat que presenten necessitats educatives especials.

[22] Per encàrrec de la Direcció General de Salut Pública, la Gerència d'Atenció Psiquiàtrica i Salut Mental del Servei Català de la Salut (SCS), un grup multidisciplinari de treball (format per psiquiatres, psicòlegs, pediatres i altres professionals) elaboraren un protocol per avaluar i detectar, com més precoçment millor, els trastorns de salut mental del nen/a i/o l'adolescent. D'aquesta manera, s'incorporà un apartat de salut mental en els Protocols de medicina preventiva a l'edat pediàtrica.

socials i personals del noi/a (problemes emocionals, psicològics, circumstàncies de l'entorn familiar...).

Les principals necessitats detectades en la xarxa de salut mental infantil

Per donar resposta a les necessitats i demandes relacionades amb la salut mental de la infància i l'adolescència, *la xarxa de salut mental infantil i juvenil* inclou diferents recursos d'atenció, tractament i intervenció especialitzada. En aquests darrers temps, i com a conseqüència de l'augment de la pressió assistencial, s'ha donat un cert desbordament en alguns d'aquests recursos. No podem oblidar que com més s'utilitza un recurs més insuficient esdevé, si no es cobreixen les mancances que puguin aparèixer. És opinió relativament generalitzada que el funcionament i l'organització dels diferents serveis no acaben d'oferir un servei de qualitat. Per la saturació dels centres de salut mental, es fa difícil fer intervencions de manera continuada, i una de les qüestions més reclamades pels professionals amb qui hem mantingut contacte és la necessitat de fer psicoteràpies. Es manifesta la necessitat de reconsiderar si els recursos existents a la xarxa normalitzada són idonis per tractar els diferents problemes detectats. Es planteja l'eficàcia d'aquests recursos davant les situacions més greus ja que, en general, manquen recursos especialitzats per atendre situacions difícils. Tot i que els recursos hagin augmentat, com pot ser, per exemple el nombre de professionals, s'afirma que manquen alguns recursos de suport específic: centres de dia, pisos assistits o recursos d'escolarització per atendre problemàtiques relacionades amb la salut mental, així com centres especialitzats per a joves que es troben en el sistema de justícia juvenil o en el sistema de protecció.

Pel que fa als equips, hi ha qui considera que són equips massa estandarditzats, on hi ha professionals que estan poc formats i alguns amb línies teòriques que no sempre acaben funcionant davant les noves necessitats. O, per exemple, s'observa l'augment que hi ha hagut en la utilització de la farmacologia.
Alguns professionals consideren que, sovint i amb massa facilitat per poder contenir situacions difícils, es recorre a l'ús dels fàrmacs. L'augment de subscripcions farmacològiques respon a un model de societat on s'ha normalitzat el consum i el subministrament de medicaments, gairebé de manera generalitzada. Participem de la cultura de la immediatesa, fet que explica la tendència a la medicació buscant una resposta ràpida. Fins i tot hi ha qui opina que en aquests darrers anys s'ha medicalitzat el llenguatge que s'utilitza per parlar dels problemes que afecten a determinades persones.

Ara bé, no cal negar que, en determinades circumstàncies, les prescripcions farmacològiques són sovint imprescindibles per tal de, posteriorment, treballar altres objectius socioeducatius. Una situació evidenciada amb freqüència és l'abandonament dels tractaments psicològics, tant per part de les famílies com per part dels infants.

Cal dir, d'altra banda, que la infància i l'adolescència en situació de risc està essent multiassistida, a través de diferents recursos i dispositius, i és atesa per una pluralitat de professionals que, en alguns casos, no s'acaben de coordinar. Succeeix, també, que alguns dels infants i adolescents atesos en els recursos especialitzats, sovint no accepten el tractament, i es neguen a ser atesos per la xarxa de salut mental. Alguns d'ells/es estan sobresaturats en l'ús d'aquests serveis i en la diversitat de professionals que els han atès amb anterioritat.

Necessitats entorn la salut mental i la immigració

En el cas de les persones procedents d'altres països, alguns dels professionals entrevistats o que han participat en les taules de discussió han detectat situacions relacionades amb l'aparició de crisis depressives o, per exemple, trastorns de l'alimentació entre la població més jove. Hi ha qui parla més aviat de patiment, de tristesa, de soledat, de sentir-se indefens enmig d'un context hostil, on l'imaginari social situa la persona immigrada en una escala d'inferioritat i discrimina el seu dret a accedir a les oportunitats bàsiques per a resituar-se en un nou context sociocultural.

Referint-nos a la salut mental i població immigrada no podem oblidar quins són els obstacles i les dificultats de l'entorn, perquè tota persona pugui inserir-se i participar socialment. Centrar la mirada en les condicions legals, polítiques, econòmiques, socials, educatives i culturals en les que es troba una persona immigrada al nostre país permet parlar del dol migratori des d'una perspectiva molt més global, evitant així caure en el parany de situar les conseqüències del viatge migratori només en allò que un deixa enrere.

Sovint s'atribueix, a les persones immigrades, problemes d'adaptació, i no ens preguntem pel temps que donem per tal que una persona s'adapti en un context diferenciat i respongui a les exigències que d'ella s'espera. Alguns dels professionals consideren que els infants tenen molta més capacitat d'adaptació que els adults. Ara bé, amb aquestes qüestions no s'ha de generalitzar, ja que en funció de cada cas i de les característiques familiars, s'observa que alguns nois/es immigrants també pateixen els efectes d'haver participat d'un projecte migratori fraccionat, que ha trencat o distanciat els vincles afectius amb persones de referència.

Una altra situació relacionada amb la població immigrada són els menors immigrants desemparats, tant els que ja es troben en centres, com els que encara viuen al carrer i que són víctimes de certa deixadesa institucional. La concreció d'aquesta situació la trobem en:

- La manca de tutela, i/o protecció inadequada, que comporta l'aparició de crisis d'angoixa i la conseqüent medicació, sense, necessàriament, ser una patologia de salut mental.

- La sortida dels centres, que s'està fent sense que hagin obtingut els papers i, per tant, es veuen, de nou, abocats al carrer.

L'acumulació de més d'un factor de risc social (la pressió que suposa viure al carrer, la presència de persones adultes que puguin aprofitar-se d'ells, el control policial, entre d'altres) manté els menors en un estat de desprotecció, i la vulnerabilitat afecta a les diferents dimensions de la persona: física, mental, personal... La vulnerabilitat, però, no s'ha de confondre amb feblesa, ja que la duresa de les situacions que molts adolescents i joves han hagut d'afrontar, comporta el desenvolupament, en alguns casos, de les pròpies capacitats de resistència i d'adaptació davant el conjunt d'adversitats (resiliència).

Necessitat d'estudiar les conseqüències del consum abusiu de substàncies tòxiques per a la salut mental

En alguns recursos d'atenció i protecció a la infància es destaca la relació entre els problemes de salut mental i el consum de tòxics, així com les conseqüències que aquest consum pot arribar a provocar en els adolescents. El consum de drogues de disseny provoca efectes que es manifesten amb símptomes diferents: depressions, angoixes, alteracions, brots psicòtics, etc.

Sabent que vivim en un entorn de consum evident, i molts dels adolescents i joves tenen accés fàcil a qualsevol de les drogues –principalment- en els espais de lleure i oci nocturn (on circulen de manera indiscriminada pel fet de ser ja una moda), els estudis i la informació sobre els efectes de les drogues de disseny poden ajudar a desmitificar falses històries o, fins i tot, a desvetllar els interessos econòmics que s'oculten darrera l'augment de la producció i consum de les drogues de disseny. No hem d'oblidar, però, que els efectes del consum depenen, en part, de cada persona, de la seva consistència o fragilitat biològica, del context relacional, entre d'altres.

Necessitats percebudes pels professionals des dels diferents serveis i recursos destinats a la infància i l'adolescència

A continuació exposem la informació més rellevant que ens permet projectar la mirada a través dels diferents recursos d'atenció i protecció de la infància; per fer-ho ens remetem a la pregunta inicial dels grups de discussió i entrevistes en profunditat: *des del recurs on treballeu, heu notat un augment de les situacions o problemes relacionats amb la salut mental, que afectin a la infància i l'adolescència?*

Pel que fa a *l'atenció social primària*, sembla que en aquests darrers temps han augmentat els casos d'esquizofrènia, psicosis i altres problemes relacionats amb els trastorns d'alimentació (anorèxia i bolímia), principalment entre les i els adolescents. Des dels serveis socials es fa una important tasca de suport als infants i/o a les famílies, deixant que els professionals de la salut mental portin a terme el seu treball.

Quant a *l'atenció pediàtrica*, es matisa que el número de malalties mentals no ha augmentat, més aviat són les situacions de malestar les que posen en risc la salut mental de les persones. En les consultes pediàtriques s'observa que els factors ambientals són propicis pel ressorgiment de trastorns emocionals.

El dia a dia en les *escoles i en els IES* no està exempt del desconcert i de les situacions emergents que afecten a la societat. És evident que les demandes socials a *l'escola i als IES* han canviat perquè, els patrons i models socioeducatius del context també han variat. Molts professors/es han integrat la funció d'observació i d'informació amb relació a l'infant i l'adolescent.

Els professionals especialistes que donen suport a les escoles (psicopedagog/gues, psicòlegs/logues i pedagogs/gues) han facilitat el treball alhora de donar resposta a les necessitats que presenten alguns alumnes amb dificultats concretes. Alguns professionals de l'EAP observen que la presència de problemes de salut mental han augmentat i que *cada vegada és més freqüent trobar-se amb infants que no aguanten la pressió, que no saben reaccionar davant les situacions de frustració.* Segons ells, *el*

professorat hauria de tenir instruments per conèixer millor els temes relacionats amb la salut mental.

Els alumnes que presenten problemes, no només en els aprenentatges sinó també en el comportament, sovint són derivats a recursos externs a l'escola. *Les UEC* (Unitats d'Escolarització Compartida) són una aparent solució i, si bé es pot pensar que és un recurs segregacionista que en alguns casos podria comportar un procés d'exclusió, el treball que s'hi porta a terme és ben valorat. Des de les UEC, s'observa que algunes necessitats emergents entre la població adolescent tenen a veure amb la salut mental, i que necessiten ajut psicològic perquè no troben el recolzament necessari ni en l'entorn familiar ni en l'entorn escolar. Alguns adolescents que participen d'una UEC, no només presenten dificultats per l'adquisició de continguts curriculars, sinó que presenten un bloqueig important en l'adquisició de determinats aprenentatges, i presenten trastorns psicològics.

Des del recurs del *Centre de Salut Mental Infantil* és corrobora que les malalties mentals diagnosticades segons la classificació multiaxial dels trastorns psiquiàtrics en infants i adolescents de la CIE[23], no han augmentat de manera considerable en els últims temps. Aproximadament, el 50% de casos atesos presenten trastorns de tipus adaptatiu, situacions que no es poden deslligar d'allò que viu l'infant en el seu entorn més immediat.

En l'àmbit dels *recursos residencials d'acció educativa*, i també als *centres d'acollida* s'afirma, amb més o menys prudència, que la presència d'infants amb diferents patologies ha augmentat i això ha fet canviar el perfil d'infants atesos en aquests recursos. Les necessitats relacionades amb la salut mental cada vegada són més freqüents i sovint estan relacionades amb les patologies de la família d'origen. L'edat d'entrada dels infants als centres residencials és cada cop més precoç i amb freqüència presenten comportaments desconcertants[24].

Algun dels *professionals de l'EAIA* entrevistats manifesta que "*hi ha una tendència a psicologitzar tots els processos relacionats amb la infància en risc. Això és un gran perill".* Es percep un augment de les pressions per situar els problemes "en els infants" i visualitzar-los com a possibles malalts mentals. Si es situa la malaltia en "el nen/a" no es fa una revisió sobre quin paper té cadascun dels responsables de la cura de l'infant, per tant cal tenir *una visió molt més àmplia i compartida, ja que tots estem implicats amb el que està passant.*

Pel que fa a alguns *recursos i serveis del sistema de justícia juvenil* (centre educatiu i medi obert) s'indica que augmenten els problemes relacionats amb la salut mental dels joves atesos i que manquen els recursos idonis per donar-hi resposta. La població jove que atenen està cada vegada més deteriorada, i presenta sèries dificultats personals i

[23] CIE: (Classificació Estadística Internacional de malalties i problemes relacionats amb la salut). El Capítol V està dedicat a trastorns mentals i de comportament. Aquesta classificació permet no només identificar el diagnòstic clínic del trastorn mental sinó també altres problemes, com ara els psicosocials. Aquest tipus d'eines ajuden a identificar quina participació de professionals d'altres àmbits cal implicar en l'atenció global a les necessitats d'aquests infants i adolescents.

[24] Torralba (2003). En aquest mateix informe es fa esment de les característiques de salut de la mare i/o del pare, d'una mostra d'infants residents en CRAE. *(Vegeu dades a l'annex taula R119 i R120)*

relacionals. Algunes situacions amb les que es troben són: "adolescents o joves amb trastorns de conducta antisocial greu, trastorn límit de la personalitat, etc.," o també s'observa que el consum impulsiu i addictiu de substàncies tòxiques provoca alteracions conductuals importants o, fins i tot, brots psicòtics. Segons les informacions obtingudes, el percentatge de nois interns en algun centre de justícia juvenil que prenen psicofàrmacs oscil·la entre el 40 i el 50%. En aquest sentit, l'entrada del professional de la psiquiatria als centres de justícia juvenil es valora molt positivament, però *fan falta, per tant, més recursos especialitzats per atendre problemàtiques específiques que tenen a veure amb la salut menta.*

La necessitat de fer algunes propostes

Finalitzada l'exposició de necessitats, a continuació adjuntem el conjunt de propostes relacionades, totes elles, amb cadascuna de les categories establertes per l'anàlisi de necessitats:

* Fonamentar els problemes relacionats amb la salut mental i delimitar la terminologia que s'utilitza per parlar-ne: malaltia mental, malestars, salut mental, etc.

* Aprofitar el creixement de la xarxa de salut mental per tal de continuar augmentant els estudis i les investigacions relacionades amb aquesta realitat. Potenciar les recerques que permetin interrelacionar els aspectes quantitatius i els aspectes qualitatius, així com els abordatges interdisciplinars.

* Conèixer la magnitud i l'impacte social dels problemes de salut mental i com, aquests, afecten a les persones, quines situacions viuen i quins podrien ser els possibles factors generadors. Analitzar-ho des de la perspectiva de la complexitat per tal de tenir una visió global del problema.

* Analitzar els diferents recursos i serveis que integren la xarxa de recursos de salut mental infantil i juvenil des de la perspectiva qualitativa per detectar les principals necessitats, la idoneïtat del recurs, l'adequació en les respostes, etc.

* Augmentar els recursos i les prestacions econòmiques destinades a la xarxa de salut mental per donar cobertura a l'augment de la població atesa, i aconseguir una atenció de qualitat.

* Desplegar els diferents serveis i recursos de la xarxa de salut mental apostant per l'ús generalitzat i normalitzat de les psicoteràpies com a complement o alternativa a l'ús dels medicaments.

* Potenciar la col·laboració entre les diferents administracions, serveis, institucions i professionals en matèria d'infància i d'adolescència i promoure el treball en xarxa entre els diferents professionals, connectant i sumant esforços per un abordatge interdisciplinari. Tal i com desenvolupem a l'apartat de *Consideracions i Recomanacions finals d'aquest informe (bloc Infància en situació de risc social*), una de les propostes és canviar el model d'intervenció, caminant vers un model que contempli la visió global i integral de l'infant i l'adolescent, és a dir, un model "sociosanitarieducatiu".

* Conèixer com incideixen els casos, per exemple, "d'abusos sexuals" o altres "maltractaments infantils" en la salut mental dels infants i dels adolescents que en són víctimes. Per evitar els abusos sexuals, és primordial generar més sensibilització i incidir molt més en la seva prevenció. Utilitzar les diferents fonts d'informació per a la bona detecció: des de l'escola fins els centres d'acollida i/o residencials, passant per l'atenció pediàtrica, entitats del lleure, etc. L'observació de petits detalls, poden portar-nos a una posterior detecció de símptomes, tant fisiològics com conductuals i, per tant, plantejar la possibilitat que s'hagi comès un abús sexual.

* Treballar amb un sistema d'indicadors que sigui útil per la detecció de situacions de risc que poden afectar a l'infant i/o adolescent des d'una perspectiva integral. Potenciar altres instruments per a la detecció precoç, com podrien ser les entrevistes prenatals i les visites de seguiment de l'embaràs a l'atenció pediàtrica, la informació, la formació, la sensibilització i la responsabilitat en la funció parental als futurs, recents o actuals progenitors, entre d'altres.

* Fer una aposta per la formació continuada dels professionals en matèria de salut mental. Davant el continu canvi social i les situacions emergents, es fa imprescindible la formació permanent, l'adquisició de nous coneixements i de noves estratègies per donar les respostes més adients.

* Comptar amb l'escola i altres recursos on l'infant i l'adolescent participa, com a bon observatori alhora de detectar i treballar moltes situacions que afecten als infants i adolescents. No ens referim només a problemes relacionats amb la salut de l'alumnat, sinó a la detecció d'altres situacions de risc. Focalitzar bé el conflicte o la situació, identificar-la i buscar estratègies per fer-hi front. Comptar, per tant, amb els i les professionals de l'entorn comunitari. Cada vegada són més les experiències amb què les escoles s'inscriuen en el treball comunitari. Potenciar les comissions socials, que en moltes escoles estan ja funcionant, atesa la valuosa tasca preventiva que realitzen.

4. CONCLUSIONS I PROPOSTES FINALS

Per concloure aquest Informe volem apuntar i desenvolupar algunes de les qüestions cabdals en l'atenció de la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc. Hem cregut oportú distribuir les diferents propostes en diferents apartats.

a) El treball en xarxa i la dimensió comunitària per donar respostes a les necessitats i els problemes socials de la infància i l'adolescència

Els canvis i les necessitats emergents manifestades en els diferents serveis del circuit d'atenció a la infància (socials, sanitaris i educatius) generen noves situacions que requereixen d'intervencions preventives i ràpides, però que, la majoria de vegades, no es poden donar des de la xarxa institucional (xarxa de suport formal)[25]. La majoria de vegades, aquest suport formal no pot arribar a donar resposta a totes les necessitats reals i emergents en un territori concret.

D'altra banda, les persones, les famílies i la comunitat confien en poder fer front a les noves situacions per elles mateixes, o cerquen el suport proper de familiars, veïnatge,

[25] La xarxa de suport formal fa referència al conjunt de recursos econòmics, materials i humans que les administracions públiques disposen per proporcionar ajuda a les persones, a les famílies i a la comunitat.

amistats, grups socials, associacions, etc. Cada territori té un potencial de recursos que, coneguts, reconeguts i ben organitzats, poden solucionar moltes problemàtiques i contribuir a la millora de la qualitat de vida de les persones. Això ha de formar part de la vida quotidiana. És per aquest motiu que apostem pel treball comunitari, per desenvolupar un treball de xarxa de xarxes (que possibiliti l'encontre, la suma d'esforços, l'optimització de recursos entre les diferents xarxes; formals i informals), sense perdre de vista ni renunciar a la responsabilitat de les polítiques públiques, que és assegurar el benestar de totes les persones.

Després de l'anàlisi de necessitats es constata que hi ha una manca real de recursos materials i humans, manquen programes de prevenció, manca la col·laboració i la coordinació transinstitucional, entre d'altres.

Recomanem que, en aquest sentit, sigui una prioritat:

* Assegurar el benestar de totes les persones i d'una manera especial les que estan en situació més vulnerable. Es demana que hi hagi suport en recursos econòmics i una bona gestió dels recursos existents. Tenint en compte que el treball social es porta a terme des de les administracions públiques i les entitats socials (cooperatives, fundacions, associacions...), cal garantir que el recolzament, la continuïtat i qualitat de les diferents accions no es vegin estroncades per la limitació o una mala distribució dels recursos.

* Conèixer la realitat i les seves necessitats socioeducatives a fi de poder planificar. La planificació és un instrument indispensable previ a la intervenció. Una planificació que permeti atendre millor les diversitats i eviti l'anàlisi i les respostes fragmentades. Aquesta planificació ha d' augmentar les partides pressupostaries destinades al sector social i, d'una manera especial, els recursos econòmics destinats a la infància i les famílies que es troben en situacions de pobresa i exclusió social. Aquests recursos econòmics s'haurien de traduir en més serveis, més personal, més prestacions i facilitats a les persones destinatàries de l'atenció social, etc.

* Planificar els diferents serveis socials de manera integral i de manera que les diferents xarxes de suport esdevinguin una xarxa única i complementària entre elles. Això implica posar en pràctica un autèntic treball social en xarxa entre els diferents professionals de la intervenció socioeducativa. Aquest treball en xarxa implica compartir, a partir de la comunicació, la informació, la formació, compartir la presa de decisions, repartir responsabilitats, anàlisis compartits a partir de mirades diverses, entre d'altres. Promoure aquest model comunitari de treball implica en certa manera socialitzar el coneixement que d'ell se'n generi, intercanviar vocabulari i adoptar-ne de nou, així com acceptar l'altre i les diferents formes de treball.

* Articular correctament els diferents recursos d'un territori concret, tenint en compte que un entorn comunitari ric en recursos i serveis permet la contenció i el treball preventiu davant de situacions de risc social.

* Sensibilitzar els diferents ens públics (administració, ajuntaments, consells comarcals...) en aquesta aposta comunitària davant les necessitats i els problemes que afecten a la infància i l'adolescència.

* Revisar els objectius i les finalitats de les polítiques públiques existents en matèria d'atenció integral a la infància. És important, en aquest sentit, revisar el concepte de treball en xarxa i interdisciplinarietat. La necessitat d'oferir respostes globals als problemes comporta que s'han d'analitzar també globalment i implica, per tant, defensar el principi de transversalitat. Cal trobar la confluència i l'equilibri entre els diferents factors: un cert nivell de centralització en la presa de decisions i un cert nivell autònom.

b) Els recursos d'atenció i protecció: per una atenció integral de la infància i l'adolescència

Una de les finalitats de les polítiques públiques és detectar les necessitats de la ciutadania i millorar la convivència social. Per tal que una realitat sigui susceptible de canvi, a més d'una anàlisi en profunditat, fa falta la predisposició i la implicació d'aquells grups que realment poden modificar les situacions que generen la desigualtat d'oportunitats. Un cop més, es constata la necessitat de reflexionar sobre l'actual sistema de serveis socials, on queden emmarcats la majoria de programes i serveis d'intervenció socioeducativa amb la infància i l'adolescència.

Es fa necessari i creiem indispensable:

* Incorporar i implementar programes integrats dins un sistema de serveis de responsabilitat pública per a la qualitat de vida del ciutadans i ciutadanes.

* Elaborar Plans Integrals sobre la infància en els diferents territoris que englobin els plantejaments generals i que, al mateix temps, incorporin els compromisos, les responsabilitats i els terminis entre tots els agents que participen en el sistema. S'ha de tenir una concepció del treball que aposti per una intervenció *sociosanitariaeducativa*, entenent que es tracta d'una opció integradora i sistèmica.

* Millorar la capacitat de detecció de necessitats des dels diferents espais per on circula la infància (família, escola, lleure, serveis sanitaris, recursos específics de protecció, etc.). Aquest punt implica apostar per la coordinació, la col·laboració i la cooperació entre diferents agents de la comunitat, ja que és una manera correcta de desenvolupar accions preventives, d'integració i solidàries.

* Dissenyar programes preventius de detecció precoç de problemes relacionats amb la salut mental, així com en detectar altres possibles factors de risc; una manera més d'obtenir rendiments més elevats dels recursos existents. S'ha de fomentar, també, la creativitat en el creixement dels recursos i trobar fórmules que assegurin una intervenció eficaç, ràpida i preventiva.

* Incrementar i millorar les polítiques de suport a les famílies, per tal d'evitar situacions estressants i vulnerables com, per exemple, oferir recursos formatius, d'acompanyament de participació ciutadana, d'assessorament i mediació, etc. Aquest fet comporta treballar des d'un model de prevenció de possibles situacions de risc que poden afectar a la infància i l'adolescència.

* Apropar i millorar l'atenció especialitzada a la ciutadania. Això Implica l'adaptació dels diferents recursos d'atenció especialitzada i protecció a la infància a les necessitats

reals i a les seves característiques particulars. Per altra banda, també suposa una ampliació de recursos humans (professionals) i, al mateix temps, cal responsabilitzar-se per tenir-ne cura: facilitant-los els mitjans necessaris i la formació que requerida per a dur a terme la seva tasca.

* Apostar per una millora qualitativa dels recursos destinats a la protecció de la infància que es troba en situació de desemparament. Cal, per tant, disposar d'un mapa de recursos residencials de Catalunya que permeti analitzar les necessitats actuals i les respostes que, des dels diferents recursos, s'estan duent a terme. Alguns recursos residencials no són del tot idonis i fins i tot poden acabar sent més exclusius que inclusius. Proposem un canvi qualitatiu en l'avaluació dels recursos de protecció, per tal que no esdevinguin serveis reproductors de les desigualtats socials.

* Millorar la política d'adopcions i acolliments familiars, tan a nivell qualitatiu com a nivell quantitatiu (campanyes de sensibilització, recursos econòmics, agilització en els diferents processos, etc.) Reconsiderar la funció social que estan fent les famílies extenses i reconèixer la tasca protectora d'infants i adolescents que es troben en situació de risc social.

c) El paper dels professionals i la necessitat d'incorporar la figura de *referent* per a la infància i adolescència que es troba en situació de risc social

La majoria de vegades, la intervenció dels professionals acostuma a quedar supeditada al disseny del programa o del projecte concret en el qual es treballa, i amb relació directa amb la inversió econòmica de l'Administració o de la institució social. Un dels punts forts del sistema és l'actiu de professionals qualificats amb els que es compta per fer front al conjunt de necessitats de la població, usuària del sistema de serveis socials. S'ha de tenir present que el principal compromís dels professionals de la intervenció socioeducativa és el que estableixen amb el benestar dels seus usuaris. El treball de les i els professionals en el camp social implica un contacte directe amb situacions i problemes, sovint força complexos. Alguns manifesten treballar en situacions generadores d'incertesa alhora de donar respostes. És important, per tant:

* Reclamar un major diàleg sobre el desconcert que molts professionals viuen en la quotidinitat laboral. Al mateix temps, sembla oportú propiciar espais formatius, d'intercanvi, de trobades entre professionals de diferents disciplines que treballin amb la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc social.

* Adoptar el principi de la corresponsabilitat a l'hora d'intervenir, intentant evitar el multiassistencialisme i vetllar perquè les intervencions sòcioeducatives incorporin la perspectiva interdisciplinar. Potenciar, al mateix temps, el reconeixement social i professional en la tasca que porten a terme.

* Comprometre les institucions per tal que, en la planificació dels diferents serveis d'atenció social, s'incorporin estratègies reals per fer possible intervencions socieducatives harmòniques, és a dir, coordinades, complementàries i efectives. Treballar per aconseguir la "sostenibilitat assistencial"; assegurar que entre els diferents professionals que intervenen davant d'una situació problemàtica es promogui la figura del referent de l'infant.

* Consolidar "la figura del referent", d'entre el conjunt de professionals que intervenen en situacions d'infància i adolescència en situació de risc social. Pensem que pot ser important propiciar un referent que acompanya i recull tot el que se li està oferint a l'infant o adolescent des dels diferents recursos i serveis d'atenció social. Un referent que posi ordre i, al mateix temps, tingui autoritat política. Aquest referent ha de ser el responsable del cas, durant i després de la intervenció, i sempre que sigui necessària l'actuació dels diferents serveis socials. Es proposa, per tant, que el referent no tingui un perfil concret sinó que el criteri ha de ser la proximitat amb l'infant o adolescent, per la relació de confiança dipositada en aquesta persona.

d) La veu i el protagonisme de l'infant en el seu propi procés de desenvolupament personal

La configuració i el desenvolupament de la intervenció socioeducativa des dels serveis socials o serveis especialitats, en la majoria de països democràtics del nostre entorn europeu, té com a objectiu primordial el desenvolupament integral de les persones. En les últimes dècades del segle XX s'ha evolucionat profundament sobre el concepte d'infància i s'han promogut normatives que contemplen, regulen i protegeixen els seus drets. Aquest progrés social favorable de la infància porta a considerar i a reconèixer a les nenes i els nens com a ciutadanes i ciutadans amb drets. La infància i l'adolescència, tal i com es recull en la *Declaració dels Drets dels Infants,* tenen dret a opinar i a ser escoltats. És per aquest motiu que considerem com a prioritari:

* Reivindicar que els infants i adolescents es tinguin en compte i siguin considerats com a ciutadans i ciutadanes del present, partícips de la societat actual, i del seu propi procés de desenvolupament personal. Les persones adultes tenim l'obligació d'escoltar allò que els infants i joves pensen sobre ells mateixos, la seva situació i, sobretot, vers les expectatives que tenen en les situacions en què es troben immersos.

* Defugir de la visió limitada i reduccionista que percep i actua sobre la infància sense comptar amb la seva capacitat de decidir, d'inventar, d'imaginar i somniar noves situacions. La participació real de la infància en els seus projectes vitals vol dir tenir incidència en les decisions, aportant esforços i solucions.

* Possibilitar i oferir més oportunitats per tal que nens/es, nois i noies esdevinguin subjectes de la intervenció i no simples objectes passius, receptors o consumidors de serveis. Formar part del seu propi procés personal vol dir desenvolupar el sentit de pertinença a una realitat determinada i establir compromisos per anar avançant.

* Totes aquestes recomanacions es fan del tot necessàries quan es tracta de la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc social i participa d'algun recurs d'atenció i protecció a la infància. Massa sovint, els drets dels infants queden supeditats als drets de la família, oblidant que allò que ens hauria de moure, tal i com es recull en la normativa sobre l'atenció i la protecció de la infància, és actuar sabent que "l'interès superior és el menor".

* Recomanem fer una aposta perquè en les properes recerques qualitatives s'incorpori la veu dels infants i joves que es troben en situació de risc. Infants i adolescents que participen d'algun recurs específic o que, senzillament, per les seves condicions personals, familiars o socials es troben en situacions de desigualtats socials o en

processos d'exclusió social. Som conscients de la dificultat que suposa, però pensem que sovint es fa un excés en quantificar el nombre d'usuaris/es, els seus problemes, les respostes institucionals etc., però ben poca cosa sabem sobre què els succeeix, com viuen les situacions amb què es troben o què opinen dels serveis o recursos que se'ls ofereix.

BIBLIOGRAFIA

AJA, E. (2002*): Els menors immigrants del carrer a Barcelona.* Barcelona: Institut d'Infància i Món Urbà.

AJA, E. & MOYA, D. (dirs), et al. (2003): *Els menors immigrants en desemparament a Catalunya*. Barcelona: Fundació Carles Pi i Sunyer. D'estudis autonòmics i locals. Estudis número 9.

AMNISTIA INTERNACIONAL (2003): *España: los menores extranjeros no acompañados y sin papeles estan en riesgo.*

BOUILLET, C. (2000): Atenció psiquiàtrica als immigrants. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

ASSOCIACIÓ CATALANA PER LA INFÀNCIA MALTRACTADA (2002): *Memòria Anual*. Barcelona.

ASSOCIACIÓ PER A L'ASSESSORAMENT I LA PREVENCIÓ DELS ABUSOS SEXUALS A MENORS. (2002): *Memòria Anual*. Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2002). *Memòria. Sector de Serveis Personals.* Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2004). *Pla d'Acció Municipal 2004.* Barcelona.

CAPDEVILA, M. & FERRER, M. (2003): *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

CÀRITES DIOCESANA DE BARCELONA (2002). *Memòria.* Barcelona.

CÀRITES DIOCESANA DE BARCELONA (2002). *Dades estadístiques*. Barcelona.

CONSJO ECONÓMICO Y SOCIAL (2002). *Memória sobre la situación socioeconomica y laboral en España*. Madrid.

CREU ROJA. (2002): *Memòria del Centre de Suport educatiu a Menors* Immigrants. Barcelona.

FEDAIA (2002): *Fòrum 2002- El futur de la infància i l'adolescència en risc: Propostes per a l'equilibri territorial.* Barcelona.

FEDAIA (2003): *Fòrum 2003- Hi ha infància en risc?.* Barcelona.

FORUM DE LES ORGANITZACIONS CATALANES PER LA INCLUSIÓ SOCIAL (2003): *Resultats i Conclusions dels Tallers de Consens per analitzar les propostes del " Plan Nacional de Acción para la Inclusión Social del Reino de España.* Barcelona.

FUNDACIÓ CAIXA CATALUNYA (2002). *Informe sobre la pobresa a Catalunya.* Barcelona.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2002). *Circuits d'Intervenció: Menors Estrangers Indocumentats no Acompanyats.* Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003). *Dades estadístiques del Pla Interdepartamental major de 18 anys (2001-2003).* Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2004). *Memòries Anuals dels Equips d'Atenció a la Infància i Adolescència de Barcelona ciutat i comarques* (2001-2002).* Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003). *Mapa de Serveis Socials* 2003. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003). IV *Pla d'Acció Social* 2003. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003): *Estratègies de Salut per l'any 2010. Pla de Salut de Catalunya 2002-2005*. Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2001): *Programa de Seguiment del Nen sa*. Servei Català de la Salut. Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2003): *Recomanacions per a l'atenció dels trastorns mentals greus en la infància i l'adolescència.* Quaderns de Salut mental nº 6. Servei Català de la Salut. Barcelona: Departament de Sanitat i Seguretat Social.

GENERALITAT DE CATALUNYA (abril2003): *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats* -MEINA- JUSTIDATA. Centre d´Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia.

GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.& PANCHÓN IGLESIAS, C. (2002): *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002.* Institut d'Infància i Món Urbà.

GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.& PANCHÓN IGLESIAS, C. (Coords.) (2004): *Infancia y famílias: Realidades y tendencias.* Barcelona: Ariel.

HERNÁNDEZ, J.L. (1997). *Proyecto de investigación-formación en educación física: La concepción de Educación Física en los niños a través de grupos de discusión.* Ponència presentada en el VII Congrés de Formació del Professorat. Àvila.

IBAÑEZ, J. (1992). *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: técnicas y crítica*. Madrid: Ed. Siglo XXI.

KRUEGER, R. (1991). *El grupo de discusión*. Madrid: Ed. Pirámide.

Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, del 30 de desembre, *sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social.*

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2002): *Plan de Acción contra la explotación sexual comercial de la infancia y la adolescencia*. Madrid: Observatorio Infancia. Subdirección General de Publicaciones.

MORGAN, D. L. (1988). *Focus Group as qualitative research*. Qualitative Research Methods, Series,16.

ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT (2002): *Informe sobre la Salud en el mundo 2002. Reducir los riesgos y promover una vida sana.*

ORGANITZACIÓ MUNDIAL DE LA SALUT (2001): *La salud mental; nuevos conocimientos, nuevas esperanzas.*

PANCHON, C. (2002):"Infància, política i participació". A, Quaderns d'Educació Social. *L'educació social i la infància. Acompanyant cap al futur*. Barcelona: Col·legi d'educadores i educadors socials de Catalunya, (pp. 25-36).

PANCHON C.; PETRUS A.& GALLEGO S.: "La infància en situació de risc". A: GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A.& PANCHÓN IGLESIAS, C. (2002): *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002.* Institut d'Infància i Món Urbà.

PANCHON C. & PETRUS A. : "Infancia y riesgo social" A: GÓMEZ-GRANELL, C.; GARCÍA-MILÀ, M.; RIPOL-MILLET, A. & PANCHÓN IGLESIAS, C. (Coords.) (2004): *Infancia y famílias: Realidades y tendencias.* Barcelona: Ariel.

PÉREZ, J. & CATENA, E. (2002): *Exclusió i municipi. A la recerca del Benestar local*. Vol. I- II. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

SARASA, S. & SALES, A. (2003): *Informe sobre la pobresa i l'exclusió a la ciutat de Barcelona.* Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

SERVEI CATALÀ DE LA SALUT (2001): *Memòria d'activitat 2001. Barcelona Ciutat. La Regió Metropolitana.* Consorci Sanitari de Barcelona.

SÍNDIC DE GREUGES (2003): *Informe extraordinari del Síndic de Greuges al Parlament de Catalunya sobre els centres residencials d'acció educativa a Catalunya.*

TELEFON D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA (2002). *Memòria Anual.*

TORRALBA, J. M.ª (2003): *Estudi comparatiu de factors d'incidència en el temps d'estada d'infants i adolescents en diversos centres residencials d'acció educativa (CRAE).* Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya

UNICEF (2002*): Poverty and exclusion among urban children*. Innocenti Digesti, número 10. Florence: Innocenti Research Centre.

FONTS ESTADÍSTIQUES

AJUNTAMENT DE BARCELONA: *Memòria. Sector de Serveis Personals.* Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA: Dades estadístiques del Serveis Socials d'Atenció Primària. http://www.bcn.es/

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2002). Dades estadístiques del departament d'estadística. http://www.bcn.es/estadistica/catala/index.htm

CÀRITES DIOCESANA DE BARCELONA: *Memòria.* Barcelona.

CÀRITES DIOCESANA DE BARCELONA: *Dades estadístiques*. Barcelona.

CAT SALUT: *Dades estadístiques any 2002.* Departament d'Atenció Psiquiàtrica i Salut Mental. Generalitat de Catalunya.
http://www.gencat.net/salut/depsan/units/sanitat/html/ca/Du1/index.html
http://www.gencat.net/salut/depsan/units/sanitat/html/ca/plasalut/index.html

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Dades estadístiques* (2001-2003). Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.
http://www.gencat.net/benestar/dgaia/
http://www.gencat.net/benestar/secretariafamilia.
http://www.gencat.net/benestar/departament/xifres/index.htm

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Dades estadístiques del Pla Interdepartamental major de 18 anys (2001-2003).* Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Memòries Anuals dels Equips d'Atenció a la Infància i Adolescència de Barcelona ciutat i EAIA comarcals. (2001-2002).* Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Memòries estadístiques (2001-2003)*. Institut Català de l'acolliment i de l'Adopció. Barcelona: Departament de Benestar i Família.

GENERALITAT DE CATALUNYA: Dades estadístiques (2001-2003). Direcció General de Mesures Penals Alternatives i de Justícia Juvenil. Barcelona: Departament de Justícia.
http://www.gencat.net/justicia/
http://www.gencat.net/justicia/justicia/juvenil/index.htm
http://www.gencat.net/justicia/organismes/ssprjj/index.htm
http://www.gencat.net/justicia/organismes/cejfe/index.htm

JEFATURA SUPERIOR DE POLICIA DE CATALUÑA (2002). *Delinqüència Juvenil. Dades estadístiques dels menors de 14-17 anys detinguts. Barcelona i Regió Metropolitana.* Barcelona: Cos Nacional de Policia de Catalunya.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (IDESCAT). GENERALITAT DE CATALUNYA. http://www.idescat.net

INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (INE)
http://www.ine.es/

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (MTAS)
http://www.mtas.es

GLOSSARI DE SIGLES

CIIMU: Institut d'Infància i Món Urbà

CRAE: Centre Residencial d'Acció Educativa

CSMIJ: Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil

CSS: Centre de Serveis Socials

DGAIA: Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència

DGMPAJJ: Direcció General de Mesures Penals Alternatives i de Justícia Juvenil

DGJJ: Direcció General de Justícia Juvenil

EAIA: Equips d'Atenció a la Infància i Adolescència en risc social

EAP: Equips d'atenció Psicopedagògica

EBASP: Equips Bàsics d'Atenció Social Primària

FEDAIA: Federació d'Entitats d'Atenció i Educació a la Infància i a la Adolescència

ICAA: Institut Català de l'Acolliment i l'Adopció

ICASS: Institut Català d'Assistència i Serveis Socials

IDESCAT: Institut d'Estadística de Catalunya

MEINA: Menor Estranger Indocumentat No Acompanyat

ONG: Organitzacions No Governamentals

PAM: Pla d'Actuació Municipal

PAS: Pla d'Actuació Social

PIRMI: Programa Interdepartamental de la Renta Mínima d'Inserció

SAD: Servei d'Atenció Domiciliària

SAAEMI: Servei d'Atenció i Acollida Especialitzada en Menors Immigrants no acompanyats

SSAP: Serveis Socials d'Atenció Primària

TAIA: Telèfon d'Atenció a la Infància i Adolescència

UBASP: Unitats Bàsiques d'Atenció Social Primària

UCA: Unitat de Crisi d'Adolescents

UEC: Unitat d'escolarització Compartida

UF: Unitat Familiar

USUFAM: Usuaris i Famílies, programa informàtic on es recullen les dades del usuaris de Serveis Social d'Atenció Primària

ÍNDEX TAULES

TAULA 1: EVOLUCIÓ DEL PERCENTATGE DE LA POBLACIÓ ATESA PELS SERVEIS SOCIALS EN RELACIÓ A LA POBLACIÓ GENERAL. BARCELONA CIUTAT. 1996, 1999, 2001 i 2002.

TAULA 2: PERCENTATGE D'INFANTS 0-17 ATESOS PELS EAIA RESPECTE AL TOTAL DE POBLACIÓ. CATALUNYA. BARCELONA CIUTAT. ANY 1999 i 2001.

TAULA 3: POBLACIÓ INFANTIL ATESA PELS EAIA PER SITUACIÓ TÈCNICA I ANYS. CATALUNYA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

TAULA 4: INFANTS ATESOS PELS EAIA PER SITUACIÓ TÈCNICA DELS CASOS. BARCELONA CIUTAT. 1998, 1999, 2000, 2001 i 2002.

TAULA 5: RÀTIO CASOS ATESOS ALS EAIA PER PROFESSIONALS PER DISTRICTE. BARCELONA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

TAULA 6: POBLACIÓ INFANTIL EN EL SISTEMA DE PROTECCIÓ, PER TIPOLOGIA DE LA MESURA I PROPOSTA. CATALUNYA. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

ÍNDEX FIGURES

FIGURA 1. EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'USUARIS/ES ATESOS PER SSAP. BARCELONA CIUTAT. 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

FIGURA 2: PRINCIPALS PROBLEMES DELS USUARIS ATESOS PELS SSAP DE BARCELONA CIUTAT. BARCELONA. 1999, 2000, 2001 i 2002.

FIGURA 3: EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'INFANTS ATESOS PELS EAIA. CATALUNYA, COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT I BARCELONA CIUTAT. 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003.

FIGURA 4: RELACIÓ DE CASOS DERIVATS ALS EAIA I PROCEDÈNCIA DE LA DEMANDA SEGONS SSAP I EAIA. BARCELONA CIUTAT. 1999 i 2001.

FIGURA 5 : MOTIUS DE TANCAMENTS EN ELS EAIA. BARCELONA. 1998, 1999, 2000, 2001 i 2002.

FIGURA 6: POBLACIÓ DE 0 - 18 ANYS ATESA PELS EAIA DE LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT, PER FRANGES D'EDAT. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 2001 i 2002.

FIGURA 7: EVOLUCIÓ DEL NOMBRE D'INFANTS ATESOS PELS EAIA DEL BAIX LLOBREGAT, PER SITUACIÓ TÈCNICA DELS CASOS. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 1999, 2000, 2001 i 2002.

FIGURA 8: NOMBRE D'INFANTS I ADOLESCENTS ATESOS PER L'EAIA DEL BAIX LLOBREGAT, PER SEGUIMENT DE MESURA. COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT. 1999, 2000, 2001 i 2002.

FIGURA 9: NÚMERO DE PLACES EN ELS CENTRES RESIDENCIALS DE CATALUNYA, PER PROVÍNCIES I DEPENDÈNCIA. CATALUNYA. ANY 2003.

FIGURA 10: NOMBRE D'ADOLESCENTS I JOVES EN ELS DIFERENTS PROGRAMES DE LA DGJJ. CATALUNYA. 2003.

ANNEX

BLOC INFÀNCIA EN SITUACIÓ DE RISC SOCIAL

ÍNDEX

1. GRUPS DE DISCUSSIÓ AMB PROFESSIONALS

2. ENTREVISTES AMB EXPERTS

3. SÍNTESI DE LES NECESSITATS DETECTADES EN ELS EAIAS DEL BAIX LLOBREGAT I BARCELONA CIUTAT I PROPOSTES REALITZADES. MEMÒRIES DELS EQUIPS DELS ANYS 2001 i 2002.

METODOLOGIA DELS GRUPS DE DISCUSSIÓ AMB PROFESSIONALS

Per elaborar aquest segon informe s'han constituït dos grups de discussió formats per diferents professionals que treballen directament o estan relacionats amb el treball amb la infància i l'adolescència.

El grup de discussió és una de les eines metodològiques utilitzada en la investigació qualitativa, conjuntament amb altres instruments més quantitatius. La metodologia qualitativa té un pes important en les investigacions que des de l'Institut d'Infància s'estan portant a terme, i aquesta es complementa amb la tasca d'anàlisi i de recerca de dades quantitatives sobre la infància i l'adolescència, des d'una perspectiva global i integral.

Per tal de continuar amb la línia iniciada amb l'anterior informe, s'ha vist necessari convocar de nou a diferents persones coneixedores de la infància i l'adolescència. Considerem que els punts de vista dels diferents professionals són necessaris, i per tant les seves consideracions han quedat reflectides en la redacció i l'elaboració de l'informe present.

La tècnica emprada

El grup de discussió és una tècnica que pertany a la família de les entrevistes grupals, si bé se li atorga identitat pròpia. En aquest sentit Morgan (1988: 12)[26] destaca que el grup de discussió és "*una tècnica específica dins una categoria més àmplia d'entrevistes grupals*" orientada a l'obtenció d'informació qualitativa. La majoria d'autors coincideixen a destacar que el grup de discussió és una tècnica d'investigació social que (com l'entrevista oberta o l'entrevista en profunditat, i les històries de vida) treballa amb la parla. En aquest sentit, el grup de discussió és un : "*procés dialèctic en el que un petit grup pertanyent a un col·lectiu investigat va elaborant un discurs en una situació de comunicació interpersonal. Un discurs en llibertat mitjançant el qual és possible posar de manifest les concepcions que els participants tenen de diferents aspectes del seu món quotidià"*. (Hernández 1997)[27]

Procés de constitució dels grups

S'han portat a terme dues sessions on hi ha participat un total de 12 professionals diferents a cada un dels grups. Tant el primer grup de discussió com el segon han estat format per tècnics/ques de diferents àrees i institucions procendents, tots ells, de disciplines diverses. S'ha pogut comptar amb professionals procedents de la: psicologia, medicina, psiquiatria, pedagogia, educació social, treball social, magisteri, psicopedagogia, dret, entre d'altres. Un dels criteris per a seleccionar la mostra ha estat *la diversitat d'institucions* (públiques i privades) *i la interdisciplinarietat,* per tal de plasmar els diferents recursos sòcioeducatius que poden estar presents en el context d'un infant o adolescent.

El procés seguit ha estat el següent:

a) Contacte telefònic per presentar la proposta de participació al grup de discussió

[26] MORGAN, D. L. (1988). *Focus Group as qualitative research*. Qualitative Research Methods, Series,16.

[27] HERNÁNDEZ, J.L. (1997). *Proyecto de investigación-formación en educación física: La concepción de Educación Física en los niños a través de grupos de discusión*. Ponència presentada en el *VII Congrés de Formació del Professorat*. Àvila.

b) Tramesa de la convocatòria per carta explicitant els propòsits i informant dels aspectes logístics.
c) Tramesa del document de treball, punt de partida per a iniciar la discussió.
d) Realització de cadascun dels grups de discussió
e) Fase d'anàlisi: transcripció, sistematització i recull d'idees força.
f) Devolució del document i recollida de suggerències.
g) Incorporació del material obtingut en l'elaboració i redacció de l'Informe 2004.

Esquema-guió del grup de discussió: *La salut mental en la infància i l'adolescència en situació de risc social*.

El punt de partida per iniciar la sessió ha estat discutir sobre la possible relació entre el que són les problemàtiques de salut mental i la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc social. Es parteix d'aquest binomi, per tal que cadascú des del servei, recurs o institució que representa pugui aportar les reflexions i argumentacions pertinents. La pregunta que inicià la discussió fou: "Vèieu alguna relació entre les problemàtiques de salut mental i la infància que es troba en situacions de risc ?".

El guió orientatiu incorporava els objectius de la sessió i els possibles continguts a discutir.

Els objectius dels grups de discussió

Objectius generals

- Arribar a un consens entre professionals de diferents àmbits sobre quines són les necessitats i els problemes detectats en la infància i adolescència en situació de risc social i que poden estar relacionats amb la salut mental.

Objectius específics

- Definir els principals problemes de salut mental que poden afectar a la infància i a l'adolescència en situació de risc social i conèixer les seves principals causes.
- Conèixer els factors de risc que incideixen en el desenvolupament dels problemes de salut mental en la infància i l' adolescència en situació de risc social.
- Valorar els recursos amb què es compta per donar resposta a les diferents necessitats *biopsicosocials* que afecten a la infància en situacions de risc social.

Possibles continguts

- Principals problemàtiques relacionades amb la salut mental de la infància i l'adolescència que es troba en situació de risc social.
- Principals problemàtiques relacionades amb la salut mental que afecta a les famílies.
- Definició de salut mental.
- Definició i delimitació de les principals problemàtiques.
- Contextos on es manifesten les problemàtiques de salut mental.
- Principals símptomes.
- Detecció i abordatge.
- Circuit de detecció i derivació.
- Professionals i serveis que hi intervenen.
- Recursos amb els que es compta.
- Tractament, seguiment.
- La cronificació.
- La prevenció

Relació dels expertes que han participat als grups de discussió

Anna Avellaneda (Directora). Centre Residencial d'Acció Educativa l'Aura, centre propi de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

Anna Sebastián (Presidenta).Associació Catalana per la Infància Maltractada. (ACIM)

Carme Bercero (Psicòloga de l'equip tècnic). Centre d'Acollida Talaia, centre propi de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

Carme Taranilla (Directora). CEIP preferent Ciutat Comtal.

Clara Cerveto (Psicòloga). Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil de Ciutat Vella.

Dolors Prats (Cap de la unitat). Unitat d'acoblaments de l'Institut Català de l'Acolliment I l'Adopció. (ICAA)

Dra. Dolors Petitbò (Cap de la secció de psicologia i psiquiatria infantil). Unitat d'Abusos sexuals de l'Hospital de Sant Joan de Déu.

Dr. Esteve Amigó (Pediatre d'atenció primària Vall d'Hebrón). Societat Catalana de Pediatria.

Francesca Ferrari (Directora). Servei d'Orientació i Mediació per a infants i adolescents (SOMIA) i Telèfon d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (TAIA)

Ignasi López (Responsable). Unitat d'Escolarització Compartida (UEC) del Casal d'Infants del Raval.

Jaume Clupés (President). Federació d' Entitats d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (FEDAIA)

Jordi Heras (educador social). Centre Obert de Badalona.

Lluïsa Sebastià (Cap del Programa Infància i Famílies). Càritas Diocessana de Barcelona.

Mª José Bartrina (Tècnica del Servei d'Assessorament Tècnic i Mediació). Direcció General de Justícia Juvenil.

Maria Victoria Bernadet (Presidenta). Associació per a l'Assessorament i la Prevenció dels Abusos Sexuals a Menors. (FADA)

Mercè Mercader**.** Gerència d'Atenció psiquiàtrica i Salut mental del Departament de Sanitat i Seguretat Social.

Quim Blanchar (Director). Centre Residencial d'Educació Intensiva, Els Castanyers, centre propi de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.

Rosa Mª Martínez (Directora). Centre Educatiu l'Alzina, de la Direcció General de Justícia Juvenil.

Roser Torner (Tècnica). Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència. (DGAIA)

Santos Fresnos (Coordinador). Programa de Medi Obert de la Direcció General de Justícia Juvenil.

Xus Moya (membre de la Plataforma i educador social). Plataforma ciutadana en defensa dels menors immigrats desemparats.

ENTREVISTES AMB EXPERTS

Per a la realització del treball de camp hem pogut comptar amb un total de 11 professionals a qui se'ls ha pogut realitzar una entrevista en profunditat. La gran majoria d'ells/es han estat participants d'un dels grups de discussió cosa que ha facilitat la continuïtat del temes i continguts apareguts durant les sessions.

Els criteris per seleccionar la mostra han estat:

- Representativitat dins l'àmbit professional que representat
- Diversitat d'àrees representades

Per tant en aquest sentit les àrees representades han estat:

- Professional de la pediatria
- Psicologia infantil i juvenil
- Psiquiatria infantil
- Atenció social primària
- Atenció social especialitzada
- Justícia Juvenil
- Escola
- Unitats d'escolarització compartida

Les entrevistes en profunditat

L'entrevista en profunditat o etnogràfica és una tècnica que s'utilitza en la metodologia d'investigació qualitativa, té com a finalitat l'obtenció de dades sobre un problema determinat a partir de la interacció verbal. L'entrevista permet "accedir al coneixement, les creences, i supòsits mantinguts per altres, obtenint dades en el propi llenguatge dels subjectes". Permetrà reconstruir el que, per a la persona entrevistada, significa el problema objecte d'estudi.

Procés

Per tal de poder obtenir més informació sobre alguns dels continguts tractats durant el grup de discussió, s'ha considerat oportú completar el treball de camp i per tant aprofundir amb el coneixement i l'experiència d'alguns professionals. És per aquest motiu que, a posteriori es van seleccionar del total de professionals una mostra suficientment representativa dels diferents àmbits.

Els objectius de les entrevistes

- Conèixer l'opinió i la percepció que tenen els professionals en relació a la salut mental.
- Analitzar la realitat de la salut mental des de l'òptica del treball quotidià dels diferents agents socials.
- Descobrir les possibles causes que els professionals atribueixen a les situacions de risc social i salut mental.
- Conèixer més de prop el recurs socioeducatiu on s'atenen a infants i adolescents.
- Detectar les principals necessitats de l'atenció amb la infància en situació de risc social.
- Recollir propostes per millorar l'atenció integral de la infància en situació de risc social.

Esquema-guió

Cada guió d'entrevista ha comptat amb tres apartats diferenciats: a) Preguntes relacionades amb el recurs o institució on treballa el/la professional b) preguntes que recullen l'opinió dels professional sobre la possible relació entre salut Mental i situacions de risc social i c) Preguntes que pretenien recollir algunes propostes plantejades pels mateixos/es professionals.

Relació dels experts entrevistats

Anna Sebastián (Presidenta). Associació Catalana per la Infància Maltractada (ACIM).

Carme Montserrat (Pedagoga). Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA), de Sants Montjuïc.

Dr. Esteve Amigó (Pediatre d'atenció primària Vall d'Hebrón). Societat Catalana de Pediatria.

Equip del Centre de Salut Mental Infantil i Juvenil de Ciutat Vella.

Eulàlia Bassedas (Directora). Equip d'Assessorament Psicopedagògic (EAP) de Nou Barris.

Ignasi López (Responsable).Unitat d'Escolarització Compartida (UEC) del Casal d'Infants del Raval.

José António Martín (Director). IES Vall d'Hebron.

Laura Córdoba (educadora social). Centre de Serveis Socials d'Atenció Primària de Verdum.

Mercè Mercader**.** Gerència d'Atenció psiquiàtrica i Salut mental del Departament de Sanitat i Seguretat Social.

Rosa Mª Martínez (Directora). Centre Educatiu l'Alzina, de la Direcció General de Justícia Juvenil.

Xus Moya (membre de la Plataforma i educador social). Plataforma ciutadana en defensa dels menors immigrats desemparats.

SÍNTESI DE LES NECESSITATS DETECTADES EN ELS EAIAS DEL BAIX LLOBREGAT I BARCELONA CIUTAT I PROPOSTES REALITZADES. MEMÒRIES DELS EQUIPS DELS ANYS 2001 i 2002.

Necessitats detectades en els diferents recursos de l'entorn comunitari	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
L'ESCOLA	
Manca de recursos i serveis formatius per als adolescents que presenten problemes de conducta.	
Falta trobar els mecanismes perquè l'ensenyament secundari obligatori s'ajusti a les necessitats i problemàtiques reals que es troben determinats nois i noies de 14 a 16 anys.	
Manca de recursos econòmics destinats a beques de menjadors i/o activitats extra-escolars.	Més recursos com les UECs o bé mòduls pràctics.
Dificultats amb l'UEE pels continus canvis de professionals que perjudica el treball amb els nois/es.	
RECURSOS D'OCI I TEMPS LLIURE	
Dificultat per treballar amb adolescents i joves.	Manca de més recursos de temps lliure adreçats a infants i joves per tal de cobrir la demanda real.
Tancament de centres juvenils fet que en alguns casos, provoca que s'agreugi la situació de risc en què viuen.	
Manca de recursos econòmics (beques) per l'accés als esplais limitant les possibilitats d'accés per part d'alguns infants..	
XARXA DE SALUT MENTAL	
Augment dels casos de progenitors amb problemes de salut mental.	Poca coordinació amb el CAP- Salut Mental per adults, es té la percepció que el sistema de salut mental tracta de manera aïllada la malaltia mental.
Manca de recursos especialitzats per abordar problemes de salut mental tant dels progenitors com dels propis infants.	Coordinació amb el CSMIJ de referència és puntual.
La xarxa pública no cobreix treballs de psicoteràpia.	Problemes per coincidir amb la manera com el CSMIJ aborda o aprofundeix les intervencions.
	Dificultat de coordinació amb el CAP- salut mental, perquè no admeten derivacions de l'EAIA i per no tractar persones amb determinats problemes de salut mental, freqüents en les famílies d'alt risc.
	Dificultats per treballar amb algunes famílies que presenten problemes de salut mental (aquestes es neguen al tractament o accedir a la xarxa d'atenció pública).
	Manca de consciència de la problemàtica i tractament i per no poder oferir des del CSMIJ la

	teràpia necessària.
	Manquen recursos especialitzats per a infants i adolescents amb problemes de salut mental, centres residencials específics per derivar menors amb trastorns mentals.
	Manca de centres residencials específics per derivar menors amb trastorns mentals.
RECURSOS PER A LA PETITA INFÀNCIA	
Manquen recursos de la xarxa pública per a petita infància.	
Manquen recursos de llars infantils públiques.	Manca detecció i tractament de les dificultats que afecten a la primera infància.
ALTRES	
	Manquen professionals per a poder treballar en Projectes d'intervenció grupal i comunitària del districte.
	Dificultats per coordinar-se amb determinats CAS.
	Falten vies d'intervencions per atendre a la població immigrada atesa des dels EAIA.
	Dificultats de comunicació (idioma i valors culturals) amb la població immigrada atesa als EAIA.
	Problemes per atendre situacions que viuen en habitatges amb unes condicions molt precàries.
Necessitats detectades en els diferents recursos i/o mesures de protecció	
CONTENCIÓ EN EL NUCLI FAMILIAR	
Manca de recursos reals per recolzar a les famílies una vegada feta la proposta de contenció en el nucli.	
	Problemes derivats de la desaparició de la figura del DAI i per tant les funcions que representaven per a aquest tipus de mesura queden per resoldre.
MESURA D'ACOLLIMENT FAMILIAR EN FAMÍLIA EXTENSA	
Estancament pel que fa les ajudes econòmiques.	Augment de les tasques burocràtiques degut al traspàs als EAIA del seguiment de l'acolliment en família extensa.
Desequilibri entre les prestacions econòmiques que reben les famílies d'acollida (família aliena) de la família extensa.	
Insuficient tasca de seguiment i acompanyament a la família extensa.	
MESURA D'ACOLLIMENT EN FAMÍLIA ALIENA	
Desequilibri dels recursos econòmics que es destinen al recurs.	Insuficient nombre de famílies disponibles per tal de poder oferir aquest recurs als infants de totes les franges d'edat.
Insuficient nombre de famílies disponibles per tal de poder oferir aquest recurs als infants, sobretot entre les	

franges d'edat 12 a 18 anys.	
L'ADOPCIÓ	
Dificultat per trobar famílies disposades a l'adopció nacional.	
ATENCIÓ EN CENTRE D'ACOLLIMENT	
	Condicions inadequades en alguns centres d'acollida i centres d'urgències.
ATENCIÓ EN CENTRE RESIDENCIAL D'ACCIÓ EDUCATIVA	
Manquen places per a centres, sobretot manquen places per nois/es adolescents.	
Manquen places per atendre nois /es adolescents que presenten problemes de salut mental, com per exemple per nois/es que presenten problemàtiques que tenen a veure amb els trastorns emocionals i de la conducta.	Dificultats per assignar infants i adolescents en l'actual mapa de recursos residencials.
Manquen centres d'urgències.	Dificultats dels CRAE per adaptar-se a les necessitats actuals dels infants, adolescents i joves.
	Dificultats per treballar de manera consensuada i coordinada amb alguns CRAE.
	Retard en les resolucions administratives.
	Dificultats en les peticions de trasllat de centre degut a la inexistència de places idònies.
	Manquen places de centre per adolescents.
RECURSOS DEL PLA INTERDEPARTAMENTAL	
Manquen ajudes per a joves que, una vegada obtinguda la majoria d'edat i deixen de ser tutelats per l'administració tenen dificultats serioses per poder-se situar en el nou moment vital.	Ineficàcia de les funcions del Pla de majors de 18 anys.
Sistema de Justícia Juvenil	
RECURSOS DE JUSTÍCIA JUVENIL	
Manca de recursos per a nois i noies infractors entre 12 i 14 anys.	
Insuficients recursos per a adolescents i joves protegits per la Direcció General d'Atenció a la Infància.	
Pocs recursos residencials (CREI) per a atendre situacions en que el noi/a (12-14 anys) ha comès alguna falta o delicte.	

Propostes realitzades pels mateixos equips	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
Millorar la coordinació amb la DGAIA.	Incrementar els recursos de Salut Mental.
Comptar amb assessorament jurídic especialitzat.	Dotar més serveis terapèutics especialitzats en els abusos sexuals.
Clarificar els supòsits d'intervenció del servei d'urgències i les urgències detectades des de SSAP de casos no derivats a EAIA o pendent d'estudi.	Increment de recursos públics d'assistència de salut mental infantil i juvenil.
Agilitzar els tràmits burocràtics per a què els infants i joves disposin dels recursos assignats.	Treball amb les famílies des del CAP de salut mental públics, emfatitzant l'equilibri de la dinàmica familiar.
Oferir més oferta formativa per als professionals en matèria de les problemàtiques que tenen a veure amb la infància en situació de risc social i les seves famílies.	Centres de dia adequats a les necessitats sòcioeducatives dels menors amb psicopatologies.
Augment de la presència d'educadors/es socials que desenvolupin un treball directe amb els infants i/o joves.	Clarificar els criteris per la coordinació i la intervenció amb els CSMIJ.
Implicar tant els estaments judicials com dels administratius a l'hora d'emetre una proposta de protecció dels menors a les famílies, per tal d'alleugerir l'impacte de la notícia que en moltes ocasions dificulta el posterior treball d'intervenció dels EAIA.	Millorar el procediment de detecció i de la primera intervecnió dels casos de menors en risc atesos pels servies de salut.
Incrementar el treball conjunt amb els serveis d'atenció primària.	Buscar noves vies d'intervenció professional en casos de salut mental: per exemple contemplar els primers abordatges en el propi domicili. Intervenció en el medi.
Establir polítiques d'infància que tinguin a veure amb la realitat social.	Aconseguir que les escoles bressols estiguin a l'abast de tota la població.
Crear escoles de pares i mares o bé centres que atenguin als infants i a les seves famílies.	Incrementar els recursos d'educació infantil. Programes preventius per a l'atenció de 0 a 3 anys.
Millorar les coordinacions entre els serveis territorials.	Programes de detecció i protecció eficaços per tal d'evitar maltractaments.
Obrir noves vies de treball conjunt amb altres serveis de la comunitat. Dirigides a plantejar les bases d'un treball en xarxa.	Dotar els CAS de més serveis d'informació i orientació destinats a la població jove.
	Promocionar habitatges públics i incrementar les ajudes per a pal·liar els dèficits de les vivendes.
	Incrementar les ajudes econòmiques destinades a les famílies extenses donat que fa 12 anys que no es revisen.
	Dotar de més suport tècnic per garantir el seguiment dels infants que es troben en les famílies extenses.
	Clarificació dels criteris que l'administració competent segueix per assignació d'expedients

	econòmics a les famílies.
	Adequar les propostes de la DGAIA a les necessitats dels infants, principalment famílies acollida.
	Increment de la contenció educativa en els centres residencials i que els horaris dels educadors/es siguin compatibles amb els horaris dels infants.
	Increment de la freqüència de les tutories dels centres residencials i s'asseguri la continuïtat amb un mateix referent.
	Fer compatibles els horaris dels educadors/es amb els horaris dels infants.
Altres mancances i necessitats detectades:	
EN LES RELACIONS INSTITUCIONALS	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
Endarreriment de l'assumpció de les funcions tutelars per part de la DGAIA que determina que infants o adolescents restin sota la responsabilitat dels pares quan s'ha proposat una separació imminent.	
Dificultats per entendre's amb l'ICAA pel que fa les famílies d'acollida.	
Dificultats per coordinar-se amb els serveis de la xarxa comarcal degut a les dimensions del territori.	No adequació entre el recurs proposat per l'EAIA i l'assignació de la DGAIA i lentitud en les resolucions administratives per part de la DGAIA.
Dificultat per obtenir informació escrita d'altres serveis que treballen en l'àmbit de la infància i l'adolescència, especialment en aquells destinats al tractament dels progenitors.	
	Deteriorament en les dependències per atendre als menors i els espais per atendre les famílies s'ocupen sales amb espais molt reduïts.
	Mancances en els recursos de protecció pel que fa el tracte a l'infant
	Problemes alhora de la derivació entre primària i EAIA.
	Manquen dispositius i recursos que donin resposta a la població jove
	Dificultat en la coordinació i en el traspàs d'informació sobre els seus usuaris amb els CAS de Drogues
	Llunyania amb els estaments judicials.
	La recollida dels infants a domicili per part del Mossos, no funcionen.
Propostes	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
	Reduir els períodes dels procediments administratius de la DGAM.
	Intensificar la coordinació institucional i el treball en xarxa per atendre adolescents.
	Replantejar determinades actuacions destinades a treballar amb la població jove i en alguns casos implementar nous recursos.
	Millorar els criteris de la DGAIA en el trasllats d'expedients.
	Fer efectives les peticions de recollida i/o localització d'infants i/o adolescents per part dels

	Mossos d'Esquadra.
Mancances i Necessitats	
EN EL DESENVOLUPAMENT DE LES TASQUES QUE REALITZA L'EQUIP	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
Insuficient cobertura de totes les demandes rebudes degut a l'assumpció de noves tasques derivades a l'EAIA implica que hagin d'actuar sota el criteri de priorització de casos.	Desprotecció en algunes dependències on està ubicat l'EAIA, fet que ha suposat en algun equip l' increment de les agressions rebudes.
Evolució negativa dels recursos.	Elevat nombre de casos en actiu i baix nombre de casos tancats.
Manca de consciència sobre els límits del servei.	Manca de suport tècnic per part de la DGAIA (baixa laboral de la referent)- mobilitat constant de referents.
Excessiva mobilitat del equip.	
Manca de temps que paralitza la posada en marxa de projectes comunitaris.	
	Manca de material d'oficina i d'infrastructura.
	Escassetat d'equips de tractament per abordar problemàtiques relacionades amb donar suport a la tasca educadora de les famílies, la mediació de conflictes de parella.
	Denegació per a participar en determinats cursos.
	Reducció dels pressupostos destinats a la formació de l'equip.
	Fallida de la proposta pilot per elaborar informes.
	Manca d'un professional per atendre els acolliments parentals.
Propostes	
Baix Llobregat	**Barcelona ciutat**
	Millora de les eines informàtiques (deixar de tenir la base de dades DBASE III, formar part d'una base de dades compartida amb la resta d'EAIAS i amb la DGAM i accés a Internet).
	Ubicació més adequada i segura del servei.
	Avançar en la implicació de programes preventius i comunitaris.
	Garantir la protecció dels professionals per part de la Guàrdia Urbana.
	Dotar de més recursos econòmics i materials el territori per fer viable el treball de prevenció i intervenció en el medi (família -menor).
	Més recursos humans educatius (educador de família).
	Aprofundir en temes de prevenció de forma coordinada amb la xarxa de serveis i equipaments del districte de la ciutat.
	Optimitzar intercanvi d'informació i rendibilització dels canals de comunicació entre els diferents serveis.
	Potenciació i foment, per part de la direcció tècnica d'Afers Socials, de la participació dels professionals motivats en la investigació i recerca en les disciplines pròpies integrades en l'EAIA.
	Implementar el projecte grupal amb famílies amb

	algun fill sota mesura administrativa de la DGAIA.
	Mantenir una estreta col·laboració amb els SSAP tant pel que fa a l'atenció individualitzada com el suport a professional (assessoraments) i el suport comunitari.
	Revisar i actualitzar el format i els punts per a l'elaboració de la memòria.
	Tenir més facilitat per la formació especialitzada i la cobertura de les despeses generades.
	Avançar en la intervenció de l'EAIA en relació al treball amb l'infant evitant un major maltractament institucional.
	Recollir per escrit els resultats obtinguts en el treball amb les famílies per transmetre el saber acumulat i així optimitzar criteris d'intervenció i prevenció.
	Incrementar la intervenció de diferents professionals en els Centres de Serveis Socials de Primària
	Incrementar el nombre de professionals.
	Reduir el temps d'espera dels casos entrants.
	Treballar conjuntament SSAP-EAIA sobre els indicadors de risc dels casos presentats per a poder decidir la derivació.
	Tenir una visió més àmplia del concepte d'intervenció social des de la premissa de la diversitat cultural.
	Crear equips terapèutics/mediadors en conflictes familiars.
	Apropar molt més la Justícia al ciutadà/na.
	Posar mitjans per abordar el problema del "burn-out (des de l'Administració),
	Incrementar el treball preventiu per paliar futures situacions de risc social.
	Tenir més present les qüestions ètiques en relació a la privacitat de les dades dels menors i llurs famílies.
	Consolidar l'equip de treball: assumpció i consolidació de criteris d'intervenció, millorar les metodologies i estratègies compartides.
	Consolidar espais de coordinació amb diferents serveis de la zona que intervenen amb infància.
	Conèixer millor els recursos del barri i de fora del barri.
	Reforçar la col·laboració i coordinació amb diferents entitats i professionals.
	Fomentar les llars supervisades per a famílies, on s'acompanyi a la família en els aprenentatges escaients.
	Crear de Punts de trobada familiar.
	Fomentar l'abordatge familiar des de l'àmbit de la salut.
	Mantenir els espais de trobada entre els tècnics de l'EAIA així com Enfortir els canals de comunicació

	entre EAIA, Xarxa de Salut mental- infantil i adults i Serveis Socials.
	Millora dels registres informàtics per una millor explotació de les dades.
	Realitzar devolució comparativa dels diferents projectes que puguin dura terme els diferents EAIA.
	Continuar mantenint els equips en relació als "Nou Model d'Atenció a la Infància" i a la descentralització.
	Implantar projectes i recursos destinats a treballar la capacitació educativa de les famílies.
	disposar de dades i estudis existents sobre la població infantil i tipologies de famílies de la zona.
	Dotar més recursos adreçats a les famílies i als menors en situació de dificultat social (13 a 18 anys) tant de caire lúdic com de suport familiar.
	En alguns casos, reubicar el servei en espais diferents.
	Augmentar les recursos tècnics i el temps d'atenció.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

2. LA SITUACIÓ DE LA INFÀNCIA AL MÓN. DARRERS ESDEVENIMENTS INTERNACIONALS QUE AFECTEN LA NORMATIVA I LES POLÍTIQUES EN MATÈRIA D'INFÀNCIA

3. EL COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT

3.1. TASQUES DEL COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT

3.2. OBSERVACIONS FINALS DEL COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT AL PRIMER INFORME PERIÒDIC PRESENTAT PER L'ESTAT ESPANYOL (JUNY DE 2002)

4. ESTAT ACTUAL DE LA LLEI ORGÀNICA 5/2000, DE 12 DE GENER, DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

4.1. TRETS DEFINITORIS DE LA NORMATIVA DE JUSTÍCIA JUVENIL I LA SEVA EVOLUCIÓ

4.2. PROBLEMÀTICA SORGIDA DE L'APLICACIÓ PRÀCTICA DE LA LLEI ORGÀNICA 5/2000, DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

4.3. VALORACIÓ GLOBAL DE LA LLEI ORGÀNICA 5/2000, DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

5. PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA. NOVETATS, VALORACIONS I PROPOSTES

6. LA DETERMINACIÓ DE LA FILIACIÓ DAVANT LES NOVES TRANSFORMACIONS FAMILIARS

BIBLIOGRAFIA

FONTS CONSULTADES

ANNEX

1. INTRODUCCIÓ

En el moment de plantejar la redacció del primer informe sobre "La infància i les famílies als inicis del segle XXI", es va optar per incloure un capítol específic sobre l'estudi i l'anàlisi de les diferents normatives que afecten el món de la infància. Malgrat les dificultats que podia significar, a priori, la inclusió del dret en un estudi que abasta d'altres disciplines, es va procurar aconseguir la integració entre uns aspectes i els altres.

Els vuit apartats en què va quedar definitivament configurat el bloc "Infància i legislació", inclòs en el volum cinquè del primer informe sobre "La infància i les famílies als inicis del segle XXI" i publicat per l'Institut d'Infància i Món Urbà l'any 2002, pretenien recollir d'una manera sistemàtica, ordenada i coherent totes les disposicions legals aplicables que, d'una manera directa o indirecta, afectin a l'àmbit de la infància – educació formal; participació infantil; infància i salut; transició escola-treball; infància en situació de risc; marc jurídic d'estrangeria; i Carta Municipal de Barcelona -. Es tractava, doncs, de recollir en una mateixa obra, tota la universalitat de normes que incideixen en el món de la infància.

Un cop finalitzat l'esforç compilador dut a terme a l'hora d'elaborar el citat primer informe, i sempre prenent com a referència les normatives analitzades en el primer treball, creiem que ha arribat el moment d'aprofundir en tot un seguit de qüestions que varen quedar obertes en el moment de tancar el primer dels informes. És per aquest motiu que, en aquest segon informe, sense perjudici de procedir a una actualització de les modificacions legislatives que s'han succeït durant el temps en la matèria objecte d'estudi, centrarem els nostres esforços en l'anàlisi acurat de tot un conjunt normatiu que per la seva especial incidència en la infància i l'adolescència precisa d'un estudi detallat.

En primer lloc, iniciem el nostre estudi amb una valoració del que va significar, hi ha de significar en un futur la Sessió Especial de l'Assemblea General de les Nacions Unides dedicada exclusivament a la infància que va tenir lloc a la ciutat de Nova York els dies 8 a 10 de maig de 2002. Aquesta trobada a nivell mundial va constituir una gran oportunitat per a conèixer directament els plantejaments que es fan a escala internacional i la influència que poden tenir en les nostres polítiques d'infància. Així com un important mitjà de reso per tal de potenciar l'aplicació de la Convenció sobre els Drets de l'Infant arreu del món.

Tot seguit centrem la nostra atenció en quin és l'estat actual d'aplicació de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, de responsabilitat penal del menor. Fem

especial rellevància a tots aquells problemes i disjuncions que han anat apareixent a mesura que la Llei entrava en funcionament.

En tercer lloc, i un cop posades de relleu les dues darreres novetats legislatives que el Parlament de Catalunya ha adoptat en matèria de protecció a la infància – la Llei 8/2002, de 27 de maig de modificació de la Llei 37/1991, del 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social i per la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies - i posant-les en relació amb el recull normatiu ja realitzat en el primer dels Informes elaborats per l'Institut d'Infància i Món Urbà, apuntem a continuació tot un seguit de valoracions i propostes que estimem que podrien millorar la situació de la infància en l'esmentat àmbit protector.

Finalment, procedim a l'anàlisi dels problemes de la determinació de la filiació davant les noves dinàmiques familiars. La preeminència dels Drets de la Infància, últimament, suposa una nova reflexió sobre determinades etapes de la seva vida i, en concret, de la seva identitat i de la formació de la seva personalitat. Podem dir que hem passat d'una autoritat patriarcal sobre els fills sotmesos a la potestat del pare, a una valoració individual dels drets més fonamentals (com són la llibertat, la igualtat i el respecte a les persones menors d'edat). Des d'aquesta perspectiva, de preponderància de l'interès del menor, procedim a examinar les accions de filiació davant les situacions de crisi familiar, cada cop més freqüents.

2. LA SITUACIÓ DE LA INFÀNCIA AL MÓN. DARRERS ESDEVENIMENTS INTERNACIONALS QUE AFECTEN A LA NORMATIVA I A LES POLÍTIQUES EN MATÈRIA D'INFÀNCIA

Per a parlar de la infància, el present informe parteix de la visió general que forneix la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant. Els seus preceptes, recollits en gran mesura en les nostres lleis internes, són universals i indivisibles. Tots, doncs, han de ser objecte de la nostra atenció. Tots han d'ésser igualment importants. I aquesta concepció afavoreix una imatge de la infància que va més enllà d'una infància en risc. Aquest missatge, no obstant, costa bastant d'assumir; en part, probablement, perquè no s'ha difós amb prou convenciment el text de la Convenció de 1989 que, reiterem, és la base natural de la nostra normativa en matèria d'infància. És per aquest motiu que iniciem el nostre estudi amb una valoració del que va significar, i ha de significar en un futur, la Sessió Especial de l'Assemblea General de les Nacions Unides dedicada exclusivament a la infància, que va tenir lloc a la ciutat de Nova York entre els dies 8 i 10 de maig de 2002. Aquesta trobada a nivell mundial va constituir una gran oportunitat per a conèixer directament els plantejaments que es fan a escala internacional, i la

influència que poden tenir en les nostres polítiques d'infància, així com un important mitjà de ressò per tal de potenciar l'aplicació de la Convenció sobre els Drets de l'Infant arreu del món.

L'objectiu d'aquesta sessió especial fou la de revisar el que s'havia fet durant els deu darrers anys, temps que la separen de la Cimera Mundial de Caps d'Estat i de Govern que, també a Nova York, va celebrar-se el setembre de 1990, un any després d'adoptar-se el text de la Convenció i a fi d'impulsar-ne la seva implantació. La Declaració i el Pla d'Acció que s'hi aprovaren van traduir-se en l'establiment de 7 objectius principals i 20 objectius secundaris per tractar d'aconseguir una millora en les condicions de vida dels infants i augmentar les seves oportunitats en matèria de supervivència, mitjançant un increment en la prestació de serveis sanitaris, la reducció de la propagació de les malalties que es poden prevenir, la creació de noves oportunitats per l'educació, el subministrament de millors serveis de sanejament i aliments, i la protecció de la infància en situació de perill.

Hi ha un altre motiu que ens impulsa a seguir amb atenció els resultats obtinguts d'aquesta Sessió Especial de les Nacions Unides. El document final signat per tots els representants institucionals, desprès de llargues i àrdues discussions, ha de representar el document marc que guiï les polítiques i les normes d'infància durant la propera dècada.

La Sessió Especial a favor de la Infància va tenir, doncs, dos clars objectius fonamentals:

- una revisió del progrés assolit des de la Cimera Mundial, l'any 1990, a favor de la Infància;

- i una renovació del compromís i promesa d'accions específiques per a la nova dècada. Després de la celebració de la Sessió Especial –ja que durant la seva celebració no es va arribar al consens entre els Estats– es va aprovar una agenda global per a la infància amb un conjunt de metes específiques i un pla d'actuació per la nova dècada.

La documentació essencial derivada de la Sessió Especial de les Nacions Unides a favor de la Infància és la que es relaciona a continuació:

1. *"We the children"*, Nosaltres els nens i les nenes: revisió de fi de dècada sobre el seguiment a la Cimera Mundial a favor de la Infància de 1990. Document elaborat pel Secretari General de les Nacions Unides, Kofi Annan, en el qual es fa una revisió de la Declaració Mundial sobre la Supervivència, la Protecció i el Desenvolupament del Nen i el Pla d'Acció per l'aplicació de l'esmentada

Declaració. Tanmateix, el document també incorpora l'examen de les millors pràctiques utilitzades i els obstacles trobats durant l'aplicació del Pla d'Acció adoptat a Nova York el setembre de 1990 i, finalment, conté recomanacions per a noves accions.

El text de l'informe "*We the Children"* es basa en una gran varietat de fonts. Entre les que destaquem, en primer lloc, les deliberacions dels dos primers períodes de sessions del Comitè Preparatori – Comitè especialment creat per Nacions Unides per preparar la Sessió Especial de l'Assemblea General de Nacions Unides -, en segon lloc, també, la consideració dels resultats dels processos regionals de valoració de la Declaració Mundial sobre la Supervivència, la Protecció i el Desenvolupament del Nen i el seu Pla d'Acció, en tercer lloc, els informes nacionals - presentats pels Estats Part de la Convenció sobre els Drets de l'Infant– , que el Secretari General de les Nacions Unides va tenir molt present, sobre les activitats de seguiment de la Cimera Mundial a favor de la Infància (el d'Espanya entre ells) i, finalment, els informes sobre el procés d'examen al final del decenni presentats pels organismes i les oficines de les Nacions Unides i d'altres entitats internacionals. També es va convidar a que contribuís en el procés d'elaboració d'aquest document al Comitè dels Drets de l'Infant, al Representant Especial del Secretari General de les Nacions Unides sobre els Nens i els Conflictes Armats, Sr. Olara Otunnu, i al Relator Especial sobre la Venda de Nens, la Prostitució Infantil i la Pornografia Infantil, Sr. Juan Miguel Petit.

Pel que fa referència a l'estructura de l'informe, quan analitza els progressos aconseguits en l'aplicació de la Declaració i el Pla d'Acció de la Cimera Mundial de 1990, es divideix en sis grans apartats:

I. Salut, nutrició, aigua i sanejament ambiental: salut infantil, nutrició, salut de la dona, aigua potable i sanejament ambiental, VIH/SIDA, salut i desenvolupament dels adolescents.

II. Educació i alfabetització: educació primària, educació i situacions d'emergència, treball infantil i educació, ensenyament secundari i formació tècnica i professional, desenvolupament del nen en la primera infància, alfabetització d'adults.

III. Mesures especials de protecció: treball infantil, els nens afectats pels conflictes armats, els nens refugiats, abús i explotació sexuals, justícia de menors, ús indegut i tràfic il·lícit de drogues, els nens amb discapacitat, els nens que pertanyen a sectors socials desfavorits.

IV. Drets i llibertats civils: dret al nom, a la nacionalitat i a la identitat, protecció contra la violència, participació infantil.

V. El paper de la família.
VI. Mesures complementàries i vigilància.

En cadascun dels apartats anteriors es realitza una descripció de quina és la situació en la qual es troba la infància i s'emfasitzen els pros i contres que s'han trobat a cada un dels àmbits.

L'informe del Secretari General de les Nacions Unides finalitza amb unes recomanacions i reflexions que s'agrupen sota la rúbrica "Creació d'un món millor pels nens".

2. Després de la Sessió Especial –ja que durant la celebració no es va assolir un consens– es va aprovar una agenda global per a la infància amb un conjunt de metes específiques i un pla d'acció per a la nova dècada. L'Assemblea General va establir el Comitè Preparatori justament per a discutir i consensuar un document de resultats que va aprovar-se un cop finalitzada la Sessió especial. Aquest document es va titular ***"A World Fit for Children"*** (Un Món Just pels Nens i les Nenes).

En aquest document es va recollir un programa mundial amb tota un seguit de metes i un pla d'acció de cara a obtenir tres resultats fonamentals:

I. Que els nens i les nenes puguin iniciar les seves vides en les millors condicions.

II. Que tots els nens i les nenes puguin rebre una educació bàsica de bona qualitat (educació universal). Vid en aquest sentit l'últim Informe Mundial sobre l'Estat de la Infància 2004, elaborat per la UNICEF, dedicat al tema de l'educació bàsica de les nenes.

III. Que tots els menors d'edat, i especialment els adolescents, puguin participar de manera significativa en la vida de les seves comunitats. Vid en aquest sentit l'Informe Mundial sobre l'Estat de la Infància 2003, elaborat per la UNICEF, en el que s'aborda de manera monogràfica el tema de la participació infantil.

3. Document aprovat pels nens i nenes que participaren en el Fòrum infantil celebrat la setmana prèvia a la Sessió Especial i que va ser presentat pels delegats infantils de les representacions estatals durant la Sessió Especial de les Nacions Unides. Aquest document rep el nom de "*A World Fit for Us*".

4. Informes nacionals sobre les activitats de seguiment de la Cimera Mundial a favor de la Infància, de 1990. Vid l'annex I de l'informe "*We the Children"* el qual conté una relació detallada dels informes nacionals sobre el seguiment de la Cimera Mundial a favor de la Infància, rebuts pel Secretari General de les Nacions Unides.

3. EL COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT

3.1. TASQUES DEL COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT

La Convenció sobre els Drets de l'Infant preveu, en el seu article 43, la creació d'un Comitè dels Drets de l'Infant i li encarrega la funció d'examinar els informes presentats pels Estats Part sobre la situació dels drets dels nens i nenes a l'interior dels seus territoris.

En la seva redacció originària, el text de la Convenció de 1989 preveu que el Comitè dels Drets de l'Infant ha d'estar integrat per 10 experts, d'integritat moral i prestigi internacional reconegut en matèria de drets de la infància, escollits per un període de 4 anys reelegibles. Tanmateix, es fixa que, en l'elecció dels integrants del Comitè dels Drets de l'Infant, s'ha de procurar una distribució geogràfica equitativa i que hi estiguin representats els principals sistemes legals. Malgrat això, i des de febrer de 2003, per reforma de l'article 43 del text de la Convenció, s'incrementa el nombre de components del Comitè i es passa de 10 a 18. Així, es pretén donar major agilitat a les tasques d'examen dels informes presentats pels Estats Part i evitar d'aquesta manera els endarreriments en l'emissió de les observacions i recomanacions que el Comitè realitza dels esmentats informes, que s'han anat produint durant els últims anys.

Els Estats Part de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, en el moment de ratificar el text de la Convenció, es comprometen a presentar davant el Comitè dels Drets de l'Infant, informes sobre les mesures adoptades en els seus territoris respectius per donar acompliment i fer efectius els drets reconeguts a la infància en el text de la Convenció de 1989. Aquests informes, d'acord amb el previst a l'article 44 de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, han de presentar-se de la següent manera:

a) Informe inicial: ha de presentar-se als dos anys de l'entrada en vigor de la Convenció en cada Estat Part. Ha de ser especialment complet quant al seu contingut.

b) Informes periòdics: s'ha de presentar cada cinc anys. Aquests informes periòdics actualitzen i complementen la informació que el Comitè ja té, gràcies als informes inicials, sobre l'Estat en qüestió.

Presentats aquests informes el Comitè realitza el seu estudi i emet una sèrie de recomanacions i observacions que, és clar, i com el seu nom indica no tenen caràcter imperatiu, sinó que simplement alaben o critiquen aspectes específics de l'actuació d'un Estat en referència a l'acompliment i observació de les disposicions de la Convenció. El Comitè per l'elaboració d'aquestes observacions i recomanacions no es fixa únicament en els informes "oficials" presentats pels Estats Part, sinó que també té en compte els informes "alternatius" presentats per organitzacions no governamentals que treballen sobre la matèria i per organismes i oficines especialitzades de les Nacions Unides.

Aquests informes, tant els inicials –que en principi són els que contenen un major grau d'informació– com els periòdics, són accessibles al públic i es troben a la pàgina web de l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans (http://www.unhchr.ch). En aquesta pàgina web, a més a més de poder consultar els esmentats informes presentats pels Estats part, també es pot obtenir informació actualitzada sobre tota la activitat del Comitè sobre els Drets de l'Infant: les conclusions i recomanacions fetes pel Comitè a les que hem fet referència; i els estudis monogràfics realitzats pel Comitè sobre alguns aspectes especialment conflictius del text de la Convenció – l'anomenat "*Day of discussion"* – .

En relació amb aquests estudis monogràfics, el primer dels temes escollits pels membres del Comitè va ser el de la participació dels menors en els conflictes armats l'any 1992 –l'article 38 de la Convenció preveu els 15 anys com a edat a partir de la qual poden ser reclutats els menors per participar en els conflictes armats, el que va fer que molts Estats presentessin reserves a l'aplicació de l'esmentat article en el moment de ratificar el text de la Convenció. Arrel d'aquest estudi monogràfic es van fixar les bases del Protocol Addicional relatiu a la participació de la infància en els conflictes armats el maig de 2000-. Uns altres temes tractats a l'anomenat "*day of discussion*" són els citats seguidament: l'explotació econòmica dels nens; els nens i els mitjans de comunicació; les formes de violència dels Estats en relació als menors.

La situació de l'Estat espanyol, quant als informes que ha de presentar davant el Comitè dels Drets de l'Infant, és el següent:

a) Espanya havia de presentar el seu informe inicial el dia 4 de gener de 1993 i va ser efectivament presentat per l'Estat espanyol el dia 10 d'agost de 1993, és a dir amb vuit mesos de retard. Finalment va ser examinat pel Comitè dels Drets de l'Infant a l'octubre de 1994.

b) El primer informe periòdic havia de presentar-se el dia 4 de gener de 1998 (transcorreguts cinc anys des de l'informe inicial). Espanya va fer efectiu el

lliurament el dia 1 de juny de 1999, és a dir amb un retard de gairebé un any i mig amb relació a la data prevista. Finalment es va prendre en consideració pel Comitè dels Drets de l'Infant al mes de juny de 2002.
c) El segon informe periòdic s'havia de presentar el dia 4 de gener de 2003 (transcorreguts cinc anys des de l'anterior informe periòdic). A data d'avui encara no ha estat presentat, així doncs, porta ja més d'un any de retard.

3.2. OBSERVACIONS FINALS DEL COMITÉ DELS DRETS DE L'INFANT AL PRIMER INFORME PERIÓDIC PRESENTAT PER L'ESTAT ESPANYOL (JUNY DE 2002)

Tal i com hem fet esment en l'apartat anterior, l'any 1999, l'Estat espanyol presentà el seu primer informe periòdic, que fou examinat públicament pel Comitè dels Drets de l'Infant el mes de juny de 2002. Fruit d'aquest examen, el Comitè elaborà tot un seguit de recomanacions i d'observacions. Aquestes orientacions, emanades del Comitè dels Drets de l'infant haurien, si més no, d'ésser tingudes en compte a l'hora d'afrontar qualsevol tipus d'actuació pel que fa a la infància al nostre país. La visió general que proporciona aquest esquema ajuda a comprendre millor el que ja vàrem apuntar en el primer informe presentat per l'Institut d'Infància i Mon Urbà: per abordar els problemes de la infància necessitem una visió global, ja que els drets de l'infant són universals i indivisibles; és a dir, que són per a tots els infants i adolescents i que no hi ha cap dret, tant si és de supervivència com de participació, que sigui prioritari respecte a cap altre.

Tot seguit presentem un breu recull de quines varen ésser les principals observacions i recomanacions efectuades pel Comitè dels Drets de l'Infant al primer dels informes periòdics presentat per Espanya. Així com algunes de les conseqüències immediates que els esmentats comentaris han significat a nivell intern.
a) El Comitè dels Drets de l'Infant entén que cal generalitzar la utilització de l'articulat de la Convenció sobre els Drets de l'infant de 1989 en les actuacions judicials portades a terme en territori espanyol. Apunten els experts del Comitè que hi ha un gran desconeixement del text de la Convenció - text que inspira tota la normativa en matèria d'infància - per part dels professionals que intervenen en l'àmbit de l'administració de justícia.

b) El Comitè apunta que és precís millorar la coordinació existent entre els diferents nivells de govern: Estat, Comunitats Autònomes i Entitats locals. Tanmateix, constata la manca d'una política global en matèria d'infància.

c) El Comitè insta l'Estat espanyol a perfeccionar els seus mecanismes de recollida de dades, i d'anàlisi de dades desglossades de manera sistemàtica sobre el sector de població menor de 18 anys. Els membres del Comitè constaten la

gran dificultat, a l'hora d'obtenir qualsevol tipus de dada quantitativa, que afecti a infants i adolescents.

d) El Comitè recomana a les autoritats espanyoles que modifiquin la seva legislació, amb l'objecte d'augmentar l'edat mínima exigida al Codi Civil espanyol - en aquest àmbit aplicable a tot el territori de l'Estat - per poder contraure matrimoni (actualment 14 anys amb dispensa judicial sol·licitada davant el Jutjat de Primera Instància), i d'harmonitzar les diferents edats mínimes, en matèria civil, existents en les diferents Comunitats Autònomes.

e) Tanmateix, el Comitè aconsella la modificació de l'article 154 del Codi Civil, per suprimir la referència a una "correcció raonable" que conté aquest article ("els pares podran corregir raonable i moderadament els fills").

f) El Comitè també emfasitza la insuficiència de Jutjats de Família i els insta a que s'ocupin de la protecció dels menors que no hagin tingut problemes amb la llei - àmbit de la protecció - i recalca la lentitud amb què progressen els tràmits judicials. És per això que els membres del Comitè insten l'Estat espanyol a que assigni més recursos econòmics i humans als Jutjats de Família.

g) A continuació el Comitè demana a les autoritats espanyoles que investiguin, de manera detallada, els casos de violència familiar, maltractaments i abusos infantils, en el marc d'un procediment judicial que tingui en compte per sobre de tot l'interès superior del menor - principi rector del text de la Convenció sobre els Drets de l'Infant -. Les darreres novetats en aquest àmbit venen donades per la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers.

h) El Comitè també recomana la realització d'un estudi a nivell nacional sobre la naturalesa i l'abast del fenomen de la mutilació genital femenina practicada tant a Espanya com a l'estranger (aprofitant per exemple unes vacances) a nenes que resideixen en territori espanyol. I un cop fet aquest informe i ateses les seves conclusions, que l'Estat adopti les mesures necessàries per tal de fer desaparèixer aquesta pràctica. En aquest sentit s'ha de destacar la reforma del Codi Penal espanyol operada per la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, en virtut de la qual es tipifica per primera vegada i de manera expressa en l'Ordenament jurídic espanyol el delicte de la mutilació genital o ablació, es modifica l'article 149 del Codi Penal, i es menciona de manera expressa en el seu apartat segon, la mutilació genital en qualsevol de les seves manifestacions. Es preveu també que si la víctima és una persona menor d'edat o incapacitada, a més de la pena privativa de llibertat, s'aplicarà la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de la pàtria potestat si el jutge ho estima adequat, atenent l'interès superior de l'infant.

i) El Comitè expressa la seva alarma en comprovar les condicions en les quals es troben els menors estrangers no acompanyats, majoritàriament magribins, del Marroc, en especial en les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla. Al Comitè li preocupen, en particular, els següents fets:

- ✓ El maltractament de nens per part de la policia durant l'expulsió forçosa d'aquests menors al seu país d'origen. En alguns casos els menors han estat deportats sense tenir accés a la preceptiva assistència lletrada i serveis de traducció.
- ✓ La manca de documentació d'aquests menors per part de les autoritats espanyoles.
- ✓ Les condicions, dolentes, en les que es troben els centres d' acollida.
- ✓ L'expulsió sumària de menors sense constatar que efectivament siguin retornats al si de les seves famílies o als organismes d'assistència social dels seus països d'origen.

j) El Comitè celebra l'aprovació i posterior entrada en vigor de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, sobre la responsabilitat penal dels menors. En canvi el propi Comitè apunta la manca de recursos humans i econòmics per a procedir a la seva aplicació d'una manera eficaç. D'igual manera, els membres del Comitè assenyalen amb preocupació que la Llei Orgànica 7/2000, sobre els delictes de terrorisme, augmenta el període de detenció preventiva i la durada de les mesures d'internament en règim tancat pels menors acusats de cometre o participar en activitats terroristes.

4. ESTAT ACTUAL DE LA LLEI ORGÁNICA DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

La situació legislativa pel que fa a la normativa aplicable als menors infractors ha sofert diferents modificacions des de la seva promulgació el 13 de gener de 2000. En efecte, si ens remetem al primer informe publicat per l'Institut d'Infància i Mon Urbà, en ell ja fèiem referència a les dues reformes que es van produir en la norma fins i tot abans de la seva entrada en vigor. A més, però, amb posterioritat s'han produït canvis que són importants d'analitzar.

La llei, que va néixer amb vocació de norma penal però alhora amb un contingut sancionador-educatiu, ha patit diferents reformes que hem d'emmarcar en la política d'enduriment general de les normatives penals en els darrers anys, a nivell d'Estat espanyol.

4.1. TRETS DEFINITORIS DE LA NORMATIVA DE JUSTÍCIA JUVENIL I LA SEVA EVOLUCIÓ

Abans de passar a analitzar aquestes reformes, però, cal que ens aturem, encara que sigui breument, en els trets definitoris de la normativa penal juvenil, ja que les diferents reformes que s'han anat succeint en el temps, poden desdibuixar les línies generals sota les quals es va promulgar l'esmentada normativa. I aquest no és un tema banal. En el procediment d'elaboració d'una norma s'ha de tenir molt en compte la finalitat que es pretén amb la seva promulgació. D'aquesta manera, la definició dels diferents preceptes de la llei comportaran una estructura determinada que obeiran a una estratègia comuna. Si a partir d'aquest marc s'introdueixen modificacions que no tenen un tronc comú, estem desvirtuant el sentit inicial de la normativa concreta. I això pot provocar incertesa jurídica i, per què no dir-ho, desconfiança amb el sistema penal.

Les característiques més rellevants de la normativa penal juvenil les podem delimitar en les següents:

- Es tracta d'una normativa que s'adreça a sancionar les faltes i els delictes comesos pels menors de 14 a 18 anys i, en determinats supòsits, pels joves de 18 a 21 anys.

- Les respostes que es preveuen a aquests comportaments tenen una finalitat sancionadora però també, i de forma especial, educativa. Es considera el menor com un ésser en fase de desenvolupament i, per tant, les actuacions que es duguin a terme han d'afavorir-li el procés maduratiu.

- L'interès del menor es configura com el moll de l'os de totes les intervencions, en qualsevol moment del procediment, fins i tot una vegada dictada la sentència. D'aquesta manera, aquest principi ha de ser tingut en compte pel Ministeri fiscal en el moment d'aplicar el principi d'oportunitat, i valorar la idoneïtat d'iniciar o no el procediment judicial, d'oferir al menor la possibilitat de conciliar-se o de reparar a la víctima i en la proposta de la mesura més adequada. Per part del Jutge de Menors s'ha d'observar quan imposa la mesura i també durant el seu compliment (revisió, modificació o suspensió de la mesura).

- Es pretén afavorir que les mesures que s'imposin es compleixin, preferentment, en el propi entorn del menor, per tant, evitar el seu allunyament i implicar alhora la seva família de forma particular, i la societat, en el seu compliment.

Les reformes més importants en aquesta matèria i que complementen i actualitzen la detallada informació que ja vàrem proporcionar en el primer informe de l'Institut d'Infància i Món Urbà, són les citades a continuació:

1. L'aplaçament, en un primer moment fins l'any 2003 i amb posterioritat fins l'any 2007, de l'entrada en vigor de l'article 4 de la llei on es preveu que els joves de 18 a 21 anys se'ls pugui aplicar la normativa de justícia juvenil, sempre amb determinats requisits:

   - Que hagin comès un delicte menys greu.
   - Que no hagin estat condemnats amb més de 18 anys (reincidència).
   - Que les seves circumstàncies aconsellin l'aplicació d'aquesta llei.

   Ens trobem doncs amb una regulació de l'aplicació de la justícia juvenil des d'una doble perspectiva, amb relació a la gravetat de la infracció comesa i amb relació a les característiques personals del jove, amb especial incidència a la seva carrera delictiva.

2. L'especial regulació pel que fa als delictes de terrorisme, tant de la durada de les mesures - es preveuen més llargues -, com de l'organisme jurisdiccional competent, es creen els Jutjats Centrals de Menors a l'Audiència Nacional.

3. El tipus de mesura i la durada quan es tracta de delictes contra la vida i la llibertat sexual: s'ha d'imposar la mesura d'internament en centre tancat per a menors de 16 anys amb una durada d'1 a 4 anys i si el menor té de 16 a 18 anys la durada pot ser fins a 10 anys. Tant en un cas com en l'altre es preveu també que l'internament estigui seguit d'una mesura de llibertat vigilada.

4. La regulació de l'acusació particular en el procediment de menors. En un primer moment es va excloure la participació del perjudicat –o de la seva família- en aquest procediment, per considerar que la seva intervenció podia perjudicar l'interès del menor. Es va valorar que, si la persona perjudicada pel delicte adoptava una postura vindicativa en el procediment, la finalitat educativa que ha de tenir la justícia juvenil es podia veure perjudicada. Es va permetre, però, que en aquells delictes fets amb violència o intimidació per part d'un menor de 16 a 18 anys, la víctima pogués conèixer la situació de l'expedient i proposar les proves que considerés necessàries.

La reforma introduïda per la Llei Orgànica 15/2003, de 25 de novembre – vid. Disposició Final segona - ha permès que qualsevol persona perjudicada pugui tenir accés a la jurisdicció de menors mitjançant el nomenament d'un advocat que el representi.

Pel que fa a la normativa autonòmica, hem de destacar la promulgació de la Llei 27/2001, de justícia juvenil. L'objecte d'aquesta llei del Parlament de Catalunya va ser establir les funcions de la Generalitat de Catalunya en l'execució de les mesures adoptades pels jutges i els tribunals en el marc de la Llei Orgànica 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors.

La Llei estableix una sèrie de principis d'actuació que procedeixen directament de les normes, les declaracions i les recomanacions internacionals en matèria de justícia juvenil aprovades els darrers anys, entre les quals destaquen les Regles mínimes de les Nacions Unides per a l'administració de la justícia de menors (Regles de Beijing), del 29 de novembre de 1985; les Recomanacions del Consell d'Europa R (87) 20, del 1987, sobre reaccions socials davant la delinqüència juvenil; les Regles de les Nacions Unides per a la protecció dels menors privats de llibertat, del 14 de desembre de 1990; les Directrius de les Nacions Unides per a la prevenció de la delinqüència juvenil (Directrius de Riad), del 14 de desembre de 1990, i la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant, del 20 de novembre de 1989.

També s'han incorporat a la norma els principis declarats en diverses resolucions adoptades pel Parlament, especialment la Resolució 37/I, del 10 de desembre de 1981, i la Resolució 194/III, del 3 de març de 1991, sobre els drets de la infància.

La finalitat de la Llei és promoure la integració i la reinserció social dels menors mitjançant programes que han de tenir un caràcter fonamentalment educatiu i responsabilitzador.

Les competències de la Generalitat de Catalunya en aquesta matèria són: dirigir, organitzar i gestionar els equips tècnics que han d'atendre les funcions d'assessorament i mediació; dirigir, organitzar i gestionar els serveis i els programes que calguin per executar les mesures; elaborar i aplicar programes destinats a donar suport als processos de reinserció dels menors un cop hagin complert la mesura; supervisar i coordinar les institucions públiques i privades que actuïn dins l'àmbit d'aquesta llei; i investigar sobre la delinqüència i la inadaptació social juvenil, divulgant els estudis.

Quant a l'execució de les mesures, es defineixen tant les mesures de medi obert com les d'internament.

La finalitat de les mesures en medi obert és incidir en el procés de socialització mitjançant una intervenció individualitzada en l'entorn propi del menor, que combina l'acció educativa amb el control. Les mesures en medi obert són: el tractament ambulatori, l'assistència al centre de dia, la permanència de cap de setmana i la llibertat vigilada.

En l'execució d'aquestes mesures s'ha d'establir una comunicació estreta amb les institucions, entitats i professionals de la comunitat, i s'ha de promoure la col·laboració i la participació de les famílies respectives. Els professionals que les han d'executar han de ser diplomats i estar organitzats territorialment.

Pel que fa als internaments, es considera que s'han de dur a terme en centres específics per a menors i joves infractors. Poden ser centres públics o col·laboradors, però en aquest darrer cas només poden executar mesures de règim obert i d'internament.

El personal dels centres ha de tenir els requisits professionals i de titulació adequats per a les activitats, les tasques i les funcions específiques que hagin de dur a terme.

Amb relació a les possibilitats dels diferents règims en què es pot acordar aquesta mesura, es preveu que els centres puguin acollir menors i joves sotmesos a un mateix règim o a règims diferents. La designació del centre correspon a l'organisme administratiu que l'ha de fer, tenint en compte el centre més adequat entre els més propers al domicili del menor i amb plaça disponible, del règim que correspongui. Es regulen els grups de separació a l'interior del centre:

Menors/joves.
Cautelars/sentenciats.
Homes/dones.
Menors que requereixen una protecció especial.

Entre altres obligacions, es regula que la direcció del centre informi, als representants legals dels menors o a la persona que designin els joves, del fet i del lloc de l'internament, trasllats i ingressos hospitalaris i del desinternament. Si es tracta d'una persona estrangera, s'ha d'avisar a les autoritats diplomàtiques o consulars del seu país.

Com a qüestions que defineixen el marc de funcionament d'aquestes institucions volem destacar:

- Cada centre pot establir normes específiques que regulin, en el marc de la normativa de funcionament dels centres, l'activitat diària i la convivència.

- Es regula un sistema de peticions i queixes, així com de recursos que poden interposar els menors davant del director del centre o del jutge de menors.

- Es regula la utilització de mitjans de contenció en el cas que s'hagin d'evitar actes de violència, danys a les instal·lacions del centre, per impedir actes d'evasió o per vèncer la resistència activa o passiva davant les institucions del personal del centre. La utilització dels mitjans de contenció s'ha de comunicar abans de 24 hores al jutge de menors i no es poden utilitzar sense l'autorització del director del centre, excepte en casos d'urgència.

- La llei també regula el règim disciplinari, les comunicacions a les que té dret el menor i els permisos ordinaris i extraordinaris.

Amb relació a l'actuació educativa institucional, es preveu:

- Tots els centres han de tenir un projecte educatiu en el que consti la programació de les activitats que constitueixen l'actuació educativa del centre, la metodologia d'actuació educativa, el sistema d'elaboració, seguiment i avaluació del programa educatiu i les activitats i les tasques específiques del personal del centre així, com l'horari.

- L'equip multidisciplinar ha d'elaborar el programa de tractament individualitzat de cada menor o jove, de qui s'ha de fer un seguiment i una avaluació periòdica. A cada persona internada se li ha d'assignar un professional que faci les funcions de tutoria (vetllar pel seguiment del menor i per la seva evolució educativa).

4.2. PROBLEMÁTICA SORGIDA DE L'APLICACIÓ PRÀCTICA DE LA LLEI 5/2000, DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

Un cop finalitzada l'anàlisi de quin és l'estat actual en què es troba, normativament parlant, la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors i presentada la Llei del Parlament de Catalunya 27/2001, de justícia juvenil, en aquest apartat volem fer referència als efectes que ha tingut l'entrada en vigor de les esmentades normes - i de les seves successives reformes- i als recursos que ha establert el Departament de Justícia per donar resposta a les necessitats que ha plantejat la seva aplicació.

A Catalunya, l'aplicació de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, va començar amb una important incidència quant a les mesures de llibertat vigilada en medi obert i l'internament en centres, així com les prestacions en benefici de la comunitat en medi obert. D'altra banda, les mesures menys aplicades foren els

internaments i seguiments en centres terapèutics, així com les diverses mesures desenvolupades en l'àmbit del medi obert (permanència de cap de setmana en domicili, règim d'internament en llibertat vigilada, convivència amb altres persones i tasques socioeducatives).

A la ciutat de Barcelona, la Fiscalia constata que el període d'internament cautelar per a casos d'extrema gravetat és destacadament insuficient, atès que produeix una certa repercussió mediàtica i un rebuig social a la norma. De la mateixa, manera es considera que la mesura d'internament cautelar a la que fem referència s'hauria de fer extensiva als delictes de narcotràfic i als casos de menors que presenten un quadre de reincidència en la comissió dels delictes.

En aquesta línia, la Fiscalia del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya delimita la necessitat d'augmentar el termini de la mesura d'internament cautelar als supòsits qualificats d'extrema gravetat, com ara, l'assassinat o els delictes contra la llibertat sexual, atès que aquest tipus d'infraccions exigeix l'elaboració de complexos informes pericials (per exemple, proves d'ADN), que fan inviable l'enjudiciament de la conducta del menor processat en un període inferior als sis mesos (termini màxim de la mesura).

Un altre aspecte destacat per part de la Fiscalia de Menors a la ciutat de Barcelona fa referència a la situació dels menors reincidents, menors que cometen faltes contra la propietat i pels que la Llei Orgànica 5/2000 preveu les mesures d'amonestació, de privació de drets, de prestacions en benefici de la comunitat, i permanències de cap de setmana.

Davant d'aquestes situacions es considera recomanable poder adoptar la mesura de llibertat vigilada amb seguiment de la seva activitat, per tal d'afavorir el procés educatiu del menor.

Dins el col·lectiu de l'Advocacia s'han fet paleses les limitacions al dret a la defensa, derivades d'una aplicació restrictiva de l'article 23.2 de la Llei Orgànica 5/2000; així, no és permès als advocats l'obtenció de còpies dels expedients, sinó tan sols la possibilitat d'agafar unes notes del seu contingut a la oficina judicial. També s'ha posat de relleu la manca de comunicació existent entre els diversos agents que intervenen en el procediment (fiscalia, equips tècnics i lletrats). Segueix encara imperant la idea de la falta de formació especialitzada dels advocats que participen en aquesta mena de procediments, en els quals cal vetllar per l'interès superior del menor. Molt sovint, es detecten dificultats de seguiment per part dels advocats sobre els seus defensats menors d'edat que es troben sota una mesura d'internament, i també hi ha problemes per establir comunicació amb el propi menor i amb l'equip que s'encarrega de la seva assistència.

Cal fer una menció positiva de la bona pràctica que s'està duent a terme a Catalunya, quant a la mediació/reparació prevista a l'article 19 de la Llei Orgànica 5/2000 com a via per a posar fi als processos judicials amb menors.

La preocupació més destacada, darrerament, de l'Administració autonòmica han estat els que s'anomenen "menors estrangers indocumentats no acompanyats". En aquest cas, la detenció de menors dels quals no es coneixen referents familiars adults, provoca la següent paradoxa: un cop practicades les diligències oportunes per part de la policia i de la fiscalia (que és un tràmit d'una durada màxima de 48 hores, des del moment de la detenció), el menor, generalment, és posat en llibertat "a càrrec de pares i tutors" però, en tractar-se d'un menor sense referents coneguts, l'Administració competent assumeix la tutela automàtica o "*ex lege*"; un cop deixada sense efecte la detenció, per la qual cosa el menor és traslladat immediatament a un centre de protecció, amb una falta absoluta de mitjans de contenció. Tal i com demostra l'experiència de la pràctica quotidiana sobre aquest fet, el menor escapa d'aquests centres de protecció i torna novament al carrer, amb un circuit continu d'entrades i sortides, que demostren una manca d'eficàcia del nostre sistema de recursos. El Fiscal, difícilment podrà sol·licitar per aquest menor infractor una mesura d'internament cautelar en un centre en règim tancat, depenent de la Conselleria de Justícia, atès que els delictes comesos són generalment petits furts comesos en centres comercials.

La mateixa problemàtica es reprodueix en el cas dels menors que, un cop feta la prova radiològica (per a determinar la seva edat) es consideren menors de 14 anys i, d'acord amb la Llei Orgànica 5/2000, queden sense cap responsabilitat penal, sota la protecció de l'Administració; reproduint-se novament el circuit descrit (carrer-delicte davant inimputabilitat centre-carrer). Cal afegir que, a més, el fet que molts menors es portin a dependències policials en qualitat de detinguts i com a presumptes autors de diversos fets delictius, entre dos i tres cops en un mateix dia, posen en dubte la veritable eficàcia del sistema a l'hora de contenir el menor i poder dur a terme una autèntica intervenció socioeducativa.
En molts dels casos anteriorment descrits s'observa que, quan el menor passa per les dependències policials, presenta un estat de lenta degradació que, unit a la manca de contenció abans esmentada, reflecteix una mancança de mesures específiques i adequades que respectin el principi rector de l'interès superior de l'infant.

Apuntades algunes de les problemàtiques que s'estan donant en l'aplicació diària de la Llei per part dels operadors jurídics, formulem a continuació tot un seguit de recomanacions que, entenem, caldria abordar per tal de millorar la posada en pràctica de la Llei Orgànica 5/2000, relativa a la responsabilitat penal dels menors:

- Caldria suprimir el tràmit de sol·licitud d'advocat d'ofici pel Secretari del Jutjat de Menors i permetre que aquesta actuació es pogués fer directament pel Fiscal que instrueix el procediment (article 22.2 de la Llei).

- Fóra convenient introduir un procediment més sumari (breu) que el previst a la Llei per a les infraccions penals, per tal d'aconseguir que els delictes de minsa rellevància penal s'hagin d'instruir seguint tota la tramitació processal i amb l'emissió d'un informe tècnic.

- És molt important la transcendència del torn d'ofici d'advocats especials de menors, per la qual cosa s'hauria de garantir una correcta formació permanent d'aquests especialistes, i també d'una dotació pressupostària adequada a la seva tasca.

- Cal assegurar la plena efectivitat de l'entrevista reservada entre l'advocat i el menor que representa, mentre es troba detingut i abans de fer la seva declaració, en consideració del principi de l'interès superior del menor (article 22 de la Llei).

- Dins el procediment, s'ha de donar trasllat de totes les actuacions als advocats que representen el menor, de manera immediata, com assenyala la Llei, per tal que puguin desenvolupar dignament la seva tasca de defensa en les dependències judicials i policials.

- La regulació de la responsabilitat civil recollida en la Llei Orgànica 5/2000 (articles de 61 al 64) ha estat rebutjada unànimement pels Col·legis d'Advocats, la Fiscalia i les associacions de víctimes, ja que s'hauria d'equiparar la situació jurídica del perjudicat en el procés de menors a la que es preveu de forma general a l'article 110 de la Llei d'Enjudiciament Civil per al procés penal d'adults (mentrestant, algun Jutjat o Fiscalia ha seguit mecanismes preventius per tal de conèixer la situació econòmica del menor i del seu representant legal, a fi i efecte d'evitar demandes civils ineficaces i tramitacions inviables).

- És aconsellable, en els casos de delictes molt greus o, a vegades, quan s'ha recorregut la sentència de primera instància, que la durada màxima de la mesura cautelar d'internament acordada pugui superar el termini de sis mesos, en atenció a les circumstàncies concretes. Aquesta pròrroga es podria acordar per resolució motivada a instància del Fiscal.

- Cal determinar clarament quins tipus delictius poden justificar la mesura cautelar d'internament (per exemple, robatoris amb força dins una casa

habitada o tràfic de drogues en quantitats importants), d'acord amb els articles 9.2 i 28 de la Llei.

- Caldria prendre en consideració la conveniència de poder aplicar la mesura de llibertat sota vigilància quan es cometen faltes aprofitant el caire educatiu potencial d'aquesta mesura.

- Atesa la manca d'aplicació que ha tingut, des de l'aprovació de la Llei, la mesura de convivència amb una altra persona, família o grup educatiu, i pel seu caràcter, propi del sistema de protecció de la infància, fóra adient la seva supressió normativa dins les mesures de reforma.

- Quant a les mesures de prestacions a favor de la comunitat, caldria fer esment, dins el desenvolupament reglamentari de la normativa, sobre el deure de les entitats públiques de donar una cobertura als accidents que es puguin produir en el desenvolupament o execució de la mesura.

- Es precís un reglament detallat que desenvolupi la llei i concretament, la forma com s'han de portar a terme, per tal de garantir el seu esperit educatiu.

- El règim disciplinari dels menors ha de tenir una resposta immediata, per tal que el menor sancionat percebi les mesures com un efecte de la seva conducta, sense detriment de la preceptiva intervenció lletrada abans de la resolució judicial.

- Cal potenciar al màxim l'aplicació de la mediació-reparació, pels seus efectes positius, tant per al menor, com per a la víctima, incrementant els mitjans dels equips tècnics, per garantir l'eficiència d'aquest sistema alternatiu. I pot plantejar-se la supressió de la intervenció judicial, quant a l'arxiu d'actuacions a causa de la mediació, ateses les facultats instructores que la Llei atribueix al Fiscal.

- L'existència de nous fenòmens delictius en els quals participen menors i que presenten un alt risc social fa que s'hagi de plantejar una reforma del sistema de protecció que s'adapti a les necessitats d'aquests menors infractors.

- Caldria atorgar als processos civils, en els quals intervinguin persones menors d'edat, d'una prioritat absoluta, de manera que les resolucions es dictessin amb preferència i sumarietat, sense esperar el torn de repartiment ordinari dels assumptes de la jurisdicció civil.

- Cal ampliar el nombre de Jutjats de menors, tenint en compte la càrrega de treball que estan suportant a hores d'ara, i fóra convenient la seva implantació territorial definitiva. També caldria, en aquest àmbit, reforçar la formació especialitzada dels Jutges de menors i la destinació preferent dels Jutges especialistes a aquesta jurisdicció.

- Atesa la importància que la llei atorga als equips tècnics, es fa necessari ampliar les seves plantilles i dotar-los de mitjans materials i humans adients (sobretot quan són requerits a participar a les audiències prèvies a l'adopció de mesures cautelars), així com reforçar la seva intervenció en els procediments de mediació-reparació.

- Encara es detecta un nombre insuficient de centres d'internament que impedeixin als menors l'allunyament de les seves ciutats d'origen o de residència, sobretot en el cas d'internaments terapèutics: hi ha un nombre molt minso d'establiments (quant a programes de desintoxicació de substàncies estupefaents).

- La majoria de dependències policials no reuneixen les condicions i característiques adients que s'estableixen a l'article 17.3 de la Llei, sobretot amb referència a instal·lacions adaptades a les seves necessitats i separades de les destinades als adults.

- Caldria vetllar per la consideració dels drets de l'infant dins les dependències judicials, amb un tractament específic i diferenciat de les persones imputades adultes, sobretot per fer la declaració davant l'autoritat judicial i evitant el contacte directe entre testimonis o víctimes amb els menors denunciats.

- En les dependències en les quals es custodiïn els menors, sobretot a les grans ciutats, cal comptar amb professionals que els puguin donar la cura, l'assistència social, psicològica, mèdica i física que precisen, d'acord amb l'article 17.3 de la Llei.

4.3. VALORACIÓ GLOBAL DE LA LLEI ORGÀNICA 5/2000, DE RESPONSABILITAT PENAL DEL MENOR

Aquesta regulació es pot qualificar de positiva, quant a la seva significació d'avenç legislatiu al nostre ordenament, sobre el tractament penal que han de rebre els menors. No cal oblidar que la Llei proclama com a principi bàsic l'interès superior del menor, establint una orientació educativa a les mesures que puguin aplicar-se als menors, al mateix temps que s'ofereix un interessant seguit de mesures

alternatives a l'internament, superant d'aquesta forma el tradicional sistema de sancions penals, basat en la pena privativa de llibertat.

No obstant, hi ha aspectes a millorar, sobretot quant a la participació de la víctima en el procés i en la reparació dels seus drets fa referència –sembla que les darreres reformes legislatives apunten cap aquest sentit -.

També cal posar de relleu la urgent necessitat de dotar els equips tècnics de recursos humans i econòmics per a la posada en pràctica dels instruments que es recullen a la normativa, com ha tingut ocasió de recomanar el Comitè sobre els Drets del Nen de les Nacions Unides (vid. Observacions finals del Comitè dels Drets de l'Infant al primer informe periòdic presentat per l'Estat espanyol).

De la mateixa manera que una bona normativa sobre menors infractors ha d'evitar l'aplicació futura del Codi penal, és essencial que el sistema educatiu, els serveis socials d'atenció primària i els de salut mental, actuïn d'una manera eficaç i coordinada, sobre tots els menors que presentin fracàs escolar o que tinguin problemes de salut mental, d'una forma preventiva a la pròpia Llei Orgànica.

5. PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA. NOVETATS, VALORACIONS I PROPOSTES

La protecció dels infants és una de les primeres competències exclusives que la Generalitat de Catalunya assumí l'any 1981 i en l'exercici de la qual Catalunya s'ha considerat com una Comunitat Autònoma pionera i especialment compromesa amb la infància i la joventut amb dificultats.
Tal i com es va posar de manifest en el primer informe publicat per l'Institut d'Infància i Món Urbà, en l'àmbit legislatiu, s'aprovà la Llei 11/1985, de 13 de juny, de protecció de menors i, seguidament, la Llei 37/1991, del 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, que va derogar expressament el títol VI de la Llei 11/1985 i va regular la protecció separadament de la resta del contingut d'aquella Llei, que era la prevenció i el tractament de la delinqüència infantil i juvenil (reforma); la Llei 8/1995, del 27 de juliol, d'atenció i de protecció dels infants i adolescents i de modificació de la Llei 37/1991, que va incorporar a la indicada Llei el capítol IV, el qual regula el règim sancionador en matèria de protecció dels menors desemparats i de l'adopció i la Llei 9/1998, del 15 de juliol, del Codi de família, que ha regulat l'adopció i algunes actuacions de l'Administració que entren en l'àmbit del dret civil: la declaració de desemparament i l'assumpció de la tutela de les persones menors d'edat desemparades.

Les dues darreres novetats introduïdes pel legislador català en l'àmbit de la protecció a la infància són protagonitzades per la Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, del 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als

adolescents amb conductes d'alt risc social i per la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies.

Pel que fa a la primera de les normes, la Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social, tan sols ha consistit en l'addició de dos nous apartats a l'article 2, d'un article 5 bis, d'un incís a l'article 12.3 i de dos capítols a la Llei 37/1991. El primer apartat afegit disposa la creació d'unitats d'actuació urgent; la segona addició recull noves mesures específiques respecte a la població adolescent indocumentada que rebutja les mesures de protecció de la Llei 37/1991, i també la creació dels centres en els quals s'han de dur a terme; la tercera addició regula la possibilitat de fer adequacions constructives en els centres que acullin nois i noies adolescents amb la finalitat d'afavorir l'eficàcia i l'execució plena dels programes educatius; el capítol que s'inclou com a V regula l'atenció especial a la població adolescent amb conductes d'alt risc social, i el capítol VI regula l'estatut de les persones menors d'edat acollides en centres. La Llei també modifica els articles 3 i 6 de la Llei 37/1991 per substituir la referència a la "pàtria potestat" per la "potestat del pare i de la mare", de conformitat amb la terminologia utilitzada pel Codi de Família.

En segon lloc, la Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies, té per finalitat establir les bases i les mesures per a una política de suport i protecció a la família. Amb aquest objectiu, determina els drets i les prestacions destinats a donar suport a les famílies.

Un cop posades de relleu les dues darreres novetats legislatives que el Parlament de Catalunya ha adoptat en matèria de protecció a la infància i posant-les amb relació al recull normatiu ja realitzat en el primer dels Informes elaborats per l'Institut d'Infància i Món Urbà, passem a continuació a apuntar tot un seguit de valoracions i propostes que, estimem, podrien millorar la situació de la infància en l'àmbit normatiu protector:

- La regulació del desemparament (articles 164 a 166 del Codi de Família) té una ubicació incorrecta, en seu de potestat paterna i materna, ja que pot donar-se en altres supòsits (per exemple, el cas d'un menor subjecte a tutela) i pot portar a una concepció errònia, atès que la situació de desemparament no sempre es produeix a causa de l'actuació dels pares.

- Tampoc hi ha raons, actualment, per a mantenir la dispersió normativa sobre mesures de protecció fora del Codi de Família. Tal i com vàrem apuntar en les conclusions del primer informe de l'Institut d'Infància i Mon Urbà, l'acció legislativa del Parlament en matèria de protecció de menors

s'ha caracteritzat per una superposició progressiva d'estratus normatius amb derogació o desplaçament parcial dels assentats prèviament. Això ens ha portat a una situació de coexistència en el temps d'una gran multiplicitat de normes, que complica en gran mesura la comprensió global de la matèria. Per tant, reiterem que és aconsellable, en un futur no gaire llunyà, un esforç del legislador català per refondre, ordenar i clarificar aquest sector de l'ordenament jurídic civil.

- Es fa del tot necessària l'aprovació d'un reglament que reguli la potestat sancionadora derivada de la Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i protecció als infants i adolescents, a fi de garantir el respecte al dret a una informació adequada. En aquest mateix sentit es pronuncia el Síndic de Greuges de Catalunya en múltiples ocasions, en els informes que anualment presenta al Parlament de Catalunya.

- Existeix una manca de correspondència entre l'article 164 del Codi de Família i l'article 2.2 de la Llei 37/1991, quant a la definició del que s'entén per situació de desemparament. La manca d'elements bàsics pel desenvolupament integral del menor ha de ser objectiva, no necessàriament imputable als subjectes de guarda, tot i que pugui ser rellevant per a determinar la mesura de protecció en concret. Entenem que es fa precisa una nova definició, més actualitzada, del concepte de desemparament.

- Cal diferenciar, normativament, les situacions de risc social i el desemparament del menor. Aquest últim concepte és més greu i permet la separació de la família, com queda recollit a la Llei Orgànica 1/1996 (però no en la Llei 37/1991, articles 5 i 2, que semblen conduir en tot cas a la resolució de desemparament). Aquesta manca de definició jurídica fa que, a vegades, les resolucions de desemparament no estiguin prou justificades materialment (s'hauria de poder abordar la situació de risc amb altres mesures, àdhuc en la pròpia família, segons les circumstàncies i la gravetat).

- La guarda administrativa (article 165 del Codi de Família i 9 de la Llei 37/1991) és una institució que no dóna el joc que mereix. És precisa una col·laboració efectiva amb la família d'origen en la desaparició de les causes de risc i impedir la situació, que es dóna a vegades, de perpetuar l'ingrés del menor en un centre col·laborador. Fa falta una bona tasca dels serveis socials amb la família.

- El legislador estatal ha abordat el tema de l'oposició a les resolucions administratives a través d'un judici contradictori que permet més garanties

que la jurisdicció voluntària, però és precís un termini raonable per impugnar les resolucions i no com ara, que a vegades es produeix passats els anys i la intervenció judicial és pertorbadora. Un termini, per exemple, de 6 mesos, podria facilitar el control judicial de l'activitat administrativa.

- L'audiència del menor genera problemes. Cal garantir-la directament (no a través dels seus representants), ja que és un dret del menor, i encara que s'incorpori en nombroses normes (entre elles la mateixa Convenció sobre els Dret de l'infant de 1989, article 12), a la pràctica es donen casos de desemparament, i àdhuc d'adopció, en els quals no s'ha tingut en consideració l'opinió del menor. Es tracta d'escoltar al menor i no tan sols de sentir-lo.

- En l'àmbit de la tutela (article 215.3 del Codi de Família) les decisions de l'entitat administrativa sobre menors amb 12 anys complerts precisen d'autorització judicial, cosa que s'hauria d'aplicar també quant a funcions tutelars administratives o relatives al desemparament es refereix.

- Cal una regulació detallada quant a la pràctica de l'audiència del menor, sobre condicions i forma de portar-la a terme. La Llei Orgànica 1/1996 (article 9) permet que es faci a través dels professionals especialitzats, com ara psicòlegs infantils, sense que sigui necessari que el Jutge la practiqui personalment.

- La guarda de fet condueix a la situació de desemparament (article 253 del Codi de Família), però per si sola no és causa suficient per a la declaració de desemparament. Àdhuc podria ser possible que la mateixa guarda de fet fes desaparèixer la situació objectiva de desemparament i no fos necessària la intervenció de l'Administració. A l'Administració no li hauria d'importar tant qui l'assumeix, sinó únicament si es produeix, objectivament, un desemparament. Aquesta guarda de fet, hauria d'encaminar-se a una tutela ordinària, tot i que s'hauria de donar la intervenció administrativa en casos de tràfic o venda de menors i, en general, quan la situació objectiva de risc es produeix realment.

6. LA DETERMINACIÓ DE LA FILIACIÓ DAVANT LES NOVES TRANSFORMACIONS FAMILIARS

Després de la Constitució s'han resolt dos problemes cabdals del Dret de Filiació: la desigualtat dels fills (per influència dels Drets Humans) i la dificultat de les proves de paternitat (pels avenços científics), que justificaven esquemes formals i presumpcions cada cop més discutibles.

En ordre a la determinació legal de la filiació es reforça cada cop més el principi general de l'interès del menor, com a centre de gravetat d'aquesta institució i com a eix central del grup familiar, en l'actual sistema social i jurídic, respectant la seva personalitat i el seu desenvolupament integral.

Fins ara, sempre s'havia posat en contradicció el principi de veracitat (biològica) i el principi (formalista) d'estabilitat de les relacions familiars, sense prendre gaire en consideració el principi de l'interès del menor, que poc a poc s'ha anat imposant a totes les institucions en les quals hi ha implicat un menor; i en el Dret de Filiació també hi és, des de la seva qualitat de fill.

La preeminència dels Drets de la Infància, últimament, suposa una nova reflexió sobre determinades etapes de la seva vida i, en concret, de la seva identitat i de la formació de la seva personalitat. Podem dir que hem passat d'una autoritat patriarcal sobre els fills sotmesos a la potestat del pare a una valoració individual dels drets més fonamentals (com en són la llibertat, la igualtat i el respecte a les persones menors d'edat).

Des d'aquesta perspectiva, de preponderància de l'interès del menor, podem examinar les accions de filiació davant les situacions de crisi familiar, cada cop més freqüents.

Des de la jurisprudència italiana es recullen cinc elements de relleu que ens poden donar algunes pistes sobre el contingut de l'interès del menor en les accions de filiació:

1) l'element o l'aspecte personal, que es concreta en la necessitat psicològica i afectiva de tenir un pare, de saber qui és.

2) El social, referit a la necessitat de ser conegut com a fill d'una determinada persona, sobre tot en determinats ambients socials.

3) L'econòmic, relatiu a la necessitat d'ajuda material en el manteniment del menor.

4) El familiar, determinat en la necessitat de preservar l'àmbit familiar (sobre tot en el cas de relacions monomarentals, tenint en consideració els efectes que tindria l'aparició d'un progenitor desconegut a la vida del menor).

5) L'emocional (lligat a l'anterior), i que es concreta en les repercussions educatives i afectives sobre el menor, dels comportaments desenvolupats fins aleshores per la mare i pel presumpte pare.

No oblidem, com molts de nosaltres hem tingut ocasió de comprovar, que els fills són sovint el centre de disputa entre els seus pares i, a vegades, es fan servir d'arma entre ambdós progenitors, posant èmfasi en la psicologia sobre l'estrès personal i afectiu que pateixen aquests menors, normalment en èpoques difícils de la seva vida, de formació de la seva personalitat.

No parlem aquí de quelcom desconegut: l'interès del menor justifica el caràcter imperatiu d'algunes normes i la derogació de principis propis del procés civil, a causa del tret d'ordre públic.

Si abans els Tribunals solien dir que "interessa al menor" establir una relació jurídica amb un pare, es comprova, cada cop més, que "no és una veritat absoluta entendre que el bé del menor consisteix en obtenir sempre una declaració de filiació paterna i materna" (Sentència del Tribunal Suprem 28-05-1997).

La filiació és la relació jurídica més carregada de realitat personal i vital del nostre Dret, el que suposa un necessari matís de la seves normes, sota una interpretació finalista i sociològica, amb una aplicació realista, adequada al cas en concret.

És significativa la sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 6-07-1992 sobre reclamació de paternitat no matrimonial, que després de tenir en compte el principi de veracitat, material, proclama el següent: "un cop determinada la generació, qüestió eminentment fàctica, entra en lloc el segon gran principi regulador de la matèria: el del favor filii. Amb l'aplicació del principi del favor filii, els Tribunals han d'impedir que la constatació del fet biològic produeixi al fill més inconvenients que els inevitables que en ocasions pot comportar la mera declaració de paternitat o maternitat".

Avui hem de valorar què té més pes: si l'element natural o biològic de l'origen de la filiació o l'element jurídico-social, configurant una relació funcional de protecció del menor (dels drets i deures que es compleixen en el seu entorn afectiu). Segurament, optar rígidament i de forma general per qualsevol dels dos elements seria injust en molts casos; és per això que els sistemes intenten combinar-los.

A hores d'ara el nostre Dret està encara més proper al primer principi (el de veracitat), reforçat pels avenços de les proves biològiques, però qüestionat per les noves realitats socials i familiars, que reclamen restriccions de legitimació activa i terminis de caducitat de les accions de filiació.

Davant el principi de veracitat biològica s'experimenta una evolució jurídica dels conceptes de paternitat i maternitat, a la idea d'assumpció del corresponent rol i funció social.

Apareixen opinions col·lectives sobre la desprotecció de la maternitat en el Dret de Filiació, ja que no té la mateixa consideració específica que es conté en altres disciplines (com en Dret del Treball i de la Seguretat Social) en situar al mateix nivell al pare i a la mare.

Parteixen de la idea que la relació de maternitat (mare-fill) i la relació de paternitat (pare-fill) no són idèntiques, ni jurídica ni biològicament, ja que no és igual (en origen) la relació del fill amb la seva mare que amb el seu pare. Mentre que la relació mare-fill és directa, immediata i de fàcil determinació biològica i jurídica (d'aquí la minsa transcendència pràctica de les reclamacions/impugnacions de maternitat, basades únicament en la identitat del nadó i la realitat del part); la relació pare-fill és, en canvi, mediata, indirecta, originada (i coneguda) per via de la mare (ja que un home només pot tenir un fill per relació sexual amb una dona). Aquesta doble perspectiva: mare-pare, directa-indirecta, realitat-probabilitat, natural-social (que es concreta en la màxima jurídica que afirma que la "maternitat és una qüestió de fet, i la paternitat és una qüestió d'opinió") determina més diferències jurídiques de les que hi ha avui.

El propi Tribunal Constitucional, en la coneguda sentència sobre l'avortament, ja va deixar clar que la relació de la mare i el nadó era molt diferent a la que es podia establir entre el pare i el "*nasciturus*", i per això es pot plantejar un tractament legislatiu diferent, adequat a aquesta diversitat. No es tracta de discriminació positiva a favor de la dona, sinó d'un tractament específic (com ara el cas de la vídua encinta a efectes hereditaris o la nul·litat dels acomiadaments encoberts de dones embarassades a l'àmbit laboral).

L'home i la dona són iguals davant la llei, però no poden tenir el mateix tractament en un fet com és la procreació, en el que tenen un paper ben diferent. I no sempre l'interès del menor justifica aquesta equiparació jurídica, que no natural.

De fet, l'interès del menor és el que justifica que als Tribunals es mantingui, des de la pràctica, una diferència tan destacada entre les mesures relatives a la maternitat i a la paternitat davant les crisis familiars, encara que surtin veus discrepants des de les associacions de pares separats.

Les Nacions Unides, en la resolució de 20 de novembre de 1989 (ratificada per Espanya l'any 1990), a la seva catorzena sessió plenària i amb 78 vots sense oposició, es va acordar que "el menor, per al ple desenvolupament harmònic de la seva personalitat, necessita amor i comprensió i, llevat de circumstàncies excepcionals, no s'ha de separar al nadó de la seva mare (principi 6è). El Preàmbul de la Convenció de Drets de la Infància també incorpora aquest esperit, el qual s'ha d'adaptar a la legislació d'acord amb les necessitats i realitats de la societat actual.

No es pot aplicar el principi d'igualtat per raó de sexe a situacions tan diverses, quant a reproducció i procreació, sense caure en un discurs propi del sistema familiar patriarcal que ja s'ha superat.

Una altra qüestió discutible és l'anomenada presumpció de paternitat marital, que es manté al nostre Dret únicament per tradició històrica (recordem la màxima del Dret Romà: "*mater semper certa est, pater est quem nuptiam demostrat*"), però que actualment es troba totalment superat pels esquemes familiars i per les vies de procreació actuals. No cal prescindir totalment de la presumpció, es podria mantenir, però potser sí que hauria de cedir davant la mera manifestació de dona casada a l'Encarregat del Registre Civil, que diu que el fill que inscriu no és del seu marit, sinó d'un tercer que l'acompanya i que el vol reconèixer, o de ningú, si vol tenir-lo sola. Per què s'ha de dirigir la dona a processos d'impugnació?

Potser, per economia pràctica, es pot mantenir la presumpció de paternitat marital i no només per reconeixement voluntari, exprés o tàcit, però igualment ha de cedir quan la mare diu que el pare del seu fill no és el seu marit. Si no és així, i mantenim la situació actual, ens trobem amb estudis que posen de relleu que més d'un 30 % de fills matrimonials no són del pare que consta inscrit, i dóna una imatge de perversió de les dones, que fan carregar als marits amb paternitats fictícies, quan realment no tenen més remei.

Però, en Dret de Filiació, preocupa també una situació que cada cop més s'està plantejant als Jutjats, que hem tingut l'ocasió de comentar amb altres professionals del Dret i és relatiu a les accions de filiació.

No es pot comprendre com, avui dia, seguim tan obstinats a mantenir com a eix de les accions de filiació el principi de veracitat biològica.

Vivim en un moment en la que la procreació no és tant una relació sexual puntual sinó una decisió lliure dels progenitors i, sobre tot, de la dona, perquè és una capacitat que la natura només li ha atribuït a ella (al menys, de moment). La dona pot decidir tenir o no tenir un fill, i la procreació és un acte lliure que recau, en definitiva, en la decisió de la dona. Tot i que no tenim un sistema d'avortament lliure, la despenalització parcial i la jurisprudència penal més recent, fan que en realitat la decisió de portar un fill al món la tinguin les dones.

Cal preguntar-se si és correcte una legislació que permet que davant l'embaràs d'una dona, i un home que li manifesta que no vol tenir aquest fill (sigui perquè no està preparat per ser pare o perquè senzillament no el desitja, o no vol tenir-lo amb aquella dona), quedant clar que l'home no pot incidir de cap manera en la interrupció d'aquesta gestació decidida només per la mare; si ella vol tenir el fill...

És lícit que, basant-se en el principi de veracitat biològica, li pugui reclamar després la paternitat que mai no volia tenir, l'home? És el millor pel fill? Està d'acord amb l'interès del menor (amb el favor filii) atribuir al fill un pare que no l'estima, per sentència? O és una decisió cruel?

No s'entén per què seguim insistint en que la veritat biològica s'apliqui en aquests casos, quan en altres supòsits ha de cedir davant altres valors més importants: per exemple, si un nen és desemparat pels seus pares i s'acorda la seva adopció per una altra família, això és irreversible i per aquest nen la veritat biològica no juga en absolut com a element determinant de la filiació, perquè ha existit una desprotecció de la seva persona, que té més importància. En una situació de procreació mitjançant tècniques de procreació assistida, la veritat biològica, la procedència del material genètic, és irrellevant per a la determinació de la filiació. Mare serà la que té el part i pare el seu marit o company sentimental que en escriptura pública es comprometi amb la seva paternitat, i aquí la veritat biològica no produeix cap dret i està totalment assegurada la filiació formal a la nostra legislació.

En canvi, en la situació a la que fèiem referència, que pot ser molt injusta per l'home a qui obliguen a ser pare, contra la seva voluntat, també pot ser contraproduent pel fill. Perquè ens trobem dones que pregunten a l'home amb qui han tingut relacions sexuals si volen ser pare i, si no vol i elles decideixen tenir el fill, sense dir-li al fill que el seu pare no el va voler, sinó que li creant-li un altre paisatge o inserint-lo en la successiva vida familiar de la mare, mentre el fill va creixent. Pot passar que un bon dia aquell que no volia ser pare, presenti una demanda de reclamació de paternitat.

És a dir, si un progenitor desempara un fill, l'Administració assumeix la tutela "*ex lege*" (per llei), però si ho deixa en mans de la seva mare, que s'encarrega de criar-lo, sempre té les portes obertes per reaparèixer amb una acció de reclamació de paternitat.

També a la inversa, la dona podria obligar-lo, en qualsevol moment, a ser pare, imposant una relació de paternitat no desitjada. Es pot donar amb la Llei a la mà una maternitat manipulada, la dona que escull a l'home que desitja com a pare pel seu fill i després d'una relació sexual puntual li imposa la paternitat (algú pot pensar que l'home també ha de mantenir les mesures de seguretat i profilaxi per no ser pare, però en la pràctica es donen casos com aquests).
Aquest és un cas molt clar en el qual la veritat biològica xoca contra l'interès del menor.

Per què el termini per decidir, una dona, si vol ser mare és un (que ve donat per la natura), en el qual ha de decidir si vol continuar o no amb el seu embaràs, i el termini per voler ser pare és pràcticament vitalici?

S'hauria de replantejar a fons el tema de la caducitat de les accions de filiació, i que no siguin imprescriptibles, llevat pels fills (en atenció al dret fonamental a conèixer el propi origen, que també es planteja en l'adopció i en les tècniques de reproducció assistida, per raons d'informació o herència genètica, d'acord amb els articles 10 i 18 de la Constitució Espanyola, sentències del Tribunal Suprem 28-02-1997, 15-03-1989 i 26-01-1993), però en altres casos, les accions de filiació no poden ser una arma sobre el cap d'uns nens, d'uns pares que no ho volien ser o d'unes dones que van decidir en solitari ser mares i donaren als seus fills unes altres perspectives. Ni l'un ni l'altre tenen dret a exercir l'acció de reclamació de paternitat en contra d'aquella decisió que van prendre.

En l'era de la maternitat i de la paternitat responsables és precisament la voluntat i la funció social d'actuar com a pares la que ha de determinar la filiació.

La conclusió és que tenim una nova realitat familiar, a la qual resulta qüestionable la defensa absoluta del principi de veracitat, que ja sabem que és irrellevant per la filiació adoptiva o assistida.

Les noves tècniques de reproducció assistida comporten nous problemes que ha d'atendre el legislador i que no s'han resolt adequadament, per desgràcia.
Avui dia és possible una procreació sense relació sexual i amb diverses combinacions, entre dos homes i fins a tres dones, segons la procedència dels gamets, de l'úter, de la gestació i de la voluntat de tenir un fill. Podem trobar tres tipus de maternitat: genètica, fisiològica i psicològica (o voluntària): la que posa l'òvul, la gestant, i la que vol tenir un fill, sola o amb el seu company sentimental.
El nostre Dret segueix considerant equiparades maternitat i paternitat, sense excepcions i per sobre de factors genètics i culturals o socials.

Pensem que el pare, que pot arribar a no tenir cap participació biològica en la procreació, ho pot ser pel seu consentiment. En canvi, la mare, que pot arribar a donar el seu òvul (la seva herència genètica) no pot intervenir voluntàriament.
Crec que en els naixements amb tècniques de reproducció assistida és més destacable l'element psicològic i volitiu, que és el determinant (la decisió de tenir un fill).

(Un autor, Pantaleón, proposa que en aquests casos s'hauria de presumir mare a la gestant, amb alguna possibilitat d'impugnació, i garantir al fill el dret de reclamació de maternitat davant la mare genètica, impugnant la de la mare gestant durant tota la seva vida).

Ens trobem davant una paradoxa: si el Dret de Filiació continua presidit pel principi de veracitat (que vol fer coincidir la filiació jurídica amb la biològica), les noves situacions familiars el van allunyant de la realitat. Cada cop més apareixen sobre aquesta legalitat filiacions purament formals, alienes a la biològica, però equiparades a la jurídica (no només adopcions i tècniques de reproducció assistida) també per la pròpia deficiència de la normativa: reconeixements de complaença i filiacions que se sap que no són reals però que ningú contradiu ni impugna, i que cada cop són menys excepcionals.

El Dret ja ha donat parcialment un primer pas en considerar a tots els efectes pare i mare a qui, sense ser progenitors, assumeixen voluntàriament la responsabilitats i funcions corresponents, a l'adopció i a les tècniques de reproducció assistida, substituint la dada biològica i el principi de veracitat per la voluntat (pel principi del consentiment) i per la seva funció social.

Aquesta perspectiva, crec, s'anirà ampliant, d'acord amb la nova sensibilitat i preocupació social amb la infància i amb la funció instrumental i finalista de les institucions jurídiques.

També es criticable, amb la normalitat de diversos models de família, les diferències que encara romanen a la regulació entre filiacions matrimonials i no matrimonials: la indeterminació i excessiva obertura de l'acció d'impugnació no matrimonial a "qualsevol que resulti afectat", la diferència de terminis amb referència a la matrimonial, i la diversitat de tractament entre reclamació de paternitat matrimonial o no matrimonial, sense que aquestes diferències tinguin, avui dia, una justificació objectiva i raonable, des del principi de llibertat personal per desenvolupar qualsevol tipus de relació familiar.

De fet, el fill que neix d'una relació matrimonial o d'una relació no matrimonial, o d'una relació sexual o de l'aplicació de tècniques de reproducció assistida, no pot ser diferent; ni millor ni pitjor tractat (art. 14de la Constitució Espanyola).

Podem concloure que el Dret de Filiació no està al dia, en el segle XXI, perquè no s'ha adaptat adequadament al principi del favor filii: l'interès del menor s'ha de situar per sobre dels altres principis que hi concorren, especialment del de veritat biològica.

La Llei d'Unions Estables de Parella va ser la primera norma a l'estat espanyol a recollir els efectes de la convivència afectiva en parella, fent-se ressò de la jurisprudència i d'altres ordenaments del nostre entorn geogràfic i cultural. El preàmbul de la Llei reconeixia que, al marge del matrimoni, la societat catalana presenta altres formes d'unió en convivència, de caràcter estable, heterosexuals o homosexuals i que, en els darrers anys, havien anat en augment. Aquest augment

s'havia produït paral·lelament al creixent nivell d'acceptació que totes elles tenien a la nostra societat. Pel que fa a l'adopció, però, la Llei es mantingué en les mateixes coordenades que el Codi de família i limità l'adopció conjunta, i la del fill o filla del convivent, al matrimoni i les parelles d'home i dona.

Ara, l'avantprojecte de llei de modificació del Codi de família, de la Llei d'unions estables de parella i del Codi de successions per causa de mort en el dret civil de Catalunya, per recollir l'adopció de menors per parelles homosexuals, que es presentarà ben aviat a la Mesa del Parlament de Catalunya, dóna un pas més i elimina la restricció legal a l'adopció per parelles homosexuals, emmarcant-se en el que disposa la Resolució del Parlament Europeu de 4 de setembre de 2003 sobre la situació dels drets fonamentals a la Unió europea, la qual reitera en aquest punt l'anterior Resolució de 8 de febrer de 1994, sobre igualtat de drets dels gais i les lesbianes a la Comunitat Europea, que instà els estats membres a proporcionar un tracte igual en totes les disposicions jurídiques i administratives amb independència de l'orientació sexual dels interessats, seguides sobretot pels països nòrdics. De fet, aquesta línia ha estat endegada per altres països europeus que han aprovat normes que, en definitiva, admeten aquestes adopcions: Holanda, Suècia i Anglaterra regulen l'adopció conjunta, i Dinamarca i Islàndia la circumscriuen als fills de l'altre convivent. També a l'estat espanyol, les Comunitats d'Aragó, Navarra i el País Basc han aprovat lleis que, amb independència de l'orientació sexual dels adoptants, admeten tant l'adopció conjunta com la que realitza un dels membres de la parella en relació amb els fills o filles de l'altre convivent.

La justificació de l'avantprojecte de Llei es recolza a l'art. 39 de la Constitució, que fixa l'obligació que tenen els poders públics d'assegurar la protecció social, econòmica i jurídica de la família, sense que aquesta s'hagi d'identificar necessàriament amb la que té el seu origen en el matrimoni, en consonància amb la sentència del Tribunal Constitucional 222/1992, que sosté que aquesta és una conclusió que s'imposa pel propi sentit d'emparar la família sota imperatius vinculats al caràcter "social" del nostre Estat. En aquest context, el propi art. 39 de la Constitució espanyola fixa també, com un dels principis rectors de la política social, l'obligació dels poders públics d'assegurar la protecció integral dels fills, és a dir, exigeix que el legislador ordinari respecti l'esmentat principi d'assistència i protecció dels fills menors. A Catalunya, l'art. 8.2 de l' Estatut d'Autonomia estableix l'obligació de promoure les condicions necessàries perquè la llibertat i la igualtat de l'individu siguin reals i efectives i de remoure els obstacles que impedeixin o dificultin llur plenitud, la qual cosa ha justificat aquest avantprojecte que pretén eliminar els obstacles fins ara existents per a l'adopció per part de persones que integren una parella homosexual que conviu amb caràcter estable.
Els fonaments d'aquesta normativa anunciada es relacionen amb la moderna concepció de l'adopció com a mesura fonamentalment de protecció de menors,

prenent en consideració l'evolució legislativa experimentada en aquesta matèria des de fa gairebé mig segle, que ha aprofundit en el seu perfil marcadament de protecció de menors. En aquesta línia, un cop assumida la competència legislativa per la Generalitat Catalunya, des que el Parlament va aprovar la Llei 11/1985, de protecció de menors, s'ha concebut l'adopció, en el Dret català, com l'últim esglaó en l'actuació de protectora, quan no és possible retornar el menor a la seva família. Després, la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, va assentar-se, encara amb més força, en aquest mateix principi; això és, que, per sobre de tot, ha de prevaler la protecció i l'interès del menor. El Codi de família, de l'any 1998, es va limitar a incorporar, sense canvis substancials, la regulació d'aquella llei especial, de manera que hom pot afirmar que, avui dia, l'adopció només cobra ple sentit en el marc de les mesures de protecció dels menors desemparats, sense excloure, és clar, els casos, més aviat excepcionals, en què es permet l'adopció fora d'aquest àmbit.

L'avantprojecte de Llei que recull la possibilitat d'adopció conjunta per parelles homosexuals parteix de la base que allò que és millor per a l'interès del menor només es pot determinar acuradament quan es proposa una adopció concreta, i que no s'ha de fer dependre, apriorísticament, de quina sigui l'orientació sexual dels sol·licitants. Ningú, cap adult, té automàticament un dret a adoptar, sinó que hi ha persones o famílies idònies per a l'adopció. El que es fa en aquesta normativa projectada és equiparar les persones homosexuals que conviuen en parella als convivents heterosexuals, reconeixent-los-hi el dret que se'ls valori com a possibles pares o mares adoptius. En fi, allò que cal assegurar en tota adopció, segons aquesta normativa, sigui quina sigui l'orientació sexual dels qui adopten, és el superior interès del menor i això correspon als poders públics competents en matèria de protecció de menors i, en darrer lloc, a l'autoritat judicial, examinant, cas per cas, si la concreta sol·licitud s'adequa a aquest interès.

En el nou text prelegislatiu es possibilita tant l'adopció del fill o filla de l'altre membre de la parella homosexual, amb el que normalment hi ha hagut una prèvia convivència fàctica, com l'adopció conjunta de menors aliens, això és, dels què no tenen cap mena de vincle afectiu amb la parella que adopta. En el primer cas, el de l'adopció del fill o filla de l'altre convivent, es pretén legalitzar la situació de fet en la que el fill o filla té dues mares o dos pares, és a dir, l'adopció es planteja, potencialment, com la millor manera de reconèixer el vincle que hi ha amb el menor i al mateix temps com un instrument adequat perquè, en el seu interès, es puguin fer efectives les responsabilitats i drets legals, i resoldre, en el marc del dret de família, qualsevol tipus de problema que, en relació amb el menor, pugui sorgir posteriorment. D'aquesta manera, la llei permetrà donar cobertura legal a una realitat emocional, com és que aquests menors ja tenen dos pares o dues mares. En l'adopció conjunta, la llei parteix del principi que el millor camí per

satisfer el superior interès del menor és, normalment, que convisqui, quan abans millor, en una llar idònia, de manera que estigui el menys possible en un centre d'acolliment.

Atès que s'ha volgut donar, pel Govern de la Generalitat, una resposta legislativa immediata a aquesta realitat social, s'ha optat per la tècnica d'una llei especial modificativa, en el benentès que, un cop s'hagi enllestit, la ja força avançada tasca d'harmonització del Codi de família i de la resta de lleis que en l'àmbit de la persona i la família han de conformar el Llibre segon del Codi civil de Catalunya, la present reforma s'haurà d'integrar en ell. Serà, a més, el moment d'harmonitzar el que aquí es disposa amb la regulació de la resta d'institucions, com ara la potestat - que, literalment, encara se segueix referint al model tradicional del pare i la mare -, i d'introduir els pertinents canvis terminològics per assolir una major neutralitat en termes de gènere que s'adeqüi més a la disciplina de l'adopció que resulta de la present llei, això és, a la possibilitat que el menor tingui dos pares o dues mares.

Amb la finalitat, doncs, de possibilitar l'adopció per part de les parelles homosexuals i amb la voluntat clara d'assegurar la protecció de l'interès primordial dels infants, que són en definitiva els beneficiaris d'aquesta modificació legislativa, es deroga l'art. 6 de la llei d'unions estables de parella i, en relació amb el Codi de família, es modifiquen l'art. 115 referit a l'adopció conjunta per més d'una persona; l'art. 117 sobre l'adopció del fill de l'altre membre de la unió estable; l'art. 122, respecte de la necessitat d'assentir en l'adopció individual; l'art. 127, pel que fa als efectes de l'adopció, i l'art. 132, per assenyalar que aquesta nova regulació de l'adopció atribueix la filiació a dos pares o dues mares. Es modifica també l'art. 344 del Codi de successions, en aquest darrer cas per equiparar l'efecte del manteniment de drets successoris intestat (actualment tan sols previst per l'adopció del fill del consort), a la del fill del convivent en parella estable, ja que segueixen subsistint els vincles de parentiu.

Finalment, fora de l'adopció, raons de coherència normativa han aconsellat modificar també l'art. 179 del Codi de família, ja que no fóra lògic mantenir que no pot ser tutor qui conviu amb el pare o mare del menor en relació de parella homosexual quan ara la llei admet que pot adoptar. El mateix s'ha de dir respecte de l'atribució de la tutela de l'incapacitat preferentment a qui conviu amb ell en relació de parella amb caràcter estable; en aquest darrer cas, es tracta d'una simple harmonització amb l'art. 25 de la Llei d'unions estables, que ja posa en primer lloc, en l'ordre de preferència de la delació de la tutela, el convivent homosexual.

BIBLIOGRAFIA

ADROHER BIOSCA, Salomé: *La protecció dels menors immigrants, refugiats i desplaçats en el Dret espanyol* a Revista del Ministeri de Treball i Assumptes Socials, nº.15, Gener - Desembre 1999.

AJA, Eliseo: *Informe sobre la situació dels menors immigrants del carrer a Barcelona*, Ed. Institut d'Infància i Món Urbà. Observatori de la Infància i la Família, Barcelona, 2002.

ÁLVAREZ VÉLEZ, Mª. Isabel: *La protecció dels drets de l'infant en el marc de les Nacions Unides i en el Dret Constitucional Espanyol*, Departament de Publicacions Universitat Pontifícia Comillas, Madrid, 1994.

ANNAN, Kofi: *Nosaltres els Nens i les Nenes: revisió de fi de dècada dels resultats de la Cimera Mundial a Favor de la Infància de l'any 1990*, A/S-27/3, de 4 de maig de 2001.

ASSEMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES*: Un Món Just pels Nens i les Nenes*, A/S-27/19/Rev.1, de 31 de maig de 2002.

BADOSA COLL, Ferran: *La protecció dels menors en el Dret Català. De la guarda i educació del menor a la criança i formació de l'infant i de l'adolescent* a Espiau Espiau, Santiago (Eds): Protecció de menors, acolliment i adopció, Ed. Marcial Pons, Barcelona, 1999.

CAPDEVILA, M. & FERRER, M.: *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)*. Barcelona: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2003.

CARRILLO SALCEDO, Juan Antonio: *Procediments per a la protecció dels drets dels infants a l'àmbit de les Nacions Unides*, Simposi Internacional "La Convenció dels Drets de l'Infant cap al segle XXI", celebrat a Salamanca de l'1 al 4 de maig de 1996 amb motiu del Cinquantenari de la creació del UNICEF, Ed. Edicions Universitat de Salamanca, Salamanca, 1996.

COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT: *Reserves, Declaracions i Objeccions relatives a la Convenció sobre els Drets de l'Infant*, CRC/C/2/Rev.8, de 7 de desembre de 1999.

COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT: *Informe periòdic presentat per l'Estat espanyol*, CRC/C/70/Add.9, de 12 de novembre de 2001.

COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT: *Observacions del Comitè dels Drets de l'Infant a l'informe periòdic presentat per l'Estat espanyol*, CRC/C/15/Add.185, de 13 de juny de 2002.

DEFENSOR DEL POBLE: *El primer any de vigència de la Llei Orgànica reguladora de la responsabilitat penal dels menors*. Madrid, 2002.

DE URBANO CASTRILLO, Eduardo: *Els recursos de la Llei Orgànica de responsabilitat penal dels menors* a Ornosa Fernández, Mª. Rosario (Directora), *La responsabilitat penal dels menors: aspectes substantius i processals*, Quaderns de Dret Judicial III, Ed. Consell General del Poder Judicial. Madrid, 2001.

DIRECCIÓ GENERAL D'ACCIÓ SOCIAL, DEL MENOR I DE LA FAMILIA: *II informe presentat per España sobre l'aplicació de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de la Infància*, Materials de treball nº. 45, Tomo I, Ed. Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Madrid, 1999.

DIRECCIÓ GENERAL D'ACCIÓ SOCIAL, DEL MENOR I DE LA FAMILIA: *Informe Nacional de Seguiment de la Cimera Mundial a Favor de la Infància de 1990*, Ministeri de Treball i Assumptes Socials. Madrid, 2000.

DOLZ-LAGO, Manuel Jesús: *El Fiscal y la reforma de menors: balanç d'experiències desprès de la Llei Orgànica 4/1992*, a la Revista Jurídica la Ley, nº. 3955. Gener 1996.

DOLZ-LAGO, Manuel Jesús: *La nova responsabilitat penal del menor (Comentaris a la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener)*, Ed. Revista General del Derecho. València, 2000.

DOLZ-LAGO, Manuel Jesús: Qüestions sobre la instrucció penal del nou procés de menors, en Revista General del Derecho, nº. 668. Maig 2000.

FLEKKOY, Maalfrid Gruede: *Els drets dels infants, una perspectiva internacional*, Ed. Coordinadora catalana al servei de l'infant. Barcelona, 1992.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *El model de justícia juvenil a Catalunya*, Col·lecció Justícia i Societat nº. 21, Ed. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2000.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Dades estadístiques (2001-2003).* Direcció General de Mesures Penals Alternatives i de Justícia Juvenil. Departament de Justícia. Barcelona, 2003.

GENERALITAT DE CATALUNYA: IV *Pla d'Acció Social* 2003. Institut Català d'Assistència i Serveis Socials. Departament de Benestar i Família. Barcelona, 2003.

GENERALITAT DE CATALUNYA: *Els menors estrangers indocumentats no acompanyats* -MEINA- JUSTIDATA. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia, abril 2003.

GÓMEZ-GRANELL, Carme.; GARCÍA-MILÀ, Mercè.; RIPOL-MILLET, Aleix.; PANCHÓN IGLESIAS, Carme: *La infància i les famílies als inicis del segle XXI. Informe 2002.* Institut d'Infància i Món Urbà. Barcelona, 2002.

JEFATURA SUPERIOR DE POLICIA DE CATALUÑA: *Delinqüència Juvenil. Dades estadístiques dels menors de 14-17 anys detinguts. Barcelona i Regió Metropolitana.* Cos Nacional de Policia de Catalunya. Barcelona, 2002.

LÁZARO GONZÁLEZ, Isabel (Coord): *Els infants en el dret espanyol*, Ed. Tecnos, Pràctica Jurídica. Madrid, 2002.

LOPATKA, Adam: *La Convenció internacional sobre els Drets de l'Infant*, I Congres Internacional Infància i Societat, vol. 1, Ministeri d'Assumptes Socials. Madrid, 1991.

MARTÍNEZ SERRANO, Alicia: *Principis substantius i processals bàsics de la responsabilitat penal dels menors fixat per la Llei Orgànica 5/2000* a Onosa Fernández, Mª. Rosario (Directora): *La responsabilitat penal dels menors: aspectes substantius i processals*, Quaderns de Dret Judicial III, Ed. Consell General del Poder Judicial. Madrid, 2001.

MIRALLES SANGRO, Pedro-Pablo: *La ratificació per part d'España de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant*, Actualidad Civil, nº. 39. Octubre 1991.

NEWELL, Peter y HODGKIN, Rachel: *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Ed. Unicef. New York, 1998.

SAVE THE CHILDREN: *Children's Rights: reality or rhetoric?. The U.N. Convention on the Rights of the Child: the first ten years*, Ed. Sarah Muscroft. London, 2000.

SÍNDIC DE GREUGES: *Informe al Parlament de Catalunya 2003,* Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, nº. 34, de 19 de març de 2004.

SÍNDIC DE GREUGES: *Informe al Parlament de Catalunya 2002,* Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, nº. 409, de 26 de març de 2003.

SÍNDIC DE GREUGES: Informe al Parlament de Catalunya 2001, Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, nº. 275, de 22 de març de 2002.

UNICEF: *Sessió Especial de les Nacions Unides a Favor de la Infància. Informe de seguiment del primer any*. Maig, 2003.

UNICEF: *Un Món Just per a Nosaltres*. Maig, 2002.

VERHELLEN, Eugeen: Convention on the Rights of the Child, Garant Publishers. Gent, 1997.

VILLAGRASA ALCAIDE, Carlos; VIZCARRO I MASIA Cinta & RAVETLLAT BALLESTÉ, Isaac: *Infància i legislació* a GÓMEZ-GRANELL, Carme.; GARCÍA-MILÀ, Mercè.; RIPOL-MILLET, Aleix.; PANCHÓN IGLESIAS, Carme: *La infància i les famílies als inicis del segle XXI*, Ed. Institut d'Infància i Món Urbà. Observatori de la Infància i la Família, Vol. 5. Barcelona, 2002.

FONTS CONSULTADES

ALT COMISSIONAT DE LES NACIONS UNIDES PELS DRETS HUMANS
http://www.ohchr.org/

ASSOCIACIÓ CATALANA PERA LA INFÀNCIA MALTRACTADA
http://www.acim.es

CENTRE DE MEDIACIÓ DE CATALUNYA
http://www.gencat.net/justicia/ciutadans/mediacio/

CHILD RIGHTS INFORMATION NETWORK
http://www.crin.org/

COMITÈ DELS DRETS DE L'INFANT
http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm

CONSELL D'EUROPA
http://www.coe.int/

DEFENSOR DEL MENOR DE LA COMUNITAT DE MADRID
http://www.dmenor-mad.es/

DEFENSOR DEL POBLE
http://www.defensordelpueblo.es/

DEPARTAMENT DE BENESTAR I FAMÍLIA. GENERALITAT DE CATALUNYA
http://www.gencat.net/benestar/

DIRECCIÓ GENERAL D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA
http://www.gencat.net/benestar/dgaia/

DIRECCIÓ GENERAL DE JUSTÍCIA JUVENIL
http://www.gencat.net/justicia/organismes/dgjj/index.htm

FADA
http://www.fada.voluntariat.org

FEDERACIÓ D'ENTITATS D'ATENCIÓ A LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA
http://www.fut.es/~fedaia/menu.htm

FUNDACIÓ JAUME BOFILL
http://www.fbofill.org/fbofill/index.php

HUMAN RIGTH WATCH
http://www.hrw.org/

INNOCENTI RESEARCH CENTRE (UNICEF)
http://www.unicef-icdc.org/

INSTITUT CATALÀ DE L'ACOLLIMENT I L'ADOPCIÓ
http://www.gencat.net/benestar/icaa/

INSTITUT D'INFÀNCIA I MÓN URBÀ
http://www.ciimu.org

MINISTERI DE TREBALL I ASSUMPTES SOCIALS
http://www.mtas.es/

OBSERVATORI DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA DE CATALUNYA
http://www.gencat.net/benestar/oiac/

PLATAFORMA D'ORGANITZACIONS D'INFÀNCIA
http://www.plataformadeinfancia.org/

SAVE THE CHILDREN ESPANYA
http://www.savethechildren.es/

SECRETARIA DE FAMÍLIES I D'INFÀNCIA
http://www.gencat.net/benestar/secretariafamilia/secretaria.htm

SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA
http://www.sindicgreugescat.org/

UNICEF
http://www.unicef.org/

ANNEX
INFÀNCIA I LEGISLACIÓ

ÍNDEX

1. CONSULTES A EXPERTS

2. TAULA DE NORMES DE RECENT APROVACIÓ

CONSULTES A EXPERTS

En l'elaboració del present informe conscients de la important mancança literària que existeix sobre els temes analitzats, sobre tot pel que fa als temes més actuals, hem pogut comptar amb un total de 7 professionals a qui se'ls ha pogut realitzar una entrevista o consulta en profunditat. Les opinions dels experts entrevistats ens han resultat de gran utilitat per consolidar una imatge global del que està succeint en la realitat pràctica dels diferents aspectes tractats en aquest informe.

Les persones participants en aquestes entrevistes corresponien a un perfil múltiple basat en el coneixement de les necessitats i demandes que l'actual sistema normatiu de protecció a la infància i de justícia juvenil presenten en el nostre país.

La metodologia escollida ha estat la d'entrevistes o consultes personals a experts ja que ofereixen informació aprofundida sobre les necessitats, interessos i preocupacions de diferents professionals implicats en la matèria des del seu propi punt de vista seguint el següent esquema:

Objectius de l'Informe.
Delimitació de les persones que han d'ésser entrevistades o consultades.
Elaboració del guió de les preguntes a realitzar.
Realització de la entrevista.
Anàlisi de les dades obtingudes i informe final de resultats.

Pel que fa als objectius que ens varen empènyer a dur a terme les entrevistes foren els citats a continuació:

- Conèixer l'opinió i la percepció que tenen els professionals de la justícia en relació a l'entrada en vigor de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, de responsabilitat penal dels menors.
- Apuntar algunes de les problemàtiques que s'estan donant en l'aplicació diària de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, de responsabilitat penal dels menors, per part dels operadors jurídics.
- Arribar a formular un conjunt de recomanacions que caldria abordar per tal de millorar la posada en pràctica de la Llei Orgànica 5/2000, relativa a la responsabilitat penal dels menors.
- Posar de relleu les principals llacunes normatives que presenta el nostre sistema de protecció a la infància.
- Detectar les principals necessitats de l'atenció amb la infància en situació de risc social.
- Recollir propostes per millorar la situació de la infància en l'àmbit normatiu protector.

Relació dels experts entrevistats

Pedro Núñez Morgades. Defensor del Menor en la Comunidad de Madrid.

Carme Montserrat. Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA), d'Eixample-Gràcia.

Dr. Jordi Cots i Moner. Adjunt al Síndic de Greuges de Catalunya per a la Defensa dels Drets dels Infants.

Josep Maria Bachs Estany. Magistrat de la Secció 18ª Civil de l'Audiència Provincial de Barcelona.

Núria Cortada Calcena. Advocada. Comissió de la Infància de Justícia i Pau.

Manuel Miranda Estrampes. Professor Odinari a l'Escola Judicial de Barcelona.

Ismael Palacín. Educador i Director de Programes de Formació i Inserció al Casal dels Infants del Raval.

TAULA DE NORMES DE RECENT APROVACIÓ

Nivell internacional

Organització de les Nacions Unides (ONU).

- Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets de l'Infant relatiu a la venda d'infants, la prostitució infantil i la utilització dels infants en la pornografia (adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides mitjançant Resolució 54/263, de 25 de maig de 2000). BOE, nº. 27, de 31 de gener de 2002.
- Protocol facultatiu de la Convenció sobre els Drets de l'Infant relatiu a la participació dels infants en els conflictes armats (adoptat per l'Assemblea General de les Nacions Unides mitjançant Resolució 54/263, de 25 de maig de 2000). BOE, nº. 92, de 17 d'abril de 2002.

Consell d'Europa.

- Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa nº Rec (2004) 7 sobre tràfic d'òrgans, de 19 de maig de 2004.
- Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa nº Rec (2003) 20 sobre les noves formes d'afrontar el tema de la delinqüència juvenil i el paper que ha de jugar la justícia juvenil, de 24 de setembre de 2003.
- Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa nº Rec (2003) 6 sobre la millora de l'educació física i l'esport per infants i joves a tots els països europeus, de 30 d'abril de 2003.
- Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa nº Rec (2003) 8 referent a la promoció i al reconeixement de l'educació i l'aprenentatge no formal en la gent jove, de 30 d'abril de 2003.
- Recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa nº Rec (2002) 8 sobre els serveis d'atenció diürna d'infants, de 18 de setembre de 2002.

Unió Europea

- Tractat pel que s'estableix una Constitució per a Europa. DOCE, C, 310, de 16 de desembre de 2004.
- Directiva Europea 2003/86/CE del Consell, de 22 de setembre de 2003, sobre el dret a la reagrupació familiar. DOCE, L, 251, de 3 d'octubre de 2003.

Nivell intern

Estat espanyol

- Llei Orgànica 9/2002, de 10 de desembre, de modificació de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal i del Codi Civil, sobre sostracció de menors. BOE, nº. 296, d'11 de desembre de 2002.
- Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de qualitat a l'educació. BOE, nº. 307, de 24 de desembre de 2002.
- Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers. BOE, nº. 234, de 30 de setembre de 2003.
- Llei Orgànica 14/2003, de 20 de novembre, de reforma de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, modificada per la Llei Orgànica 8/2000, de 22 de desembre. BOE, nº. 279, de 21 de novembre de 2003.
- Llei Orgànica 15/2003, de 25 de novembre, de modificació de la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. BOE, nº. 283, de 26 de novembre de 2003.
- Llei 40/2003, de 18 de novembre, de protecció a les famílies nombroses. BOE, nº. 277, de 19 de desembre de 2003.
- Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere. BOE, nº. 313, de 29 de desembre de 2004.
- Reial Decret 827/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix el calendari d'aplicació de la Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de Qualitat en l'Educació. BOE, nº. 154, de 28 de juny de 2003.
- Reial Decret 828/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix els recursos educatius bàsics de l'educació pre-escolar. BOE, nº. 156, d'1 de juliol de 2003.

- Reial Decret 829/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix els ensenyaments comuns de l'educació infantil. BOE, nº. 156, d'1 de juliol de 2003.
- Reial Decret 830/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix els ensenyaments comuns de l'educació primària. BOE, nº. 157, de 2 de juliol de 2003.
- Reial Decret 831/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix l'ordenació general i els ensenyaments comuns de l'educació secundària obligatòria. BOE, nº. 158, de 3 de juliol de 2003.
- Reial Decret 832/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix l'ordenació general i els ensenyaments comuns del Batxillerat. BOE, nº. 159, de 4 de juliol de 2003.
- Reial Decret 2393/2004, de 30 de desembre, pel que s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. BOE, nº. 6, de 7 de gener de 2005.
- Reial Decret 1774/2004, de 30 de juliol, pel que s'aprova el Reglament de la Llei Orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors. BOE, nº. 209, de 30 d'agost de 2004.
- Reial Decret 1318/2004, de 28 de maig, pel que es modifica el Reial Decret 827/2003, de 27 de juny, pel que s'estableix el calendari d'aplicació de la nova ordenació del sistema educatiu, fixada per la Llei Orgànica 10/2002, de 23 de desembre, de Qualitat en l'Educació. BOE, nº. 130, de 29 de maig de 2004.

Catalunya

- Llei 6/2002, de 25 d'abril, de mesures relatives a la conciliació del treball amb la vida familiar del personal de les administracions públiques catalanes i de modificació dels articles 96 i 97 del Decret Legislatiu 1/1997. DOGC, nº. 3626, de 30 d'abril de 2002.
- Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, i de regulació de l'atenció especial als adolescents amb conductes d'alt risc social. DOGC, nº. 3648, de 3 de juny de 2002.
- Llei 18/2003, de 4 de juliol, de suport a les famílies. DOGC, nº. 3926, de 16 de juliol de 2003.
- Llei 5/2004, de 9 de juliol, de creació de llars d'infants de qualitat. DOGC, nº. 4175, de 15 de juliol de 2004.
- Decret 139/2002, de 14 de maig, pel qual s'aprova el Reglament de la Llei 1/2001, de 15 de març, de mediació familiar de Catalunya. DOGC, nº. 3641, de 23 de maig de 2002.

- Decret 137/2003, de 10 de juny, de regulació de les activitats d'educació en el lleure en les quals participen menors de 18 anys. DOGC, nº. 3902, d'11 de juny de 2003.
- Decret 140/2003, de 10 de juny, d'aprovació del Reglament d'instal·lacions destinades a activitats de lleure amb infants i joves. DOGC, nº. 3907, de 18 de juny de 2003.
- Decret 448/2004, de 30 de novembre, pel qual es canvia la denominació i es reestructura parcialment la Secretaria de la Família. DOGC, nº. 4273, de 2 de desembre de 2004.

INFÀNCIA I LEGISLACIÓ

Carlos Villagrasa
Cinta Vizcarro
Isaac Ravetllat

ANNEX METODOLÒGIC

Mercè García-Milà

ANNEX METODOLÒGIC

Mercè García-Milà

Tal i com s'ha esmentat anteriorment, aquest Segon Informe realitza una radiografia de la Infància amb molta més profunditat que el Primer. Això és possible gràcies a que en aquest no només es duia a terme una anàlisi de l'estat de la qüestió de la infància des de les diferents perspectives que envolten a l'infant, sinó que també s'hi feia una anàlisi pionera de les diferents fonts proveïdores de dades, així com la qualitat d'aquestes. És per això que en la realització del Segon Informe s'ha pogut partir del Primer, aprofundint en les dades periòdiques i fiables, i seleccionant un conjunt d'Indicadors Clau que en afegir la dimensió temporal a l'anàlisi, han dotat de dinamisme al seu caràcter estàtic. A més a més, el Primer Informe va apuntar algunes tendències en les que s'ha aprofundit utilitzant una metodologia de caràcter qualitatiu. Per tant, des d'un punt de vista metodològic, aquest Segon Informe fa una doble aportació. D'una banda, ofereix continuïtat a aquells aspectes de caràcter radiogràfic que constituïen el nucli del Primer Informe i de l'altre, aprofundeix en aquells aspectes novedosos utilitzant metodologies de caràcter qualitatiu, superant així algunes de les limitacions metodològiques que aquell presentava.

Així, doncs, la continuïtat del Primer Informe queda garantida pel conjunt d'Indicadors Clau d'Infància i Famílies amb els que es va representar i conceptualitzar la realitat de la infància a Barcelona i província a l'any 2002. El fet que aquests Indicadors ja formessin part del Primer Informe, ens permet dos anys més tard oferir una comparativa temporal d'aquest retrat . Per tant, això vol dir que en la realització d'aquest retrat s'han explotat fonts oficials secundàries publicades periòdicament, com les corresponents al Cens de l'any 2001, recentment publicades, malgrat que incompletes. Més concretament, les dades oficials dels aspectes relatius a les característiques de les llars (mida i composició), les famílies (tipus de nuclis o relació dels infants amb la persona principal) i les condicions de vida (característiques de l'habitatge ocupació i nivell d'instrucció de la persona principal) no han estat disponibles, per tant ha estat impossible fer la comparativa amb les mateixes dades del cens anterior, les quals constituïen una part important del Primer Informe.

Altres fonts secundàries utilitzades en aquest informe són per exemple, a nivell europeu, el Panel de Hogares de la Unió Europea, Euroestat i els informes PISA i Education at Glance de l'OCDE; a nivell estatal s'ha treballat amb dades de l'INE, del MECD (Las cifras de la Educación en España i otros), la Encuesta de la Población Activa i la Encuesta General de Medios; el Departamento de Interior y la Secretaria de Estado para la Inmigración; en l'àmbit de Catalunya, les dades del Departament d'Ensenyament, de la DGAIA i de la Direcció de Justícia juvenil, de la Secretaria de la Joventut, del Departament de Sanitat i Seguretat Social, de la Direcció General de Drogodependències i SIDA, de l'Agencia de Salut Pública de Barcelona, de l'IMEB, dels Serveis Personals i del Departament d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona. La informació detallada de totes les fonts utilitzades es cita en cada capítol. Sempre que la qualitat de les dades ho ha permès, l'Informe inclou sèries temporals i dades territorials dels diferents districtes de Barcelona; comparant Barcelona, Regió

Metropolitana i Catalunya; o comparant Barcelona amb la resta d'Espanya i Europa.

També en l'àmbit de la informació quantitativa cal esmentar especialment l'explotació específica de quatre Fonts Secundàries, que ha estat possible en base a Convenis de col·laboració entre el CIIMU i les respectives institucions o empreses proveïdores de dades:

a. El Cens de 2001, amb l'IDESCAT
b. La Encuesta General de Medios de 2003, amb el Estudio General de Medios
c. L'Enquesta de Joves de l'Institut de la Joventut de la Generalitat de Catalunya
d. L'Enquesta de Salut de Catalunya 2002, del Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya.

Finalment, amb la voluntat de començar a generar dades pròpies, especialment sobre aquells temes amb més mancances d'informació quantitativa, s'ha elaborat una enquesta sobre la participació dels infants en l'àmbit familiar. (veure especificacions metodològiques de l'Enquesta al capítol *Les activitats extraescolars: Diferències i Desigualtats*).

En relació a la metodologia qualitativa, ha estat basada en :

a. Grups de discussió amb nois i noies de 12 a 16 anys
b. Grups de discussió amb experts i professionals
c. Entrevistes amb experts i informants clau
d. Històries de vida dels joves.

Tal com es pot observar en els Annexos metodològics de cada capítol, la tècnica dels grups de discussió amb experts s'ha aplicat de manera heterogènia en cada temàtica, en funció de les particularitats de la temàtica abordada així com de la disponibilitat dels diferents experts. Per exemple, per abordar el tema de les relacions familiars i l'autoritat parental, es van organitzar dos grups de discussió, amb 7 experts cada un (psicòlegs, pedagogs, metges de capçalera, professors, jutges de família, responsables d'esplais, i membres de les AMPAs), que van reunir-se durant tres sessions; pel tractament de la temàtica de salut mental i conductes de risc es va organitzar un grup de discussió durant dues sessions, que va completar-se amb els grups de discussió del capítol d'infància en situació de risc, pel qual es van organitzar dos grups de 12 experts cada un (tècnics i responsables de les diferents àrees de les institucions). En el tema de la qualitat educativa, un grup de 8 professors i professores de diferents tipus d'escoles, instituts i nivells educatius, es van reunir durant 8 sessions.

Pel que fa als grups de discussió amb joves, la formació d'aquests s'ha realitzat atenent tant a criteris d'homogeneïtat (mateix curs acadèmic) com d'heterogenitat (nivell social, gènere, o rendiment acadèmic). Per exemple, en el capítol de consum cultural es van fer tres grups de discussió, dos a la ciutat de Barcelona i un altre a Vilafranca del Penedès. La discussió es va plantejar de manera que es pogués dur a terme una anàlisi sobre *què* fan els joves amb el seu temps lliure (acció) i *per què* ho fan (sentit). Aquesta informació s'ha

completat amb dues històries de vida digital. Un noi i una noia participants en els grups de discussió van ser seleccionats perquè narressin la seva història relativa al consum de noves tecnologies; els temes de qualitat educativa, immigració i família han estat abordats també pels nois i noies. Més concretament, s'han realitzat tres grups de discussió amb alumnes de 4rt curs de l'E.S.O. de tres escoles de barris socialment diferenciats. Un dels criteris per configurar els grups de discussió va ser el percentatge de població estrangera a l'escola (al voltant del 10% en tots els grups) però variable en relació a la seva procedència (per exemple, si incloïa la U.E). Els barris seleccionats van ser Sant Martí, Sarriá-Sant Gervasi i Nou Barris.

En el quadre 1 es presenta un resum de les característiques relatives a la metodologia qualitativa de cada bloc temàtic. La informació detallada sobre la metodologia quantitativa emprada en cada Bloc temàtic es pot trobar en els annexos de cada capítol.

Quadre 1. Esquema-Resum de la Metodologia Qualitativa Segons Temàtica

Metodologia Qualitativa/ Temàtica	Grups de Discussió Nois i Noies	Grups de Discussió Experts	Entrevistes a Professionals	Histories de Vida
Família	3 grups d'una sessió. 8 nois i noies de 4rt d'ESO. Tres Barris de Barcelona	2 grups de tres sessions amb 7 experts cada un		
Infància en Risc Social		2 grups d'una sessió amb 12 professionals cada un	11 entrevistes a professionals	
Salut	1 grup de dues sessions. 8 nois i noies de 4rt d'ESO. Sant Joan d'Espí.	1 grup de dues sessions amb 7 professionals	2 entrevistes: una individual i una grupal (3 persones)	
Immigració	3 grups d'una sessió. 8 nois i noies de 4rt d'ESO. Tres Barris de Barcelona	1 grup, 8 sessions, amb 8 professors/es	6 entrevistes a responsables d'associacions i 3 entrevistes a responsables d'Ajuntaments	
Educació	3 grups d'una sessió. 8 nois i noies de 4rt d'ESO. Tres Barris de Barcelona	1 grup, 8 sessions, amb 8 professors/es		
Consum Cultural	3 grups d'una sessió de 4rt d'ESO. Dos Barris de Barcelona i Vilafranca del Penedès.			2 històries de vida digital
Gènere	1 grup de 4rt d'ESO, dues sessions	Un grup de 7 professionals, dues sessions	6 entrevistes a diferents professionals	

informe 2004

Els infants són avui considerats com veritables agents socials, capaços d´opinar i de fer aportacions socialment valuoses. Amb drets i llibertats que s´han de respectar, amb capacitats i competències que s´han de promoure. Les famílies, l´escola, la societat i l´Estat, sotmesos avui a tants canvis, han de canviar també les seves formes de relació amb els infants i han de compartir la responsabilitat. Avui l´Estat ha de considerar la inversió en la infància i les seves famílies com un objectiu prioritari en el marc d´una estratègia social preventiva.

1

Presentació

La població de 0 a 17 anys. Dades sociodemogràfiques bàsiques

Relacions familiars i autoritat

Polítiques de suport i d'atenció a les famílies

Polarització social i qualitat educativa

Transició escola- treball en la minoria d'edat

Les activitats extraescolars: diferències i desigualtats

Estils de vida i cultura digital: la generació xarxa a Catalunya

La salut dels menors i dels joves. Malalties i malestars en una societat desigual

2

Infància i immigració: tendències, relacions i polítiques

Els gèneres: la construcció de les identitats de la infància i l'adolescència

Infància en situació de risc social

Infància i legislació

Annex metodològic

www.ciimu.org

Ajuntament de Barcelona - Diputació de Barcelona - Universitat de Barcelona - Universitat Autònoma de Barcelona - Universitat Oberta de Catalunya